ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

FIKIH

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

FIKIH

YAZARLAR

Prof. Dr. Orhan ÇEKER
Prof. Dr. Saffet KÖSE
Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN
Prof. Dr. Servet BAYINDIR
Doç. Dr. İbrahim YILMAZ
Dr. Recep ÖZDİREK
Dr. Adnan MEMDUHOĞLU
Hasan Serhat YETER

EDİTÖR
Dr. Recep ÖZDİREK
Recep KÜÇÜKŞAHİN

TÜRKÇE
Ahmet POLAT

GÖRSEL TASARIM
Hakan ÖZTÜRK

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

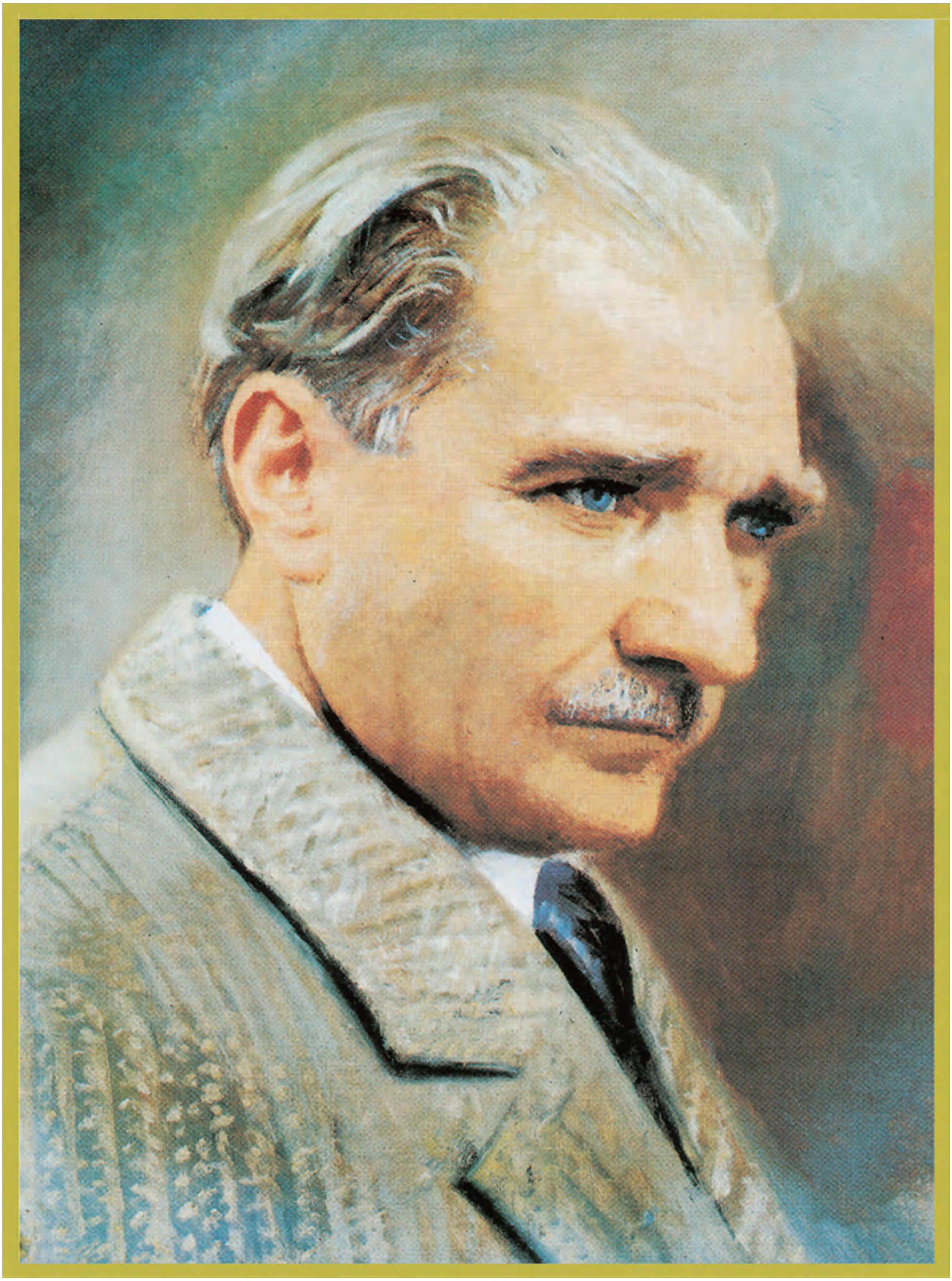
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

ORGANİZASYON ŞEMASI

Ünite başlığı

Ünite kapağı

Hazırlık soruları

Ünite başlığı

Konu metni

Konuyla ilgili ayet meali

Etkinlik kutusu

Konuyla ilgili ayet metni

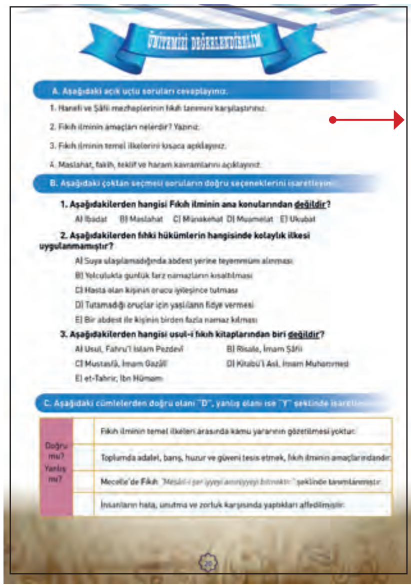
Sayfa numarası

Sözlük
Kitabınızda geçen kelimelerin açıklamaları

Kaynakça
Kitabınız hazırlanırken faydalanılan belli başlı kaynakların listesi

Değerlendirme soruları
Açık uçlu
Çoktan seçmeli
Boşluk doldurma
Doğru/Yanlış

ETKİNLİKLER

ÖRNEKLER BULALIM | YORUMLAYALIM | ÖĞRENELİM
İNCELEYELİM | TARTIŞALIM | ARAŞTIRALIM
YAZALIM | DÜŞÜNELİM | DEĞERLENDİRELİM
BİLGİ KUTUSU | NOT EDELİM | DİKKAT EDELİM

Kitapta bulunan karekodlar sayesinde ünite ve kazanımlarla ilgili materyallere ulaşabilirsiniz.

Etkinlik Kutuları

Kitabınızdaki etkinlik kutuları; işlenen konunun daha iyi kavranması için ilave bilgiler, tanımlamalar, çalışmalar ve yorumlar içermektedir.

KISALTMALAR

a.s.	: aleyhisselam	m	: metre
b.	: bin	m.	: miladi takvime göre
bk.	: bakınız	MÜİF	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
C	: cilt	md.	: madde
c.c.	: celle celalühü	nşr.	: neşriyat
cm	: santimetre	ö.	: ölüm tarihi
çev.	: çeviren	r.a.	: radiyallahu anh
gr	: gram	s.	: sayfa
h.	: hicri takvime göre	s.a.v.	: sallallahu aleyhi ve sellem
Hz.	: Hazreti	TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
kg	: kilogram	yay.	: yayınları
km	: kilometre		

1. ÜNİTE:
FIKIH İLMİ

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. *Fıkıh, fakih, adalet, mekâsidu'ş-şeria, mükellef* kavramlarının anlamlarını araştırınız.
2. Fıkıh ilminin önemini araştırınız.
3. Fıkıh ilminin içermiş olduğu konu başlıkları nelerdir? Araştırnız.
4. Fıkıh ilminin diğer bilimlerle ilişkisini araştırınız.

1. Fıkıh İlminin Tanımı, Amacı ve Önemi

Fıkıh İlminin Tanımı

Arapça (فقِهَ) fakihe fiilinin mastarı olan fıkıh kelimesi sözlükte; bir şeyi iyice düşünmek, derinlemesine anlamak, bilmek/ilim ve anlamak/fehim gibi anlamlara gelmektedir. Fıkıh kelimesi, ayetlerde ve hadislerde genellikle sözlük anlamıyla kullanılmıştır. Allah Teâlâ ayeti kerime'de şöyle buyurur:

Fıkıh, dinî meseleleri delilleri ile inceleyip hükümlerini açıklar.

﴿ وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ اِذَا رَجَعُوا اِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴾

"(Ne var ki) müminlerin hepsi toptan seferber olacak değillerdir. Öyleyse onların her kesiminden bir grup din konusunda derin bilgi sahibi olmak ve döndükleri zaman, kavimlerini uyarmak için geri kalsa ya! Umulur ki sakınırlar."[1]

« مَنْ يُرِدِ اللّٰهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِى الدِّينِ »

"Allah, kimin hakkında hayır dilerse onu dinde derin anlayış sahibi (fakih) kılar."[2]

Yukarıdaki ayette geçen (لِيَتَفَقَّهُوا فِى الدِّينِ) ibaresindeki ile hadiste geçen (يُفَقِّهْهُ فِى الدِّينِ) ibaresindeki fıkıh [فقه] kelimesi; *dinde, dinî ilimlerde derin anlayış ve kavrayış sahibi olmak* anlamına gelmektedir. İmam Mâlik "Fıkıh, Allah'ın kalplere nakşettiği bir nurdur."[3] demiştir.

Peygamber Efendimizin vefatından sonra hicri 2. yüzyılın ortalarından itibaren dinî ilimlerin ortaya çıkmasıyla fıkıh kelimesi terim anlamıyla kullanılmaya başlanmıştır.

Fıkıh kelimesinin bugünkü bilinen anlamda kullanılması ise belirli bir sürecin sonunda olmuştur. Fıkıh kelimesi, ilk dönemlerde İslami ilimlerin hepsini içine alacak şekilde kullanılmıştır.

ARAŞTIRALIM

Kur'an-ı Kerim'de *fıkıh* kelimesinin kaç ayette geçtiğini araştırınız ve bulduğunuz ayetlerden birini defterinize yazınız.

Kavram olarak fıkıh ilminin iki tanımı yapılmıştır:

1- Hanefi mezhebinin imamı olan İmam Âzam Ebû Hanife, fıkhı şöyle tanımlamaktadır:

اَلْفِقْهُ: مَعْرِفَةُ النَّفْسِ مَا لَهَا وَمَا عَلَيْهَا

"Fıkıh, kişinin lehinde ve aleyhinde olan hükümleri bilmesidir."[4]

2-İmam Şâfiî, fıkhı şöyle tanımlamıştır:

اَلْفِقْهُ: اَلْعِلْمُ بِالْاَحْكَامِ الشَّرْعِيَّةِ الْعَمَلِيَّةِ الْمُكْتَسَبَةِ مِنْ اَدِلَّتِهَا التَّفْصِيلِيَّةِ

"Fıkıh; tafsilî delillerden (ayet ve hadislerden) elde edilen dinî amelî hükümleri bilmektir."[5]

1 Tevbe suresi, 122. ayet.
2 Buhârî, İlim, 10.
3 Orhan Çeker, Fıkıh Dersleri-1, s. 26.
4 Hayreddin Karaman, "Fıkıh", TDV İslam Ansiklopedisi, C 13, s.15.
5 Hayreddin Karaman, "Fıkıh", TDV İslam Ansiklopedisi, C 13, s.15.

Mecelle, İmam Şâfiî'nin bu tanımını esas alarak ilk maddesinde fıkhı şöyle tanımlamıştır: "İlmi fıkıh, mesâil-i şer'iyyeyi ameliyyeyi bilmektir."[6] Yani, Fıkıh ilmi, dinin uygulamayla ilgili meselelerini bilmektir.

Fıkıh ilmi ile uğraşan âlimlere, **fakih** veya **müçtehit** denir.

Günümüzde özellikle akademik çevrelerde fıkıh yerine İslam hukuku tabiri kullanılmaktadır. Fıkıh, hukukun bütün konularını ele almaktadır. Fıkhın ibadetler bölümü, **ilmihâl** denilen müstakil kitaplarda incelenmiştir.

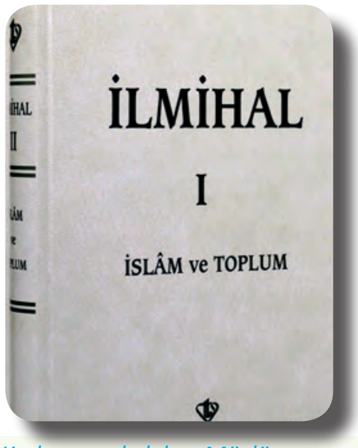
Mecelle, Osmanlı Devleti zamanında Ahmed Cevdet Paşa başkanlığında hazırlanmıştır.

Fıkıh İlminin Amacı ve Önemi

Yüce Allah, insanların bir arada barış, huzur ve güven içerisinde istikrarlı bir şekilde yaşamaları için ilahî kitaplar göndermiştir.

İlahî kitapların, insanın Allah ile olan ilişkisini düzenlemek, insanlar arasında hak ve adaleti tesis etmek gibi amaçları vardır.

Fakihler, İslam dininin temel amaçlarını **"mekâsidü'ş-şerîa"** (Şeriatın gayeleri) olarak ifade ederler.[7] Mekâsidü'ş-şerîa; Allah ile insan, insan ile insan, insan ile devlet, devlet ile devletler arasındaki ilişkileri düzenleyerek insanların maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak, haksızlıkları engellemek, adaleti, huzuru ve güveni tesis ederek istikrarlı bir toplum düzeni inşa etmektir.[8]

Kadın ve erkek her Müslümanın bilmesi gereken fıkıh bilgilerini içeren kitaplara ilmihâl adı verilir.

Fıkıh ilmi, hayatın akışı içerisinde vahiy ile insan davranışlarını buluşturmaktadır. Kur'an ve sünnette yer alan şer'î hükümlerin uygulanmasına ve yaşanmasına köprü olmaktadır.

Her Müslümanın kendisine gerekli olan ibadet ve toplumsal hayatla ilgili fıkıh bilgisini öğrenmesi farzdır.

Fıkıh İlminin Genel Amacı:

- Varoluş gayemizin Yüce Allah'a kulluk olduğu bilincini kazandırmak,
- Allah'ın (c.c.) rızasına uygun bir hayat yaşamamıza katkı sağlamak,
- Kur'an ve sünnette yer alan hükümleri, yaşam tarzına dönüştürmek,
- Kişilerin hak ve sorumluluklarını belirlemek,
- Hakların ihlalini ve vazifelerin ihmalini önlemek,
- Toplumda adalet, barış, huzur ve güveni tesis etmek,
- Hukuk ile ahlak bütünlüğünü sağlamak ve hukuka saygılı bireyler yetiştirmek,
- Güven ve huzur içinde istikrarlı bir toplum oluşturmaktır.

TARTIŞALIM

"İnsanların neden toplumsal bir düzene ihtiyacı vardır?"

Bu soru çerçevesinde fıkhın amacıyla ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla tartışınız.

6 Mecelle, md. 1.
7 Şâtıbî, el-Muvâfakât, C 2, s.6.
8 Fahrettin Atar, Fıkıh Usulü, s. 343.

FIKIH İLMİNİN ANA KONULARI

- **İBADAT** İbadetler *(Taharet, abdest, gusül, namaz, zekât, oruç, hac, kurban gibi konular)*
- **MÜNAKEHAT** Aile hayatı ile ilgili hükümler *(Nikâh, süt hısımlığı (radâ), talak, nesep ve nafaka gibi konular)*
- **MUAMELAT** Sosyal hayatla ilgili hükümler *(Alım satım, kira, rehin, havale, kefaret, tazminat gibi konular)*
- **UKUBAT** Dünyevî cezalar ile ilgili hükümler *(Kısas, ceza, diyet, cinayet, zina, hırsızlık, anarji gibi konular)*

2. Fıkhın Konusu ve Kapsamı

Fıkıh ilmi, insanın davranışlarıyla ilgili Kur'an ve sünnette yer alan şer'î hükümlerin doğru bir şekilde anlaşılmasını ve bu hükümlerin hayata aktarmasını konu edinir.

Fıkıh ilmi; bireyin ve toplumun tüm hayatını içine alacak şekilde Rabb ile kul, insan ile insan, insan ile devlet ve devletler arası ilişkilerin vahyin ışığında düzenlenmesini konu edinir.

Mecelle'nin ilk maddesinde belirtildiği üzere fıkıh ilmi; ***ibadat*** (ibadetler), ***münakehat*** (evlenme-boşanma), ***muamelat*** (hukuki işlemler) ***ukubat*** (cezalar) konularını ele almaktadır.

3. Fıkıh ile Fıkıh Usulü İlişkisi

Fıkıh ilmi, **usul** ve **fürû** olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Fıkıh usulü, fıkhın teorik yönünü ele alır. Fıkıh usulünün ana konuları şunlardır:

1-) Şeri deliller ve kaideler.

1-) Şeri hükümler.

3-) Müçtehit ve içtihat yöntemleri.

Fürû kısmı, fıkhın uygulama yönünü ele alır. Fakihin tafsilî delillerden (ayet ve hadislerden) elde ettiği şeri ve amelî hükümlerdir.

Fıkıhta usul ile fürû ilişkisi şu şekildedir:

Fıkıh usulü, fakihin amelî hükümleri çıkarabilmesi için takip etmesi gereken yöntemi açıklar. Fıkhın fürû yönü ise bu yöntem ile elde edilen hükümleri açıklar.

Bir fıkıh meclisi

ARAŞTIRALIM

Aşağıda sıralanan usul ve fürû kitaplarını arkadaşlarınızla paylaşarak yazarını ve kitabın içeriğini kısaca araştırınız.

Fürû-i Fıkıh Kitapları	Usul-i Fıkıh Kitapları
• Kitabü'l Asl, İmam Muhammed • el-Umm, İmam Şâfii • el-Mesâil, İmam Ahmed b. Hanbel • Hukuki İslâmiyye Kamusu, Ömer Nasuhi Bilmen • Mukayeseli İslam Hukuku, Hayreddin Karaman • el-Mebsût, Serahsî	• Risale, İmam Şâfii • Kitabü'l Harac, İmam Yusuf • el-Fusul fi'l Usul, Cessas • Fıkıh Usulü, Fahrettin Atar • Usul, Fahru'l İslam Pezdevî • Mustasfâ, İmam Gazzâli • Usulü'l Fıkıh, Muhammed Ebu Zehra

4. Fıkıh İlminin Diğer İlimlerle İlişkisi

Bireyi veya toplumu ilgilendiren bir meselenin dinî yönünün doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için fıkıh ilminin diğer dinî ilimler ile ilişki kurması gereklidir. Fıkıh ilmi, bir meselenin şer'î hükmünü tespit ederken Tefsir, Hadis, Siyer, İslam Tarihi, Tasavvuf, Kelam, Arapça ve Belağat gibi ilimlerden faydalanır. Ayrıca gerektiğinde Fen, Fizik, Kimya, Tıp, Coğrafya, Matematik, Sosyoloji, Psikoloji, İktisat gibi ilimlerin de verilerini kullanmaya önem verir. Dolayısıyla Fıkıh ilminin dinî ilimler ile doğrudan ve diğer ilimler ile dolaylı bir şekilde ilişkisi bulunmaktadır.

Fıkıh ilminin en çok irtibatlı olduğu dinî ilim dalları, Tefsir ve Hadis ilimleridir. Tefsir ilmi, Kur'an ayetlerinin doğru bir şekilde anlaşılması ile ilgili konuları ele almaktadır. Hadis ilmi ise Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Kur'an'ın bir açıklaması ve uygulaması olan sünnetinin doğru bir şekilde aktarılması için hadislerin sened ve metin tenkidi ile ilgili konuları içermektedir. Fıkıh ilminin gayesi, Kur'an ve sünneti doğru anlamak ve hayata aktarmaktır. Dolayısıyla fıkıh ilminin Tefsir ve Hadis ilminden bağımsız olması düşünülemez. Kur'an ve sünnet dilinin Arapça olması, Fıkıh ilminin Arap dili ve belağatı ile bağlantısını gerektirir.

Fıkıh ilminde hüküm verilirken farklı ilim dallarından da istifade edilir. Fıkıh ilmi; kıyas konusunu işlerken Mantık ve Felsefe ilminden, zekât ve miras hesapları yaparken Matematik ilminden, maslahat konusunu işlerken Sosyoloji ilminden yararlanır.

TARTIŞALIM

Fıkıh ilmiyle uğraşan kişinin fıkıh usulünü bilmemesi ne tür problemler oluşturur? Konuyu arkadaşlarınızla tartışınız.

YAZALIM

Fıkıh ilminin hukuk, psikoloji ve sosyoloji ile nasıl bir ilişkisi olabilir? Örnekler bularak yazınız.

Hukuk: ....

....

Psikoloji: ....

....

Sosyoloji: ....

....

YAZALIM

Fıkıhla ilgili olan ilimleri aşağıdaki boşluklara yazınız.

Fıkıh ilminin diğer ilimlerle olan ilişkisine tıp alanından örnek verebiliriz: Günümüzde bilim ve teknolojideki gelişmeler, tıp dünyasında organ nakli, klonlama, tüp bebek, DNA testi gibi birçok yeni fıkhi sorunlar gündeme getirmiştir. Bu sorunların fıkhi yönünü doğru bir şekilde tespit edebilmek için fıkıh ilminin tıp ilminin verilerine ihtiyacı vardır. Ayrıca bu tarz konularda fıkhi hüküm verilirken yapılan işlemlerin ahlaki ilkelere uygunluğu da esas alınır.

Fıkıhta verilen hükümlerin fetva ve takva yönü bulunmaktadır. Müeyyide bakımından fıkhın, fetva yönü daha çok hukuk ilmiyle ve takva yönü ise Tasavvuf ve Ahlak ilmiyle bağlantılıdır.

Din, hukuk ve ahlak, sosyal düzeni sağlayan kurallardır. Birbirleriyle irtibat hâlinde bulunurlar. İnsanların ilişkilerinde her sosyal kuralın farklı bir yaptırım gücü vardır. Ancak bu kurallar, kesin sınırlarla birbirinden ayrılmamıştır. Hukuk kuralı bazen ahlak kuralına, ahlak kuralı da bazen hukuk kuralına dönüşebilir. Yoksul kişilere yardım etmek, başkasının namusuna ve malına göz dikmemek; hukuk, ahlak ve hem de din kuralı olabilir. Mesela; otoparkta engelli kişiler için park yeri ayırmak bir ahlak kuralı iken, insanlar gerekli özeni göstermediğinden ve engelli kişiler mağdur olduğu zaman bir hukuk kuralına dönüşür. Engelliler için otoparkta yer ayırmak mecbur hâle getirilmiştir. Engelli olmadığı hâlde arabasını bu yerlere park edenlere hukuki ceza uygulanmaktadır. Bu, Fıkıh açısından da uygun bir karardır.

BİLGİ KUTUSU

Günümüzde tıp alanında ilerlemeler gözlemlenmektedir. Klonlama, organ nakli gibi yapılan işlerin dini yönden doğruluğu sorgulanmaktadır. Fıkıh ilmi bu noktada devreye girmekte, kitap ve sünnet çerçevesinde bunlara cevaplar sunmaktadır.

5. Fıkıh İlminin Temel İlkeleri

Hukuk sistemlerine hâkim olan temel ilkeler vardır. Fıkhın da kendisine has temel ilkeleri bulunmaktadır. Kolaylık, helallerde genişlik, kamu yararının ve adaletin gözetilmesi bu ilkelerden bazılarıdır.

5.1. Tekliflerde Kolaylık

Teklif kelimesi sözlükte *'bir kimseye külfetli, meşakkatli bir işi yüklemek'* anlamına gelmektedir. Fıkhi bir terim olarak teklif *'Allah'ın bir işi yapma veya yapmama hususunda insanı yükümlü tutması'* anlamına gelmektedir.

Allah insana taşıyamayacağı yükü yüklemez.

İslam hukukunda mükellefin yükümlü tutulabilmesinin temel şartlarından biri, kişinin teklif edilen işi *yapabilecek imkân ve kudrete sahip olmasıdır.* Allah Teâlâ, Hac suresi 78. ayetinde **"...O sizi seçti ve dinde üzerinize hiçbir güçlük yüklemedi.."** buyurmuştur. Ayrıca bu konuda Bakara suresi, 286. ayetinde şöyle buyurmaktadır:

﴿لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا...﴾

"Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar..."

Peygamberimiz de kolaylaştırmanın önemi hakkında şöyle buyurmaktadır:

"Din kolaylıktır. Dini aşmak isteyen kimse, ona yenik düşer. O hâlde orta yolu tutunuz. En uygununu yapmaya çalışınız..."[9]

"Ümmetimin hata, unutma ve zorluk karşısında yaptıkları affedilmiştir."[10]

"Kolaylaştırınız zorlaştırmayınız, sevdiriniz nefret ettirmeyiniz."
(Buhârî, İlim, 12; Edeb, 80)

Her Müslümanın yapmakla yükümlü olduğu ibadetler, İslam'da kolaylık ilkesinin en çok uygulandığı alanlardır.

YAZALIM

Dinde kolaylık konusunda, aşağıda boş bırakılan yerlere farklı örnekler yazınız.

Abdestte ▶ *Teyemmüm,* ....

Namazda ▶ *Hastaların oturarak namaz kılması,* ....

Oruçta ▶ *Hastalık ve yolculuktan dolayı Ramazan orucunun kazaya bırakılması,* ....

9 Buhârî, İman, 29; Nesâî, İman, 28.
10 İbn Mâce, Talâk, 16.

BİLGİ KUTUSU

İslam hukukunda “kolaylaştırma ilkesi” ile ilgili bazı genel kaidelere yer verilmiştir. Osmanlı Devleti’nde 1868-1876 yılları arasında Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye adlı; daha çok borçlar, eşya ve yargılama hukuku esaslarını içeren kanun düzenlemesi yapılmıştır. Mecelle’nin baş tarafında yer alan kolaylaştırma ilkesiyle ilgili kaidelerden bazıları şunlardır:

- *“Meşakkat teysiri celbeder.”* Zorluk ve sıkıntı kolaylığı gerektirir. (md. 17)
- *“Bir iş dîk oldukta müttesi olur.”* Bir işte meşakkat görülürse kolaylaştırma yoluna gidilir. (md. 18)
- *“Zaruretler memnu’ (yasak) olan şeyleri mübah kılar.”* (md. 21)

5.2. Helallerde Genişlik

İslam hukukunda *"Eşyada asıl olan mübahlıktır."*[11] ilkesi gereğince hakkında yasaklayıcı bir nas bulunmayan her şey helaldir. Bundan dolayı *"Helaller asıl, haramlar istisnadır."*[12] denilir. Nitekim **“Ey insanlar, yeryüzündeki şeylerin helal ve temiz olanlarından yiyin...”[13]** ayeti bu gerçeği ifade etmektedir.

Peygamber Efendimiz *“Helal, Allah'ın kitabında helal kıldığı haram da Allah'ın kitabında haram kıldığı şeydir. Hakkında bir şey söylemedikleri ise sizin için yasaklanmayıp serbest (mübah) bırakılmıştır.”*[14] buyurmuştur.

Bütün din, ahlak ve hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslam hukukunda da bazı yasaklar bulunmaktadır. İslam'da haramlar sınırlı olduğu için nelerin haram olduğu belirtilmiş, helaller ise çok olduğu için sayılmasına gerek duyulmamıştır.

İslam'da harama muhtaç etmeyecek kadar helal vardır. Nitekim İslam, insanların ruh ve bedenleri için faydalı olan hiçbir şeyi haram kılmamıştır. Meşru şartlar çerçevesinde insanın maddi ve manevi ihtiyacını karşılayacak her şey helal kılınmıştır. İçki, kumar, zina gibi birey veya toplumun maddi ve manevi yapısına zarar veren şeyler haram kılınmıştır.

BİLGİ KUTUSU

İslam'da
helal ve haram
koyma yetkisi
Allah (c.c.)
ve
Resulüne (s.a.v.)
aittir.

ÖĞRENELİM

﴿ وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذٖٓي اَنْتُمْ بِهٖ مُؤْمِنُونَ ﴾

"Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden helal ve temiz ölçüsünde yiyin ve kendisine iman ettiğiniz Allah'a karşı gelmekten sakının." (Mâide suresi, 88. ayet)

﴿ اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزٖيرِ وَمَٓا اُهِلَّ بِهٖ لِغَيْرِ اللّٰهِۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَٓا اِثْمَ عَلَيْهِۜ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴾

"Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilmiş olanı haram kıldı. Ama kim mecbur olur, istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın yemek zorunda kalırsa ona günah yoktur. Şüphesiz, Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."

(Bakara suresi, 173. ayet)

11 bk. İbn Nüceym, İl-Eşbâh ve’n-nazâir, Beyrut 1985, C 1, s. 223.
12 bk. Fahrettin Atar, Fıkıh Usûlü, s. 76.
13 Bakara suresi, 168. ayet.
14 Buhârî, Tefsir, 99; Müslim, Zekât, 24.

5.3. Kamu Yararının Gözetilmesi

Modern hukukta, toplumun veya devletin gereksinimleriyle ilgili olan idari tasarruflara **kamu yararı** denilmektedir.

İslam hukukunda *"Toplumla ilgili düzenlemeler, maslahata bağlıdır."* kaidesi gereğince yöneticilerin tasarruflarının kamu yararına uygun olması gerekmektedir.

Bazı durumlarda kamu yararı ile fertlere ait menfaatler arasında çatışma olabilir. Böyle durumlarda kamu yararı tercih edilir. Ancak kişilerin uğradıkları zararlar da devlet tarafından değerine uygun bir bedel ile tazmin edilir. Böylece kamu yararı ile kişisel haklar arasında bir denge kurulmuş olur.

Yol yapım çalışması, kamu yararının gözetilmesine bir örnektir.

5.4. Adaletin Gözetilmesi

Adalet; ferdî ve toplumsal hayatta hakkaniyet ve eşitlik ilkelerine uygun yaşamayı, her şeyi yerli yerine koymayı, hak ve hukuka uygun hareket etmeyi, herkese hak ettiği şeyi vermeyi ve hak sahibine hakkını vermeyi ifade etmektedir.

Adalet ile hareket eden kurtulur. Zulmeden ise ahirette perişan olur.

Adalet, Kur'an'ın üzerinde durduğu temel ilkelerden biridir. Nitekim Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de adaletin titizlikle yerine getirilmesini emretmiş ve Nisa suresinin 135. ayetinde şöyle buyurmuştur.

"Ey iman edenler! Kendiniz, ana babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun. (Şahitlik ettikleriniz) zengin veya fakir de olsalar (adaletten ayrılmayın). Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. Öyle ise adaleti yerine getirmede nefsinize uymayın. Eğer (şahitlik ederken gerçeği) çarpıtırsanız veya (şahitlikten) çekinirseniz (bilin ki) şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."

DÜŞÜNELİM

Kenar-ı Dicle'de bir kurt kapsa koyunu,
Gelir de adl-i ilahi sorar Ömer'den onu.

(Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Koca Karı ile Ömer Şiiri)

Hz. Ömer'in adaletinin temeli nedir? Düşününüz ve yorumlayınız.

Adalet ilkesi, hukuka bağlı kalmayı, eşitlik ve hakkaniyete uygun hareket etmeyi gerektirir. Adaletin olmadığı yerde zulüm ve haksızlık var demektir. Zulmün olduğu yere korku ve huzursuzluk hâkim olur. Nitekim bu hakikatı ifade etmek için atasözlerimizde şöyle denilmiştir: "Zulüm ile âbâd olanın, ahiri berbat olur." ve *"Küfür devam eder, ancak zulüm devam etmez."*

BİLİYOR MUSUNUZ

Allah Teâlâ (c.c.) Nahl suresi, 90. ayette şöyle buyurur:

﴿ اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ وَاِيتَٓائِ ذِى الْقُرْبٰى وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَٓاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴾

"Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlara yardım etmeyi emreder; hayasızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt verir."

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Hanefi ve Şâfii mezheplerinin fıkıh tanımını karşılaştırınız.

2. Fıkıh ilminin amaçları nelerdir? Yazınız.

3. Fıkıh ilminin temel ilkelerini kısaca açıklayınız.

4. Maslahat, fakih, teklif ve haram kavramlarını açıklayınız.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi Fıkıh ilminin ana konularından <u>değildir</u>?

A) İbadat B) Maslahat C) Münakehat D) Muamelat E) Ukubat

2. Aşağıdakilerden fıhki hükümlerin hangisinde kolaylık ilkesi uygulanmamıştır?

A) Suya ulaşılamadığında abdest yerine teyemmüm alınması

B) Yolculukta günlük farz namazların kısaltılması

C) Hasta olan kişinin orucu iyileşince tutması

D) Tutamadığı oruçlar için yaşlıların fidye vermesi

E) Bir abdest ile kişinin birden fazla namaz kılması

3. Aşağıdakilerden hangisi usul-i fıkıh kitaplarından biri <u>değildir</u>?

A) Usul, Fahru'l İslam Pezdevî

B) Risale, İmam Şâfii

C) Mustasfâ, İmam Gazâlî

D) Kitabü'l Asl, İmam Muhammed

E) et-Tahrir, İbn Hümam

C. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanı "D", yanlış olanı ise "Y" şeklinde işaretleyiniz.

Doğru mu? Yanlış mı?		
		Fıkıh ilminin temel ilkeleri arasında kamu yararının gözetilmesi yoktur.
		Toplumda adalet, barış, huzur ve güveni tesis etmek, fıkıh ilminin amaçlarındandır.
		Mecelle'de Fıkıh *"Mesâil-i şer'iyyeyi ameliyyeyi bilmektir."* şeklinde tanımlanmıştır.
		İnsanların hata, unutma ve zorluk karşısında yaptıkları affedilmiştir.

2. ÜNİTE:
FIKIH İLMİNİN DOĞUŞU, GELİŞMESİ VE İÇTİHAT

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Sahabe, tâbiîn, tebe-i tâbiîn, fukaha-i seb'a, mezhep, nas, fetva, içtihat ve müçtehit kavramlarının anlamlarını araştırınız.
2. Fıkıh ilmi hangi aşamalardan geçmiştir? Araştırınız.
3. Günümüzde yaşayan fıkıh mezheplerini, imamlarını ve bu mezheplerin hangi ülkelerde yaygın olduğunu araştırınız.
4. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinden "İçtihat" maddesini bularak okuyunuz.

Muhammed (s.a.v.) Allah'ın resulüdür.

NOT EDELİM

Nas: Kur'an-ı Kerim ve hadislerde bulunan bir konu hakkındaki açık hükmü gösteren sözlerdir.

(MEB Dinî Terimler Sözlüğü, s. 275)

YORUMLAYALIM

"Mekke döneminde fıkhi hükümler azdır. Medine döneminde ise hükümler daha çoktur."

Bu metne göre fıkıh ilmi açısından Mekke ve Medine dönemlerini karşılaştırarak yorumlayınız.

Mescidi Nebi, Medine

1. Fıkhın Başlangıç Dönemi ve İçtihat

Fıkıh ilminin başlangıç dönemi üç ana başlık altında ele alınır. Bunlar; *Hz. Peygamber dönemi, Sahabe dönemi* ve *Tâbiîn dönemidir.*

1.1. Hz. Peygamber Dönemi

Fıkıh ilminin doğuşu, Peygamberimizin hayatta olduğu zamanı kapsar. Bu dönemde vahiy gelmekte ve hükümler yeni ortaya konmaktadır. Kur'an-ı Kerim ve onun açıklayıcısı olarak Resulullah (s.a.v.) peyderpey hükümleri beyan etmiştir. Önceki şeriatlerde var olan kimi hükümleri aynen, kimi hükümleri de uyarlama ile geçerli kılmış ve yeni hükümler ortaya koymuştur. Fayda sağlayan şeyler emredilmiş ve zararlı şeyler yasaklanmıştı.[1] Bu dönemde hükümlerin kaynağı, Kur'an-ı Kerim ayeti ve Resulullah'ın (s.a.v.) sünneti olan naslardı.

Hz. Peygamber'in Mekke dönemindeki tebliği, daha çok inanç esaslarına ve ahlaki konulara yönelik olmuştur. Mekke döneminde fıkhi hükümler azdır. Ancak ele alınan inanç ve ahlak ilkeleri, daha sonraki fıkhi dönemlerin temelini oluşturmuştur.

Medine dönemi ise İslami hükümlerin teşri dönemidir. Bu dönemde fıkıh, yeni oluşan İslam toplumunun temel esaslarını belirlemiştir. Bireysel ve toplumsal konularda önemli düzenlemelere yer verilmiştir. Örneğin zekât, oruç gibi ibadetler bu dönemde emredilmiştir. İçki, kumar ve faiz gibi yasaklar da bu dönemde yürürlüğe girmiştir.

Hz. Peygamber dönemindeki fıkıh; teşri, kolaylık, tedric ve nesih ilkeleri çerçevesinde şekillenmiştir. Bu dönemde **teşri**, yani hüküm koyma kaynağı Allah ve Resulüdür. Allah Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'de hüküm bildirmediği konularda, Peygamberimiz Allah'ın emriyle hükümler koymuştur.

Resulullah'ın (s.a.v.) sünneti, hüküm kaynaklarımızdandır. Sünnet, vahyin denetimindedir ve bu yönüyle sıradan bir insanın beyanı değildir. Resulullah'ın (s.a.v.) sünnetini gözardı etmek, bir Müslüman için düşünülemez. Peygamberimizin teşri yetkisi Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde ifade edilmiştir:

﴿ اَلَّذ۪ينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ الَّذ۪ي يَجِدُونَهُ مَكْتُوباً عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرٰيةِ
وَالْاِنْج۪يلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهٰيهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ
عَلَيْهِمُ الْخَبَٓائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ اِصْرَهُمْ وَالْاَغْلَالَ الَّت۪ي كَانَتْ عَلَيْهِمْۜ... ﴾

1 Mecelle'nin 29. maddesi: "Def-i mefasid, celb-i menafiden evladır." Fesat çıkaran ve zarara yol açan bir şeyi engelleyip gidermek, hayırlı veya yararlı olanı getirmekten daha önemli ve önceliklidir, anlamına gelmektedir.

"Onlar, yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları Resule, o ümmî peygambere uyan kimselerdir. O Resul, onlara iyiliği emreder ve onları kötülükten alıkoyar. Onlara iyi ve temiz şeyleri helal, kötü ve pis şeyleri haram kılar. Üzerlerindeki ağır yükleri ve zincirleri kaldırır..."[2]

Hasta olan kişi ayakta duramıyorsa kolaylık hükmü ile namazını kılabilir.

İslam dininde **kolaylık** esastır ve insanın gücünü aşan bir şey emredilmemiştir. Peygamberimiz her şeyin en hayırlısının orta yol ve denge hâli olduğunu bizlere bildirmiş ve aşırılıklardan kaçınmamızı öğütlemiştir:

{ يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا وَبَشِّرُوا وَلَا تُنَفِّرُوا ...}

"Kolaylaştırınız zorlaştırmayınız, sevdiriniz nefret ettirmeyiniz..."[3]

İslam, insanı sorumlu tuttuğu emirlerin yerine getirilmesinde birçok kolaylaştırıcı hüküm koymuştur. Abdest için su bulamayan kişiye teyemmüm, ayakta namaz kılamayan kişiye oturarak namaz kılma, yolculukta Ramazan orucunu tutmama ruhsatı, bu kolaylaştırıcı hükümlerden bazılarıdır.

İslami hükümler, herkes tarafından kolaylıkla uygulanabilecek özelliktedir. Mesela yılda bir ay oruç tutmak, herkesin kolaylıkla yapabileceği bir emirdir. Ancak bütün bir yıl oruç tutmak ise herkese zor geleceği için emredilmemiştir.

Peygamberimiz Müslümanların kabir ziyaretine müsaade etmiştir.

Son hükme varmak için aşama aşama, ara hükümler koyarak sonunda esas hükmü ortaya koymaya **tedric** denir. Mesela içki yasaklanırken önce içkinin zararlarının çok olduğu bildirilmiş, sonra sarhoş iken namaz kılmak yasaklanmıştır. Böylece insanları içkiden uzaklaştırıcı ara hükümler konmuş, en sonunda tamamen yasaklanarak kesin hüküm beyan edilmiştir.

Nesih, daha önce konmuş bir hükmün yeni bir hükümle yürürlükten kaldırılmasıdır. Mesela Peygamberimiz ilk zamanlarda kabir ziyaretini yasaklamıştı. Sonra ziyarete müsaade etmiş ve önceki hükmünü kaldırmıştır. Peygamber Efendimizin vefatı ile vahiy sona ermiş ve nesih olayı son bulmuştur.

BULALIM

Kur'an-ı Kerim'deki içkinin yasaklanması ile ilgili tedric hüküm ayetlerini bularak aşağıya yazınız.

- ....
- ....
- ....

2 A'raf suresi, 157.ayet.
3 Buhârî, İman, 12.

ÖRNEKLER BULALIM

Peygamberimiz zamanındaki teşri, kolaylık, tedric ve nesih ilkelerine örnekler yazınız.

Teşri	Kolaylık	Tedric	Nesih

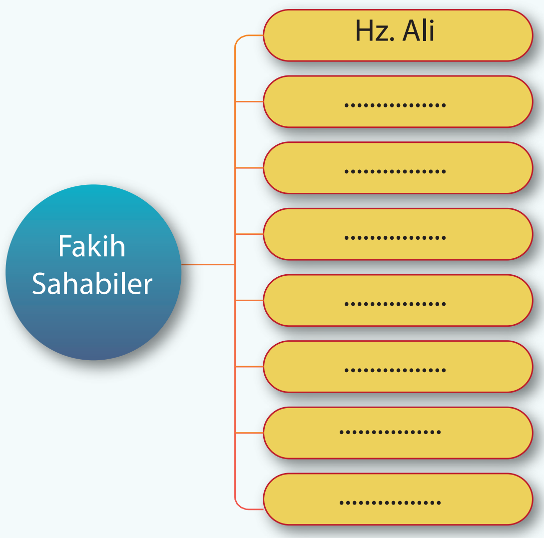
1.2. Sahabe Dönemi

Sahabe dönemi, Peygamberimizin vefatından sonra dört halife ve Emeviler döneminin ilk zamanlarını kapsar. Bu dönemde sahabe içerisinde fıkıh bilgisi ile öne çıkmış ve içtihat etmiş kişiler vardı. Sahabenin tümü için bunu söylemek mümkün değildir. Sayısı yüz bini aşkın sahabe, müçtehit sahabileri taklit ederek onların fetvalarıyla amel etmişlerdir. Bu durum bize sahabe döneminde de müçtehit ve mukallidin olduğunu açıkça göstermektedir. Zaten tabii olan da budur.

Bu dönemde sahabenin fakihleri, ortaya çıkan yeni meseleleri ele almıştır. Sahabe arasında kendi reyi ile içtihat yapanlar olmuştur. Sahabe hata yapma endişesinden dolayı, kendi reyleri ile içtihat yapmak yerine çoğunlukla şûra yoluyla içtihat yapmayı tercih etmişlerdir. Böylece **sahabe icması** ortaya çıkmıştır. Sahabeden en çok fetva verenler şunlardır: Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Âişe, Hz. Zeyd b. Sâbit, Hz. Abdullah b. Ömer, Hz. Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Abdullah b. Abbas, Hz. Übey b. Kâ'b, Hz. Enes b. Mâlik, Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman, Hz. Ebû Hüreyre ve Hz. Ebü'd-Derda.[4]

YAZALIM

Meşhur fakih sahabileri yazarak şemayı tamamlayınız.

4 Fahrettin Attar, "Fetva", TDV İslam Ansiklopedisi, TDV, C 12, s. 489.

1.3. Tâbiîn Dönemi

Emeviler devrinin sonlarını teşkil eden dönemdir. Bu dönemde Medine, Mekke, Basra, Kûfe, Şam ve Mısır'da sahabenin öğrencileri olan tâbiîn fakihleri, dinî hayata yön veriyorlardı. Fıkhın alanı genişlemiş, büyük şehirlerde fıkıh meclisleri oluşmaya başlamıştır. Hoca ve bölge farklılığından dolayı ekoller/mezhepler ortaya çıkmıştır.

Tâbiîn döneminde iki fıkıh merkezi ön plana çıkmıştır: **Hicaz (Medine)** ve **Irak (Kufe)**.

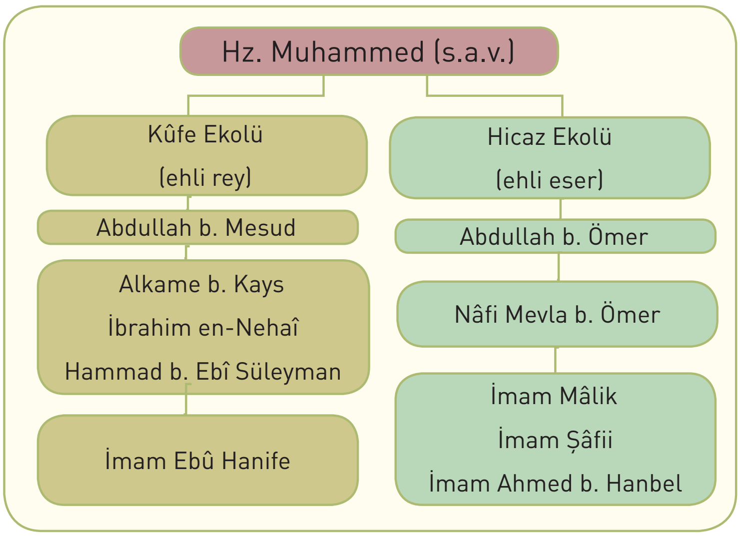
Hicazlılara, daha çok hadis ve sahabi görüşüyle fetva verdikleri için ehli eser; Iraklılara ise ağırlıklı olarak içtihat ile fetva verdikleri için **ehli rey** adı verilir. Ehli eserin temsilcisi Medine'de *Said b. Müseyyeb*, ehli reyin temsilcisi ise Kûfe'de *İbrahim en-Nehaî* dir. Daha sonra ehli reyi *İmam Âzam Ebû Hanife* ve ehli eseri ise *İmam Mâlik* temsil etmiştir.

Tâbiîn döneminde yetişen Medineli yedi meşhur İslam hukukçusu vardır. Bu fakihlere, **fukaha-i seb'a** adı verilir. Bu âlimler, fıkıhla birlikte hadis ve tefsir alanında da şöhret kazanmıştır.

1.4. İçtihat

İçtihat (اِجْتِهَاد) kelimesi sözlükte, bir şeye ulaşabilmek için bütün gücü harcamak anlamına gelen (جَهْد) fiilinden türemiş bir mastardır. Fıkıh usulü terimi olarak içtihat, fakihin bir şeri hüküm hakkında bilgiye ulaşmak için bütün gücünü harcaması demektir.

İçtihat ehliyetine sahip olan âlim kişiye **müçtehit** denir. Fıkıh literatüründe **fakih** ve **müfti** kelimeleri de benzer anlamda kullanılmıştır.

Namaz sonrası Mescid-i Nebi'de geleneksel bir fıkıh dersi

NOT EDELİM

Tâbiîn döneminde tanınmış müçtehidlerden bazıları şunlardır:

- Said b. Müseyyeb (Medine)
- Ata' b. Ebi Rebah (Mekke)
- İbrahim en-Nehaî (Kûfe)
- Hasan Basrî (Basra)

BİLGİ KUTUSU

Tâbiîn döneminde *fukaha-i seb'a* adı verilen Medineli yedi fakih şunlardır:

1. Urve b. Zübeyr
2. Said b. Müseyyeb
3. Ebû Bekir b. Abdurrahman
4. Ubeydullah b. Abdullah
5. Harice b. Zeyd b. Sabit
6. Kasım b. Muhammed b. Ebû Bekir
7. Süleyman b. Yesâr

DEĞERLENDİRELİM

Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de Nur suresi, 53. ayetinde şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ اَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ قُلْ لَا تُقْسِمُوا طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴾

"Münafıklar sen kendilerine emrettiğin takdirde mutlaka savaşa çıkacaklarına dair en ağır bir şekilde Allah'a yemin ettiler. De ki: "Yemin etmeyin. Sizden istenen güzelce itaat etmektir. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."

Ayet-i kerimede geçen جَهْدَ kelimesini, içtihat kavramıyla ilişkisi bakımından değerlendiriniz.

1.4.1. İçtihat ve İçtihadın Konusu

Bütün şeri hükümler içtihada konu olamaz. İçtihat, sadece hakkında kesin hüküm bulunmayan bazı meselelerde söz konusu olur.

Mânâya ve hükme delaleti kesin olan, kendisiyle şeri bir hükmün açıkça anlaşıldığı ve başka türlü anlaşılmasına imkân olmayan delillere, *sübutu ve delaleti kati deliller* adı verilir. Sübutu ve delaleti kat'î olan nasların belirlediği hükümlerde içtihat yapılamaz.[5] Örneğin;

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ ... ﴾

"Ey iman edenler oruç size farz kılındı..."[6] ayeti, mânâya delaletinin açık olması ve Kur'an-ı Kerim ayeti olması nedeniyle sübutu ve delaleti kati bir delildir. Çünkü Kur'an-ı Kerim, bütün ayetleriyle Allah'tan geldiği şekliyle korunmuş sabit bir kitaptır.[7] Yani sübutu katidir. Ayet, kendisinden başka bir anlam çıkarılamayacak açıklıkta ve kesinlikte Ramazan orucunun farz kılındığını ifade etmektedir. Dolayısıyla bu konu içtihada kapalıdır.

"Ey inananlar! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman Allah ve Resulüne uyun..."
(Enfal suresi, 24.ayet)

Dolaylı şekilde hüküm bildiren, yorum ve izaha muhtaç olan ayet ve mütevatir hadisler ise sübut bakımından kat'i, delalet bakımından ise zanni delillerdir. Bu tür naslar, içtihada açıktır. Farklı ihtimaller sebebiyle değişik görüşler ortaya çıkabilmektedir. Kurban Bayramı'nda, kurban kesme hükmü örnek olarak verilebilir. Kurban ibadeti ile ilgili ayetlerin[8] delaletinin zan ifade etmesi nedeniyle kurban kesmek, Hanefi mezhebine göre vacip, diğer mezheplere göre ise sünnet sayılmıştır.

Tek kişiden rivayet edilen ahad haberler ve meşhur hadisler sübut bakımından zanni delillerdir. Bu türden rivayetler, sübut bakımından kesin değildir. Nikâhta velinin izni ile ilgili hadisler buna örnektir. Her mezhep, bu tür hadisleri kendi fıkıh usulü çerçevesinde değerlendirmiş ve kullanmıştır.

5 H. Yunus Apaydın, "İçtihat", TDV İslam Ansiklopedisi, C 21, s. 435.
6 Bakara suresi, 183. ayet.
7 bk. Hicr suresi, 9. ayet.
8 bk. Hac suresi, 28-36. ayetler; Kevser suresi, 2. ayet.

TARTIŞALIM

Resulullah (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

« إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ »

"Hâkim (Müçtehit) içtihadıyla hüküm verir ve isabet ederse kendisine iki ecir, hata ederse bir ecir vardır."

(Buhârî, İ'tisâm, 13, 21; Müslim, Akdiye, 15)

Bir müçtehit hatalı hüküm verirse niçin sevap kazanmaktadır? Arkadaşlarınızla tartışınız.

Sübut ve delalet yönünden kati nasların belirlediği hükümlere *teabbüdi hükümler* denir. Bunlar içtihada kapalıdır. Çünkü bu hükümlerin insanlara olan faydası *(maslahat) sabittir.* Bu maslahatlar, zaman ve mekâna göre değişmez. İbadetler, had cezaları, haramlar helaller, miras hükümleri buna örnek olarak zikredilebilir. Mesela; domuz eti, kan, Allah'tan başkası adına kesilmiş veya usulüne uygun kesilmemiş murdar hayvan *(meyte)* etlerinin yenmesi haramdır.[9] Bu hükümler değişmez.

Müçtehit için öncelik dinin temel kaynakları olan Kur'an ve sünneti bilmektir.

İçtihat ile elde edilmiş hükümler, Kur'an ve sünnetin açık hükümlerine asla aykırı olamaz. İçtihat, haramları helal, helalleri haram kılamaz.

1.4.2. İçtihadın Şartları

İçtihat, uzmanlık derecesinde ilmî bir faaliyettir. Dolayısıyla içtihat yapmak için yeterli donanıma sahip olmak gerekir. Bu **yeterlilik şartları** şunlardır:

- Müçtehit, öncelikle dinin temel kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve Resulullah'ın (s.a.v.) sünnetini bilmelidir. Ayetlerin kendine has bir dili, üslubu ve nüzul sebebi vardır. Hadislerin ise bir vürûd sebebi ve kültürel arka planı vardır. Müçtehidin bütün bu konularda gerekli birikim ve donanıma sahip olması gerekir.
- Müçtehit, Kur'an ve sünneti anlayabilecek derecede Arapçayı bilmelidir.
- Müçtehit, fıkıh ilmini ve tarihini bilmelidir. Fıkıh ilmi, uygulama ve düşünce düzeyinde tarih boyunca büyük bir gelişme göstermiştir. Bazı konularda icma oluşmuştur. İçtihat yaparken bu tarihî mirastan yararlanmak gerekir.
- Müçtehit, fıkıh ilminin kaynaklarını ve bu kaynaklardan hüküm çıkarabilmenin yol ve yöntemlerini iyi bilmelidir.
- Müçtehit, yaptığı içtihadında dinin genel amaçlarını göz önünde bulundurmalıdır.

BİLGİ KUTUSU

Osmanlı'nın son döneminde Hanefi mezhebine bağlı olarak belli konuların kanunlaştırıldığı Mecelle-i Ahkâmı Adliyye'nin 14. maddesinde 'hakkında kesin ayet veya hadis bulunan konularda içtihadın câiz olmadığı' şu şekilde ifade edilmiştir:

"Mevrid-i nasda ictihâda mesağ yoktur." Yani, kesin naslarla belirlenmiş açık hükümlerde içtihada yer yoktur.

9 bk. Bakara suresi, 173. ayet; Mâide suresi, 3. ayet.

- Müçtehit, hakkında içtihat yapılıp yapılamayacak konuları bilir. Hakkında kesin delil bulunan hükümlerde içtihat yapamaz. Sadece hakkında kesin delilin bulunmadığı konularda içtihat yapılabilir. Örneğin cuma namazının farz olması içtihada konu olmaz. Ancak cuma namazının şartları konusunda içtihat yapılır.
- Müçtehit, nesih ve mensuh konularını bilmelidir.
- Müçtehidin, zaman ve mekân değişimine bağlı toplumun değişen hayat şartlarını ve ihtiyaçlarını, yaşadığı toplumun örf ve âdetlerini iyi bilmelidir.

ÖĞRENELİM

1.4.3. İçtihadın Gerekliliği

İçtihat, her zaman ve her yerde dinin hayat ile bağlantısını kuran, dinin pratiğe yansımasını sağlayan faaliyettir. İçtihat, dinî bir görevdir. Aynı zamanda müçtehidlerin yetiştirilmesi, ümmet üzerinde farz-ı kifâye derecesinde bir sorumluluktur.

TARTIŞALIM

İçtihadın önemini ve içtihada duyulan ihtiyacı arkadaşlarınızla tartışınız.

İçtihat, ilmî bir faaliyet olduğu için içtihat ehline bu kapı her zaman açık olmuştur.

Peygamberimiz içtihat ehli olmaya teşvik etmiştir. Usulüne uygun yapılan içtihadlarda, müçtehidlerin bu içtihadlarıyla isabet etmesi hâlinde iki ecir, hata etmesi durumunda ise bir ecir alacaklarını beyan etmiştir.[10] Bu, içtihada verilen önemin bir göstergesidir. Çünkü içtihat, İslam dininin hayata intibakını sağlayan ve fıkıh ilmine dinamizm kazandıran bir yoldur.

10 bk. Buhârî, İ'tisâm, 20, 21; Müslim, Akdiye, 15; Ebû Dâvud, Akdiye, 2.

Bu konuya Sevgili Peygamberimizin hayatından bir örnek verecek olursak;

Resulullah (s.a.v.) Muaz b. Cebel'i (r.a.) Yemen'e vali olarak gönderirken ona sorar:

Resulullah: *"Ne ile hükmedeceksin?"*

Muaz: "Allah'ın Kitabı ile."

Resulullah: *"Ya onda açık bir hüküm bulamaz isen?*

Muaz: "Resulünün sünneti ile."

Resulullah: *" Onda da bulamaz isen?"*

Muaz: "İçtihat ederim, meseleyi çözümsüz bırakmam."

Bu cevaplar üzerine Resulullah: *"Resulünün elçisini muvaffak kılan Allah'a hamdolsun" buyurur.* [11]

Peygamberimiz ile Muaz b. Cebel arasında geçen bu konuşma, bütün zaman ve mekânlarda içtihadın gerekli olduğuna işaret etmesi açısından son derece önemlidir.

İçtihat, değişen zamanın ve coğrafyanın ihtiyaçlarına uygun çözüm üreterek fıkhın gelişmesinde güçlü bir etken olmuştur.

Peygamberimizin dönemine, sahabe ve sonraki dönemlerdeki içtihat faaliyetlerine bakarak içtihadın her zaman gerekli olduğunu anlayabiliriz.

ARAŞTIRALIM

Sahabeden Muaz b. Cebel'in (r.a.) hayatını araştırınız.

NOT EDELİM

İbn Abbas (r.a.) şöyle nakletti: "Has'am kabilesinden bir kadın Müzdelife günü Resulullah'a (s.a.v) "Ey Allah'ın Resulü! Allah'ın kullarına farz kıldığı hac ibadeti, ihtiyar babama da farz oldu. Babam yolculuk yapmaya dayanamaz, onun yerine ben haccedebilir miyim?" dedi. Peygamberimiz de "Evet" buyurdu."

(Nesai, Menâsikü'l-Hac, 9)

ARAŞTIRALIM

11 bk. Ebû Dâvud, Akdiye, 11; Tirmizî, Ahkâm, 3.

Hz. Ömer (r.a.) zamanında içtihadla teravih namazının cemaatle kılınmasına karar verilmiştir.

Resulullah'ın (s.a.v.) içtihadlarına şunları örnek verebiliriz: Peygamberimizin savaş vb. konuları sahabe ile istişare ederek karar vermesi[12], ölen babası adına evladın hac yapabileceği[13], Mescide gelirken sarımsak yemeyi yasaklaması ve güzel kokuyu emretmesi[14], hurma ağaçlarının aşınlanması konusu[15], orucu bozmayan şeyler[16], baldan öşür alınması[17].

Sahabe içtihadlarına şunları örnek verebiliriz: Hz. Ömer, ferdî olarak kılınan teravih namazlarının cemaatle kılınmasına hükmetmiştir[18] ve aynı anda üç boşamayı sahabe fakihleriyle istişareden sonra üç talak saymıştır.[19]

Tâbiîn içtihadlarına, Hz. Ali'nin ve İbn Mes'ûd'un öğrencisi olan *İbn Şübrüme*'nin şu içtihadlarını örnek verebiliriz:"Mahkeme kararı ile karısının nafakasını karşılayamayacak kadar fakir olan bir kimsenin evliliğine son verilemez. Müslümanların ülkesine izinle giren bir gayrimüslimi (müste'men) öldüren Müslümana kısas uygulanır." [20]

Günümüzde birçok yeni mesele ortaya çıkmaktadır. Bunların dinî hükmünü bilmek için içtihada ihtiyaç vardır. Bu yeni gelişmelere; gıda alanında helal gıda, genetik bilimindeki gelişmeler, tıp ve sağlık konularında organ nakli, ilaç sanayisi ve sağlık problemleri, sürekli güncellenen ticari ve ekonomik meseleler, bankacılık, bireysel emeklilik, sigorta gibi yeni tartışma konularını örnek olarak zikredilebiliriz.

TARTIŞALIM

Ebû Hanife şöyle demiştir:

"Bizim içtihat yoluyla elde etmiş olduğumuz görüşümüz doğrudur ama hatalı olma ihtimali de vardır. Diğer görüşler ise bizce yanlıştır ama doğru olma ihtimali de bulunur. Bizim elde edebildiğimiz herhangi bir hüküm, bizce doğru olan en güzel görüştür. Kim bundan daha iyisini ortaya koyarsa doğru olan odur, biz de ona uyarız."

(Hayreddin Karaman, İslam Hukukunda İçtihat, s. 149-150)

Ebû Hanife'nin bu görüşünü içtihadla varılan hükümlerin önemi açısından tartışınız.

12 bk. Buhârî, Ezân, 1; Müslim, Salat, 1.
13 bk. Tirmizî, Hac, 87; Müslim, Hac, 408; Ebû Dâvud, Menâsik, 26.
14 Buhârî, Ezan 160; Ebu Dâvud, Et'ime 40.
15 Müslim, Sahih, Fedâil, 38.
16 Ebû Dâvud, Savm, 33.
17 Tirmizi, Zekat 9.
18 Hayreddin Karaman, İslam Hukuk Tarihi, s. 117.
19 Hayreddin Karaman, İslam Hukuk Tarihi, s. 117.
20 Şükrü Özen, "İbn Şübrüme", TDV İslam Ansiklopedisi, C 20, s. 380.

2. Mezheplerin Oluşum Dönemi

Müslümanların farklı coğrafyalarda yaşaması mezheplerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Mezhepler, hicrî 1. asrın sonunda tebe-i tâbiîn döneminde oluşmaya başlamıştır. Bu dönemde önemli fıkhi çalışmalar yapılmıştır. Büyük mezhep imamlarının yaşadığı Medine, Kûfe, Bağdat gibi şehirler, ilim merkezleri hâline gelmiştir.

Fıkhın her alanında içtihadların yapıldığı ve fıkıh kitaplarının yazılmaya başladığı bu zamana, fıkhın **tedvin** dönemi de denilmiştir. Fıkıh çalışmaları, mezhep merkezli olarak yapılmıştır. Mezhep imamları tarafından uygulanan metot ve yöntemler, sonraki dönemlerdeki fıkıh çalışmalarının zeminini oluşturmuştur. Bu dönem, fıkhın yükseliş dönemidir.

2.1. Fıkıh Mezheplerinin Doğuşunu Hazırlayan Sebepler

Mezheplerin doğuşunu hazırlayan siyasi, sosyal, kültürel ve ilmî sebepler vardır. Mezheplerin bir ekol olarak ortaya çıkmasına sebep olan **sosyal etkenler** şunlardır:

- Müslüman nüfusunun çoğalması,
- Farklı kültüre sahip milletlerin Müslüman olması,
- İslam'ın Endülüs'ten Orta Asya'ya kadar çok geniş bir coğrafyaya yayılması,
- Siyasi, sosyal ve ticari münasebetlerin gelişmesi,
- Yeni toplumsal ihtiyaçların ve fıkhi sorunların ortaya çıkması.

Mezheplerin bir ekol olarak ortaya çıkmasına neden olan **ilmî etkenler** ise şunlardır:

- Farklı ilmî yaklaşımların ön plana çıktığı ilim merkezlerinin kurulması,
- Müteârız (çelişkili görünen) nasların anlaşılmasında ve yorumlanmasındaki ihtilaflar,
- Nasların sübutu; müçtehidlerin bazı hadislere ulaşması veya ulaşamamasından kaynaklanan ihtilaflar,
- Hüküm çıkarma metotlarındaki (usul) farklılıklar,
- Âlimler arasındaki farklı bakış açıları ve ilmî tartışmalar.

Günümüzde İslam dünyanın her tarafına yayılmıştır.

2.2. Fıkhi Mezhepler

Tâbiîn döneminde oluşmaya başlayan mezhepler, tebe-i tâbiîn döneminde sistemli hâle gelmiştir.

Fıkıh mezheplerinin **genel özellikleri** şunlardır:

- Fıkhi mezhepler, din değil dinin yorumudur.
- İnsan ürünü olan içtihat farklılığından ortaya çıkmıştır.
- İslam'daki fikir özgürlüğünün ve düşünce zenginliğin göstergeleridir.
- Fıkıh mezhepleri değişim ve yeni gelişmeler karşısında farklı çözümler üreterek İslam'ın daha rahat yaşanmasını sağlar.

Günümüzde fıkhi mezhepler denilince Müslümanlar arasında meşhur olmuş dört mezhep akla gelir: Hanefi, Mâliki, Şâfii ve Hanbeli mezhepleri. Bu mezhepler dışında İslam tarihinde başka mezhepler de ortaya çıkmıştır. Bu mezheplerin de içtihadları ve müçtehit imamları olmuştur. Ancak bunlara tabi olanlar günümüzde olmadığı için görüşleri, sadece kitaplarda yazılı kalmıştır. İmamlarının adıyla anılan ve günümüze kadar ulaşmayan mezhepler şunlardır:

Evzâî, İbn Şübrüme, İbn Ebî Leylâ, Zahirî (Davud b. Ali), Taberî, Süfyanu's Sevrî, Leys b. Sa'd.

NOT EDELİM

Mezhep kelimesi; Arapçada gitmek anlamındaki (ذَهَبَ) fiilinden masdar veya gidecek yer ve yol mânâsında mekân ismidir. Terim olarak ise dinî ve hukukî konularda otorite sayılan âlimlerin ortaya koyduğu görüşleri ve belirledikleri sistem, anlamına gelir.

(bk. İlyas Üzüm, "Mezhep", TDV İslam Ansiklopedisi, C 29, s. 526)

GÜNÜMÜZE ULAŞAN MEZHEPLER VE İMAMLARI

Sünnî mezhepler ve imamları

- HANEFÎ: İmam Âzam Ebû Hanife Numan b. Sabit
- MALİKÎ: İmam Mâlik b. Enes
- ŞAFİÎ: İmam Muhammed b. İdris eş-Şafiî
- HANBELÎ: İmam Ahmed b. Hanbel

Şiî mezhepler ve imamları

- ZEYDÎ: İmam Zeyd b. Ali
- CAFERÎ: İmam Cafer-i Sadık

2.2.1. Hanefi Mezhebi

Hanefi mezhebi, **İmam Âzam Ebû Hanife**'nin görüşleri ve eğitim çalışmaları ile oluşmuştur. İmam Âzam Ebû Hanife'nin (h.80/m.699 – h.150/m.767) asıl adı Nu'man b. Sâbit'tir. Kûfe'de doğdu. Küçük yaşta hafız oldu. İlme olan sevgisi, onu önce Kelam ilmine daha sonra da Fıkıh ilmine yöneltti. İmam Âzam Ebû Hanife'nin ilk önce Kelam ilmiyle uğraşması ve bu alanda eserler yazması, Fıkıhta hüküm vermek için doğru bir inancın önemini ,bizlere göstermektedir. Ebû Hanife ibadet, ilim ve ticaret hayatını uyumlu bir şekilde sürdürmüştür. Ebû Hanife, kısa zamanda kabiliyeti ve gayreti ile Fıkıh ilminde zamanının en meşhurlarından olmuştur. Hocalarıyla ilgili şöyle demiştir: *"Hz. Ömer'in, Hz. Ali'nin, Abdullah b. Mes'ud'un ve Abdullah İbn Abbâs'ın fıkhını onların öğrencilerinden aldım."*[21]

İmam Serahsi'nin el-Mebsût adlı kitabı, Hanefi mezhebinin ilk kaynaklarındandır.

En çok istifade ettiği hocası Hammad b. Ebi Süleyman'dır. Emevilerin son döneminde ve Abbasilerin ilk döneminde yaşamıştır. 70 yaşında iken Bağdat'ta vefat etmiştir. Mezarı, Bağdat'ta Dicle nehri kenarında kendi adıyla anılan Âzamiye mahallesindeki İmam Âzam camisi yanındadır.

İmam Âzam'ın fıkıh ilmindeki görüşleri daha çok öğrencileri tarafından kaleme alınmıştır. Kendisinin daha çok Akaid ile ilgili beş eseri vardır: el-Fıkhu'l-Ekber, el-Fıkhu'l-Ebsat, el-Âlim ve'l-Müteallim, er-Risâle, el-Vasiyye.[22]

YORUMLAYALIM

İmam Ebû Hanife'nin içtihadına bir örnek:

" İmam Evzâî, Ebû Hanife'ye şöyle sordu:

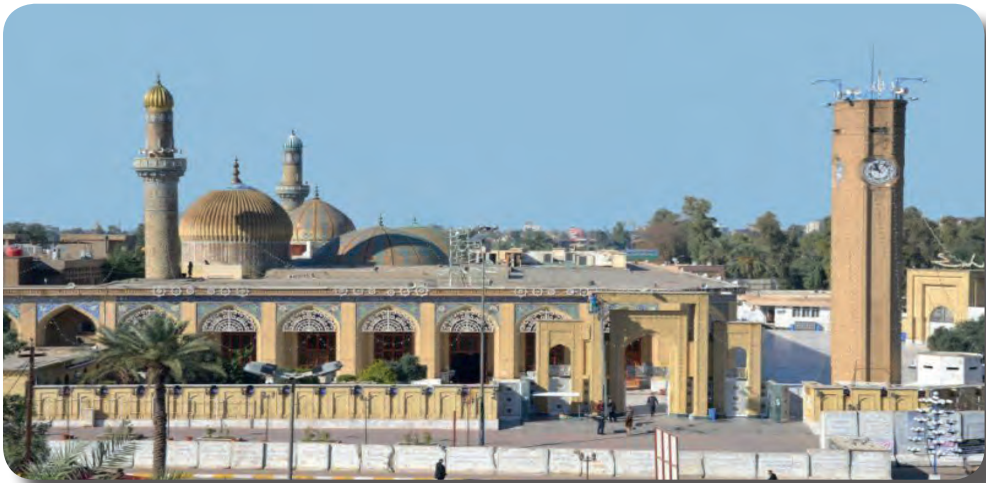
- Namazda rükûya giderken ve rükûdan doğrulurken niçin ellerinizi kaldırmıyorsun?
- Çünkü Resulullah'tan (s.a.v.) bunu yaptığına dair sahih bir rivayet gelmemiştir.
- Haber nasıl sahih olmaz? Bana Zührî, Sâlim'den, o da babasından (r.a.) "Resulullah'ın (s.a.v.) namaza başlarken, rükûya varırken ve rükûdan doğrulurken ellerini kaldırdığını" haber verdi.
- Bana da Hammad, İbrahim'den, Alkame'den, el-Esved'den ve Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a.) "Resulullah'ın (s.a.v.) yalnız namaza başlarken ellerini kaldırdığını ve namazdayken bir daha da ellerini kaldırmadığını" haber verdi.
- Ben sana Zührî, Sâlim, babası yoluyla Hz. Peygamber'den haber veriyorum, sen ise bana Hammad ve İbrahim haber verdi diyorsun?
-Hammâd b. Ebî Süleyman, Zührî'den, İbrahim de Sâlim'den daha fakihtir. İbn Ömer'in sahabi oluşu ayrı bir fazilettir, ancak fıkıhta Alkame ondan geri değildir. el-Esved'in birçok meziyetleri vardır. Abdullah'a gelince, o Abdullah'tır!

Bu cevap üzerine Evzâî, susmayı tercih etmiştir. "

(Hayreddin Karaman, İslam Hukuk Tarihi, s. 138-139)

İmam Ebû Hanife, kendisiyle münazara yapan müçtehide nasıl bir yöntemle karşılık vermiştir? Yorumlayınız.

21 M. Ebû Zehra, Ebû Hanife, s. 44.
22 Zehebî, Menâkıb, s. 20-21; M. Ebû Zehra, Târihü'l Fıkh, C 2, s. 161; A. Emin, Duha'l İslam, C 2, s. 185; el-Mekkî, Menâkıb, C 1, s. 74-78.

İmam Âzam'ın kabrinin yanındaki Âzamî camisi, Bağdat-Irak

BİLGİ KUTUSU

İmam Âzam'ın görüşleri ve ilmi mirası öğrencileri aracılığıyla yayılmıştır. Öğrencilerinden İmam Muhammed ile İmam Ebû Yusuf'a "imameyn" adı verilir. Ayrıca İmam Züfer ve Hasan b. Ziyad gibi pek çok öğrencisi vardır.

Hanefi mezhebinde hüküm çıkarılırken önce Kur'an'ı Kerim'e müracaat edilir. Sonra Peygamberimizin sünnetine daha sonra da sahabe icmasına ve sahabe sözüne bakılır. Bu üç delilde hükmü bulunmayan konularda ise kıyas, istihsan, örf gibi usullerle hüküm çıkarılır. Ebû Hanife hüküm çıkarırken tâbiîn fetvasına bağlı kalmamıştır.[23]

Hanefi mezhebi; günümüzde Türkiye, Orta Asya, Türk Cumhuriyetleri, Balkanlar, Kafkasya, kısmen Hint kıtasında, Ortadoğu ve Mısır'da yayılmıştır. [24]

Her dönemde Hanefi mezhebi, fıkhi sorunlara çözüm üretmede en aktif mezhep olmuştur. İmam Âzam ve talebeleri fıkhi meseleleri tartışarak, gerçekleşme ihtimali olan durumlar üzerinde de durarak fıkhi hükümler ortaya koymuşlardır.[25]

2.2.2. Mâliki Mezhebi

Mâliki mezhebinin imamı olan **İmam Malik**'in (h.93/m.711–h.179/m.795) tam adı Mâlik b. Enes el-Esbahî'dir. Medineli olup hayatı boyunca Medine dışına pek çıkmamıştır. İmam Nafi', Zührî ve özellikle fıkıh ilminde Rabiatu'r-Re'y en etkili hocalarıdır. İmam Şâfii onun talebesidir. Hadis ilminde de en güvenilir (sika) imamlardandır. **el-Muvatta'** adlı hadis kitabı, ilk hadis kaynaklarından biridir. Medine'de vefat etmiş olup mezarı Cennetu'l-Baki'dedir.

*Medinelilerin yaşantısı*na fıkıhta özel önem veren İmam Mâlik, *mesâlih-i mürsele*yi en çok kullanan müçtehit imamdır. İmam Malik'in bu mezhebi özellikle Kuzey ve Orta Afrika'ya yayılmıştır.

İmam Mâlik'in Muvatta' adlı eseri

23 Hüseyin b. Ali es-Saymerî, s. 10; Muvaffak b. Ahmed el-Mekkî, s. 74.
24 Ali Bardakoğlu, "Hanefi Mezhebi", TDV İslam Ansiklopedisi, C 16, s. 13.
25 bk. Ali Bardakoğlu, "Hanefi Mezhebi", TDV İslam Ansiklopedisi, C 16, s. 10.

2.2.3. Şâfii Mezhebi

Şâfii mezhebinin imamı olan **İmam Şâfii**'nin (h.150/m.767 -h.204/m.819) asıl adı Muhammed b. İdris eş-Şâfiî'dir. Aslen Kureyşlidir. Sülalesi, Peygamber Efendimizin sülalesi ile Abdulmenaf'ta birleşir. Filistin'in Gazze şehrinde doğmuştur. Çok küçük yaşta babasını kaybetmiştir.

İmam Şâfii, ilk tahsilini Mekke'de yapmıştır. 20 yaşına gelince Medine'ye İmam Mâlik'ten ders okumaya gitmiş ve ondan dokuz yıl Hicazlıların fıkhını tahsil etmiştir. Necran'da kadılık yaptı. Bir süre Bağdat'ta kaldı ve orada Iraklıların fıkhını İmam Ebû Yusuf'tan öğrendi. Daha sonra 10 yıl kadar Mekke'de fıkhi çalışmalarına devam etti. Ömrünün son dört yılında Kahire'ye göç etti ve orada vefat etti. Mezarı, Mısır'ın Kahire şehrinde kendi adıyla anılan caminin içerisindedir.

İmam Şâfiî'nin "er-Risale" adlı eseri.

İmam Şâfii'nin Bağdat'taki görüşlerine mezheb-i kadim, Mısır'daki görüşlerine ise mezheb-i cedid denilmektedir. Şâfii mezhebini oluşturan temel eserleri bizzat İmam Şâfii yazmıştır. Hadisle ilgili el-Müsned'i, fıkıh usulüyle ilgili er-Risale, fıkıhla ilgili el-Ümm gibi eserleri ve bir de şiir divanı vardır.

İmam Şâfii, er-Risale adlı kitabında kendi fıkıh yöntemini yazmıştır. Öncelikle Kuran ve sünneti, daha sonra icmayı, sahabe kavlini ve kıyası delil olarak kabul eder. Ayrıca istishâb delilini kullanır.[26]

İmam Şâfii'nin kabri (Kahire- Mısır)

Şâfii mezhebi; Güneydoğu Asya, kısmen Hint kıtasında, Kafkasya, Türkiye'de, Ortadoğu ve Afrika'nın batısında yayılmıştır.

YORUMLAYALIM

İmam Şâfii'nin içtihadına örnek:

İmam Şâfii, eserinde *"Cuma günü yıkanmak vaciptir."* hadisini rivayet ettikten sonra şöyle demektedir:

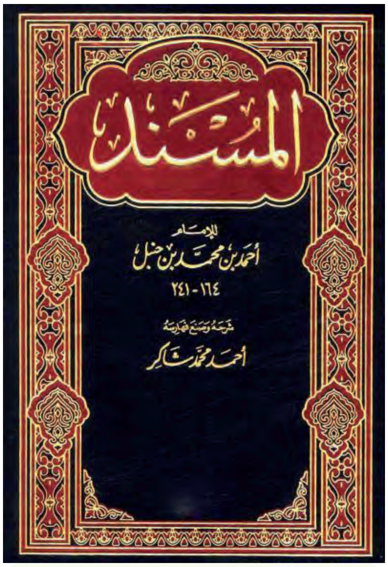
Bu hadiste geçen "vacip" ifadesinin, "ahlaken gerekli, temizlik için tercih edilmeli" gibi mânalara gelme ihtimâli vardır. Nitekim Arapça'da biri diğerine şöyle der: "Mâdem ki sen, ihtiyaçlarını bulmak için bana geldin, senin hakkın bana vacip oldu." (bk. Şâfiî, İhtilâfu'l Hadis, s. 179)

İmam Şâfii, hadisi açıklarken neyi esas almıştır? Yorumlayınız.

26 İmam Şâfii, er-Risâle, s. 512, 599, 600.

2.2.4. Hanbeli Mezhebi

Hanbeli mezhebinin imamı olan **Ahmed b. Hanbel**'in (h.164/ m.780–h.241/m.855) tam adı Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî'dir. Bağdat'ta doğmuştur. Hadis öğrenmek ve ilim tahsil etmek için çeşitli yerlere gitmiştir. Fıkıh eğitimini, Bağdat'ta İmam Şâfii'den almıştır. Herkes tarafından Hadis ilminde otorite kabul edilmiştir. Meşhur hadis âlimleri olan Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve Nesâî kendisinden hadis nakletmişlerdir. Hadisçiliği fıkıhçılığından önce gelir. Ahmed b. Hanbel'in fıkıh usulü temel olarak hadislere dayanır. Bağdat'ta vefat etmiştir. Ahmed b. Hanbel'in en önemli eseri yirmisekiz bin hadisten oluşan **el-Müsned** adlı kitabıdır. Öğrencileri fetvalarını mesâil adlı kitaplarda toplamışlardır. Hıraki, bu fetvaları "el-Muhtasar" adlı eserinde bir araya getirmiştir. Hanbeli mezhebinde kapsamlı en eski eser, İbn Kudame'nin el-Muğnî'sidir.[27]

İmam Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned adlı hadis kitabı

Genel olarak Hanbeli mezhebi; Suudi Arabistan'da ve kısmen ortadoğuda yayılmıştır.

Diğer mezhepler olarak; günümüzde İslam coğrafyasında varlığını sürdüren Caferi ve Zeydi mezhepleri de vardır. Bunlar, kaynak ve yöntem itibarıyla dört sünnî mezhepten ayrılıp farklı bir yol izlemiştir. Şii mezhepler içerisinde Caferî mezhebi en yaygın olandır. Sünnet olarak sadece ehli beyt ve belli kişiler yoluyla gelen rivayetleri kabul etmiştir. İran ve Irak bölgelerinde yaygındır.

Az sayıda mensubu olan ve Yemen'de varlığını sürdüren **Zeydi** mezhebi ise bir Şii mezhebi kabul edilmekle birlikte fıkıhta Hanefi mezhebine yakın görüşlere sahiptir.

ARAŞTIRALIM

Mezhep imamlarının hayatlarını araştırınız. Öğrendiğiniz bilgileri ve onların ilim mücadelesini sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

3. Fıkıh İlminde Mezhepler Sonrası Gelişmeler

Mezheplerin oluşumundan zamanımıza kadar asırlar içinde fıkıh ilmi gelişmeye devam etmiştir. Fıkıh ilminin gelişmesini şu şekilde ele alabiliriz:

a) Teşekkül dönemi: Bu dönemde mezhepler kuruluşunu tamamlamıştır. Mezheplerin usul ve ilkeleri ortaya konmuştur. Temel usul ve fürû kitapları yazılmış, bunlara göre öğrenci yetiştirilmiş ve sosyal-hukuki hayata yön vermişlerdir. Bundan sonraki dönemde fıkıh istikrar bulmuş bir yapı olarak faaliyetini sürdürmüştür.

b) İstikrar dönemi: Bu dönemde mezhepler artık kurumsallaşmıştır. Meselelere mezheplerin bakış açısına göre çözüm aranmıştır. Bu çalışmalarda önceki müçtehit imamların yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bu dönem, yaklaşık 925 yılında başlar ve 1869 yılına kadar devam eder.

27 bk. Ferhat Koca, "Hanbeli Mezhebi", TDV İslam Ansiklopedisi, C 15, s. 533.

İstikrar döneminde yapılan çalışmaları şu şekilde maddeleştirebiliriz:[28]

- Usul çalışmaları önem kazanmış ve fıkıh konularının çözümünde bu usullere bağlı kalınmıştır.
- Fıkha hakim olan genel kurallar belirlenmiş ve bunlarla Kavaid-i Külliye eserleri kaleme alınmıştır.
- Ortaya çıkan yeni meseleler, mezhebin bakış açısı ile cevaplandırılmış, bu şekilde eserler yazılmıştır.
- Mezhep imamlarının sebep bildirmeden verdiği fetvalar için sebep ve illetleri tespiti (tahric) edilmiştir.
- Mezhep içindeki farklı görüşlerden daha kuvvetli ve uygulanabilir olanlar, tercih edilmiştir.
- Mezheplerin görüşlerini ihtiva eden temel kitaplar yazılmıştır. Daha sonra bunları genişçe izah eden ve mezhebi savunan şerhler ve haşiyeler yazılmıştır.
- Fıkıh eserlerinde geçen hadislerin tahrici yapılmış ve buhadislerin sıhhat durumu ortaya konmuştur.
- Halkın ihtiyaç duyduğu konularda müstakil fetva kitapları yazılmıştır.
- Bu dönemde devletin hukuki işleri için kanunnameler ve fermanlar çıkarılmıştır.
- Mahkemelerde verilen hükümler, kayıtlara geçirilmiş ve böylece şer'iye sicilleri oluşturulmuştur.

"Osmanlı Türkçesiyle yazılmış ilk ilmihâl kitaplarından biri, 1479 tarihinde vefat eden Candaroğlu İsmâil Bey'in Hulviyyât isimli kitabıdır."

Devlet tarafından heyetlere resmî olarak hazırlatılan fıkıh kitaplarına örnek olarak, 1664-1672 yılları arasında Hindistan'da Hanefi mezhebine göre hazırlanmış olan **Fetava-yı Hindiyye** gösterilebilir. Bu arada Osmanlı Devletinde Şeyhulislam makamında bulunan âlimlerin yazdığı fetva kitapları da resmî kitap kabul edilmiştir. Bunlara Şeyhulislam Ebû's-Suud'un **Fetava** adlı eserini örnek verebiliriz.

Fetava-yı Hindiyye

3.1. Fıkhın Kanunlaştırılması

19. ve 20. yüzyılın başları, fıkıh ilmi açısından kanunlaştırılmanın yapıldığı dönem olarak dikkat çeker. Bu dönemdeki en meşhur kanunlaştırma faaliyeti Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye isimli çalışmadır.

Mecelle, İslam Dünyasında yapılan kanunlaştırma faaliyetlerine öncülük etmiştir.

Mecelle; Osmanlı Devleti zamanında Ahmed Cevdet Paşa başkanlığındaki ilmî bir heyet tarafından İslam hukukuna bağlı kalınarak 1851 madde olarak hazırlanan bir kanun

28 bk. Ahmet Özel, "Fıkıh", TDV İslam ansiklopedisi, C 13, s. 22.

Hukuk-i Aile Kararnamesi

metnidir. Bu maddelerin ilk yüz maddesi genel kaidelerdir. Mecelle'nin içinde medeni hukukun konuları ele alınmıştır. 1876 yılında Abdülhamit Han zamanında yürürlüğe giren Mecelle, 1926'ya kadar yürürlükte kalmıştır. Mecelle, İslam dünyasında kendisinden sonra yapılan kanunlaştırma faaliyetlerine bir temel teşkil etmiştir. Mecelleden sonra Mısır'da Kadri Paşa, Mürşidü'l Hayran ismiyle benzer bir kanun hazırlamıştır.

Hukuk-i Aile Kararnamesi: Osmanlı Devletinde 1917 yılında, aile hukuku alanında uygulanmak üzere hazırlanmış kanundur. Hanefi mezhebi dışındaki diğer mezheplerden de alıntılar yapmıştır. Evliliğin ve boşanmanın resmî evrakla kayıt altına alınması zorunlu kılınmıştır.

3.2. Fıkıh İlminde Yeni Gelişmeler

Son yüzyılda özellikle ticari ve teknik yeni gelişmeler karşısında fıkıh âlimleri cevaplar vermeye, eserler yazmaya gayret etmişlerdir. Son dönemde yapılan bu çalışmalarla ilgili şunlar söylenebilir:

Ülkemizde 2017 yılında Müslümanların helal ürün ve belgelendirme talepleri için Helal Akreditasyon Kurumu (HAK) kurulmuştur.

1. İslam'a dayalı kanunlar hazırlanması için komisyonlar oluşturulmuştur. Kanun teklifleri hazırlanmıştır.

2. Güncel meselelerle ilgili ilmî kongreler, sempozyumlar ve çalıştaylar yapılmıştır. Uluslararası Hicri Takvim Birliği Kongresi, Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi, Uluslararası Helal Ürün Sempozyumu, Mülteciler ve Sağlık Sempozyumu gibi uluslararası kongre ve sempozyumlar yapılmıştır.

3. Üniversitelerde İslam hukuku bölümleri kurulmuştur. Akademik eser ve tez çalışmaları yapılmıştır.

4. Müslüman ülkelerde din hizmetlerini yürütmek üzere bazı kurumlar oluşturulmuştur. Ülkemizde Müslüman halkın din hizmetlerini yürütmek amacıyla 1924 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur. Fetva heyetleri kurulmuş, günlük meselelere fetvalar verilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı 1924 yılında kurulmuştur.

5. Resmî ve özel kurumlarda fıkıh eğitimleri yapılmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığının eğitim merkezlerinin hizmet içi eğitimleri gibi.

6. Telif, tercüme ve tahkik şeklinde fıkhi eserler yayımlanmaktadır.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Hz. Peygamber döneminde hükümler konurken gözetilen teşri, kolaylık, tedric ve nesih ilkeleri hakkında bilgi veriniz.

2. Sahabe dönemindeki fıkhi faaliyetleri kısaca açıklayınız.

3. Tâbiîn döneminde mezheplerin temelini oluşturan yaklaşımlar hakkında bilgi veriniz.

4. İçtihat nedir? Kısaca tarif ediniz.

5. Müçtehidde bulunması gereken şartları açıklayınız.

6. Fıkıh ilminin istikrar dönemindeki faaliyetlerden beş tanesini yazınız.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. Aşağıdaki kişilerden hangisi sahabe fakihlerinden birisidir?

A) İbn Abidin B) İbn Rüşd C) İbn Mes'ud D) İbn Hanbel E) İbn Hişam

2. Aşağıdakilerden seçeneklerden hangisi fıkıh mezhepleri arasında yer al<u>maz</u>?

A) Hanefi B) Caferi C) Eş'ari D) Hanbeli E) Mâliki

3. Aşağıdakilerden hangisi Kûfe şehrinde ehli reyin ortaya çıkma sebeplerinden biri <u>değildir</u>?

A) Kûfe şehrinin farklı kültürlere açık bir şehir olması

B) İhtiyaç ve problemlerin fazla olması

C) Zayıf hadislerin halk arasında yaygın olarak kullanılması

D) Geniş bir hadis mirasına sahip olması

E) Her türlü gelişmeye açık bir şehir olması

4. Aşağıdakilerden hangisi müçtehidin mutlaka bilmesi gereken alanlardan biri <u>değildir</u>?

A) Tefsir ve Hadis konuları

B) İcma konuları

C) İngilizce Dilbilgisi

D) Fıkıh usulü konuları

E) Arapça Dilbilgisi

5. Aşağıdakilerinden hangisi Ülkemizde 2017 yılında Müslümanların helal ürün ve belgelendirme talepleri için kurulan Kurumun adıdır?

A) Helal Gıda Kurumu (HGK)

B) Helal Gıda Tescil Kurumu (HGTK)

C) İslami Gıda Akreditasyon Kurumu (İGAK)

D) Helal Akreditasyon Kurumu (HAK)

E) Helal Gıda Üretim Kurumu (HGÜ)

6. Aşağıdaki yazar ve eser eşleştirmelerinden hangisi <u>yanlıştır</u>?

A) Ebû Hanife - el-Fıkhu'l Ekber

B) İmam Şâfii - el-Ümm

C) İmam Mâlik - er-Risale

D) Ahmed b. Hanbel - Müsned

E) Mustasfâ, İmam Gazzâli

C. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanı "D", yanlış olanı ise "Y" şeklinde işaretleyiniz.

<table>
<tr><td rowspan="5">Doğru mu?

Yanlış mı?</td><td></td><td>Vahyin gelmesi, Peygamberimiz döneminin fıkhını şekillendirmiştir.</td></tr>
<tr><td></td><td>İmam Âzam Ebû Hanife sahabe döneminde yaşamıştır.</td></tr>
<tr><td></td><td>Naslar tarafından sınırları çizilmiş konular, içtihada kapalıdır.</td></tr>
<tr><td></td><td>Fıkhi hükümler, asla kanun şekline getirilemez.</td></tr>
<tr><td></td><td>İçtihat kapısının kapandığını iddia etmek İslami ilimlerin gelişmesine zarar verir.</td></tr>
</table>

3. ÜNİTE:
FIKHİ HÜKÜMLER ve KAYNAKLARI

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. *Ehliyet*, *hüküm*, *mükellef* ve *delil* kavramlarının anlamlarını öğrenerek defterinize yazınız.
2. Farz ve sünnet kavramlarının anlamını araştırınız ve iki örnek bularak defterinize yazınız?
3. İslam hukukunun temel kaynakları nelerdir? Araştırınız.
4. Farz neye denir? Farz çeşitleri nelerdir? Araştırınız.

1. Ehliyet

Ehliyet; insanın teklife muhâtap olması, hak ve sorumlulukları yüklenecek durumda olmasıdır.[1]

Ehliyet sahibi bir kimseye din tarafından yöneltilen emir ve yasaklara **teklif** ve bu tekliflerden sorumlu olan kişiye de **mükellef** adı verilir. Mükellef olan kimse ehliyet şartını taşıdığı için kendisine yöneltilen dinî yükümlülüklerden sorumludur. Dinen geçerli bir mazereti olmaksızın bu yükümlülükleri yerine getirmeyen mükellef, dinin yaptırımlarıyla karşılaşır.

Kişinin mükellef olabilmesi için kendisine teklif edilen yükümlülüğü yapabilecek güçte olması ve onu kendi iradesiyle yapması gerekir. Örneğin, bir kimsenin zekât ile sorumlu tutulabilmesi için belirli bir mâli güce (nisap) sahip olması gerekir. Gücünü aşacak boyutta olursa sorumluluk tamamen düşer veya hafifletilir. Çünkü İslam'ın temel prensiplerinden biri kolaylıktır. Nitekim bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöyle açıklanmıştır: **"Allah bir kimseyi ancak gücü ölçüsünde mükellef kılar..."**[2]

Kişinin mükellef olması için kendisine teklif edilen şeyi bilmesi gerekir. Peygamberlerin temel görevlerinden birisi, Allah'ın (c.c.) emir ve yasaklarını insanlara bildirmektir. Örneğin yeni Müslüman olduğu için namazın farz olduğunu bilmeyen bir kimsenin sorumluluğu, öğrendiği andan itibaren başlar. Bilmediği zamanlarda kılamadığı namazları kaza etmesi gerekmez.

ÖRNEKLER BULALIM

﴿لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا...﴾

"Allah, bir kimseyi ancak <u>gücü ölçüsünde</u> mükellef kılar..."

(Bakara suresi, 286. ayet)

Yukarıdaki ayette altı çizili kısımda anlatılmak istenen durum nedir? Örnek vererek açıklayınız.

1.1. Ehliyetin Şartları

Kişinin ehliyetli ve sorumlu olması için bazı şartları taşıması gerekir. Ehliyetin temel şartı akıldır. Akıl olmadan insanın mükellef olması mümkün değildir. İnsanın muhatap olduğu emir ve yasakları anlaması için akıl gereklidir.

Akli seviyesi yeterli olmayan kişi, mükellef tutulduğu işi yapamaz. Bu kişinin sorumluluğu yoktur veya sınırlıdır. Bu kişi, namaz ve oruç gibi dinî yükümlülüklerden sorumlu tutulmaz. Kişinin Müslüman olması, akıllı ve bülüğa ermesi, gereken şartlara sahip olması bu şartlardandır.

İnsanların akli seviyeleri farklı olduğu için aklın objektif ve doğru ölçülerle tespit edilmesi gerekir. Kişinin bülüğ çağına ulaşıp temyiz (iyi ve kötüyü, kâr ve zararı ayırabilme) gücüne sahip olması aklın varlığı için bir alamet kabul edilmiştir. İşte bu ehliyet şartlarını taşıyan kişi, dinin ve hukukun emir ve yasaklarına muhatap olur.

YAZALIM

Aşağıdaki boşluklara ehliyet şartlarını yazınız.

....

....

....

....

1 Hayreddin Karaman, Mukayeseli İslam Hukuku, C 1, s. 178.
2 Bakara suresi, 286. ayet.

Ehliyet iki kısma ayrılır:

1. Vücup (hak sahibi olma) ehliyeti: İnsanların bir takım haklara sahip olabilmesi ve onlardan yararlanabilecek durumda olmasıdır. Buna hak ehliyeti adı verilir. Böyle bir ehliyet için insanın hayatta olması yeterlidir. Anne karnındaki çocuk, sağ doğmak şartıyla bu ehliyeti ve onun sağladığı hakkı elde eder. Örneğin, çocuk ana rahminde iken babası vefat ederse sağ olarak doğduğunda babasının mirasından payını alabilir. Anne karnında eksik olan vücup ehliyeti doğumdan sonra tam hâle gelir ve ölüme kadar devam eder.

Çocuğun vücup ehliyeti anne karnında iken başlar ve doğumu ile tamamlanır.

2. Eda (yapma) ehliyeti: İnsanın sahip olduğu hakları kullanabilecek durumda olmasıdır. Bu sebeple buna **fiil ehliyeti** adı verilir. Eda ehliyeti için kişinin **temyiz** (iyi ile kötüyü, yararlı ile zararlıyı ayırt edebilme) gücüne sahip olması gerekir. Bu güce sahip olan kişiye **mümeyyiz** denir. Temyiz gücü, akıl ile oluşur. Büluğdan önceki temyiz gücü bazı mükellefiyetler ve haklar bakımından eksik sayılır.

- **Temyiz Öncesi Dönem:** Yedi yaşının altındaki çocuklar ve akıl hastaları, temyizden yoksun yani gayri mümeyyiz kabul edilir. Bunların vücub ehliyeti tam olsa da eda ehliyetleri yoktur. Bütün işlemlerinde veli kontrolü ve gözetimi vardır. Sözlü olarak yapılması gereken tasarruflar konusunda **kısıtlı** sayılırlar. Bu kısıtlılık durumu onların alışveriş, adak, yemin, bağış gibi işlemlerinin geçersiz olmasına sebep olur. Ancak çarpma, vurma, yakma, yıkma şeklinde verdikleri zararlardan maddi olarak sorumlu olurlar. Örneğin, altı yaşında bir çocuk başkasına ait bir otomobile zarar verirse bu zarar onun malından ödenir. Ödemeyi onlar adına velileri yapar.
- **Temyiz Dönemi:** Yedi yaşından büluğ dönemine kadarki zamanı kapsar. Çünkü temyiz gücü, akıl ve büluğ ile oluşur. Bu dönemde bazı mükellefiyetler ve haklar bakımından çocuk eksik sayılır. Örneğin dokuz yaşındaki bir çocuk tek başına ve kendi iradesiyle ticaret yapamaz. Çünkü mümeyyiz çocuklar, yedi yaşından büluğ çağına kadar kanuni temsilcisi olan velilerinin kontrolü ve gözetimi altındadır. Mümeyyiz çocukların yaptıkları işlemler üç kısma ayrılır:
  * Başkasına bağış yapma gibi tamamen zararlarına sayılan işlemleri geçersizdir.
  * Bağış kabul etmek gibi tamamen yararlarına olan tasarrufları geçerlidir.
  * Alışveriş gibi yarar ve zarar ihtimali olan işlemler ise velilerinin onayına bağlıdır. Veli onaylarsa geçerli, onaylamazsa geçersizdir.

Temyiz dönemi yedi yaşından büluğ dönemine kadardır.

Bu yaştaki çocuklar namaz, oruç gibi dinî hükümlerle

yükümlü değillerdir. İşledikleri suçlardan bedenen değil maddi yönden sorumludurlar.

- **Büluğ Dönemi:** Dinin emir ve yasaklarından sorumlu olabilmek için tam eda ehliyeti gerekir. Bu ise ancak büluğ çağına girdikten sonra olur.
- **Rüşt Dönemi:** Hukuki ehliyete sahip olmak için reşit olmak gerekir. Rüşt çağına ulaşanlar, kendi iradeleri ile hak elde edebilir ve borçlanabilirler. Ayrıca işledikleri bir suçtan dolayı bedenî ve maddi olarak sorumlu olurlar.

TARTIŞALIM

"Büluğa ermemiş bir çocuğun Ramazan ayında oruç tutma sorumluluğu olmaz. Ancak aynı çocuk attığı taşla bir evin camını kırarsa bundan dolayı sorumlu tutulur."

Bu iki durumdaki farklılığın sebebi nedir? Arkadaşlarınızla tartışınız.

1.2. Ehliyeti Kısıtlayan Durumlar

Hak ehliyeti denilen **vücup ehliyeti,** kişi hayatta ve hür olduğu sürece devam eder. Eda ehliyeti ise bazı durumlarda kısıtlanabilir ve bazen de tamamen ortadan kalkabilir. Eda ehliyetini kısıtlayan veya ortadan kaldıran durumlara **ehliyet arızaları** denir. Bunlar meydana geliş şekline göre iki kısma ayrılır:

a) Semavi arızalar: Meydana gelmesi insanın iradesi dışında olan ehliyet arızalarına **semavi arızalar** adı verilir. Çocukluk, akıl hastalığı, ölümle sonuçlanan hastalık, uyku, bayılma, unutma, bunama gibi durumlar örnek olarak sayılabilir.

Bu tür arızalar, ehliyeti olumsuz yönde etkilemekte, yapacakları işlem ve yükümlülükleri kısıtlamakta veya tamamen ortadan kaldırmaktadır. Mesela çocukluk, ibadet yükümlülüğünü tamamen ortadan kaldırdığı için beş vakit namaz kılmayan bir çocuk bundan sorumlu olmaz.

b) Müktesep Arızalar: Meydana gelmesinde insanın kendi iradesi ve fiili olan arızalara **müktesep arızalar** adı verilir. Sarhoşluk, bilgisizlik (cehalet), savurganlık (sefahat), hata gibi durumlar bu arızalara örnektir. Bu tür arızalar, ehliyeti ortadan kaldırmayıp kısıtlayıcı bir özelliğe sahiptir. Mesela, sarhoşun bazı hukuki tasarrufları geçersiz sayılır. Aynı şekilde savurgan kişilerin bazı hukuki tasarrufları kısıtlanır.

BİLGİ KUTUSU

Peygamberimiz şöyle buyurdu:

"Kalem (sorumluluk) üç kişiden kaldırılmıştır; uyanıncaya kadar uyuyan kimseden, akıl baliğ oluncaya kadar çocuktan, akli dengesi yerine gelinceye kadar deliden."

(İbn Mâce, Talak, 15)

Bir kimsenin kendi iradesi ile yapmayı tercih etmeyeceği bir işi gerçekleştirmesi için zorlanmasına **ikrah** denir. Gücü yettiği kadar kendisini savunmasına rağmen silah zoru vb. şekilde baskı altında kalarak istemediği bir işi yapmak zorunda bırakılmış kimse, Allah (c.c.) katında tam olarak sorumlu tutulmaz. Hukuki açıdan da -resmî makamlara ispat edebilmesi durumunda- kendi aleyhine yaptığı işlem iptal edilir.

2. Hüküm

Hüküm kelimesi sözlükte; hükmetmek, karar vermek, idare etmek, bir işin hikmeti ve sonucu gibi anlamlara gelir. Bir şeyin iyice araştırılıp soruşturulmasından sonra verilen karara hüküm denir. Çoğulu **'ahkâm'**dır. Fıkıh terimi olarak hüküm, *mükelleflerin fillerine bağlanan dinî vasıftır.* Allah'ın (c.c.) ve Peygamberimizin emir, yasak ve serbest bırakma gibi konulardaki prensiplerinin tümüne **hüküm** adı verilir.

Fıkhi hükümleri koyan Yüce Allah ve Peygamberidir. Her ikisine de **şâri** yani kanun koyucu denir. Yüce Allah'ın koyduğu hükümleri, Peygamberimiz insanlara iletir, açıklar ve uygulayarak gösterir. Kur'an-ı Kerim ve Peygamberimizden Allah'ın (c.c.) bir konudaki hükmü bize bildirilmişse Müslümana düşen o hükmü hayatında tatbik etmektir. Müminler, Allah'ın (c.c.) hükümlerine teslim olanlardır ve insanlar hakkında hüküm verdiklerinde adaletle hükmedenlerdir.[3]

Alzheimer hastası olanlar, vaktinde namaz kılmayı unutsalar Allah (c.c.) katında sorumlu olmazlar.

2.1. Teklifî Hükümler: Ef'âl-i Mükellefin

Hüküm vad'i ve teklifî olmak üzere iki kısma ayrılır.

Vad'i hüküm, iki hükmün arasındaki bağa denir. Rükün, sebep, şart, illet ve mâni bu vad'i hükmün çeşitleridir. Örneğin kıraat namazın rüknüdür. Kıraat olmadan namaz geçerli olmaz. Abdestin bozulması, namazın sıhhatine mânidir.

Teklifî hüküm, kanun koyucunun mükelleften bir fiili yapmasını veya yapmamasını istemesi ya da onu yapıp yapmama arasında serbest bırakmasıdır. Bunun için insanların davranışları ile ilgili hükümlere **mükellefin fiilleri** (ef'âl-i mükellefin) veya **fıkhi hükümler** adı verilir.

Şâri, bazen yapılmasını istediği bir şeyi "yap" şeklinde *olumlu* ve *emir kipi* ile ifade eder. **"Namazı kılınız, zekâtı veriniz..."**[4] ayeti buna örnektir.

Bazen de terk edilmesini istediği bir şeyi "yapma" tarzında *olumsuz* ve *yasaklama* yoluyla ortaya koyar. **"Zinaya yaklaşmayınız..."**[5] ayeti olumsuz talebin örneğidir.

Şâri, bazen herhangi bir olumlu ya da olumsuz talepte bulunmadan *serbest* bırakarak hüküm koyar. **"...De ki, helal ve temiz olan bütün şeyler size helal kılındı..."**[6] ayeti, şârinin serbest bırakma yoluyla ortaya koyduğu hükme bir örnektir. **"... Allah alışverişi helal, faizi haram kıldı..."**[7] ayetinde ise serbest bırakma ve yasaklama hükmü beraber ifade edilmiştir.

ÖRNEKLER BULALIM

Eda ehliyetini kısıtlayan durumlara örnekler bularak aşağıya not ediniz.

- ....
- ....
- ....
- ....

Yüce Allah hükümlerini Kur'an-ı Kerim'de insanlara bildirmiştir.

3 bk. Nisâ suresi, 58. ayet.
4 Bakara suresi, 43. ayet.
5 İsra suresi, 32. ayet.
6 Mâide suresi, 4. ayet.
7 Bakara suresi, 275. ayet.

> **BİLGİ KUTUSU**
>
> ﴿ اَلَا لِلّٰهِ الدّ۪ينُ الْخَالِصُۜ... ﴾
>
> **"İyi bilin ki, halis din yalnız Allah'ındır..."**
>
> (Zümer suresi, 3. ayet)

> **YAZALIM**
>
> Aşağıdaki başlıklara uygun örnekler yazınız:
>
> - **Vakti belli olan farz:**
>
> Beş vakit namaz
>
> --------------------------------
>
> --------------------------------
>
> - **Vakti belli olmayan farz:**
>
> Ana babaya hürmet
>
> --------------------------------
>
> --------------------------------

Mükellefin fiilleri olarak bilinen fıkhi hükümler şunlardır:

Farz: Şâri tarafından bağlayıcı ve kesin delil ile emredilen ve anlamında tereddüt bulunmayan hükümlerdir. Farzlar, başka anlama gelme ihtimali bulunmayan ayet ve sahih sünnet gibi kesin delillere dayanır.

Farzın yapılması kesin olarak gereklidir. Farzı terkeden cezayı haketmiş olur. Farz olduğunu inkâr eden kimse dinden çıkar. Yapılması ibadet, terk edilmesi büyük günahtır. Cuma namazı, Ramazan orucu, namaz, hac ve zekât gibi ibadetler Kur'an-ı Kerim'de yer alan farz hükümlerdir. Beş vakit namazın farz olduğu, hangi namazların farz olarak kılınacağı ve rekât sayıları, Cuma namazının şartları ile zekâta, oruca, hacca ve kurbana ait detaylı hükümler ise sünnet tarafından belirlenmiştir.

Vacip: Allah (c.c.) veya Resulü (s.a.v.) tarafından yapılması kesin olarak istenilen ancak dayanağı farz kadar kesin olmayan (zanni) hükümlerdir.

Fiilin dayanağının farz kadar kesin olmaması, dayandığı delilin bize gelişi kesin olsa da yoruma müsait olmasından kaynaklanır. Bazen de delilin kesin olmayışının sebebi, bize gelişinin kesin yolla olmayışındandır. Fıtır sadakası vermek, Kurban Bayramı'nda kurban kesmek vacibin bazı örnekleridir.

> **BİLGİ KUTUSU**
>
> **Farz hükmü, farz-ı ayn ve farz-ı kifâye olmak üzere ikiye ayrılır:**

FARZ-I AYN	FARZ-I KİFÂYE
Mükellef olan her Müslümanın bizzat kendisinin yerine getirmesi gerekli olan farzlardır.	Mükelleflere ayrı ayrı değil, topluca emredilen fiillerdir. Müslümanların bir kısmı bunları yerine getirince diğerlerinden sorumluluk kalkar. Farz-ı kifâyenin sevabı yalnız onu işleyenlere aittir. Bir toplumda bu farzı kimse yerine getirmezse bütün toplum günahkâr olur.
Beş vakit namazın farzlarını kılmak ve Ramazan orucunu tutmak farz-ı ayndır.	Cenaze namazı kılmak, şahitlik yapmak, insanların ihtiyacı olan sanatları ve ilimleri öğrenmek, hafızlık farz-ı kifâyedir.

Kur'an okunmadan kılınan namaz geçersiz olur. Çünkü;

﴿...فَاقْرَؤُا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ...﴾

"...O hâlde Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyunuz..."[8] ayeti, namazda Kur'an'dan bir miktar ayetin okunmasının (kıraat) farz olduğuna işaret etmektedir. *"Fâtiha suresini okumayanın namazı olmaz."*[9] hadisi ise emir ifade etmektedir ancak yoruma açıktır. Nitekim bu hadis, "Fâtiha suresi okunmadan kılınan namaz geçerli değildir" şeklinde yorumlanabildiği gibi, "Fâtihasız namaz tam ve mükemmel olmaz." diye de anlaşılmıştır. Bu sebeple söz konusu delilin bize gelişi kesin olsa da yoruma açık olması onun delaletinin kesinliğini engellemektedir.

Hanefi mezhebi, farz kavramını vacip kavramının üzerinde kesin emir anlamında kullanır. Diğer mezhepler, farz ve vacibi aynı anlamda kullanmaktadır. Hanefi mezhebinin vacip olarak kabul ettiği hükümleri ise diğer mezhepler, farz veya müekked sünnet olarak değerlendirmektedirler.

Vacip hükmün mükellef tarafından yerine getirilmesi gerekir. Ancak vacibin inkârı, kişiyi dinden çıkarmaz.

Sünnet: Peygamberimizin farz ve vacip kapsamı dışında kalan, tavsiye ve örnek olma niteliği taşıyan söz, fiil ve takrirlerinin genel adıdır.

Müekked Sünnet: Farz ve vacip dışında Resulullah'ın (s.a.v.) devamlı olarak yaptığı ve zorunlu olmadığını göstermek için ara sıra terk ettiği fiillerdir. Müekked sünnet, dinî vecibeler için koruyucu ve tamamlayıcı niteliktedir. Önem bakımından farz ve vacipten sonra üçüncü sırada yer alır. Sabah, öğle ve akşam namazlarının sünnetleri, ezan, kâmet ve cemaatle namaz kılmak müekked sünnetlerdendir. Bu çeşit sünneti yerine getiren sevap kazanır. Terk eden ise ceza almaz ancak kınanır. Hz. Peygamber'in şefaatinden mahrum kalır. Bu sünneti terketmek mekruhtur.

BİLGİ KUTUSU

Bir farzı belirlenen vakit içerisinde yerine getirmeye **eda** denir.

Vaktinde yerine getirilmeyen farz mümkün olan en kısa zamanda yerine getirilmelidir. Buna da **kaza** denir.

Vaktinde kılınamayan farz namaz ve Ramazan günlerinde tutulamayan oruç, sene içerisinde ve en kısa zamanda kaza edilmelidir.

Edası farz olan bir yükümlülüğün kazası da farzdır.

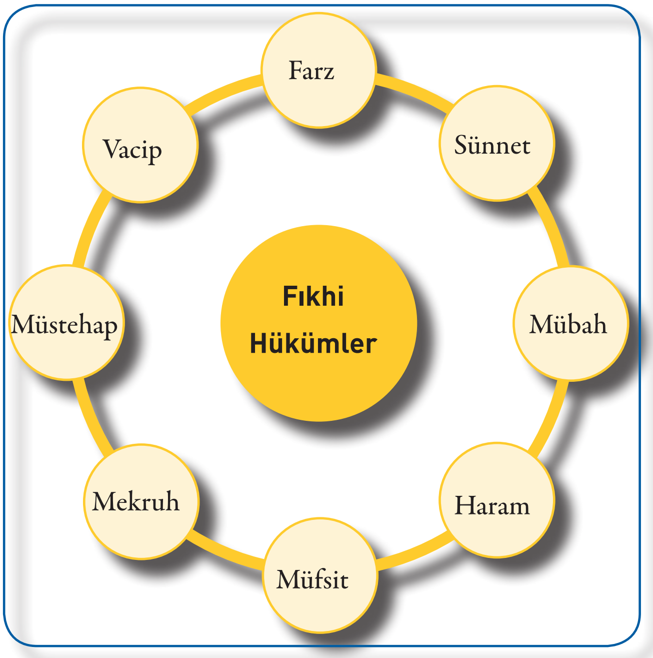
Hanefi mezhebine göre Kurban Bayramı'nda kurban kesmek vaciptir.

YAZALIM

Farz ile vacip arasındaki farkları aşağıda boş bırakılan yerlere yazınız.

1. Farzı inkâr eden dinden çıkar fakat vacibi inkar eden dinden çıkmaz.
2. ....
3. ....

8 Müzzemmil suresi, 20. ayet.
9 Ebû Davud, Salat, 136.

Gayrı müekked sünnet: Resulullah'ın bazen eda edip bazen terkettiği sünnetlerdir. İkindi ve yatsı namazının ilk sünneti bunun bir örneğidir. Gayrı müekked sünnete, **müstehab** veya **mendub** adı da verilir. Bu sünneti yapan kişi sevap kazanır, terk eden ise kınanmaz.

Müstehab: Sözlükte; güzel görülen, sevimli ve tercih edilen amel anlamına gelir. Peygamberimizin bazen işleyip bazen terk ettiği ve İslam âlimlerinin dinî bakımdan uygun ve güzel bulup yaptığı şeylere müstehab denir.

Nafile namaz ve nafile oruçların bir kısmı bu niteliktedir. İbadetlerin yapılışında farz, vacip ve sünnetlerin dışında kalan davranışlar müstehabtır. Sabah namazının, ortalık aydınlanıncaya kadar geciktirilmesi, sıcak mevsimde öğle namazının serin vakte kadar ertelenmesi, engelli bir kimseye yardımcı olmak müstehaba örnektir. Müstehabın yapılmasında sevap vardır. Terkinde ise kınama yoktur.

Mübah: Mükellefin yapıp yapmamakta serbest olduğu fiillere mübah denir. Örneğin yemek, içmek, uyumak, yürümek gibi davranışlar mübahtır. Helal ve câiz kelimeleri de mübah anlamında kullanılır.

Mübahlık; yapılan bütün iş, söz ve davranışların aslını oluşturur. Bu "eşyada aslolan mübahlıktır" prensibiyle ifade edilir. Örneğin temel prensip olarak yaratılan her şey helaldir. Ancak Allah (c.c.) domuz eti ve içki gibi bazı şeyleri yasaklayarak bunları istisna etmiştir.

Haram: Allah (c.c.) veya Resulü (s.a.v.) tarafından yapılması kesinlikle yasaklanan hükümlere haram denir. Bir fiilin haram niteliğinde olabilmesi için ayet ve sahih sünnet ile kesin ve bağlayıcı şekilde yasaklanması gerekir.

BİLGİ KUTUSU

Dinin alametleri (şiar) sayılan farz namazların cemaatle kılınması ve ezan okunması gibi sünnetleri toptan terk veya ihmal etmek dinin şiarlarına zarar vereceği için câiz görülmemiştir. Bu çeşit sünneti yerine getiren sevap kazanır. Terk eden ise kınanır. Bunların terki mekruhtur.

ÖRNEKLER BULALIM

Müekked ve gayrı müekked sünnetlere örnekler bularak tabloya not ediniz.

Müekked sünnet için örnek;	Gayrı müekked sünnet için örnek;
•	•
•	•
•	•

Başkasının malını gasbetmek, adam öldürmek, zina yapmak, alkollü içki içmek, yalan söylemek, kumar oynamak, faiz yemek gibi şeyler dinin kesin olarak haram kabul ettiği ve yasakladığı bazı fiillerdir.

Haramın terkedilmesi ibadet, işlenmesi ise büyük günahtır. Haramı inkâr eden kişi, dinden çıkar.

Haram çeşitleri:

Haram, **haram lizâtihi** (doğrudan haram olan) ve **haram ligayrihi** (dolaylı olarak haram olan) olmak üzere iki çeşittir.

Haram fiil, kötü olduğundan veya kötülüğü iyiliğinden daha fazla olduğu için yasaklanmıştır. Bu kötülük fiilin kendisinden veya fiilin beraberindeki diğer hususlardandır.

Mekruh: Allah (c.c.) ve Resulü'nün (s.a.v.) hoş görmediği, zararlı fillere mekruh adı verilir. Haram ve mekruh kavramları; yasaklanan, hoş karşılanmayan veya çirkin olan fiilleri ifade eder. Ancak haram kavramı, ayet veya sahih sünnet ile kesin ve bağlayıcı şekilde yapılmaması istenen fiili ifade eder. Mekruh ise yine bu delillerle yapılmaması istenen fiilleri ifade eder. Fakat mekruh kabul edilen fiilleri anlatan delillerin ifade ettiği bu yasak, kesin ve bağlayıcı değildir. Bunun sebebi, yasağı bildiren delilin yoruma açık olmasıdır yani kesinlik ifade etmemesidir. Mekruh ikiye ayrılır:

Tahrîmen mekruh: Harama yakın mekruh demektir. Allah (c.c.) ve Resulünün (s.a.v.), zanni bir delil ile kesin olarak yasakladığı fiillerdir. Örneğin vacip olan bir şeyi terk etmek, bir kişinin satın almak istediği bir mala aynı anda bir başkasının müşteri olması gibi. Tahrimen mekruhu işlemek cezayı gerektirir. Fakat inkâr eden dinden çıkmaz.

Tenzîhen mekruh: Helale yakın mekruh demektir. Allah (c.c.) ve Resulü'nün kesin ve bağlayıcı olmayan bir üslupla yasakladığı fiildir. Mecbur olmadıkça sol elle yemek ve içmek, yerlere çöp bırakmak, vakti boş işlerle geçirmek, gürültü yaparak çevreye rahatsızlık vermek gibi davranışlar bu çeşit mekruha örnek verilebilir. Bu yasağı bildiren deliller, ilgili fiillerin yapılmamasının yapılmasından daha iyi olacağını bildirdiği için bunlara helale yakın mekruh denilmiştir. Tenzîhen mekruhu işlemek, cezayı ve kınanmayı gerektirmez. Fakat bu kapsama giren bir şeyi yapan kişi, daha iyi ve faziletli olan şeye aykırı davranmış olur.

Mekruh, dinen hoş karşılanmayan davranışlar olduğundan her iki mekruhu terk eden kimse de övgüyü hak eder.

Müfsit: Bir ibadeti bozan veya kısmen geçersiz kılan fiillere denir. İlmihâl kitaplarında müfsit yerine 'bozan şeyler' ifadesi kullanılmaktadır. Namazın müfsitleri, namazı bozan şeyler; orucun müfsitleri, orucu bozan şeyler olarak yazılmaktadır.

NOT EDELİM

Resulullah'ın (s.a.v.) ibadet olarak değil âdet olarak yaptığı şeylere **zevâid sünnet** denir. Zevaid sünnetleri terk etmek mekruh değildir. Resûlullah'ın kılık kıyafeti, elbise giyiş şekli, yemek yiyiş tarzı, yürüyüşü, yatışı, saç şekli, sarık sarma tarzı gibi âdetler, zevâid sünnetlerdendir.

BİLGİ KUTUSU

Haram lizâtihi
(Doğrudan haram)

Allah (c.c.) ve Resulü'nün (s.a.v.) bir sebebe dayalı olmaksızın kendi yapılarındaki kötülük veya zarardan dolayı haram kıldığı fiildir. Buna *bizzat haram* olan yani *haram lizâtihî* denir. Zina yapmak, hırsızlık yapmak, ölü hayvan etini yemek ve satmak, içki içmek, kumar oynamak, haksız yere adam öldürmek doğrudan haramdır.

Haram ligayrihi
(Dolaylı haram)

Esasen helal olduğu hâlde, haram kılınmasını gerektiren bir durum sebebiyle haram kılınan fiildir. Buna *haram ligayrihî* denir. Başkasının malını gasbetmek, kendisine Cuma namazı farz olanlar için Cuma namazı vaktinde alışveriş yapmak haramdır.

BİLGİ KUTUSU

Oruç tutmak aslı itibariyle meşru bir fiildir. Fakat bayram gününde oruç tutmak tahrimen mekruhtur. Çünkü bu günlerde insanlar, Allah'ın (c.c.) misafiri sayılırlar. Ayrıca bayram sevincini birlikte yiyerek içerek yaşarlar. Oruç ise bu sevinci yaşamaya aykırıdır. İşte bu haricî unsur sebebiyle bayramda oruç tutmak meşru sayılmamıştır.

ÖRNEKLER BULALIM

Aşağıdaki başlıklara uygun örnekler bulunuz.

Tahrîmen mekruh olan;

....

....

Tenzîhen mekruh olan;

....

....

3. Azimet ve Ruhsat

Azimet, ârızi (geçici) hallere bağlı olmaksızın başta konan asli hükümlere verilen addır. Bu hükümler, kişinin sıkıntı ve zorluk gibi geçici durumlara bağlı olmadan, normal şartlarda herkesin uymakla mükellef olduğu temel hükümlerdir. Azimet; farz, vacip, haram, mekruh, sünnet, müstehap ve mübah gibi bütün teklifî hükümleri içine alır. Örneğin beş vakit namaz, Ramazan orucu azimet olarak farz kılınmış birer hükümdür. Mükellefiyet şartlarını taşıyan herkes, ciddi bir mazereti olmadıkça her zaman bu hükmü yerine getirmek mecburiyetindedir.

Ruhsat: Yüce Allah'ın kulların mazeretlerini ve onların ihtiyaçlarını dikkate alarak koyduğu geçici hükümlerdir. Yani ruhsat, genel olan azimet şeklindeki hükümleri yapmakta sıkıntı duyan mükellefi bu sıkıntıdan kurtarmak için konulan istisnalardır.

Örneğin çaresiz kalan kişi açlıktan ölecek durumda kalırsa açlıktan ölmesini önleyecek asgari miktarda murdar et yemesine, hasta veya yolcuların oruç tutmayı ertelemelerine ruhsat verilmiştir.

Ruhsat verilen hususlarda insan, azimet veya ruhsata göre amel etmekte serbesttir. Ancak asli hüküm olması nedeniyle ruhsat verilen durumdaki kişinin azimet ile amel etmesi, örneğin hasta bir kişinin güçlüklere rağmen hayatını tehlikeye sokmamak şartıyla, oruç tutması daha faziletli bir tutumdur. Hastanın hayatı tehlikeye girecekse azimet ile amel etmesi ise haramdır, ruhsat ile amel etmesi ise vacip olur.[10]

ÖRNEKLER BULALIM

Aşağıdaki teklifî hükümlere siz de birer örnek bulunuz.

TEKLİFÎ HÜKÜM	ÖRNEK 1	ÖRNEK 2
Farz	Oruç tutmak	....
Vacip	Bayram namazı kılmak	....
Sünnet	Dişleri misvaklamak	....
Müstehab	Yaşlı birine yardımcı olmak	....
Mübah	Yemek içmek	....
Haram	Yalan söylemek	....
Mekruh	Camiye kirli elbiselerle gitmek	....
Müfsit	Namazda konuşmak	....

10 Mustafa Baktır, "Azimet", TDV, İslam Ansiklopedisi, C 4, s. 330.

4. Fıkhi Hükümlerin Delilleri

Fıkhi hükümlerin delilleri denildiğinde bu hükümlerin dayandığı deliller ve hükümlerin kaynakları anlaşılır. Belirli ve meşru kaynaklara dayanmadan dinî bir hüküm vermek mümkün değildir. Fıkıh âlimleri, bu delillere dayanarak zamanın şartlarını ve insanların ihtiyaçlarını dikkate alarak gerekli fıkhi hükümleri ortaya koyarlar. Bahsedilen bu deliller, **asli** ve **fer'i** (ikinci derece) deliller olmak üzere iki kısıma ayrılır.

4.1. Asli Deliller

4.1.1. Kitap

Kitap ile kast edilen Kur'an-ı Kerim'dir. Bütün dinî ve fıkhi hükümlerin temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Bütün kaynaklar, bir şekilde Kur'an'a bağlıdır ve Kur'an bütün delillerin aslıdır.

Kur'an-ı Kerim ayetlerinde inanç, ahlak gibi pek çok konu yanında fıkhi konularla ilgili hükümler de yer almaktadır. Fıkıh âlimleri, kendi yöntemleri ile ayetleri yorumlamış ve gerekli fıkhi hükümleri çıkarmışlardır. Bu hükümlerin bir kısmı genel prensip olarak, bir kısmı ise detaylı açıklamalar şeklindedir. Örneğin haksız kazancın haram olması, önemli işlerde istişare edilmesi, sözleşmelere bağlı kalınması ve sorumluluğun kişisel olması gibi hükümler, Kur'an-ı Kerim'de yer alan genel prensiplerden bazılarıdır.

Yalan söylemenin, içki içmenin, yalan yere şahitlik yapmanın haram olması ve miras ile ilgili Kur'an'ın hükümleri ise detay sayılabilecek hükümlerdendir.

ÖRNEKLER BULALIM

Dinimiz, insanların zorda kaldığı ve sıkıntıya düştüğü durumlarda ruhsat denilen bazı kolaylaştırıcı hükümler koymuştur. Örneğin abdest veya gusül almak isteyen birinin su bulamaması veya suyu kullanma imkânının olmaması durumunda teyemmüm alabilmesine imkân tanınmıştır.

İlmihâl kitaplarından araştırma yaparak siz de buna benzer örnekler bulunuz.

Dinî ve fıkhi hükümlerin temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir.

ÖRNEKLER BULALIM

Kur'an-ı Kerim, helal veya haram kılma ve emir tarzında fıkhi hükümlerini ortaya koyar. Bu, Kur'an-ı Kerim'in hükümlerini açıklama üslubudur. Şu ayetler, Kur'an'ın hüküm koyma üslubunu göstermektedir:

"Namaz kılınız ve zekât veriniz..." (Bakara suresi, 43. ayeti)

"...Allah (c.c.) size alışverişi helal, faizi haram kılmıştır..." (Bakara suresi, 275. ayeti)

"Bugün size iyi ve temiz şeyler helal kılınmıştır..." (Mâide suresi, 5. ayeti)

Kur'an-ı Kerim'in hüküm koyma üslubuna dair yukarıdaki örneklere benzer ayetler bularak yazınız.

* ....

* ....

* ....

4.1.2. Sünnet

Sünnet, Peygamberimizden Kur'an dışında nakledilen söz, fiil ve onaylardır. Peygamberimizin sözlü sünnetlerine **kavlî sünnet**, uygulama şeklinde olanlara **fiilî sünnet**, onaylama tarzında olanlara ise **takrirî sünnet** adı verilir. *"Ameller niyetlere göredir..."*[11] hadisi kavlî sünnete, namaz kılma şekli fiilî sünnete, kadınların mezarlıkları ziyaret etmesini görüp müdahale etmemesi ise takrirî sünnete örnektir.

Resulullah'ın (s.a.v.) dini açıklama ve öğretme maksadıyla ortaya koyduğu bu sünnetler dinin ikinci temel kaynağıdır. Resulullah (s.a.v.) sünnetin dinde kaynak olduğunu ifade etmek için şöyle buyurmuştur: *"...Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir."*[12]

Peygamberimizin bütün fiilleri dinde bağlayıcı ve dinî hükümleri açıklayıcı nitelik taşımaz. Bu yönüyle Resulullah'ın (s.a.v.) fiilleri üç kısma ayrılmıştır:

1- İnsan olarak yaptığı davranışlar: Peygamberimizin bir insan olması sebebiyle her insan gibi yaptığı davranışlardır. Yemesi, içmesi, giyinmesi, hastalanması, yaralanması gibi fiilleridir.

2- Şahsına özel olan davranışlar: Sadece Resulullah'a (s.a.v.) özgü olan fiillerdir. Bu fiiller sadece Peygamberimize mahsus olduğu için Müslümanların bunları yapması dinen zorunlu değildir. Örneğin teheccüt namazı Resulullah'a (s.a.v.) farz, ümmetine sünnettir.

3- Peygamber olarak yaptığı davranışlar: Peygamberimizin (s.a.v.) dini öğretmek ve örnek olmak için yaptığı fiillerdir. Bu fiiller, fıkhi hükümlerin kaynağıdır. Bu davranışlar, fıkıh usulünde delil olarak tanımlanan ve Resulullah'ın Kur'an'la birlikte miras bıraktığı sünnettir.

BİLGİ KUTUSU

Sünnetler bize mütevâtir, meşhur ve âhad hadislerle nakledilmiştir.

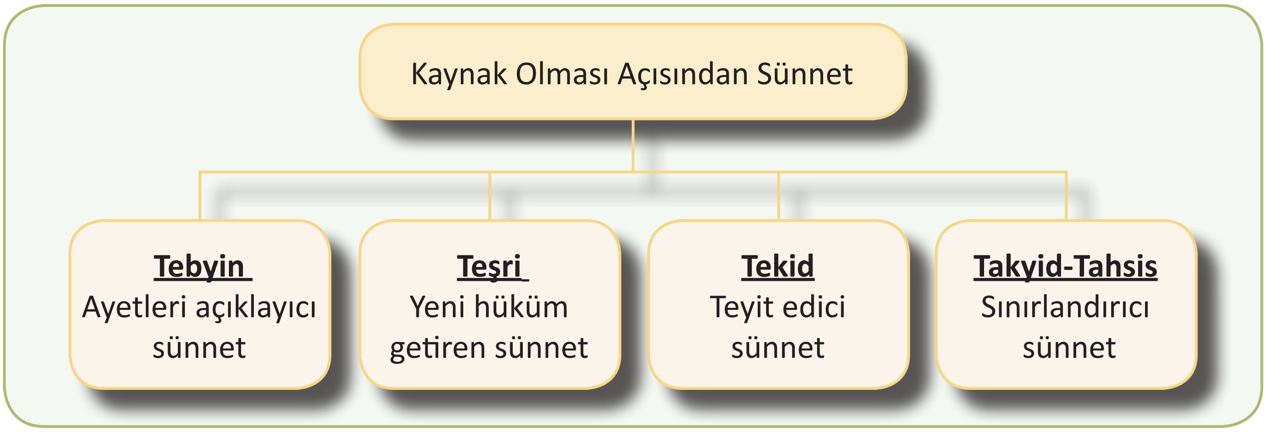
Mütevâtir sünnet: Peygamberimizden yalan söylemek üzere anlaşmaları mümkün olmayacak kadar kalabalık bir grup tarafından nakledilen hadislerden oluşur. Müslümanların cemaatle namaz kılması buna örnektir.

Meşhur sünnet: Tevatür sayısına ulaşmayan bir grup tarafından nakledilen hadislerden oluşur. Örneğin, *"Ameller niyetlere göredir..."* hadisi bu şekildedir.

Âhad sünnet: Peygamberimizden bir veya iki râvinin naklettiği hadis ile olur. Mütevâtir ve meşhur dışındaki hadislere genel olarak âhad hadis denir. Âhad hadislerin sayısı diğerlerinden daha çoktur.

11 Buhârî, Bed'ül Vahy, 1; Müslim, İmare, 155; Ebû Dâvud, Talak, 11.
12 Buhârî, Nikâh, 1.

Peygamberimizin sünnetini kaynak olması açısından dört ana başlıkta ele alabiliriz:

a- Sünnetin tebyin özelliği: Sünnetin bazen Kur'an-ı Kerim'in manası kapalı hükümlerini açıklamasıdır. Namazların kılınış şekline, rekâtların sayısına, orucun tutulmasına, zekâtın verilmesine, haccın uygulanmasına dair hükümler bu gruba dâhildir. Nitekim Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:

"Ben nasıl namaz kılıyorsam siz de öyle kılın..."[13]

"Haccın nasıl yapılacağını benden öğrenin..."[14]

b- Sünnetin teşri özelliği: Sünnetin bazen müstakil olarak hüküm koymasıdır. Yüce Allah, bu konuda Peygamberimize verdiği yetkiyi şu şekilde ifade etmiştir:

"Allah ve Resulü bir işe hüküm verdiği zaman artık mümin bir erkek ve kadının o işi kendi isteğine göre seçme hakkı yoktur..."[15]

Kur'an-ı Kerim'de doğrudan yer almadığı hâlde Resulullah'ın (s.a.v.) müstakil olarak sünnet ile koyduğu hükümler vardır. Örneğin âdetli kadını namaz kılmaktan muaf tutması ve âdetli günlerdeki Ramazan orucunu ise daha sonra kaza etmesini emretmesi, fıtır sadakasını emretmesi, yırtıcı ve zehirli hayvanların etinin yenmesini haram kılması, anne yoksa nineye mirastan pay vermesi, başkasının alışverişi üzerine alışveriş yapmayı yasaklaması gibi hükümler, sünnetin hüküm koyma işlevine örnek verilebilir.

c- Sünnetin tekid (pekiştirme) özelliği: Sünnetin bazen Kur'an-ı Kerim'de yer alan bir hükmü tekrarlayarak pekiştirmesidir. Örneğin Kur'an'da **"Rabbin sadece kendisine ibadet etmenizi ve anne babanıza iyilik yapmanızı emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırlarsa onlara "öf" bile deme, onları azarlama ve onlara güzel sözler söyle..."**[16] buyurulmuştur.

Ağız temizliği için kullanılan misvak, çoğunlukla erak ağacından yapılır.

BİLGİ KUTUSU

﴿...وَمَٓا اٰتٰيكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهٰيكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ الْعِقَابِ﴾

"....Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah'ın azabı çetindir."

(Haşr suresi, 7. ayet)

13 Buhârî, Ezan, 18.
14 Nesâî, Menâsik, 220.
15 Ahzâb suresi, 36. ayet.
16 İsrâ suresi, 23. ayet.

BİLGİ KUTUSU

﴿ مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفٖيظًا ﴾

"Kim Resule itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Kim yüz çevirirse (bilsin ki) biz seni onlara bekçi göndermedik."

(Nisâ suresi, 80. ayet)

Bu ayet ana babaya iyi davranılmasını emretmektedir. Peygamberimiz de "Kime iyilik edeyim?" diye bir soru soran bir sahabiye; *"Annene, annene, annene sonra babana sonra da yakın akrabana iyilik et."*[17] buyurmuştur.

d- Sünnetin takyid ve tahsis özelliği: Sünnetin bazen Kur'an'da yer alan genel hükümleri sınırlandırmasıdır. Örneğin Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de **"Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağırıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın..."**[18] buyurarak bütün müminlerin cuma namazı kılması farz kılınmıştır. Fakat Resulullah (s.a.v.) bu ayetin genel hükmünü sınırlamış ve cuma namazının sadece erkeklere farz olduğunu açıklamıştır.[19]

YORUMLAYALIM

Sünnetin fıkhi hükümlerdeki yerini yorumlayınız.

4.2. Fer'i Deliller

Müçtehidler, asıl kaynaklar olan kitap ve sünnet delillerini inceleyerek tavsiye edilen ikinci derece kaynakları tespit etmişlerdir. Bu ikinci derece kaynaklardan da hüküm çıkarmışlardır. Bunlara fer'i deliller adı verilir.

Fıkıhta; kitap, sünnet, icma ve kıyas için "dört delil" anlamında **edille-i erbaa** kavramı kullanılır. Ayrıca hüküm çıkarmada başvurulan *istihsan, mesâlih-i mürsele, sedd-i zerâi, örf-âdet ve istishâb* gibi kaynaklar da mevcuttur.

Kur'an'ın mushaf hâline getirilmesi konusunda sarih bir icma oluşmuştur.

4.2.1. İcma

Sözlükte icma; bir işi yapmaya kesin kararlı olmak, azmetmek ve görüş birliği etmek gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise Peygamberimizin vefatından sonra herhangi bir dönemde yaşayan müçtehidlerin dinî bir konunun hükmü hakkında görüş birliği içinde olmalarıdır. İcma fıkıhta önemli bir delildir.

İcmanın gerçekleşmesi için müçtehidlerin görüş birliği ettiği konunun dinî bir konu olması, görüş birliğinin Peygamberimizin vefatından sonra olması, görüş birliği edenlerin Müslüman ve müçtehit olması gerekir. Bunun için müçtehidlerin bir araya toplanması şart olmayıp görüşlerini teker teker bildirmeleri ile de icma gerçekleşebilir.

ARAŞTIRALIM

Sükûti icmayı hangi mezhep imamı delil olarak kabul etmez? Araştırınız.

İcma, sarih ve sükûti olmak üzere ikiye ayrılır:

- İcmaya konu olan dinî meselede, müçtehidlerin açıkça ve teker teker görüşlerini ortaya koymalarına **sarih icma** denir. Örneğin Peygamberimizin vefatından sonra Kur'an-ı Kerim'in mushaf hâline getirilmesi konusunda sarih icma oluşmuştur.

17 Müslim, Birr, 2.
18 Cum'a suresi, 9. ayet.
19 Ebû Davud, Salat, 215.

- Bir müçtehit, bir grup müçtehit tarafından verilmiş dinî hükümden haberdar olduğunda susup aksine bir görüş belirtmezse bu davranış, o müçtehidin ortaya çıkan icmayı dolaylı yönden onayladığı anlamına gelir. Buna **sükûti icma** denir.
- Dinî bir mesele üzerinde icma ederken Müçtehidlerin kitap, sünnet veya kıyas gibi bir delile dayanmaları gerekir. Buna **icmanın dayanağı** denir. Bu, icmanın temelsiz ve sadece şahsi görüşlere dayanmadığını ve dinî bir temeli olduğunu gösterir. İcma, bazen manası açık ve kesin olan ayetin anlamını pekiştirmek için yapılır. *"Namaz; kitap, sünnet ve icma ile sabittir."* cümlesindeki icmanın böyle bir fonksiyonu vardır. Bazen de icma farklı anlamlara gelebilecek bir ayetin manasını sınırlayarak kesinleştirmek için yapılır. Örneğin, **"namazı kılınız ve zekâtı veriniz."** ayetlerinde yer alan *"salat"* ve *"zekât"* kelimeleri farklı anlamlara da gelmektedirler. Ancak bunların dinde bilinen anlamıyla namaz ve zekât anlamına yorumlanması gerektiği konusunda sarih icma vardır.

BİLGİ KUTUSU

«إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى ...»

"Ameller niyetlere göredir. Kişi için ancak niyet ettiği şey vardır..."

(Buhârî, Bed'ül Vahy, 1)

ARAŞTIRALIM

Resulullah (s.a.v.) döneminde icmanın varlığından söz edilemez. Bunun sebebi nedir? Araştırınız.

> **BİLGİ KUTUSU**
>
> Kıyas yapabilmek için şu dört unsurun bulunması gerekir: *Asıl, fer, aslın hükmü ve illet.*
>
> Asıl; hükmü nasla belirlenmiş olan ve kendisine kıyas yapılacak meseledir.
>
> Fer; naslarda hakkında hüküm bulunmayan ve hüküm bulunana kıyas edilecek meseledir.
>
> Aslın hükmü; kaynaklarda yer alan ilk hükmün taşıdığı helallik, haramlık gibi hükümlerdir.
>
> İllet; asıl ile fer arasındaki benzerliği sağlayan ve kıyas yapılmasına imkân veren ortak niteliktir.

Başkalarının yanında iki kişinin gizlice konuşması hoş karşılanmamıştır.

4.2.2. Kıyas

Kıyas kelimesi sözlükte; bir şeyi bir başka şeyle ölçmek, takdir etmek ve iki şeyi birbirine eşitlemek gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise Kur'an, sünnet veya icmada hükmü bulunmayan meseleye, aralarındaki illet birliği sebebiyle bu kaynaklardan birinde yer alan meselenin hükmünü vermektir.

Örneğin, Kur'an ve hadislerde *şarabın* hükmü belirlendiği hâlde *biranın* hükmü belirlenmemiştir. Yüce Allah şarapla ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْاَنْصَابُ وَالْاَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾

"Ey iman edenler! İçki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz."[20]

Müçtehit biranın hükmünü belirleyebilmek için birayı şaraba kıyas etmektedir. Bunun için ortak bir nitelik aramaktadır. İki madde arasında benzerliği sağlayan ve aynı zamanda şarabın haram kılınmasının gerekçesi olan ortak nitelik sarhoş ediciliktir. Burada kıyaslama yapılmış, sarhoş ettiği için şaraba haram hükmü verildiğinden sarhoşluk veren bütün alkollü maddeler ve bira da haram sayılmıştır. Aynı şekilde haram kılınma illetini (ortak özelliğini) barındıran tüm uyuşturucu maddeler de haram kabul edilmiştir.

Üç kişiden ikisinin fısıldaşarak konuşmasının yasaklanmasına kıyasla, farklı bir dille aralarında konuşmaları da yasaklanmıştır. Peygamberimiz *"Üç kişi olduklarında, ikisi üçüncülerini bırakıp gizlice konuşmasınlar."*[21] buyurmuştur. Hz. Peygamber çiğ soğan, sarmısak kokusuyla başkalarını rahatsız etmesini yasaklamasına; ter, çorap vb. kötü kokuları kıyas edilebilir.

ÖĞRENELİM

Aşağıdaki tabloda kıyasın nasıl yapıldığına dair bir örnek bulunmaktadır:

KONU		İLLET	HÜKÜM	DELİL
Asıl :	şarap	Sarhoş edicilik	Haram	**"Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz."** (Maide suresi, 90. ayet)
Fer :	bira	Sarhoş edicilik	Haram	Kıyas

20 Mâide suresi, 90.ayet.
21 Buhârî, İsti'zân, 45; Müslim, Selam, 36.

4.2.3. Sahabe Kavli

Sahabe kavlinden maksat, **Resulullah'ın (s.a.v.) ashabından nakledilen içtihadi görüş ve fıkhi fetvalardır.** Dinin maksatlarını ve inceliklerini en iyi bilenler onlardır. Yüce Allah **"Önde gidenlerin birincileri olan Muhacir ve Ensar ile onlara güzelce uyanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da Allah'tan razı olmuşlardır..."**[22] ayetinde sahabeleri övmüştür. Bu konuda Peygamberimiz de *"Ümmetimin en hayırlısı, benim zamanında bulunanlardır. Sonra onlara yakın olanlar, sonra da onlara yakın olanlardır."*[23] buyurarak onların hayırlı insanlar olduklarını ifade etmiştir.

Kitab, sünnet ve icmada hüküm bulunmadığı zaman Hanefi, Mâliki, Şâfiî, ve Hanbeli mezhebi fakihleri **"İlleti akıl ile bilinemeyecek hükümlerde sahabe kavli, kesin hüccettir."** demişlerdir.[24]

4.2.4. İstihsan

Sözlükte istihsan; bir şeyi güzel saymak, iyi olarak kabul etmek, tercih etmek gibi anlamlarına gelir. Terim olarak istihsan; müçtehidin özel bir delile veya sebebe dayanarak genel kuraldan ayrılıp özel bir hükmü tercih etmesidir.

Müçtehidin dayandığı özel delil veya sebep; nas, icma, zaruret olabilir. Bu gerekçelerden birine dayanarak müçtehit bir meselenin benzerlerine verdiği hükümden vazgeçip yeni bir hüküm vermektedir. İstihsan yönteminde müçtehit, genel hükümden özel bir hükmü istisna etmektedir.

Unutarak yiyip içen kimsenin orucunun bozulmaması istihsan yoluyla sabittir. Genel kurala göre orucun bozulması gerekir. Ancak Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *"Oruçlu iken unutarak yiyip içen kimse orucunu tamamlasın. Zira onu Allah yedirip içirmiştir."*[25] Ebû Hanîfe'nin **"Bu hadis olmasaydı, kıyasa göre amel edip unutarak yiyip içenin orucunun bozulacağına hüküm verirdim."** dediği nakledilir.[26]

4.2.5. Mesâlih-i Mürsele

Sözlükte mesâlih-i mürsele, herhangi bir kayda bağlanmayan maslahatlar anlamına gelmektedir. Terim olarak mesâlih-i mürsele, **insanlara bir yarar sağlayan veya onlardan bir zararı uzaklaştıran ancak geçerli olup olmadığına dair delil bulunmayan maslahatlardır.**

NOT EDELİM

Meşhur İslam âlimi İmam el-Gazzâlî (öl. h.505/m.1111) *yararlı olanın elde edilmesi ve zararlı olanın giderilmesi* ilkesinin önemiyle ilgili şöyle demektedir:

"Maslahattan maksad, dinin amacını korumaktır. Dinin insanlara yönelik olan amacı ise onların din, can, akıl, nesil ve mallarını korumak olmak üzere beştir. İşte bu beş temelin korunmasını içeren her şey maslahat, bu beş temeli ortadan kaldıran her şey de mefsedet olup bu mefsedetin giderilmesi ise maslahat icabı gereklidir."

(Gazzâlî, el-Müstasfâ, C 2, s. 482)

ÖRNEKLER BULALIM

İstihsanı hangi mezhebin delil olarak kullandığını araştırınız ve istihsana bir örnek bulunuz.

TARTIŞALIM

Bir dükkân sahibi, dükkânını market için kiraya verince aldığı kira ücreti helal olurken kumarhane için kiraya verince aldığı ücret haram olur.
Bu durumun sebebini sınıfta tartışınız.

22 Tevbe suresi, 100. ayet.
23 Müslim, Fezailu's-Sahabe, 213, 215; Ebû Dâvud, Sünnet, 9.
24 Gazâlî, El-Mustasfa, C 1, s.135.
25 Buhârî, Eymân, 15 ve Savm, 26; Tirmizî, Savm, 26; Müslim, Sıyâm, 171.
26 Zekiyyüddin, Şaban, İslam Hukuk İlminin Esasları, s. 165.

Maslahatlar

- **Mutaber Maslahatlar**
  Dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunması gibi
- **Mülga Maslahatlar**
  Kumar oynatmak, tefecilik gibi
- **Mürsel Maslahatlar**
  Koruyucu hekimlik tedbirlerine başvurmak gibi

Başlıca üç çeşit maslahat vardır:

Muteber maslahatlar: Allah ve Resulü'nün hüküm koyarken fert ve toplum yararını dikkate alarak ortaya koyduğu maslahatlardır. *Dinin, canın, aklın, neslin* ve *malın* korunması gibi maslahatlar bu türdendir.

Mülga maslahatlar: Dinen geçersiz maslahatlardır. Örneğin kumar oynatmak bir işletmenin daha fazla kazanç sağlaması gibi bir maslahat içerir. Ancak şâri, haram kazanç yoluyla ulaşılacak maslahatı iptal etmiş ve geçersiz saymıştır.

Mürsel maslahatlar: Allah ve Resulü'nün geçerli veya geçersiz saydığına dair delil bulunmayan maslahatlardır.

Mürsel maslahatlara göre hüküm vermeye **ıstıslah** adı verilir. Örneğin devlet bütçesi giderleri karşılamıyorsa kamu yararı için devlet ilave vergiler koyabilir. Yol güvenliği yoksa kişilerin maslahatı için seyahati engelleyebilir. Genel sağlığı koruma maslahatının bir gereği olarak koruyucu hekimlik tedbirlerine başvurabilir.

Maslahat-ı âmme ile ilgili günlük hayatımızdan örnekler vererek kavram haritasını tamamlayınız.

4.2.6. Örf

Çoğunluğun veya bir toplumun benimseyip alışkanlık hâline getirdiği iyi ve faydalı şeylerdir. Bir şeyin örf hâline gelmesi için dinin veya ortak aklın (aklı selim) o alışkanlığı iyi bulması ve içine sindirmesi gerekir.

Dinî hükümlerin bir kısmında örf bir delil olarak kullanılmıştır. Mesela, Yüce Allah bir ayette örfe şöyle işaret etmiştir: **"...Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir..."**[27]

Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Müminlerin güzel gördüğü şey Allah katında da güzeldir."*[28]

İnsana ve topluma hitap eden İslam, örfe değer vermekle aslında insana ve insanların ortak aklına değer vermiştir. Bu sebeple hakkında nas olmayan birçok konuda örfe başvurulur. İnsanlar arasında yapılan sözleşmelerdeki belirsizliklerin açıklığa kavuşturulmasında, ücretlerin ve çalışma saatlerinin belirlenmesinde, kiralık evin masraflarının kime ait olduğunun belirlenmesinde, yeminlerin tespitinde, gerek toplumda ve gerekse aile içinde hak ve vazifelerin dağılımında örfe başvurulmaktadır. Ancak örfün değişimine bağlı olarak hükümler de değişiklik gösterebilir.

BİLGİ KUTUSU

- Örfün geçerli olabilmesi için naslara aykırı olmaması gerekir.
- Örfün değişimine bağlı olarak hükümler de değişiklik gösterebilir.

Okul, müze, askeri bölgelerde ve özel mülklerde kamera ile çekim yapmak sedd-i zerâî ilkesine dayanarak yasaklanabilir.

4.2.7. Sedd-i Zerâi

Sözlükte vasıtaların engellenmesi anlamına gelir. Terim olarak Sedd-i Zerâi, **kötülüğe giden yolların kapatılmasıdır.**

Bazı fiiller aslında yasak olmadıkları hâlde kötülüğe götürdüğü için yasaklanır. Örneğin kenevir bitkisi uyuşturucu için de kullanıldığından bu bitkinin ve tohumlarının üretimi kontrol altına alınabilir. Yine, balık avlamak aslında helal bir eylemdir. Fakat balık neslinin tükenmesine sebep oluyorsa bazı mevsimlerde balık avı yasaklanabilir.

Sedd-i zerâî ilkesine dayanarak doğal hayatı korumak için av sezonu dışında av yasağı konabilir.

27 Bakara suresi, 233. ayet.
28 Ahmed b. Hanbel, C 1, s. 379.

BİLGİ KUTUSU

﴿... اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِينًا ...﴾

"... Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı seçtim ..."

(Mâide suresi, 3. ayet)

4.2.8. İstishâb

İstishâb, bir zamanda **mevcut olan durumun değiştiğine dair delil bulunmadıkça hâlen varlığını koruduğuna hükmetmektir.** İstihâb delili, Maliki mezhebi tarafından sıkça kullanılır.

Bir kişinin suçu ispat edilinceye kadar suçsuz olduğunun kabulü, kazanılmış haklarının korunması ve kesin olan bir şeyin şüphe ile ortadan kalkmayacağına hükmetmek, bu yöntem ile olmaktadır. Örneğin kendisinden uzun süre haber alınamayan ve ölüp ölmediğine dair bilgi de bulunmayan kişinin kaybolmadan önce edindiği haklar korunur ve malı mirasçılarına dağıtılmaz. Uzun zamandan beri bir malı elinde bulunduran kimse, başka birisi çıkıp kendisine ait olduğunu ispat etmedikçe bu malın sahibi sayılır.

TARTIŞALIM

Teneffüs bittiğinde sınıfa dönen bir öğrencinin çantasında parasını göremeyince teneffüse çıkmayıp tek başına sınıfta oturan bir arkadaşına "hırsız" demesini doğru buluyor musunuz? İstishâb delili bakımından tartışınız.

4.2.9. Şer'u Men Kablena

Sözlükte "bizden öncekilerin şeriatı/şeriatları" anlamına gelen şer'u men kablena tabiri, Hz. Muhammed'den (s.a.v.) önceki peygamberlere gönderilen dinî hükümler anlamındadır.

Kur'an'da diğer kavimler hakkında ortaya konulan hükümlerden nesih edilenler bağlayıcı değildir. Yürürlükte olduğuna dair delil bulunan hükümler ise bağlayıcıdır. Örneğin Bakara suresi 183. ayetinde **"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı."** şeklinde ifade edilen oruç ibadeti yürürlüktedir ve bağlayıcı bir hükümdür.[29]

BİLİYOR MUSUNUZ

İstishâbla ilgili bazı prensipler vardır ve bunlar istishâbın çeşitleridir. Söz konusu prensipler şunlardır:

- **Beraet-i zimmet asıldır:** Sanık, suçlu olduğu ispat edilene kadar suçsuzdur.
- **Eşyada aslolan mübahlıktır:** Haram olduğuna dair kesin bir delil bulunmayan her şey, nimet olması yönüyle mübahtır.
- **Şek ile yakîn zâil olmaz:** Bir şeyin var olduğu kesin olarak biliniyorsa onun varlığının şimdi de devam ettiğine hükmedilir ve şüphe sebebiyle yokluğuna hükmedilemez.

29 İbrahim Kâfi Dönmez, "Şer'u Men Kablenâ", TDV İslam Ansiklopedisi, C 39. s. 15-16.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Ehliyet ne demektir? Tanımlayarak çeşitlerini yazınız.

2. Terim olarak sünnet ne anlama gelmektedir? Çeşitlerini örnek vererek açıklayınız.

3. Azimet ve ruhsat kavramlarını örnek vererek açıklayınız.

4. İcma nedir? Tanımlayınız ve çeşitlerini yazınız.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisinin meydana gelmesi, insanın iradesi dışında olan ehliyet arızalarından biri değildir?

A) Akıl hastalığı B) Bayılma C) Unutma D) Cehalet E) Bunama

2. Aşağıdaki fıkhi hüküm kaynaklarından hangisi yardımcı kaynak yani fer'i delil değildir?

A) İstihsan B) İstishâb C) Sünnet D) Örf E) Mesâlih-i mürsele

3. Aşağıdakilerden hangisi teklifî hükümlerden biri değildir?

A) Kıyas B) Mendub C) Mekruh D) Farz E) Müstehap

4. Aşağıdakilerden hangisinin hükmü diğerlerinden farklıdır?

A) Kurban B) Teravih namazı C) Vitir namazı
D) Bayram namazı E) Namazda Fatiha suresini okumak

5. Aşağıdakilerden hangisi kıyasın unsurlarından değildir?

A) Hüccet B) Asıl C) İllet D) Aslın hükmü E) Fer

C. Aşağıda verilen bilgilerden doğru olanı "D", yanlış olanı ise "Y" ile işaretleyiniz.

Doğru mu? Yanlış mı?		
		Eda ehliyeti kişi hayatta ve hür olduğu sürece devam eder.
		Dinin emir ve yasaklarından sorumlu olan kişiye mükellef denir.
		Ezan okunması ve cemaatle namaz kılınması müekket sünnettir.
		Delilinin varlığında ve ifade ettiği manada kesinlik bulunan hükümlere vacip denir.
		Vaktinde yerine getirilmeyen farzların vakit çıktıktan sonra yapılmasına kaza denir.

D. Aşağıdaki boşlukları verilen uygun kelimelerle doldurunuz.

(Takriri, Sedd-i Zerâi, eda, kıyas, istishâb, istihsan)

1. Bir farzı belirlenen vakit içerisinde yerine getirmeye .... denir.

2. Başkasının yaptığı ve Peygamberimizin de haberdar olduğunda onayladığı davranışlara .... sünnet adı verilir.

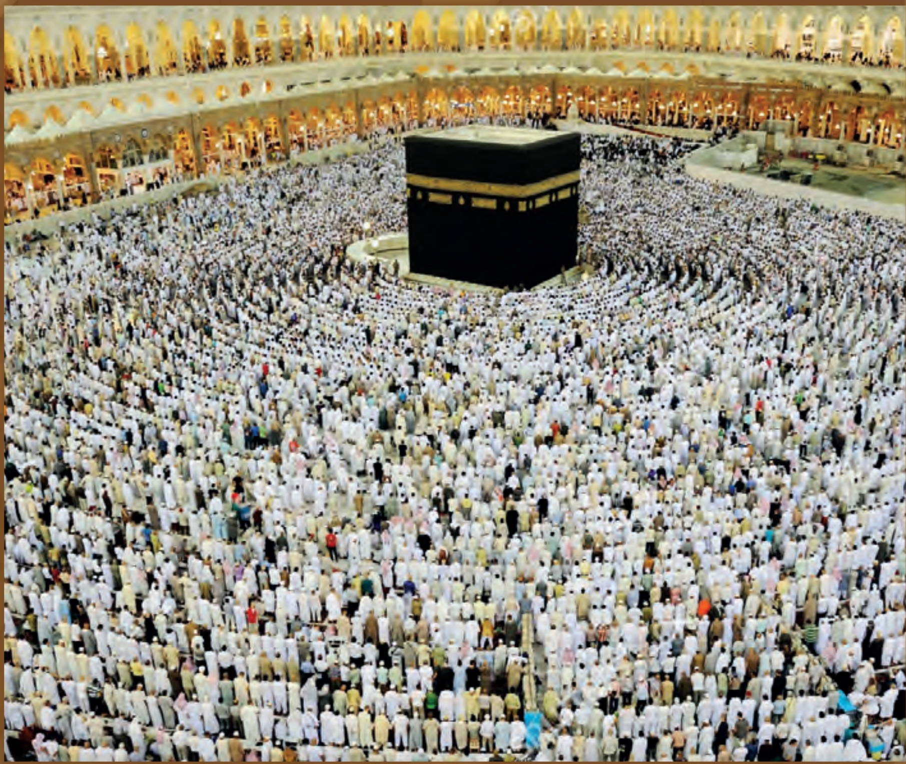
3. .... müçtehidin özel bir delile veya sebebe dayanarak genel kuraldan ayrılıp daha özel bir hükmü tercih etmesidir.

4. .... bir zamanda mevcut olan durumun, değiştiğine dair delil bulunmadıkça hâlen varlığını koruduğuna hükmetmektir.

E. Aşağıdaki teklifî hükümlerin tanımları karışık olarak verilmiştir. Hükümler ile tanımları eşleştiriniz.

1. Farz	(...) Şârinin mükellefi yapıp yapmamakta serbest bıraktığı fiiller.
2. Vacip	(...) Şârinin yapılmamasını kesin ve bağlayıcı bir şekilde istediği fiiller.
3. Sünnet	(...) Şârinin yapılmasını hoş karşılamadığı fiiller.
4. Müstehap	(...) Şârinin yapılmasını kesin ve bağlayıcı bir tarzda istediği fiiller.
5. Mübah	(...) Yapıldığında sevabı olan terkedildiğinde ise günahı olmayan fiiller.
6. Haram	(...) İbadeti bozan fiiller.
7. Mekruh	(...) Farz kadar kesin olmasa da şârinin yapılmasını istediği fiiller.
8. Müfsit	(...) Peygamberimizin yapıp ümmetine de yapmalarını tavsiye ettiği fiiller.

4. ÜNİTE:
İBADAT

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1- Muktedi, müdrik, mesbuk kavramlarını Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinden okuyunuz.
2- Gusletmeyi gerektiren durumları ilmihâl kitaplarından araştırınız.
3- Tevbe suresinin 60. ayetinde belirtilen zekât verilecek kişileri yazınız.
4- Çevrenizde Ramazan orucu dışında oruç tutanlara rastladınız mı? Bu kişilerin tuttukları oruçları sorarak oruç çeşitlerini öğreniniz.
5- Orucun insan sağlığına olumlu etkilerini bir hekime sorarak öğreniniz.
6- Tavaf, vakfe, ihram kavramlarının anlamlarını öğreniniz.
7- Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebi hakkında ansiklopedilerden bilgi edininiz.
8- Kurban ibadetinin toplumsal yardımlaşma ve dayanışmaya katkıları nelerdir? Çevrenizdeki kişilere sorarak araştırınız.
9- Cihadın hangi metodlarla yapılabileceğini araştırınız.

İNCELEYELİM

Sınıfınıza bir ilmihâl kitabı getirerek içinde hangi konuların yer aldığını inceleyiniz. Abdest ve namaza dair konuları gözden geçiriniz.

1. Namaz

Sözlükte namaz; dua, istiğfar, övgü anlamlarına gelir. Dinî bir kavram olarak, tekbirle başlayıp selamla sona eren İslam'ın beş temel esasından biri olup belli eylem ve rükünleri bulunan bir ibadettir. Farsça bir kelime olan namaz Kur'an-ı Kerim'de *"salat"* kelimesi ile ifade edilmiştir. İçerisinde zikir, tesbih, dua, kıyam, rükû, secde gibi ibadetleri toplayan namaz ibadeti, Allah katında en sevimli olan ameldir.

1.1. Ezan

Ezan kelimesi sözlükte; bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, ilan etmek anlamlarına gelir. Dinî bir terim olarak ezan, farz namazların vaktinin girdiğini bildirmek için okunan belli sözlere denir. Ezan okuyan kimseye müezzin denir.

Namaz, Mekke döneminde farz kılınmış ezan ise hicrî birinci yıldan itibaren okunmaya başlanmıştır. Medine'ye hicretten sonra Mescid-i Nebi'nin inşası tamamlanınca düzenli bir şekilde cemaatle namaz kılınmaya başlanmıştır. Peygamberimiz, namaz vakitlerinin nasıl duyurulacağı konusunda arkadaşlarıyla istişare etti. Bu esnada vahiyle Resulullah'a (s.a.v.) ve sayıları yirmiye kadar ulaşan sahabiye de rüyalarında bugünkü ezanın şekli öğretilmiştir. İlk ezan, Bilal (r.a.) tarafından sabah namazında yüksekçe bir evin damında okunarak uygulamaya konulmuştur.

Ezan; Kur'an, sünnet ve icma ile sabittir. Kur'an'daki **"Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında..."**[1] ayetindeki çağrıdan kasıt ezandır. Peygamberimiz *"İnsanlar ezan okumanın ve namazda ilk safta bulunmanın sevabını bilselerdi, sonra bunları yapabilmek için kur'a çekmek zorunda kalsalardı, mutlaka kura çekerlerdi."*[2] buyurmuştur.

İslam'ın en önemli şiarlarından sayılan ezanı ve kâmeti bir bölge halkının tamamen terk etmesi doğru değildir. Ezan, bir beldede İslam varlığının sembolüdür. Dünyanın her yerinde ezan, Peygamberimizin öğrettiği şekilde Arapça olarak okunur. Ezan ile topluma namaz vakitleri bildirilmiş ve İslam dininin en yüce esasları cihana ilan edilmiş olur.

Sabah ezanında diğer vakit ezanlarından farklı olarak ezanda «حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ» sözünden sonra « اَلصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ » sözü eklenir. Ve iki defa tekrar edilir.

BİLGİ KUTUSU

Ezanın Sözleri

اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ

اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ

اَشْهَدُ اَنْ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

اَشْهَدُ اَنْ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ

اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ

حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ

حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ

(اَلصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ)

(اَلصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ)

اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ

لَٓا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

1 Cuma suresi, 9. ayet.
2 Buhârî, Ezan, 9.

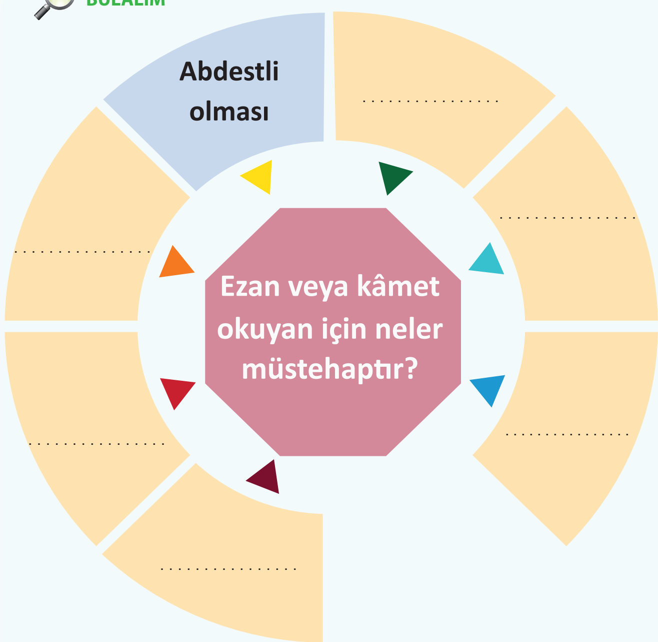
Kâmet kelimesi sözlükte 'ayağa kalkmak, durmak, düzgün ve itidal üzere olmak' gibi anlamlara gelir. Kâmet, farz namaza başlanacağını bildirir. Kâmetin lafızları aynen ezan gibi olup ilave olarak «حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ» cümlesinden sonra «قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ» cümlesi eklenir. Ezan yavaş yavaş, kâmet ise biraz daha seri bir şekilde okunur.

Kâmet, tek başına veya cemaatle namaz kılarken namazın farzından önce okunur. Her farz namazdan önce kâmet getirmek erkeklere sünnettir. Müezzin kâmet getirdiği takdirde cemaatin kâmet getirmesi gerekmez. Farz namazların kazasını kılarken de kâmet getirmek sünnettir.

Namaz için ezan okuyan ve kâmet getiren kimseye **müezzin** denir.[3] İslam Tarihinde ilk müezzin Bilal Habeşî'dir. Müezzinlik görevinin önemi ve faziletiyle ilgili olarak Peygamberimiz bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Müezzinler, kıyamet günü insanların en uzun boylu olanlarıdır."*[4] Bu yüzden Müslümanlar müezzinliğe özel bir önem verir. Camilerde müezzinlik kadrosu vardır. Görevli müezzinlerin güzel sesli olması, dinî musiki ve fıkıh bilgisi gibi konularda yetkin olması da beklenir.

Müezzinin ezan okurken abdestli olması, yüksek yerde, ayakta ve kıbleye dönük bir şekilde yüksek sesle okuması, okurken şehadet parmaklarını kulak deliğine veya üstüne koyarak okuması, *"Hayye ale's-salâh"* derken yüzü sağa, *"Hayye ale'l-felâh"* derken sola çevirmesi, ezan bitimine kadar başka kelam konuşmaması, dikkatli, samimiyetle, doğru ve yavaş yavaş okuması müstehaptır.[5]

BULALIM

ARAŞTIRALIM

Peygamberimizin ilk müezzini kimdir? Bu sahabinin hayatını araştırınız.

Minareler ezanı duyurmak için yapılmış yapılardır.

ARAŞTIRALIM

Ezan okunmadan cemaatle kılınan namazlar var mıdır? Araştırınız.

3 bk. Dinî Terimler Sözlüğü, s. 256.
4 Müslim, Salat, 8.
5 bk. Ebû Dâvûd, Salât 28; Tirmizî, Salât 143.

TARTIŞALIM

Ezan olmasaydı namaza nasıl davet yapılırdı? Sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.

Ezan okuyanın kâmet getirmesi, kâmet getirirken de aynı şekilde kıbleye dönerek, ayakta, cemaatin duyacağı bir ses tonuyla ve ezana göre daha seri okuması müstehaptır. Hanefi mezhebine göre kâmet lafızları da ezan lafızları gibi çift okunur ancak seri bir şekilde söylenir. Şâfii ve Hanbeli mezheplerine göre ise kâmet lafızları birer kez söylenir, «قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ» sözü ve tekbirler ise çift söylenir.

Ezanı işiten kimselerin susup dinlemesi ve ezana icabet etmesi müstehaptır. İlim öğrenen ve öğretenler ile Kur'an okuyanlar ezana icâbet etmeyebilirler, ancak ezanı dinlemesi daha efdaldir. Peygamberimiz ezana icabet etmemizi öğütlemiştir.[6] Bunun için müezzinin okuduğu cümleler aynen tekrar edilir. Sadece *"Hayye ale's-salah"* ve *"Hayye ale'l-felâh"* sözleri okununca, *"Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh"* denir. Sabah ezanında *"es-salatü hayrun mine'n-nevm"* okununca da *"sadakte ve berirte"* denir.

DÜŞÜNELİM

﴿ إِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّۜ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴾

"Şüphesiz Allah ve melekleri Nebi'ye salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salat edin, selam edin."
(Ahzâb suresi, 48. ayet)

Bu ayet ne zaman okunur? Bu ayeti duyunca ne yapmalıyız? Melekler gibi salat etmek nasıl olur? Bu konuda düşünelim.

Birkaç camiden ezan okunursa ezanlardan sadece ilkine icabet edilir. Ezan bitince Peygamberimize salat ve selam getirilmesi sonra da ezan duasının okunması müstehabtır. Çünkü Allah Resulü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Ezânı duyduğunuz zaman siz de aynen müezzinin söylediklerini tekrar edin! Sonra bana salat ve selam getirin! Çünkü her kim bana bir kere salavat getirirse Allah buna karşılık on salavat (rahmet) eder. Benim için vesîleyi isteyin. Vesîle, cennette öyle büyük bir derecedir ki, ancak Allah onu kullarından birine verecektir. İşte ben, o kul olmayı temenni ederim. Kim de benim için Allah'tan vesîle dilerse artık ona şefaatim gerekli olur."*[7]

ÖĞRENELİM

Ezan Duası

« اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّآمَّةِ وَالصَّلَاةِ الْقَآئِمَةِ اٰتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَالدَّرَجَةَ الرَّفِيعَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِى وَعَدْتَهُ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ »

"Ey şu eksiksiz davetin ve kılınacak namazın Rabbi Allahım! Muhammed'e Vesîle'yi, yüksek derece ve fazileti ver. Onu, kendisine vaadettiğin Makâm-ı Mahmûd'a ulaştır, Muhakkak ki sen vaadinden dönmezsin."

(bk. Buhârî, Ezan, 8; Ebû Dâvud, Salat, 28)

6 bk. Müslim Salat, 12.
7 Müslim, Salat, 11.

1.2. Namazın Farziyeti ve Önemi

İslam dininde namaz, imandan sonra üzerinde önemle durulan temel ibadetlerin başında yer alır. Namaz, akıllı ve ergenlik çağına girmiş her Müslümana farzdır. Namaz önceleri sabah ve akşam olmak üzere günde iki defa, ikişer rekât olarak kılınıyordu. Hicretten iki yıl önce miraç gecesinde beş vakit olarak farz kılındı[8]. Namazın farz oluşu bir ayette şöyle ifade edilmiştir:

﴿...اِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا﴾

" ...Şüphesiz namaz müminlere vakitleri belli bir farzdır."[9]

Peygamberimiz *"Dinin başı İslam (kelime-i şehâdet getirerek Allah'a teslim olmak) ve direği ise namazdır."*[10] buyurarak namazın önemine dikkat çekmiştir.

Namaz kılan kişinin asıl amacı, Allah'ın (c.c.) emrini yerine getirmek ve rızasını kazanmaktır. Çünkü namaz, Allah'ın emri olduğu için kılınır. Allah'ın emrine itaat etmek, kulluğun gereğidir.[11] Allah'a (c.c.) ibadet, insanın yaratılış amacıdır. Şu ayet bu durumu ifade etmektedir: **"De ki: Şüphesiz, benim namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm, âlemlerin Rabbi olan Allah içindir."**[12] Allah'ın rızası, ibadeti sadece Allah için yapmakla elde edilir.

Namaz kılan mümin aynı zamanda, ahirette cehennem azabından korunmayı ve cennete girmeyi de ister. Bu gayeler dışında dünyevi menfaat elde etmek veya insanlar tarafından beğenilmek gibi amaçlarla ibadet yapmak, riyâ olup namazın sevabını yok eder.

Yüce Allah, gerçek manada huzur ve mutluluğa ulaşan mümin kullarının özelliklerini sayarken birinci sırada namaza yer verir. Kur'an'da Mü'minûn suresinin, 1 ve 2. ayetlerinde şöyle buyurur: **"Gerçekten namazlarında huşû içinde olan müminler kurtuluşa ermiştir."** Huşû, Allah'ın yüceliği karşısında hissedilen büyük ve derin saygıdır.

Allah, insanı üstün özelliklerle belli bir amaç için yaratmıştır. Eğer insan yaratıcısı ile bağını koparırsa varlığının anlamını ve amacını kaybeder. Sevgili Peygamberimizin ifadesiyle namaz, insanın Rabbi ile konuşmasıdır.[13]

BİLGİ KUTUSU

« اَلصَّلاَةُ عِمَادُ الدّ۪ينِ »

"Namaz dinin direğidir."

(Beyhakî, Şuabü'l-îmân, 3)

"Kulun Rabbine en yakın olduğu yer secdedir..."

(Müslim, Salat, 215)

İNCELEYELİM

﴿فَاذْكُرُون۪ٓي اَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا ل۪ي وَلَا تَكْفُرُونِ﴾

"Öyleyse beni hakkıyla anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin ve sakın nankörlük etmeyin." (Bakara suresi, 152. ayeti)

Allah'ı anmak ve Allah'a şükretmek nasıl olur? Şükür kavramını inceleyiniz.

---

8 bk. Buhârî, Salat, 1.
9 Nisâ suresi, 103. ayet.
10 Tirmizî, İman, 8.
11 bk. Zâriyat suresi, 56. ayet.
12 En'am suresi, 162. ayet.
13 bk. Buhârî, Salat, 33.

BİLGİ KUTUSU

Namazın farz olmasının şartları şunlardır:

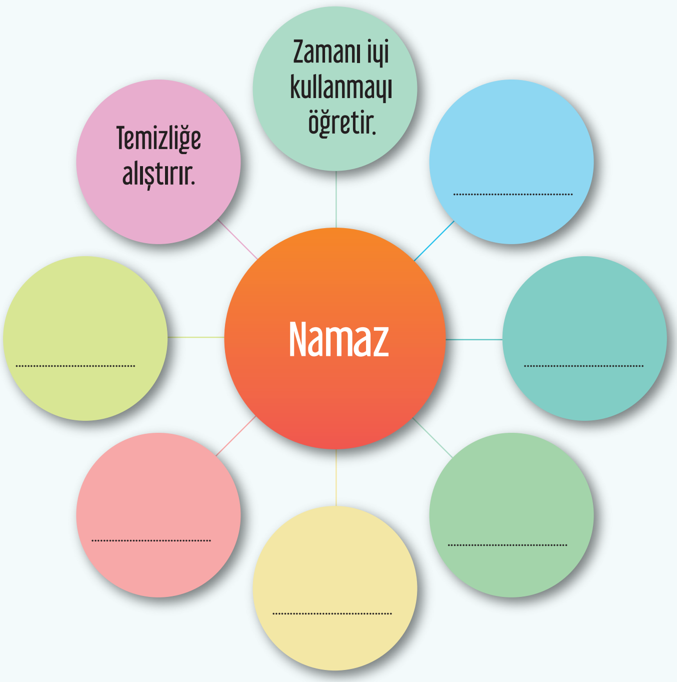
- Müslüman olmak,
- Büluğ çağına ulaşmak
- Akıllı olmak.

Namaz ibadeti, Allah'a (c.c.) yapılacak şükrün en kapsamlı şeklidir. Kur'an-ı Kerim'de bu husus şöyle dile getirilmiştir: **"...Beni anmak için namaz kıl."**[14]

Erkanına uygun şekilde namaz kılan, rükû ve secdeleri eksiksiz olarak yerine getiren kimseye mağfiret edeceğine dair Allah'ın vaadi vardır. Peygamberimiz bir gün yanındakilere şöyle bir soru sordu: *"Birinizin kapısının önünden bir ırmak geçse ve o kimse günde beş kere orada yıkansa bedeninde hiç kir kalır mı?"* Onlar da *"Kalmaz."* diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamberimiz şöyle buyurdu: *"İşte beş vakit namaz da bunun gibidir. Allah namaz sayesinde günahları siler ve temizler."*[15]

Namaz kılan insan, kendini Allah'a daha yakın hisseder, günah ve hatalardan uzaklaşır. Namaz, insanın duygu dünyasını zenginleştirir. Yüce Allah, **"Kendisini kötülüklerden arındıran, Rabbinin adını anıp namaz kılan mutluluğa ermiştir."**[16] buyurarak namazın önemini belirtmiştir. Sevgili Peygamberimiz namazı gözümün nuru diyerek övmüş ve *"... Benim mutluluğum namazdadır."*[17] buyurmuştur.

YAZALIM

14 Tâhâ suresi, 14. ayet.
15 Buhârî, Mevakît 6; Nesâî, Salat, 7.
16 A'lâ suresi, 14-15. ayetler.
17 Nesaî, İşretü'n- nisâ, 1.

Namaz, insana beden sağlığı kazandırır ve temizliğe alıştırır. Namazdaki hareketler vücut adaleleri, kemik ve eklem bölgelerini kuvvetlendirir. İnsanın dinç, temiz ve sağlıklı olmasını sağlar. Çünkü namaz kılan bir kimse abdest almak zorundadır. Bu ise günde birkaç defa, kirlenen uzuvların temizlenmesi demektir. Ayrıca namazın sahih olabilmesi için beden, elbise ve namaz kılınan yerin de temiz olması şarttır.

BİLGİ KUTUSU

Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri abdest bozduğu zaman, abdest almadığı sürece Allah Teâlâ onun namazını kabul etmez." (Buhârî, Vüdû, 2)

Namaz, zamanı iyi kullanmayı öğretir. Zamanı doğru planlamak ve verimli şekilde kullanmak, hayatta birçok şeyi doğrudan etkiler. Özellikle başarılı olmak için zamanı doğru kullanmak şarttır. Zamanı bilinçli kullanınca çalışmalarında verimlilik artar ve başarı sağlanır.

Namazı terk etmek büyük günah sayılmıştır. Allah Teâlâ namazı terk edenleri bekleyen kötü durumu bize şu örnekle açıklamaktadır: **''Ancak defteri sağdan verilenler böyle değildir; onlar cennettedirler. Onlar suçlulara sorarlar: Sizi sakara (cehenneme) sürükleyen nedir? Suçlular şöyle cevap verirler: "Biz namaz kılanlardan değildik..."**[18] Başka bir ayet-i kerimede gerçek müminlerin, namazlarının hakkına riayet eden kimseler olduğu beyan edilir: **"Onlar namazlarını muhafaza ederler."**[19]

Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet gününde kulun ilk hesaba çekileceği şey, farz namazdır. Eğer bu namazı tam olarak yerine getirmişse ne güzel. Aksi hâlde şöyle denilir: "Bakın bakalım, bunun nafile namazı var mıdır? Eğer nafile namazları varsa farzların eksiği bu nafilelerle tamamlanır. Sonra diğer farzlar için de aynı şeyler yapılır."*[20]

Başka hadislerde bu husus şöyle açıklanmaktadır: *"Bilerek namazı terk eden kimseden Allah ve Resulünün zimmeti (koruması) kalkar."*[21]

"Allah, kullarına beş vakit namazı farz kılmıştır. Küçümsemeden her kim bu namazları tam kılarsa Allah kıyamet gününde cennete koyacağına dair kesin söz vermiştir. Kim de onları, hafife alarak eksik bir şekilde yaparsa Allah katında ona verilmiş bir söz olmaz. Allah dilerse ona azap eder dilerse bağışlar."[22]

"Kul namaz ile Rabbine yaklaşır."
(bk. Müslim, Salat, 215)

18 Müddessir suresi, 39-43. ayetler.
19 Meâric suresi, 34. ayet.
20 Tirmizî, Salat, 188.
21 İbn Hanbel, Müsned, C 5, s.238.
22 İbn-i Mâce, Ikâmetü's-Salat 194.

1.3. Namazla İlgili Hükümler

Namazın kişiye farz olmasının şartları; Müslüman olmak, büluğ çağına ulaşmak ve akıllı olmak üzere üç tanedir. Buna namazın vücup şartları denir.

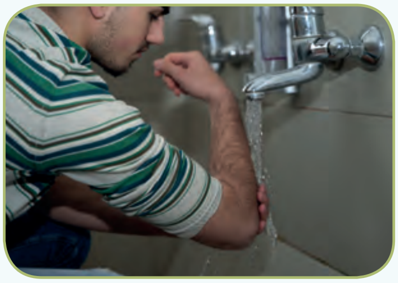
BİLGİ KUTUSU

"Kişi ile küfre düşmek arasında namazı terk etmek vardır."
(Müslim, iman, 134.)

Namazın sahih ve eksiksiz bir şekilde kılınabilmesi için bir takım farzları, vacipleri, sünnetleri ve adabı bulunmaktadır. Farzları yerine getirmemek namazın bozulmasına sebep olur. Vaciplerin terki ise eğer unutma veya hata ile yapılırsa sehiv secdesi yapılmasını gerektirir. Vacibin bilerek terk edilmesi hâlinde namazın yeniden kılınması vacip olur. Sünnetlerinin ve adabının terk edilmesi namazı bozmaz. Sehiv secdesi veya namazın kazasını da gerektirmez. Ancak namazın fazilet ve sevabını azaltmış olur.

Namazın farzları on ikidir. Bunların altısı namazın dışında olup namaza başlamadan önce yapılması gerektiği için **namazın şartları** olarak isimlendirilir. Altısı da namazın içinde olup **namazın rükünleri** diye adlandırılır. Namazın geçerli olabilmesi için bu farzların yerine getirilmesi gerekir.[23]

DÜŞÜNELİM

Sahabe "Abdestte de israf olur mu?" diye sorduğunda, Peygamberimiz "Evet, akan bir nehirden abdest alsan bile." buyurmuştur."
(İbn Mâce, Taharet, 48)

Abdest alırken israftan kaçınmak nasıl olur? Düşünelim.

Namazın dışındaki farzlar (namazın şartları):

1. Hadesten Taharet: Hades, hükmi kirliliktir. Hadesten taharet ise bu kirlilikten temizlenmektir. Abdest ve gusül ile bu temizlik yapılmış olur.

Namaz kılmak için hükmi kirlilik adı verilen "hades"ten yani abdestsizlik ve cünüplükten temizlik şarttır. İbadetlerin yapılmasına dinen engel oluşturan hades, küçük ve büyük olmak üzere ikiye ayrılır.

Küçük Hades, *abdestsizlik hâlidir.* Abdesti bozan bir hâlin meydana gelmesiyle oluşur ve abdest almakla giderilir.

Büyük hades *ise gusül abdestinin olmamasıdır.* Cünüp olmakla, hayız veya nifas hâli ile meydana gelen hades olup gusül abdesti almakla giderilir.

Allah Teâlâ, namaz kılmak için abdesti ve gerekli hâllerde gusülü şart koşmuştur:

YORUMLAYALIM

﴿يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُ۫سِكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِۜ وَاِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا ...﴾

"Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerle birlikte ellerinizi yıkayın. Başınızı meshedin. Aşık kemikleriyle birlikte ayaklarınızı da yıkayın. Eğer cünüp iseniz iyice temizlenin..." (Mâide suresi, 6. ayet)

Bu ayet ile Hanefi mezhebi abdestin 4 farzı olduğu, Şâfii mezhebi ise 6 farzı olduğu hükmüne varmıştır.

Bu anlayış farklılığının sebebini düşünerek yorumlayınız.

23 TDV İslam İlmihâli, C 1, s. 225.

Abdest, Gusül ve Teyemmüm

Abdest; el, yüz ve ayakları ibadet maksadıyla yıkamak ve başa mesh etmektir. Abdest, Allah'ın (c.c.) emrini yerine getirmek yönüyle bir ibadettir. Maddi yönden de bir temizliktir. Abdest, insana sevap kazandırır. Bazı günahların bağışlanmasına da vesile olur. Nitekim Peygamberimiz bu hususu şu hadislerinde şöyle ifade etmiştir:

"Kim, benim aldığım gibi abdest alırsa geçmişte işlediği günahları bağışlanır."[24]

Namaz kılmak, tilavet secdesi yapmak, Kâbe'yi tavaf etmek ve Mushaf'a dokunmak için abdest almak şarttır.

Abdestin farzları, Kur'an-ı Kerim'in Mâide suresi 6. ayetinde belirtilmektedir. Buna göre abdestin dört farzı bulunmaktadır: Yüzü yıkamak, elleri ve kolları dirsekleriyle beraber yıkamak, başı meshetmek, ayakları aşık kemiğiyle birlikte yıkamak. Şâfii mezhebinde bu dördüne ilave olarak niyet ve tertip de abdestin farzlarındandır. Yıkanacak yerleri bir defa yıkamak farz, üç defa yıkamak ise sünnettir.

BİLİYOR MUSUNUZ

Abdestin sünnetlerinden bazıları şunlardır:
Abdest almaya niyet etmek. *(Şâfii mezhebinde farzdır.)*
Abdeste eûzü besmele ile başlamak.
Elleri üç defa yıkamak.
Ağza üç defa su vermek (mazmaza).
Burna üç defa su çekmek (istinşak).
Yüzü, kolları ve ayakları üçer defa yıkamak.
Başın tamamını mesh etmek.
Kulakları birer defa mesh etmek.
Organları yıkamada sıraya (tertibe) uymak. *(Şâfii mezhebinde farzdır.)*

BİLİYOR MUSUNUZ

Abdesti Bozan Şeyler
İdrar veya dışkının vücuttan atılması, yellenmek.
Meni ve mezinin çıkması.
Ağız dolusu kusmak.
Tükürünce ağızdan tükürükten fazla kan gelmesi.
Vücudun herhangi bir yerinden çıkan kan, irin, sarı su gibi bir maddenin, çıktığı yerde kalmayıp az da olsa etrafına taşıp bulaşması.
Sarhoş olmak, aklı giderecek şekilde baygınlık geçirmek, çıldırmak, sara nöbeti geçirmek.
Yatarak, yaslanarak, bir şeye dayanarak uyumak.
Özür sahipleri için namaz vaktinin çıkmış olması.
Namazda iken yanındaki kimsenin duyacağı şekilde gülmek. *(Şâfii mezhebine göre abdesti bozmaz.)*
(Şâfii mezhebinde mahrem olmayan kimsenin tenine dokunmak abdesti bozar.)

Abdesti Bozmayan Şeyler
Bir yaradan çıkan ancak etrafa yayılmayan sarı su veya kan.
Ağızdan gelen az bir kan belirtisi. *(Şâfii mezhebine göre ön ve arka yoldan çıkmayan kan vb. şeyler ve kusmak abdesti bozmaz.)*
Ağlamak, gözyaşı dökmek.
Parmak aralarındaki pişinti, mayasıl yaşlığı.
Bilincini kaybetmeksizin oturduğu yerde uyuklamak.
Namaz dışında gülmek.

24 Müslim, Taharet, 8,6.

Abdest, namazın şartlarındandır.

Özür Sahiplerinin Abdesti

Abdestini tutamayacak şekilde devamlı bir özrü bulunan kimseye **özür sahibi** denir.

Devamlı akan kan, çıkmasına engel olunamayan idrar, bir hastalık sebebiyle herhangi bir organdan gelen ve abdesti bozan necis akıntı özür sayılan hâllerdir.

- Özür sahibi olan kimse, her vakit namazı için ayrı abdest alır. Bir abdestle iki vakit farz namazı kılamaz. Ancak bir vakit içerisinde o vaktin farz namazını kılabildiği gibi kaza ve nafile namazlar da kılabilir. Kur'an okuyabilir. Şâfii mezhebine göre her namaz için ayrı abdest alınır.
- Özürlünün abdesti vaktin çıkmasıyla bozulur. Mesela özürlü olan kişi sabah namazı için abdest alsa güneşin doğmasıyla aldığı abdest bozulur. Bu nedenle özürlü kimse vakit girdiğinde yeniden abdest alır.
- Özür sahibinin abdesti, özür durumuna sebep olan necasetin vücuttan çıkmasıyla veya elbiseye bulaşmasıyla bozulmaz.[25]
- Özür sahibi olan kadına, hayız ve nifas hâlinde haram olan şeylerden hiçbirisi haram değildir.
- Özür durumu ilk ortaya çıktığında namazı vaktin sonuna kadar geciktirerek kılmak müstehaptır.
- Özür durumunda bulunanlar imamlık yapmamalıdır.

Gusül: Bütün bedeni ibadet niyetiyle hiç bir kuru yer bırakmadan yıkamaktır. Gusül, bazı ibadetlerin yapılmasına engel oluşturan hâlleri ortadan kaldırması bakımından önemlidir. Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Kerim'de **"... Eğer cünüpseniz boy abdesti alın..."**[26] buyurmaktadır.

Hanefi mezhebine göre gusülün üç farzı vardır:

1. Ağza bolca su verip boğaza kadar çalkalamak,
2. Burna su çekip içini iyice temizlemek,
3. Bütün bedeni, hiç kuru yer bırakmadan yıkamak.

Şâfii mezhebine göre niyet de farzdır. Vücuda bulaşan necaseti temizlemek şartır. Ağzı ve burnu temizlemek sünnettir. Çünkü Şâfiilere göre ağız ve burun vücudun iç kısmı kabul edilir.

BİLGİ KUTUSU

Adabına uygun bir şekilde gusül şöyle alınır:

Gusüle başlarken eûzü besmele çekilir ve Allah rızası için gusletmeye niyet edilir. Önce eller ve avret bölgesi yıkanır. Bedende necaset varsa temizlenir. Sonra abdest alır gibi ağza ve burna su verilir. Oruçlu olan kimse boğazına suyun kaçmamasına dikkat eder. Sonra başa, sağ ve sol omuza su dökülür, her defasında beden ovulur. Saç diplerine, kulakların içlerine, kapanmamış küpe deliklerine, göbek çukuruna ve bedenin diğer kısımlarına su ulaştırmaya özen gösterilir. Bedende kuru yer kalmamasına dikkat edilir.

Suyu gereğinden fazla veya az kullanmak, guslederken konuşmak, bir özrü olmadığı hâlde başkasından yardım istemek gusülde mekruh olan davranışlardandır. Gusül, abdest yerine de geçer.

25 Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihâli, s. 69.
26 Mâide suresi, 6. ayet.

Cünüp olmak ve kadının hayız (âdet) hâlinin veya lohusalığının sona ermesi ile gusletmek farz olur. Cuma ve bayram namazları için gusül almak, hac ve umre için ihrama girmeden önce ve arefe günü vakfe için gusül almak ise sünnettir.

Âdet gören veya lohusa olan kadın bu maddelere ilave olarak oruç tutamaz ve eşiyle cinsel yakınlıkta bulunamaz.

Cünüp olanın tıraş olması, saç, tırnak kesmesi mekruhtur. Hayızlı iken bunları yapmak mekruh değildir. Âdetli ve lohusa durumda iken kılınamayan namazlar kaza edilmez. Ancak tutulamayan Ramazan oruçlarının kaza edilmesi farzdır.

Teyemmüm: Hükmi temizlik, su ile yapılır. Ancak su ile temizlik imkânı olmadığında toprakla yapılır. Teyemmüm, su bulunmadığı veya suyu kullanmaya imkân olmadığı zaman hadesten temizlenmek niyetiyle toprakla veya toprak cinsinden temiz bir şeyle yüz ve kolları mesh etmektir. Rabbimiz Kur'an-ı Kerim'de teyemmümün farz olduğunu şu şekilde beyan etmiştir: **"...Eğer hasta veya bir yolculuktaysanız yahut sizden biriniz tuvalet ihtiyacından yahut kadınlarınızla cimadan sonra su bulamazsanız temiz bir toprakla yüzlerinize ve ellerinize mesh edin (teyemmüm alın). Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır."**[27]

Teyemmüm, temiz toprakla veya toprak cinsinden (kum, alçı, tuğla gibi) bir maddeyle yapılır. Şâfii mezhebine göre teyemmüm sadece toprakla yapılır.

BİLİYOR MUSUNUZ

Gusülsüz (Cünüp, hayız ve nifas durumunda) olanların yapamayacağı şeyler:

- Namaz kılmak,
- Tilavet secdesi yapmak,
- Camiye girmek,
- İtikâf yapmak,
- Kâbe'yi tavaf etmek,
- Kur'an'a dokunmak,
- Kur'an okumak.

BİLGİ KUTUSU

Teyemmümün farzı ikidir:

1- Niyet etmek

2- Temiz toprakla yüzü ve kolları meshetmektir.

(Şâfii mezhebine göre bunlara ilave olarak tertip de farzdır.)

BİLİYOR MUSUNUZ

Teyemmümü Mübah Kılan Hâller
Abdest almak ya da gusletmek için yeterli miktarda suyun bulunmaması, mevcut olan su kullanıldığında susuz kalınacak olması.
Suya ulaşılamaması.
Suyla abdest almanın veya gusletmenin sağlık açısından sakıncalı olması.

27 Nisa suresi, 43. ayet.

BİLGİ KUTUSU

Ayağı kaplayan, kendisiyle birlikte yürümek mümkün olan deriden yapılmış giyeceklere mest denir.

DİKKAT EDELİM

Hasta kişi, yara iyileşinceye kadar meshe devam edilebilir.

ARAŞTIRALIM

Necaseti galiza ve hafife'nin namaza engel olan miktarını araştırarak sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Mestler Üzerine Mesh Etmek

Ayağı kaplayan, kendisiyle birlikte yürümek mümkün olan deriden yapılmış giyeceklere mest denir. Mestin, bir organın ya da yara ve benzeri şeyler üzerindeki sargının ıslak elle sıvazlanmasına da mesh denmektedir.

Dinimiz, meşakkat durumunda ibadetlerin yapılmasında kolaylıklar sağlamıştır. Su bulunmadığı ya da bulunup da kullanılamadığı zaman teyemmüm yapılması, mestler ve sargılar üzerine mesh edilmesi dinimizin sağladığı kolaylıklardandır. Mest üzerine mesh yapılabilmesi için önce abdest alınır sonra bu abdest bozulmadan mestler giyilir. Bu alınmış olan abdestin bozulmasıyla mest süresi başlar.

Bir mestin müddeti, mukim olanlar (memleketlerinde veya ikamet vatanlarında oturanlar) için bir gün bir gece, yani 24 saattir. Seferî olanlar için ise üç gün üç gece, yani 72 saattir.

Mestler, abdestte ayağın yıkanması gereken bölümü örtmeli, ayağın küçük parmağı ölçüsü ile üç parmak yan yana sığacak kadar delik ve yırtık bulunmamalıdır.

Sargı Üzerine Mesh Etmek

Abdest veya gusül âzâları üzerinde sargı, alçı veya bandaj varsa ve bu sargıyı açıp altını yıkamak mahzurlu ise sargının üzerine meshedilir.

- Sargıların kişi abdestli iken sarılmış olması şart değildir.
- Sargı üzerine bir defa mesh etmek yeterlidir.
- Açıkta olan yaraya, yanığa, rahatsız olan göz gibi bir organa meshetmek zarar verecekse o takdirde mesh de terk edilebilir.
- Kan veya cerahat sargının üzerine çıkarsa abdest bozulur.
- Sargı açılıp yara kontrol edildikten sonra tekrar kapatılsa mesh bozulmaz. Ancak yara iyileştiği için sargı yerinden düşse mesh bozulur ve abdest almak icap eder.

Üzerine mesh yapılan sargı için belli bir müddet yoktur.

2. Necasetten Taharet: Necaset, hakiki ve maddi pislik, kirlilik demektir. Namaz kılacak kişinin bedeninde, elbisesinde ve namaz kılacağı yerde necaset varsa temizlemesi gerekir. Namaza engel olan necasetler iki kısma ayrılır:

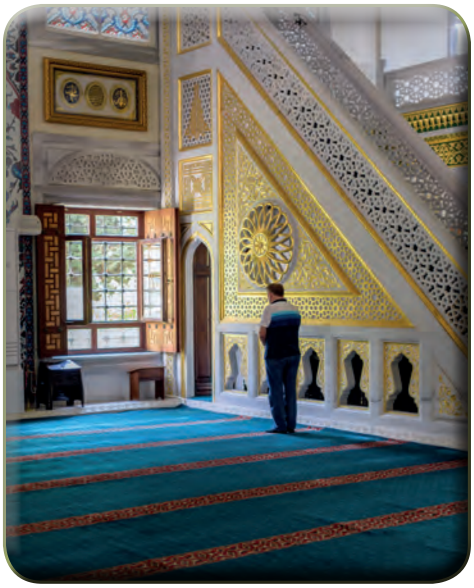
a- Necaseti Galiza: Pis olduklarına dair kesin delil bulunan necasetlerdir. Bu tür necasetler şunlardır:

- İnsan ve hayvan kanı, idrar, dışkı.
- Eti yenmeyen hayvanların idrar ve dışkıları.
- Tavuk, ördek ve kaz gibi kümes hayvanlarının pisliği.
- Leş ve alkollü içkiler.

b-Necaseti Hafife: Pis olduklarına dair kesin delil bulunmayan necasetlerdir. Hafif necaset bir organın dörtte birini kaplayacak kadar olursa namaza engel olur. Bu tür necasetler şunlardır:

- İdrar serpintileri.
- Yollardan sıçrayan çamur içindeki görülmeyen pislikler.
- Kuş pisliği.

Büyük ve küçük hacetini yaptıktan sonra avret yerlerini temizlemeye **istinca** denir. İdrar sızıntısının tamamen kesilmesini beklemeye **istibra** denir. Biraz yürümek, öksürmek gibi hareketlerle istibra yapılabilir. İstincâ ve istibrada temizlik sol el ile yapılmalıdır.

Namaz kılınan yer ve namaz kılan kişinin elbisesi temiz olmalıdır.

3. Setri avret: Namaz kılacak kişinin vücudunda örtülmesi gereken yerleri örtmesi demektir. Namazda erkeklerin göbek deliği ile diz kapağı arasını örtecek şekilde kıyafet giymesi farzdır. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *"Erkeğin avret yeri, göbeği ile diz kapağı arasıdır."*[28] Adabına bir uygun bir kıyafetle namaz kılmak sünnettir. Hanefi mezhebi, erkekler için diz kapağını da avret sayar. Namazda omuzları da örtecek şekilde kıyafet giyilmesi sünnettir.

Kadınlarda yüz ve ellerden başka (Hanefi mezhebinde ayaklar da hariç) vücudun her tarafının örtülmesi farzdır.

Namaz kılarken avret yerinin açılması ve bir rükün eda edecek kadar bir süre açık kalması namazı bozar. Namazın bozulması için avret yeri olan bir uzvun (organın) en az dörtte birinin açılması gerekir.

Namaz kılarken erkeklerin göbekle diz kapağı arasını örtmeleri farzdır.

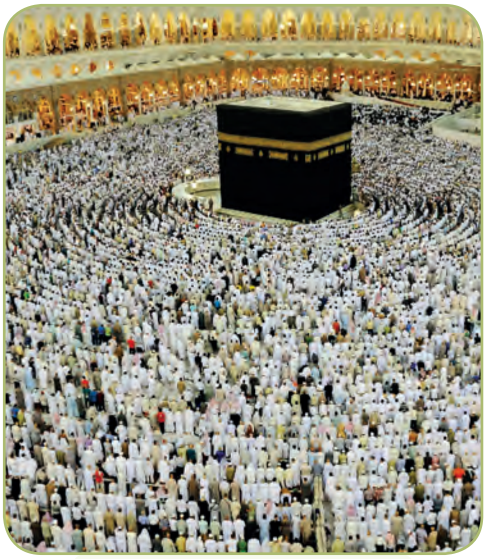
4. İstikbali Kıble: Namazda kıbleye yönelmek şarttır. Kıble, Mekke'de bulunan Kâbe'dir. Kâbe'den uzakta olan kişi ise Kâbe'nin bulunduğu tarafa yönelir, yönünü o tarafa çevirir. Kıbleyi bilmeyenin sorması gerekir. Kâbe'nin bulunduğu noktadan 45 derece sağa ve sola sapmalar kıbleden sapma sayılmaz. Kendi araştırmalarıyla kıbleyi bulan fakat isabet etmediği anlaşılan kimse namazını iade etmez. Namaz esnasında öğrenirse namazını bozmadan o tarafa yönelir.

"Yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir."
(Bakara suresi, 149. ayet)

---

28 Ahmed b. Hanbel, Müsned, C 2, s. 187.

Namazda kıble, Mekke'de bulunan Kâbe'dir.

Güneşin batma zamanına gurûb denir.

5. Vakit: Farz namazlar için vakit şarttır. Vakti girmeden önce bir namazı kılmak geçersizdir. Meşru bir özür olmaksızın namazı vaktinden sonraya bırakmak da doğru değildir. Namazı, vakti girince geciktirmeden kılmak daha faziletlidir.

Beş vakit namazın vakitleri:

Sabah namazı vakti: Fecr-i sâdık denilen ikinci fecrin başlangıcından güneşin doğmasına kadar olan süredir.

Öğle ve Cuma namazı vakti: Güneşin tepe noktasından batıya doğru kaydığı andan başlar. Herşeyin gölgesi iki misli olana kadar devam eder.

İkindi namazı vakti: Öğle namazı vaktinin çıkışı ile girer ve güneşin batışı ile biter. İkindi namazını güneş batarken kerahet vaktinde kılmak ise mekruhtur.

İkindi namazının farzı, zaruretten dolayı vaktinde kılınamamış ise gün batımına kadar kılınabilir. Ancak ikindiyi geciktirmek iyi değildir. Resulullah (s.a.v.) *şöyle buyurmuştur: "Bu vakitte kılınan namaz münafıkların namazıdır. Münafık oturup güneşi bekler. Güneş batmaya yüz tuttuğu zaman çabucak ikindi namazını dört rekât kılar ve Allah'ı çok az anar."*[29]

Akşam namazı vakti: Güneşin batmasıyla başlar. Güneşin battığı tarafta görülen kızıllık kaybolana kadar devam eder.

Yatsı namazı vakti: Akşam namaz vaktinin çıkmasıyla başlar. İkinci fecrin doğuşuna (imsak) kadar sürer. Yatsı namazını gecenin üçte birinde kılmak müstehaptır. Gecenin yarısına kadar geciktirilmesi ise mübahtır. İkinci fecrin biraz öncesine kadar geciktirmek, bir özür olmadıkça mekruhtur.[30]

Vitir namazı vakti: Yatsı namazından sonradır ve sabah namazının vaktine kadar devam eder. Bu namazı geceleyin, teheccüd ve Ramazan ayında teravih namazından sonra en son namaz olarak fecre kadar geciktirmek evladır.

Teravih namazının vakti: Ramazan ayına mahsus olup yatsı namazı kılındıktan sonra başlar ve sabah namazı vaktine kadar devam eder. Teravih namazı hem vitirden önce hem de vitirden sonra kılınabilir. Fakat evlâ olan teravih namazını önce kılıp vitir namazını sonra kılmaktır.

Bayram namazının vakti: Güneşin bir veya iki mızrak boyu yükselmesinden sonra (zaman olarak güneşin doğuşundan 45 dakika sonra) başlar. Güneşin tam tepede olduğu istivâ vaktine kadar devam eder.

29 İmam Mâlik, Muvatta', Kur'an, 46.
30 Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihâli, s. 114.

6. Niyet: Kalbin bir şeye karar vermesidir. Hangi namazı kılacağını bilmek ve bu ibadeti Allah için yapmayı kalben dilemektir. Niyetin kalp ile yapılması esas olup dil ile de söylenmesi müstehaptır. Cemaatle namaz kılan kimsenin "uydum imama" demesi müstehaptır. Aynı şekilde imamın namaza başlarken "Ben, bana uyanlara imamım" diyerek dil ile niyet etmesi müstehaptır. Kadın cemaat varsa imamın niyetinde belirtmesi gerekir.

"Namaza mutlaka Allahu Ekber diyerek başlamalıyız."

Namazın Rükünleri:

1. İftitah Tekbiri: Niyetten hemen sonra *"Allahu ekber"* diyerek namaza başlamaktır.

2. Kıyam: Ayakta durmak demektir. Kur'an-ı Kerim'de **"...Huşû ile Allah'ın huzurunda kıyama durun."**[31] buyrulur. Ayakta durmaya gücü yetmeyen oturarak veya ima ile namaz kılabilir. Namaz esnasında rahatsızlanan kişi namazını oturarak tamamlayabilir.

Namazda kıyam, Kur'an-ı Kerim'den kıraatın yapıldığı rükündür.

3. Kıraat: Kur'an-ı Kerim'den ayet okumak demektir. Namazda sadece ayakta kıyam hâlindeyken Kur'an okunur.

Namazda kıraatın farz olan miktarı, en az üç ayet veya üç ayet miktarı uzun bir ayettir. Nafile, vitir ve iki rekâtlı farz namazların her rekâtında kıraat farzdır. Üç ve dört rekâtlı farz namazların ilk iki rekâtında kıraat farzdır.

Fatiha ve diğer sureleri, namazda dili kıpırdatmadan ve ses çıkartmadan zihinden tekrarlayarak okumak, kıraat sayılmaz. Bu şekilde namazın rüknü olan kıraat yerine getirilmiş olmaz. Kişinin kendi duyabileceği bir sesle fısıldar gibi ve eğer yanında başkaları varsa onları namazda rahatsız etmeyecek bir şekilde okuması gerekir.

Hanefi mezhebine göre imama tabi olan kişinin kıraat rüknünü yerine getirmek için sure veya ayet okuma yükümlülüğü yoktur. Diğer üç mezhepte ise her rekâtta Fâtiha suresi okunur.

Şâfiî mezhebinde olan kişiler, cehrî namazlarda sadece Fatiha suresini okur. Şâfiî mezhebine göre Fatiha suresinden bir ayet olduğu için besmelenin okunması kıraatın bir parçasıdır ve namazın farzlarındandır.

سُبْحَانَ رَبِّىَ الْعَظِيمِ

"Büyük Rabbim her türlü kusurdan münezzehtir.

4. Rükû: Kıyamdan sonra elleri dizlere koyarak eğilmek ve *"sübhane rabbiyel azim"* diyecek kadar hareketsiz olarak durmaktır. Sırt ve baş düz bir şekilde bir süre beklemek ve sonrasında rükûdan doğrulup secdeye varmadan bir süre kıyam vaziyetinde durmak tadili erkânın bir parçasıdır.

31 Bakara suresi, 238. ayet.

BİLGİ KUTUSU

سُبْحَانَ رَبِّـىَ الْأَعْـلٰى

"Yüce olan Rabbimi her türlü noksanlıktan tenzih ederim."

5. Secde: İtaat ve eğilmek anlamına gelir. Hadis-i şerifte Resulullah (s.a.v.) *"Secde, kulun Rabbine en yakın olduğu andır."*[32] buyurmaktadır. Peygamberimiz secdenin nasıl yapılacağıyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Yedi uzuv üzerine secde etmekle emrolundum: Bunlar; alın, iki el, iki diz ve iki ayağın parmak uçlarıdır."*[33] Rükûdan sonra secdeye varıp secdede *"sübhane rabbiye'l a'lâ"* demek sünnet ve diyecek kadar durmak ise farzdır.

6. Ka'de-i Ahire (Son Oturuş): Namazın sonunda *"Tahiyyat duasını"* okuyacak kadar bir süre (teşehhüd miktarı) oturup beklemek namazın farzlarındandır.

Namazın Vacipleri:

1. Namaza *"Allahu ekber"* sözü ile başlamak.
2. Fâtiha suresini her rekâtta okumak. (Şâfii mezhebine göre farzdır.)
3. Farz namazların ilk iki rekâtında, vitir ve nafile namazların her rekâtında Fâtiha suresinden sonra bir sure veya en az Kevser suresi kadar ayet okumak.
4. Fâtiha suresini zammı sure veya ayetlerden önce okumak.
5. Cemaatle kılınan namazlarda imamın sabah, akşam, yatsı, cuma ve bayram namazlarının birinci ve ikinci rekâtlarında, teravih namazı ile Ramazan ayında teravihten sonra kılınan vitir namazının her rekâtında Fâtiha suresini ve kıraatı açıktan okuması;
   öğle ve ikindi namazlarının bütün rekâtlarıyla, akşam namazının üçüncü ve yatsı namazının son iki rekâtında kıraatı gizli okuması;
   Cemaatin kıraat yapmaması.
6. Münferid namaz kılan kişinin gündüz kılacağı namazlarda kıraatı gizli okuması.
7. Tadili erkâna riayet etmek.
8. İki secdeyi peşpeşe yapmak.
9. Secdede alın ile birlikte burnu da yere koymak.
10. Secde ayeti okunursa namaz içinde secde etmek. (Namazda secde ayeti okuduktan sonra aynı rekâtta kıraate devam edilecekse hemen doğrudan secdeye gidilir ve tekrar ayağa kalkılarak kıraat tamamlanır. Secde ayeti kıraatın sonunda okunursa ayrıca secde yapmaya gerek yoktur.)
11. Oturuşlarda Tahıyyat duasını okumak.
12. Birinci oturuşta teşehhüd miktarı yani Tahıyyat duasını okuyacak kadar beklemek. Üç veya dört rekâtlı

DİKKAT EDELİM

Namazın vaciplerini kasten terk etmek namazı bozar. Fakat unutarak terk etmek veya geciktirmek sehiv secdesi gerektirir.

BİLİYOR MUSUNUZ

Tadili erkân: Rükünları düzgün, yerli yerinde ve namaz hareketlerinde tam bir sükûnet sağlamaktır. Özellikle tadili erkân; rükûda, rükûdan doğrulunca, secdede ve iki secde arasındaki oturuşta söz konusu olur. Bunlar Hanefi mezhebinde vaciptir. Şâfii, Mâliki ve Hanbeli mezheplerine göre ve İmam Ebû Yusuf'a göre tadili erkân farzdır.

32 Müslim, Salat, 215.
33 Buhârî, Ezan, 133-134.

namazlarda birinci oturuşta Tahıyyat duasını okuduktan sonra gecikmeden üçüncü rekâta kalkmak.

13. Namazın sonunda selam vermek.
14. Namazda yanılınca sehiv secdesi yapmak.
15. Vitir namazında kunut tekbiri almak ve Kunut duasını okumak.
16. Bayram namazlarında ilave tekbirleri almak.

Namazın vaciplerini kasten terk etmek namazı bozar. Fakat unutarak terk etmek veya geciktirmek *sehiv secdesi* (yanılma secdesi) yapmayı gerektirir.

BİLİYOR MUSUNUZ

Tahiyyat Duası

اَلتَّحِيَّاتُ لِلّٰهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ ۝ اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ اَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ ۝ اَلسَّلَامُ
عَلَيْنَا وَعَلٰى عِبَادِ اللّٰهِ الصَّالِحِينَ ۝ اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ۝

"Bütün mübarek olan tâzimler, övgüler, mülkler, kavli, bedenî ve mali ibadetler Allah'a mahsustur. Ey Nebî! Sana selam olsun, Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun. Selam bize ve Allah'ın sâlih kullarına olsun. Kesin olarak bilir ve yemin ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve şehâdet ederim ki Hz. Muhammed Allah'ın kulu ve resulüdür." (Buhârî, Ezân, 148, 150; Müslim, Salat, 55)

Namazın Sünnetleri:

1. Beş vakit namaz ile Cuma namazı için ezan okumak ve kâmet getirmek.
2. Tekbirlerde erkeklerin ellerini omuz üstünde kulak memesi hizasına kadar, kadınların için ise omuz hizasına kadar ellerini kaldırması.
3. Eller kaldırılırken parmakların tabii olarak açılması ve ellerin içinin veya yanının kıbleye çevrilmesi. Şâfii mezhebine göre erkeklerin ellerini omuz hizasına kaldırması yeterlidir.
4. Cemaatin namaza başlama tekbirinin imamın tekbirine yakın olması.
5. Erkeklerin sağ elin baş ve serçe parmaklarıyla sol bileği kavrayarak göbek hizasında ellerini bağlaması; kadınların ise sağ eli sol elin üzerine koyarak göğüs üzerinde tutmaları.
6. Fâtiha suresinin sonunda hafif sesle "âmin" demek. Cehrî namaz kılınırken Sübhâneke duasını, "Eûzü besmele" ve "âmin" sözünü içinden okumak.
7. Sabah ve öğle namazlarında Fatiha suresinden sonra uzun bir sure okumak. Akşam namazında ise kısa bir sure okumak.

Fâtiha suresi sonunda "kabul buyur" anlamında âmin deriz.

Namazda secde yaparken alın ile burnu yere koymak gereklidir.

8. Rükûya varırken ve namazdaki diğer tekbirleri getirirken "Allahu ekber" demek.
9. Rükûda erkeklerin açık parmaklarla dizlerini kavraması, kadınların ise parmaklarını bitiştirmeleri.
10. Rükû ve secdede okunan duaları en az üçer kere tekrar etmek.
11. Rükûda erkeklerin sırtları düz olacak şekilde dizlerini kırmadan dik tutmaları; kadınların ise fazla eğilmeden dizlerini hafifçe kırarak sırtlarının yukarıya doğru meyilli şekilde durması.
12. Kavme yapmak yani rükûdan sonra doğrulmak, imamın rükûdan kalkarken *"semiallahü limen hamideh"* sözünü, tekbirleri ve namaz sonunda selamı açıktan söylemesi; rükûdan kalkarken cemaatin *"Rabbenâ ve leke'l-hamd"* sözünü, tekbirleri ve selamı gizlice söylemeleri.
13. Secdeye giderken sırasıyla dizleri, elleri, yüzü yere koymak, kalkarken de sırasıyla yüzü, elleri ve dizleri yerden kaldırmak.
14. Secde yaptığında kişinin yüzünü iki eli arasına alması, ellerini yüzün hizasında bulundurması, elinin dört parmağını birbirine bitiştirmesi, parmak uçlarını kıbleye doğru çevirmesi ve yere yapıştırması.
15. Erkeklerin secdede karnını uyluklarından, dirseklerini yanlarından ve kollarını yerden uzak tutması. Kadınların ise kollarını yerde ve vücuduna yakın tutması.
16. Celse yapmak (iki secde arasında oturmak).
17. Kâdede erkeklerin **iftiraş oturuşu** yapması, yani sağ ayaklarını dikip parmakları kıbleye döndürerek sol ayak üzerine oturması; kadınların ise **teverrük oturuşu** yapması, yani her iki ayağını sağa yatırıp parmak uçlarını kıble istikametine çevirerek kalçaları üzerine oturmaları.
18. Kâdelerde ellerin kıbleye doğru dizlerin üzerine konulması.
19. Teşehhüdlerde "Lâ ilâhe" denilirken sağ elin şehadet parmağının kaldırılması ve "illallah" derken parmağın indirilmesi.
20. Farzların, vitrin, müekked sünnetlerin son kâdelerinde, gayrı müekked sünnetler ile nafile namazların her kâdesinde Tahiyyat, Salli, Bârik, Rabbena veya benzeri bir duayı okumak.
21. Selam verirken başını önce sağa sonra sola çevirmek ve *"Esselâmü aleyküm ve rahmetullâh"* demek.
22. Namazda yerine göre sütre kullanmak.

ARAŞTIRALIM

Sütre neye denir? Neler sütre olarak kullanılabilir? Araştırınız.

Namazın sünnetlerine uyulduğunda namaz tamamlanmış olur. Namaz sünnetlerinin terkedilmesi, namaz sevabının azalmasına sebep olur.

Namazda huzur, sukunet ve huşû içinde bulunmak, güzel bir kıyafetle namaz kılmak, kıyamda iken secde yerine ve rükûda ise ayak ucuna bakmak, oturuşlarda kucağa ve selamda ise sağ ve sol omuz başlarına bakmak, birinci rekâtta okunan kıraatın ikinci rekâttan fazla olması, kavme durumunda elleri yana salmak, secdeden ayağa kalkarken elleriyle yere dayanmadan kalkmak, namazda esnemeyi gidermeye çalışmak *müstehaptır*.

Namazda Mekruh Olan Davranışlar:

1. Uygun olmayan bir yerde namaz kılmak: Namazı yol üzerinde, hamam içinde, mezarlıkta (namaz için ayrılan yer hariç) hayvan kesilen yerde, sahibinin rızası olmayan yerde kılmak, ateşe karşı namaz kılmak, bir canlının resmi üzerine secde etmek ve önünde canlı resim bulunduğu hâlde namaz kılmak gibi.
2. Başkasının yanına çıkamayacağı bir elbise ile namaz kılmak.
3. Namazın sünnetlerine dikkat etmemek.
4. Namazın şekil şartlarına dikkat etmemek: Mesela bir yere dayanarak namaz kılmak, erkeklerin secdede kolları yere koyması gibi namazın şekil şartlarına uymayan davranışlar mekruh sayılmıştır.
5. Namazda huşûyu azaltan düşünce ve hareketler: Tuvalet için sıkıştığı sırada veya sofra hazırken namaz kılmak, namazda beden veya elbise ile oynamak, boynunu çevirerek bakmak, gözlerini yukarıya dikmek, gözleri yummak, işaretle selam almak, secde yerini düzeltmek, kıl koparmak, esnemek gibi.
6. Kıraatın sıralamasında hata yapmak: Hanefi mezhebine göre ikinci rekâtta, birinci rekâtta okuduğu sure veya ayetten Kur'an'daki sıraya göre bir önceki sure veya ayeti okumak. İkinci rekâtta, birinci rekâtta okuduğu surenin arkasındaki sureyi atlayarak okumak mekruhtur. Fakat iki veya daha fazla sure atlanması mekruh değildir. İkinci rekâtı, birinciden üç veya daha fazla ayet okuyarak uzatmak; kıraatı, nafile namazların her çeşidinin ikinci rekâtında ve vitir namazının da ikinci rekâtında, birinci rekâtlardan daha uzun tutmak mekruhtur.
7. Farz namazlarda ezberinde başka sure varken aynı sureyi bilerek iki rekâtta da okumak.
8. Namazı insanların önünden geçebileceği bir yerde kılmak, önünden geçilmesi muhtemel hâllerde de sütre kullanmamak.
9. Saf arasında yer varken safı tamamlamadan namaza durmak mekruhtur.

BİLGİ KUTUSU

Mekruh Vakitler:

Hadisi şerifte şöyle buyurulur: *"Üç vakit vardır ki, Resulullah bize, bu vakitlerde namaz kılmamızı ve ölülerimizi defnetmemizi yasakladı: Güneş doğduğu zaman yükselinceye kadar, güneş tepe noktasına geldiği zaman zevaline kadar, güneş batmaya meylettiği zaman."*
(Müslim, Müsifirîn, 293)

Şâfiî mezhebine göre kaza namazları her vakit kılınabilir.

Namazı Bozan Durumlar:

İbadetlerin yerine getirilmesinde bilinçli olmak ve ciddiyet önemlidir. Namaz içerisinde yapılan bazı davranışlar veya isteğimiz dışında gerçekleşen bazı durumlar namazı bozar. Bozulan namazın yeniden kılınması gerekir. Bu nedenle namazı bozacak davranışlardan kaçınılmalıdır.

Namazı bozan davranışlar şunlardır:

1. Namazın farzlarında bir eksikliğin ortaya çıkması namazı bozar. Namazda abdestin bozulması, üzerinde namaza mâni bir pislik bulunması, örtünmesi gereken yerin üç tesbih miktarı açık kalması, sabah namazını kılarken güneşin doğması, göğsün kıbleden çevrilmesi gibi.
2. Namaz esnasında özürlerin ortadan kalkması ile de namaz bozulur. Teyemmüm ile namaz kılanın suyu görmesi ve mesh müddetinin sona ermesi gibi.
3. Namazda konuşmak ve namazla ilgisi olmayan bir söz söylemek namazı bozar.
4. Namazda gülmek namazı bozar. (Namazda iken yanındakinin işiteceği şekilde sesli gülmek Hanefi mezhebine göre hem namazı hem abdesti bozar. Şâfii mezhebine göre sadece namazı bozar.)
5. Namaz esnasında birine selam vermek veya birinin verdiği selamı almak, birisine cevap niteliğinde bir ayet okumak, dua adabına uygun olmayan bir şekilde dünya ile ilgili dua etmek namazı bozar.
6. Dışarıdan bakıldığında namazda olmadığı izlenimini verebilecek aşırılıkta el, kol ve beden hareketi yapmak namazı bozar. Namaz sırasında namaza ait olmayan bir iş yapmaya **ameli kesir** (çok iş) denir. El kol işareti yapmak, yürümek namazı bozar. Ancak namazda öndeki safı doldurmak için adım atmak namazı bozmaz.
7. Namaz esnasında uyumak veya bayılmak namazı bozar.
8. Namazda Kur'an-ı Kerim'i anlamı bozulacak şekilde yanlış okumak namazı bozar. Buna **zelletü'l kâri** denir. Anlamı "okuyanın sürçmesi, yanlış okuması" demektir. Kur'an, kasten yanlış okunur ve bununla mana değişirse namaz bozulur. Ayrıca bir kelime yanlışlıkla ağızdan çıksa o kelime de Kur'an'da yer almıyorsa namaz bozulmuş olur.
9. İmama uyan kişinin bir rükünde imamı geçmesi namazını bozar. İmamdan önce rükûya varmak ve secdeden başını kaldırmak gibi.
10. Secdede iken her iki ayağı birden yerden kaldırmak Hanefi mezhebine göre namazı bozan bir davranıştır.
11. Cemaatle kılınan namazda erkeğin yanında veya önünde bir kadının durması erkeğin namazını bozar. Buna **muhazât-ı nisa** denir. Erkeğin namazının bozulması için namazın rükûlu ve secdeli bir namaz olması, erkek ve kadın ikisinin aynı namazı beraber kılması ve perde olmadan bir mekânda bulunması gerekir. Erkeğin mahremi olması durumu değiştirmez.

BİLGİ KUTUSU

Zelletü'l Kârî: Namazda kıraat yaparken okuyanın hata yapmasıdır. Kur'an'ın bir kelimesi, anlamı bozulacak şekilde kasden değiştirilirse namaz bozulur. Şâfiî ve Hanbeli mezhebine göre Fatiha suresi dışındaki okuyuşlarda kasıtlı olmamak şartıyla meydana gelen hata sebebiyle namaz bozulmaz.

Sehiv, Tilavet ve Şükür Secdesi

Sehiv secdesi: Yapılması gereken durumlarda selam verildikten sonra sehiv secdesi yapmak Hanefi mezhebinde vacip diğer mezheplerde sünnettir. Sehiv secdesi namazın farzlarının geciktirilmesi, vaciplerin ise geciktirilmesi ve terk edilmesi sebebiyle gerekir. Sehiv secdesi yapması gereken kişi tek başına namaz kılıyorsa Tahiyyat duasını okuduktan sonra sağ ve sol tarafına ya da sadece sağ tarafına selam verip hemen peşpeşe iki secde yapar ve Salli Bârik ve Rabbena dualarını okur. Sonrasında tekrar sağ tarafına ve peşinden sol tarafına selam vererek namazı bitirir.

Sehiv secdesi yapması gereken kişi, unutarak selam verse daha sonra sehiv secdesi yapması gerektiğini hatırlasa, selam verdikten sonra namazı bozan şeylerden birini yapmadığı müddetçe sehiv secdesi yapabilir. Eğer namazı sehiv secdesi yapmadan bitirmişse namazı geçerli olur.

Tilavet Secdesi: Tilavet, okumak demektir. Tilavet secdesi ise okuma secdesi anlamındadır. Tilavet secdesi, Kur'an-ı Kerim'de bulunan 14 secde ayetinden birisini okumak veya duymakla mükellef tarafından yapılması vacip olan secdeye denir. Tilavet secdesi yapacak kişinin abdestli, üstünün başının temiz ve avret yerlerinin örtülü olması şarttır. Bir mecliste secde ayetinin birden fazla tekrarlanması veya birden fazla secde ayetinin okunması hâlinde bir tilâvet secdesi yeterlidir.

Şükür Secdesi: Sevindirici bir haber, olay veya bir musibet ve belânın def edilmesi üzerine Allah'a karşı bir şükran, teşekkür duygusuyla yapılan secdedir. Bu secde müstehabtır. Namaz dışında uygun olan her vakitte yapılabilir. Peygamberimiz sevindirici olaylar üzerine bunu yapmıştır. Ayrıca günahtan tövbe etmek, deprem ve felâket durumlarında Allah'a sığınmak için de secde yapmak müstehap kabul edilmiştir. Bu secdeler aynı tilavet secdesi gibi yapılır.

BİLGİ KUTUSU

Tilavet secdesi yaparken ve secdeden kalkarken "Allahu ekber" denilmesi ayrıca secdeden kalkıldığında

﴿... سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَص۪يرُ﴾

"...İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Senden bağışlama dileriz. Sonunda dönüş yalnız sanadır." Bakara suresi, 285. ayetinin okunması müstehaptır.

YAZALIM

Kur'an-ı Kerim'deki tilavet secdesi gereken 14 secde ayetini bularak defterinize yazınız. Bu ayetlerin Türkçe anlamını okuyunuz.

YAZALIM

	Yapılışı	Zamanı
Tilavet Secdesi	....	....
Sehiv Secdesi	....	....
Şükür Secdesi	....	....

Özel Durumlarda Namaz

Seferîlikte Namaz

Seferîlik, bir kimsenin doğup büyüdüğü, yerleştiği veya işi gereği yaşamını sürdürdüğü bir yerden yaklaşık 90 km uzaklıktaki bir yere, 15 günden az kalmak üzere yapmış olduğu yolculuktur.[34] Hanefi, Şâfii, Mâliki ve Hanbeli mezheblerinin içtihadına göre bu mesafe yaklaşık olarak 90 km'dir. Bu, yaya yürüyüşüyle üç gün ve üç gecelik bir mesafedir. Bu mesafeye yolculuk mesafesi denilmektedir.

Her türlü ulaşım aracı ile yolculuk yapılır ve seferîlik gerçekleşir.

Seferîlik, asli ikamet yerindeki meskenlerin geride bırakılmasıyla başlar. Bir yerde 15 gün veya daha fazla ikamet etmeye niyetlenilmesi yahut asli ikamet yerine dönülmesiyle biter. Sadece geçici ikamet yerinde 15 günden az kalındığında ve yolculuk esnasında Seferîlik hükümleri geçerlidir. 90 km'den az bir mesafeye yolculuk yapan kimse dinen Seferî olmadığı gibi, evinden çıkarken en az 90 kilometre uzağa gideceğine niyet etmeyen fakat bu kadar veya daha fazla yol giden kimse de Seferî sayılmaz. Kişi, asıl ikamet ettiği yerde (vatan-ı asli) namazları tam kılar.

Yolculuk durumundaki sıkıntı, zorluk, yorgunluk ve yıpranma durumu dinimizce dikkate alınmış ve bazı özel kolaylıklar getirilmiştir.

- Seferî durumundaki kimse ayağındaki mestlere üç gün mesh edebilir.
- Seferî olana Cuma namazı farz değildir. Ancak Cuma saatinde yolculuğa çıkmak iyi karşılanmamıştır. Cuma namazını kılarsa namazı geçerli olur. Seferî kişi, Cuma namazını kılamadığı zaman öğle namazını kılmak zorundadır.
- Seferî olan kimse dört rekâtlı farz namazları iki rekât kılar. Üç rekât olan akşam ve vitir namazı olduğu gibi kılınır. Müekked sünnetler, gayrı müekked sünnet hâline gelir. Sünnet namazları (bir içtihada göre sabah ve akşamın sünnetleri hariç) kılmayabilir.

Seferîlik, kişinin ikamet ettiği yerden yaklaşık olarak 90 km uzağa yolculuk etmesidir.

- Seferî kimseye bayram namazları vacip değildir. Fakat kılarsa namazı geçerli olur.
- Namaz konusu dışında Seferîlikle ilgili başka hükümler de bulunmaktadır. Mesela Ramazan ayında yolcu olan kişi, orucunu tutmayıp erteleyebilir. Ancak tutması daha faziletlidir. Daha sonra tutmadığı orucunu kaza eder. Keza yolcuya kurban kesmek de vacip değildir.

---

34 Dinî Terimler Sözlüğü, s. 406,

Hanefi mezhebine göre yolcunun seferde, 4 rekât olan farz namazları 2 rekât kılması vaciptir. 4 rekât kılması ise mekruhtur. Mâliki mezhebine göre seferde 4 rekât farzları 2 kılmak sünnet, Şâfii ve Hanbeli mezhebine göre seferde 2 veya 4 kılmak câiz ve iki rekât kılmayı tercih etmek evlâdır.

Seferî kimse, seferî olmayan mukim bir imama uyarsa namazı onunla beraber dört rekât olarak kılar. İmam seferi olursa iki rekâtta selam verir, mukim cemaat ise namazı tam kılar. Seferîlikte durum müsait olmadığında nafile namazlar terk edilebilir. Yolcuyken kazaya kalan dört rekâtlı farz namazlar ikamet yerine dönülse bile iki rekât olarak kaza edilir.

Hanefi mezhebi, Hac'da Arafat ve Müzdelife dışında iki namazı birleştirerek kılmayı (cemi) câiz görmez.

Hanefi mezhebine göre iki namazı cem' etmek Hac'da Arafat ve Müzdelife dışında câiz değildir. Sadece Hac'da arefe günü öğle ile ikindi namazı, akşam ile yatsı namazı cem edilerek kılınmaktadır. Diğer mezhepler ise belli durumlarda bu namazları cem etmeyi câiz görmüştür.

Hasta Olanların Namazı

Ayakta durmaya gücü yetmeyen veya ayakta durması hâlinde hastalığının uzaması yahut da artmasından korkan bir hasta, oturduğu yerde rükû ve secdeleri yaparak namazını kılar. Oturarak namaz kılamayan çok yaşlı ve âciz olan hasta yan yatıp yüzünü kıbleye çevirerek veya sağ tarafına dönerek îmâ ile namaz kılar. Sırtüstü yatıp rükû ve secdeleri baş işareti ile yaparak da namazını kılabilir.

Ayakta durarak namazı kılamayan kişi oturarak kılabilir.

Namazların Kazası

Büluğa ermiş olan her Müslümanın namazları vaktinde kılması gerekir. Namazın vaktinde kılınmasına **eda**, vakti içinde eksik kılınan namazın yeniden kılınmasına **iâde**, vakit çıktıktan sonra kılmaya ise **kaza** denir. Kazası kılınan namaz, yerine getirilmiş olur. Ancak namazı bile bile vaktinden sonraya bırakmak doğru değildir ve Cenab-ı Hak'tan mağfiret dilemek gereklidir.

Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmaktadır: **"...Şüphesiz ki namaz, müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır."**[35]

Resulullah'a (s.a.v.) *"Amellerin en faziletlisi hangisidir?"* diye sorulmuş, O da cevaben: *"Vaktinde kılınan namaz."*[36] buyurmuştur.

Namazı vaktinde kılmayanlar ağır bir şekilde Peygamberimiz tarafından şöyle uyarılmıştır: *"Biriniz uyuyakalır veya unutur da namazı vaktinde kılamaz ise, hatırladığı vakit o namazı kılsın; o vakit kaçırdığı namazın vaktidir."*[37]

Uyku, unutma veya bir takım nedenlerle farz olan vakit namazları vaktinde kılamayan kişi, kazasını kılmalıdır.

Namazını unutarak veya uyanamayarak vaktinde kılamayan kişinin, en kısa zamanda kaza etmesi gerekir.

35 Nisa suresi, 103. ayet.
36 Buhârî, Mevâkîtü's-salat, 5.
37 Buhari, Mevâkît, 37.

Beş vakit namazın farzlarının kazası farzdır. Vitir namazının kazası ise Hanefi mezhebine göre vaciptir. Sabah namazının sünneti ve farzı, o günün istiva vaktine kadar kaza edilebilir. Öğle ve Cuma namazının ilk sünnetleri, farzlarının edasından sonra son sünnetlerinden önce veya sonra kılınabilir. Diğer sünnetlerin ise kazası gerekmez. Namazları kazaya kalan kişinin namazlarını kaza etmesi, nafile namaz kılmasından daha hayırlıdır.

Uyku, unutma, gaflet veya meşru olmayan nedenlerle farz namazları zamanında eda etmeyen kişi için iki durum vardır: Bu kaza namazlarının sayısı 5 veya daha az ise o kişiye **tertip sahibi** denir. Huşû içinde namazlarını kılıp tertip sahibi olarak bu dünyadan ayrılan üzerinde Allah ve Resulünün zimmeti söz konusudur. Bu durum cennete girmeyi kolaylaştıracaktır.

Kaza için belli bir vakit yoktur. Namaz kılınmayan üç vakit dışında namazlar her zaman kaza edilebilir. (Şâfiîlere göre kaza namazları her vakit kılınabilir.)

Kadınlara Mahsus Hâllerde Namaz

Kadınların fıtri ve biyolojik yapılarından kaynaklanan özel durumlar, onlara bazı dinî muafiyet ve yükümlülükler getirmiştir. Kadınlara mahsus hâller denince hayız, nifas ve istihâze terimleriyle ifade edilen üç durum kastedilir. Bunlar yaratılışları gereği kadınlardan belirli yaşlar arasında ve belirli dönemlerde gelen **hayız** kanı, doğumdan sonra belirli bir süre gelen **nifas** (lohusalık) kanı, bu ikisi dışında kalan ve genelde bir hastalıktan kaynaklanan **istihâze** (özür) kanıdır. Bu üç durum temizlik, namaz, oruç, Kur'an okuma, hac, cinsî münasebet, boşanma gibi birçok hükümle irtibatlı olduğundan fıkıh kitaplarında ele alınır ve ayrıntılı biçimde incelenir.[38]

Yeni doğum yapmış nifas hâlindeki kadını, dinimiz ibadetten sorumlu tutmamıştır.

Hayız, bir nevi abdestsizlik hâli, yani hükmi kirlilik (hades) veya mazeret kabul edilir. Hayızlı kadının namaz kılmasının ve oruç tutmasının câiz ve sahih olmadığında, yani hayzın bu iki ibadetin ifasına engel bir mazeret sayıldığında fakihler görüş birliğindedir. Hayız süresince terkedilen namazların kazasının gerekmediği, oruçların ise temizlendikten sonra tutulacağı hususunda icma vardır. Hayız bitiminde kadının gusül alması gerekir. [39]

Hanefi mezhebine göre âdetin en az süresi 3, en uzun süresi 10 gündür. İki âdet arasında kalan en az temizlik süresi de 15 gündür. Şâfii mezhebinde ise hayzın en az süresi 1 gün, en çok 15 gündür.[40]

Nifas yani lohusalık, fıkıh dilinde doğumdan sonra gelen kan veya bu durumun sebep olduğu hükmi kirlilik (hades) hâlinin adıdır. Bu durumdaki kadına lohusa adı verilir. Kadınların hayız hâli ile ilgili dinî hükümler nifas için de geçerlidir. Nifas hâli sona eren kadının gusletmesi gerekir.

38 TDV İslam İlmihâli, C 1, s. 210.
39 bk. Buhârî, Hayız, 20; Müslim, Hayız, 69; Ebû Dâvud, Tahâret, 105.
40 Vehbe Zühayli, İslâm Fıkhı Ansiklopedisi, C 1, s. 371.

Hanefi ve Hanbeli mezhebi nifasın en uzun süresinin 40, Mâlikî ve Şâfii mezhebi ise 60 gün olduğu görüşündedir. Bu süreler tamamlanmadan da nifas kanı kesilebilir. O zaman fiilî durum esas alınır ve kanın kesilmesiyle nifas hâli dinen sona ermiş sayılır.

İstihâze, rahim içi damarlardan hayız ve nifas hâli dışında ve bir hastalık veya yapısal bozukluk sebebiyle gelen kana denir. Diğer bir ifadeyle istihâze, kadının âdet ve lohusalık dışındaki kanamalarının genel adıdır. Fakihlerin hayız ve nifasın âzami sürelerini belirleme çabalarının bir amacı da hayız ve nifas kanı ile istihâze kanını birbirinden ayırt etme konusunda kadınlara genel ve pratik bir ölçü vermektir. Bu konuda her bir kadının kendi tecrübe ve kanaatinin de önemli olduğunu ve tıp biliminin tespitlerinin ölçü alınması gerektiğini belirtmek gerekir.

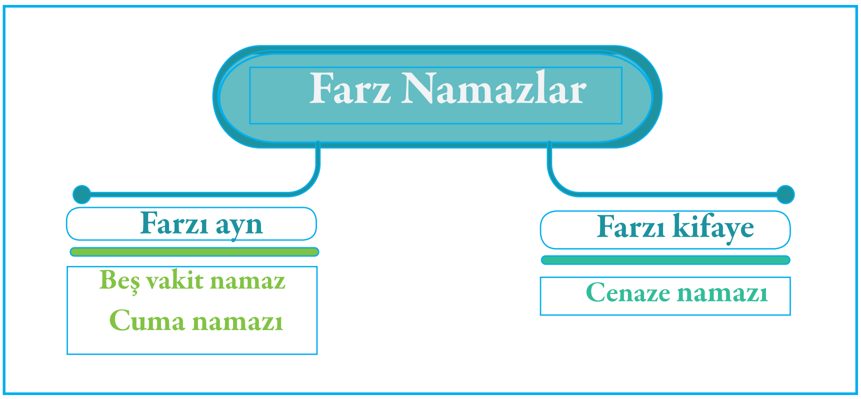
İstihâze; dinmeyen burun kanaması, tutulamayan idrar veya bir yaradan sürekli kan akması gibi sadece abdesti bozan bir özür hâlidir. İstihâze durumdaki kadın gerekli maddi ve bedenî temizliği yapar, tedbirleri alır. Özürlü kimselere tanınan ruhsat ve muafiyetleri kullanarak her bir namaz vakti için ayrı ayrı abdest alıp ibadetlerini eda eder. Alınan bu abdestle o vakit içindeki bütün farz, vacip ve nafile, eda ve kaza namazları kılabilir. Şâfiî ve Mâlikî mezhebine göre her bir farz namaz için ayrıca abdest almak gerekir.

1.4. Namaz Çeşitleri

Fıkıh mezheplerinin çoğuna göre namazlar, farz ve nafile diye ikiye ayrılmıştır. Hanefi mezhebine göre namazlar; farz, vacip ve nafile olmak üzere üçe ayrılır. Farz namazlar farzı ayn ve farzı kifâye olmak üzere ikiye ayrılır.

Farzı ayn olan namazlar; her gün beş vakit kılınan namazlar ile Cuma namazıdır. Günlük farz namazlar; sabah namazı 2 rekât, öğle namazı 4 rekât, ikindi namazı 4 rekât, akşam namazı 3 rekât ve yatsı namazı 4 rekât olmak üzere toplam 17 rekâttır. Cuma günleri öğle vaktinde kılınan Cuma namazı, cemaatla kılınmakta olup 2 rekâttır.

Farzı kifâye olan namaz ise cenaze namazıdır. Müslümanlardan bir kısmı kıldığında diğerlerinden bu farz düşer. Kılınmadığında, o bölgedeki bütün Müslümanlar günahkâr olur.

YAZALIM

Hanefi Mezhebine göre vacip olan namazları yazınız.

Bozulan nafile namazların kazası

....

....

....

Vacip namazlar, vacip oluşu kulun fiiline bağlı olmayan (li aynihî vacip) ve vacip oluşu kulun fiiline bağlı olan (li gayrihî vacip) olmak üzere ikiye ayrılır.

Li aynihi vacip; vitir namazı, bayram namazı ve tilavet secdesidir. *Li gayrihi vacip;* adak namazı, bozulan nafile namazının kazası ve sehiv secdesidir.

Farz ve vacip namazların dışında kalan namazlar ise **nafile namazlardır**. Nafile namazlar, revâtib (sünnet) ve regâib (müstehap) olmak üzere ikiye ayrılır.

Revâtib (sünnet) namazlar: Beş vakit namazların farzından önce veya sonra kılınan müekked ve gayr-ı müekked sünnetlerden ibarettir. Bunlar; sabah, öğle ve akşam namazlarının sünnetleri, yatsı namazlarının son sünneti ve teravih namazı müekked, ikindinin ve yatsının ilk sünnetleri ise gayri müekked namazlardır. Hanefi mezhebine göre kaza namazı kılması gereken kişinin bile revâtip sünnetleri terk etmesi doğru karşılanmamıştır.

Regâib (müstehap) namazlar: Yukarıda belirtilen sünnetlerin dışında kalan tatavvu da denilen, müstehab veya mendub nevinden namazlardır. Bu namazlar, halk arasında nafile namazlar olarak bilinir. Bunlar beş vakit namaza bağlı olmayıp diğer zamanlarda sevap kazanmak maksadıyla kılınan namazlardır. Kuşluk, istihare, teheccüd, husuf, küsuf, tahiyyetü'l-mescid, evvâbin, tevbe, tesbih, ihrama giriş, yolculuk öncesi ve sonrası kılınan sefer namazları gibi.

Cuma Namazı

Resulullah'ın (s.a.v.) Mekke'den Medine'ye hicreti esnasında, Medine yakınlarındaki Ranuna vadisinde Cuma namazı farz kılınmıştır.

Cuma namazı; hür, mukim ve sağlıklı olma gibi şartları taşıyan bütün Müslüman erkeklere farzdır. Ezan okununca cuma namazı kılmakla mükellef olanların işlerini bırakıp camiye gitmeleri gerekir. Müezzin Cuma ezanını okuyunca Müslümanlar, Allah Teâlâ'nın bu emrine uyarlar.[41]

Cuma namazı için özel itina göstermek; yıkanıp temizlenmek, tırnakları kesmek, dişleri fırçalamak, güzel koku sürünmek, iyi ve temiz elbiseleri giyerek camiye gitmek müstehaptır.

Cuma günü öğle namazı vaktinde camide Cuma namazı kılınır. Önce dört rekât sünnet kılınır, hutbe için beklenir. Hutbe dinlendikten sonra Cuma namazının iki rekât farzı cemaatle kılınır. Farzdan sonra da dört rekât son sünnet kılınır.[42]

NOT EDELİM

Cuma namazını kılanlar hakkında Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse güzelce abdest aldıktan sonra cumaya gelir, susarak hutbeyi dinlerse üç gün fazlasıyla bu cumadan diğer cumaya kadar olan zaman içindeki günahları bağışlanır."

(Müslim, Cuma, 8)

41 bk. Cuma suresi, 9. ayet.
42 TDV İslam İlmihâli, C 1, s. 287.

ÖĞRENELİM

﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا نُودِيَ لِلصَّلٰوةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ وَذَرُوا الْبَيْعَۜ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾

"Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığınız zaman hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilmiş olursanız, elbette bu, sizin için daha hayırlıdır." (Cuma suresi, 9. ayet)

Cuma namazı kılınacak cami herkese açık olmalıdır. Cuma namazı İslam'ın şiarındandır. Bu sebeple açıktan ve cemaatle kılınması lazımdır. Cuma namazının geçerli olması için imamdan başka en az üç erkek cemaat bulunmalıdır. Bu görüş Ebû Hanife ile İmam Muhammed'in görüşüdür. Ebû Yusuf'a göre imam hariç iki erkek cemaat de yeterlidir. Mâliki mezhebine göre en az on iki, Şâfii mezhebine göre en az kırk erkeğin hazır bulunması gerekir.

Cuma namazının farzı hutbeden sonra kılınır.

Bayram Namazı

Ramazan ve Kurban bayramlarında kılınan iki rekâtlık namazdır. Hanefi mezhebinde Cuma namazının kendisine farz olduğu kimselere bayram namazı da vaciptir. Şâfiî ve Mâliki mezhebine göre müekked sünnettir. Bayram hutbesi, Cuma hutbesi gibidir. Ancak namazdan sonra okunur ve hüküm bakımından sünnettir. Şâfiî mezhebine göre kadınlar da bayram namazı kılabilir.

ARAŞTIRALIM

Cuma namazının kılınışıyla ilgili hükümlerde mezhepler arasında farklılıklar nelerdir? Araştırınız.

Bayram namazı kılınırken her rekâtında üçer defa fazladan tekbir alınır. Bunlara **zâid tekbirler** denir. Birinci rekâtta kıraattan önce, ikinci rekâtta kıraattan sonra alınır. Şâfiî mezhebinde birinci rekâtta yedi, ikinci rekâtta beş zâid tekbiri alınır ve her ikisi de kıraattan önce alınır.

Namaza sonradan yetişen kimse önce iftitah tekbirini alır ve zâid tekbirlerini getirir. Rükûda yetişen kişi hemen imama uyar ve zâid tekbirlerini rükûda getirir. İkinci rekâtta imama yetişen birinci rekâtı kendisi kılar, zâid tekbirlerini kıraattan sonra getirir.

Namazdan sonra imam minbere çıkar. Tekbir ile hutbeye başlar ve oturmadan hutbe okur.

Bayram, bayram namazından sonra başlar.

BİLGİ KUTUSU

Teşrik tekbiri şu şekildedir:

اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ لَآ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ

وَاللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ وَ لِلّٰهِ الْحَمْدُ

"Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Allah'dan başka hiçbir ilah yoktur. Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Her türlü hamd Allah içindir."

Teşrik Tekbirleri: Kurban Bayramı'ndan bir gün önce Arefe günü sabah namazının farzından sonra başlayıp bayramın dördüncü günü ikindi namazına kadar 23 vakitte farzlardan sonra getirilen tekbirlerdir. Kadın, erkek, mukim, Seferî olsun namaz kılmakla yükümlü herkes üzerine bu tekbir vacibtir. Çünkü ayette **"Bir de sayılı günlerde Allah'ı zikredin (tekbir alın)..."**[43] buyurulmuştur. Şâfiî mezhebine göre bu tekbir sünnettir.

Vitir Namazı

Yatsı namazından sonra kılınan günün son namazıdır. Hanefi mezhebine göre vacip, Şâfiî mezhebine göre sünnettir. Gece teheccüdden sonra vitir namazını kılmak daha evlâdır. Uyanmama ihtimaline binaen yatmadan önce de kılınabilir.

Akşamın farzı gibi kılınır. Üçüncü rekâtta rükûdan önce tekbir alınır, Kunut duası okunur. Kunut tekbiri almak ve Kunut duası okumak vaciptir. Hanefi mezhebinde Kunut duası sadece vitir namazında okunur. Şâfiî ve Mâlikî mezhebinde sabah namazının farzının ikinci rekâtında rükûdan sonra ayakta Kunut duası okunur. Bu, Şâfiî mezhebine göre sünnettir. Vitir namazı eda edilmediğinde kazasının kılınması gerekir.

ARAŞTIRALIM

Peygamberimiz cenazeyi takip eden üç şey olarak neleri söylemiştir?
Bu hadisi araştırıp yazınız.

Cenaze Namazı

Vefat eden bir Müslümanın cenaze namazını kılmak ve cenazesiyle ilgili işlemleri yürütmek, o yöredeki Müslümanların üzerine farzı kifâyedir.

Cenaze namazının kılınabilmesi için ölünün bedeninin yıkanmış ve kefenlenmiş olarak, cemaatin önünde hazır bulunması gerekir. Mekruh olan üç vaktin dışında her zaman cenaze namazı kılınır. Cenaze namazı kılmak için abdest almak gerekir. Diğer namazları bozan şeyler, cenaze namazını da bozar.

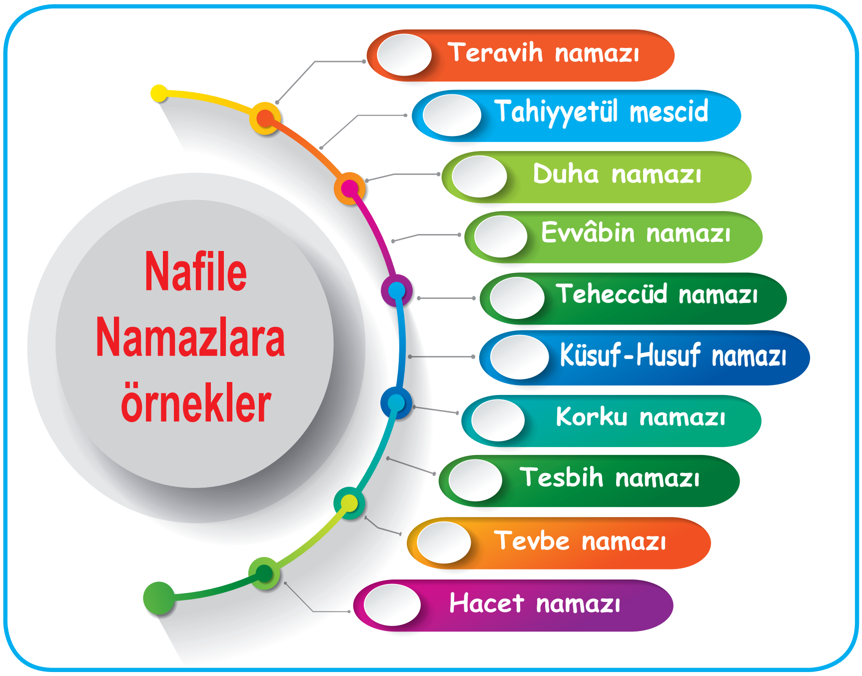
Cenaze namazı için abdest almak gereklidir.

Cenaze namazının rükünları dört tekbir ile kıyamdır. Selam vermek ise vaciptir. Cenaze namazı ayakta kılınmalıdır. Cenaze namazının rükû ve secdesi yoktur. Cenaze namazında cemaat şart değildir. Bir tek kadın veya bir erkek de yeterlidir.

Cenaze için tekfin ve teçhiz işlemleri yapılır. Cenaze namazı kılındıktan sonra kabre defnedilir. Defin işi zaruret olmadıkça geceleri yapılmaz.

Ölüm olayı herkesin başına gelecek olan kaçınılması imkânsız bir ilahî bir kanundur. Ölünün ardından üzülmek, ağlamak tabii bir davranıştır. Ancak üstünü başını parçalayarak feryat figan etmek, taşkınlık yapmak ve dinde olmayan davranışlarda bulunmak doğru değildir. Dostları ve çevresi tarafından ölünün akrabaları teselli edilir. Başsağlığı için cenaze yakınlarına taziyeye gidilir.

43 Bakara suresi, 203. ayet.

Nafile (Regâib) Namazlar

İnsan, nafile ibadetlerle Allah'a yaklaşır. Bir hadis-i kudsîde Cenâb-ı Hak şöyle buyurur: *"...Kulum, bana nafile ibadetlerle yaklaşmaya devam eder, neticede muhabbetime nâil olur. Onu bir sevdim mi, artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı olurum. Benden bir şey isteyince onu veririm, benden sığınma talep etti mi onu himâyeme alır, korurum..."*[44]

Müstehap olarak kabul edilen nafile namazların belli başlıları şunlardır:

Teravih Namazı

Ramazan ayı boyunca yatsı namazından sonra kılınan nafile bir namazdır. Bu namaz ile Ramazan geceleri ibadetle değerlendirilir.

Teravih kelimesi Arapça'da, oturmak, istirahat etmek anlamına gelen "terviha" kelimesinin çoğuludur. Teravih namazı, kılınırken her dört rekâtın sonunda oturulup biraz dinlenildiği için bu adı almıştır. Gelenek olarak camide kılındığı gibi evde de kılınabilir.

Teravih namazı, kadın erkek her Müslüman için sünneti müekkededir. Teravih namazının acele etmeden ve okunan Kur'an-ı Kerim ayetlerinin tefekkürü yapılarak sukûnetle kılınması müstehaptır.

Teravih namazının vakti, yatsı namazından sonra başlar ve sabah namazı vakti girinceye kadar devam eder. Yatsı namazının farzı kılınmadan teravih namazı kılınmaz.

BİLGİ KUTUSU

Peygamberimiz Hazreti Muhammed (s.a.v.) bir hadisinde buyurmuştur ki; *"Kim inanarak ve sevabını yalnız Allah'tan bekleyerek Ramazan ayında teravih namazını kılarsa geçmiş günahları bağışlanır."*
(Buhârî, Salatü't-teravih, 1)

44 Buhârî, Rikâk, 38.

"Allahım Hz. Muhammed' ve O'nun ailesine, O'na tabi olanlara esenlik ve selam ulaştır."

Teravih namazı, yatsı namazından sonra kılınır. Uygun olan şekli vitir namazından önce kılınmasıdır. Ancak vitirden sonra da kılınması caizdir.

Teravih namazı, İslam ülkelerinin çoğunda cemaat ile, iki rekâtte bir selam verilerek toplamda yirmi rekât olarak kılınmaktadır. Hz. Ömer'in (r.a.) uygulamasına binaen bütün mezheplerde temel kabul edilen yirmi rekât kılma hükmünün yanında Mâlikî mezhebinde otuz altı rekât ve Şâfii mezhebinde ise 8 rekât da kılınabileceği şeklinde görüşler de bulunmaktadır.

Teravih namazı ikişer veya dörder rekât olarak kılınabilir. Her dört rekâtta bir salavat, ilahi vb. okunarak tervihâ yapılır.

Dört rekât kılınırken ilk oturuşta Tahiyyat duasından sonra Salli ve Bârik duaları okunur ve 3. rekâtta kıraata Sübhaneke duası ile başlanır. Şâfii mezhebine göre ikişer rekât şeklinde kılınır, dört rekât şeklinde kılınmaz.

Tahiyyetül Mescid

Ziyaret etme, itikâfta bulunma, ilim öğrenme gibi ibadet amacıyla camiye giren kimsenin oturmadan önce iki rekât namaz kılması müstehaptır. Bu namaz, Allah'ın mabedine saygı ifade eder. Resulullah şöyle buyurmuştur: *"İçinizden biri, bir mescide girince oturmadan önce iki rekât namaz kılsın!"*[45] Özellikle bir camiye ziyaret amacıyla gidildiğinde tahiyyetül mescid namazı kılmaya gayret gösterilmelidir.

"İnsanın her gün, her bir uzvu için sadaka vermesi gerekir. İki rekât kuşluk namazı buna kâfi gelir."
(Müslim, Müsâfirîn, 84)

Duha (Kuşluk) Namazı

Güneşin bir mızrak boyu yükselmesinden yani güneşin doğuşundan takriben 45 dakika sonra başlayıp zeval vaktine kadar olan zaman içinde iki ile sekiz rekât arasında kılınan namaza Duhâ namazı adı verilir. Sekiz rekât kılınması daha faziletlidir. Âişe (r.a.) şunları söylemiştir: "Ben, Resulullah'ın bir defasında duhâ namazı kıldığını gördüm. Hayat boyu bir daha onu terk etmedim."[46]

Evvâbin Namazı

Akşam ile yatsı namazı arasında kılınan iki, dört veya altı rekâtlı olarak kılınan bir namazdır. Hadis-i şerifte Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurur: *"Kim akşam ile yatsı arasında namaz kılarsa işte o evvâbîn (Allah'a yönelenlerin) namazıdır."*[47]

45 Buhârî, Salat, 60.
46 Buhârî, Teheccüd, 5.
47 Tirmizî, Salat, 32.

Teheccüd Namazı

Yatsı namazının ardından bir müddet uyuduktan sonra kalkıp kılınan gece namazına verilen addır. En azı iki, en çoğu sekiz rekâttır. İki rekâtta bir, selam verilerek kılınır. Gecenin son üçte birinde kılmak daha faziletlidir. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:

"Her kim geceleyin uyanır, hanımını da uyandırır ve iki rekât namaz kılarsa Allah'ı çok zikreden erkekler ile kadınlardan yazılır."[48]

"Güneş ve ay hiçbir kimsenin ölümünden dolayı tutulmaz. Onlar ancak Allah'ın iki ayetidir. Onları gördüğünüzde hemen namaza durun."
(Müsned-i Ahmed, C 2, s. 109.)

Küsuf ve Husuf Namazları

Küsuf namazı; güneş tutulduğu zaman cemaatle veya tek başına iki rekât olarak kılınan bir namazdır.

Husuf namazı; ay tutulduğu zaman iki veya dört rekât olarak kılınan bir namazdır. Bu namaz cemaatle değil, evde tek başına kılınır.

Korku Namazı

Düşman bombardımanı ve deprem gibi afetlerde, kişi güvenlikli bir yerde ise Allah'a sığınmak için güneş veya ay tutulmasında olduğu gibi namaz kılabilir.

Tesbih Namazı

Tesbih namazı, münferit olarak yılda veya ömürde bir kez kılınması tavsiye edilen dört rekâtlık bir namazdır. Her rekâtında yetmişbeş defa *"Sübhânellâhi ve'l-hamdü lillahi vela ilahe illallahu vallahu ekber"* diye tesbih okunarak eda edilir. İlk rekatta Sübhaneke duasından sonra, diğer rekatlarda Fatiha suresinden önce 15 defa; rükûya eğilmeden önce, rükûda, rükûdan doğulunca, secdelerde ve celsede (iki secde arasında) ise 10'ar defa bu tesbih söylenir.

"...Bana dua edenin duasına cevap veririm..." (Bakara suresi, 186. ayet)

Tevbe Namazı

Bir Müslümanın günah işleyince pişman olup işlediği günahtan tevbe etmek için güzelce abdest alıp iki rekât namaz kılması menduptur. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *"Kul, bir günah işlediği zaman güzelce abdest alır sonra iki rekât namaz kılar ve günahtan bağışlanmasını dilerse günahı bağışlanır."*[49]

48 Ebû Davud, Salat 307.
49 İbn Mâce, Salât, 193.

İstihare Namazı

İstihare, bir işin yapılmasının hayırlı olup olmadığı hususunda kalbin yatışması için iki rekât namaz kılmak ve ardından dua etmektir. İstihare, hayırlı olanı Allah'tan (c.c.) istemek demektir. Kişi, kendisi için önemli bir karar ve tercihte bulunacağı zaman, bazen eldeki verilerin yetersizliği sebebiyle dünya ve ahireti için hangi tercihin hayırlı olacağını kestiremez. İşte istihâre, bu durumlarda başvuracağı çarelerden biridir.[50] İstihareden sonra ilk kalbe doğan şeyin hayırlı olduğu kabul edilerek ona göre hareket edilir. Câbir b. Abdillah şöyle bildirmiştir: *"Allah Resulü (s.a.v.) bize Kur'an-ı Kerim'den bir sureyi öğretir gibi istihâreyi öğretirdi..."*[51]

Hacet Namazı

İki rekât olarak kılınan bir namazdır. Allah Resulü (s.a.v.) kulun dünyevî ve uhrevî hacetlerine nâil olması bakımından Allah'a (c.c.) namaz ile ilticâ eylemesini beyan etmiş ve şöyle buyurmuştur:

"Her kimin Allah'tan bir dileği olursa yahut insanlardan herhangi birinden bir dileği bulunursa önce güzelce abdest alsın ve iki rekât namaz kılsın. Sonra Allah'a hamd ve senâda bulunsun. Sonra Resulüne salatü selam eylesin ve ihtiyacını istesin."[52]

1.5. İmamet ve Cemaatle Namaz

Cemaat, namaz kılarken imama uyan kişi veya kişilere denir. **İmam** kelimesi; önder, lider gibi manalara gelir. İmam, namaz kılarken cemaatın kendisine uyduğu kişiye denir.

"Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir." *(Buhârî, Ezân, 30)*

İslam dini, cemaatle namaz kılmaya büyük önem vermiştir. Cuma ve Bayram namazları da ancak cemaatle kılınabilir. Beş vakit namaz ile cenaze namazında cemaat yapmak sünnettir. Teravih ve güneş tutulması namazlarında ise cemaat ile kılmak menduptur.

Cemaat ile namaz kılmaya devam etmek çok faziletlidir. Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:

"Mescidlere devam etmeyi alışkanlık hâline getiren bir adamı gördüğünüz zaman onun gerçek mümin olduğuna şahitlik ediniz."[53]

Cemaat ile namaz kılan müminler, tek başına namaz kılanlardan daha çok sevap kazanırlar.

50 İlmihâl, Türkiye Diyanet Vakfı, C 1, s. 518.
51 Buhârî, Teheccüd, 28.
52 Tirmizî, Salât, 348.
53 Tirmizî, İman, 8; İbni Mâce, Mesâcid, 19.

Bu konuda Sevgili Peygamberimiz şu müjdeyi vermektedir: *"Cemaatle kılınan namazın sevabı, tek başına kılınan namazdan yirmiyedi kat daha fazladır."*[54]

Mescide gitmeye engel olacak derecede ağır hasta olanlar; yürüyemeyecek derecede ihtiyar olanlar; iki gözü görmeyen veya iki ayağı engelli olanlar; çamurlu ve çok karanlık bir yolda yürümek zorunda kalanlar; şiddetli soğuk, fırtına, sağanak yağmur ve aşırı sıcakta mescide gitmek zorunda kalanlar; hastaya refakat eden kişiler; Seferî olanlar; can veya mal emniyeti tehlikede olan kişiler namazlarını tek başına kılabilirler.

Beş vakit namaz ile cenaze namazını cemaat ile kılmak müekked sünnettir. Teravih namazı, hem tek başına hem de cemaatle kılınabilir. Vacip olan vitir namazı sadece Ramazan ayında cemaat ile kılınır. Namazların sadece farzları cemaat ile kılınır. Sünnet namazlar ise tek başına kılınır.

İmamın arkasında önce erkekler saf tutar. Sonra erkek çocuklar ve daha geride ise kadınlar saf tutarlar. Kadınların erkeklerin gerisinde saf tutması şarttır. Cemaat ile namaz kılınırken kadınlar, erkekler ile birlikte arada bir engel bulunmaksızın aynı safta, yan yana veya erkeklerin önünde bulunursa (muhâzat); kadınların sağında, solunda ve arkasındaki (yanında ve önünde kadın bulunan) erkeklerin namazları bozulur.

Cemaat ile namaz kılmak, ümmet bilincini ve birlik şuurunu güçlendirir. Müslümanlar arasındaki birlik ve beraberliği sağlar. Sosyal dayanışmayı gerçekleştirir. Irk, renk, dil ve millet ayırımı gözetmeksizin müminlerin bir safta toplanmasına vesile olur. Cuma ve Bayram namazı gibi toplu namazlar sayesinde toplum bir araya gelir. Böylece beraberlik ortaya çıkar ve düşmanlara karşı da birlik mesajları verilir.

İmamlık

Bir kimsenin cemaate namaz kıldırabilmesi, imam olması için; kişinin Müslüman, ergen, akıllı, erkek olması, Fâtiha suresi ile namaz kıldıracak kadar bazı sure ve duaları doğru bir şekilde ezbere okuyabilmesi, kendisinde özür durumu olmaması gerekli görülmüştür. Ayrıca yeterli ilmihal bilgisine sahip olması ve takva ehli olması da gerekir. Cahil ve fasığın imamlığı mekruhtur.

Bir yerde resmî görevli imam varsa namazı o kıldırır. Eğer böyle bir görevli yoksa namaz kılmak üzere bir araya toplanmış olan cemaat arasında, imamlığa uygun olanlardan birisi imam tayin edilir. Kişi, başka mezhebe bağlı imamın arkasında namaz kılabilir

TARTIŞALIM

İslam dini neden cemaatle namaz kılmaya önem vermiş olabilir? Arkadaşlarınızla tartışınız.

Cemaat hâlinde iken kadın ve erkek birlikte saf tutmaz.

ARAŞTIRALIM

Seferi olan kimse imam olduğunda cemaatin nasıl namaz kılması gerektiğini araştırnız.

---

54 bk. Buhârî, Ezan, 30; Müslim, Mesacid, 42.

İmama uymaya **iktida** ve imama uyan kişiye **muktedi** adı verilir. Muktedinin namazının fıkhen geçerli olabilmesi için şu şartlar gerekir:

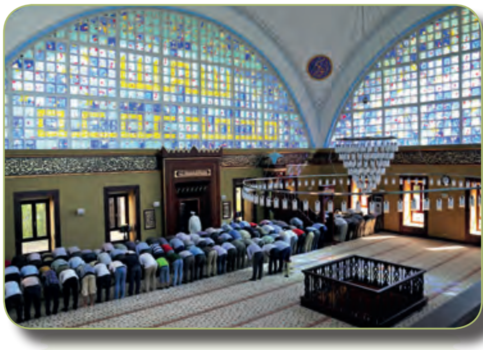

Namazın her rekâtında imama uyan müdriktir.

1. Namaza ve imama uymaya niyet etmesi.
2. İmamdan geride durması.
3. Hanefi, Mâlikî ve Hanbeli mezhebine göre imam ile muktedi aynı namazı kılmalıdır. Şâfii mezhebine göre ise imam ile muktedinin namazlarının rekât sayısı bakımından birbirine benzemesi yeterlidir.
4. İki saf arasında kadın safı olmamalı.
5. İmam lâhik veya mesbuk olmamalı.
6. Muktedi, imamın tekbirlerini duymalı ve arada herhangi bir engel bulunmamalı.
7. İmam ile muktedi arasında makul mesafe olmalıdır.

İmamın Arkasında Namaz Kılanların Durumu

Muktedi olan kişi için üç durum söz konusudur:

İmama ilk rekâtın rükûsundan sonra uyan kimseye mesbuk denir.

1. Müdrik: Namazın her rekâtını imam ile beraber kılan kişiye denir. İmama birinci rekatın rükûsunda yetişen kişi de müdrik sayılır.

2. Lâhik: Namaza imam ile beraber başladığı hâlde uyuklama, sıkışıklık gibi sebeplerle imama uymayı tamamen veya kısmen kaçıran kimseye denir. Lâhik, sanki imamın arkasında namaz kılıyormuş gibi devam ederek namazını tamamlar.

3. Mesbuk: İlk rekâtın rukûsundan sonra imama uyan kişiye denir. Mesbuk, imam sola selam verdiğinde ayağa kalkar ve kılamadığı rekâtları kılarak namazını tamamlar.

Bir kimse camiye girdiğinde cemaat ile farz namaz kılınıyorsa tek başına ayrı şekilde farz veya sünnet namaz kılmaya durmaz, hemen imama uyar. Cemaat sayısı bir kişi ise muktedi imamın sağında durur. Cemaat sayısı iki veya daha fazla ise muktediler imamın arkasında saf tutar.

Kıble mescidi (solda) ve Kubbetü's-Sahra (sağda) Müslümanların ilk kıblesi olan Mescid-i Aksa alanında bulunur.

2. Zekât

2.1. Zekâtın Farziyeti ve Önemi

Kelime anlamı; temizlik ve bereket olan zekât, dinen zengin sayılan Müslümanın sahip olduğu malın bir bölümünü Allah rızası için belirli kişilere karşılıksız olarak vermesi anlamına gelmektedir.

Fakirlik, çok eski medeniyetlerden günümüze kadar bir problem olarak hep var olmuştur. Varlıklı kimseler, fakirlere çeşitli adlar altında yardım yapsalar da dünyada sistemli bir uygulama mevcut olmamıştır. İslam güneşinin ortaya çıkmasıyla zekât ve sadakayla ilgili hükümler tedrici olarak gelmiş ve bu konuda çözümler üretilmiştir.

Mekke döneminde İslam, fakirlik meselesine eğilmiş yoksulları doyurmayı ve gözetmeyi, yoksullara giyecek ve mesken teminini teşvik etmiştir.[55] Ziraatçilere hasat zamanı mahsulden ayırmalarını emretmiştir.[56] Yine Mekke döneminde gelen ayetlerde **"Onlar zekâtı verirler."** şeklinde ifadeler kullanılmış ve zekât vermenin müminlerin tabiî vasıfları olduğuna işaret edilmiştir.[57] Zekâtın kurumsallaşması Medine döneminde Müslümanların bir vatan, devlet ve iktidara sahip olmalarıyla söz konusu olmuştur. Ayet ve hadislerle zekât kesin olarak emredilmiştir.[58] Naslarda hangi mallardan ne kadar ve kimlere verileceği, kimler tarafından toplanıp dağıtılacağı hakkında geniş bilgiler verilmiştir.[59]

Kur'an-ı Kerim'de yirmi sekizi namazla birlikte olmak üzere muhtelif isimler altında otuz yedi yerde zekât emri bulunmaktadır.[60]

İslam dininin beş temel esasından biri olan zekât, hicretin ikinci yılında Şevval ayı içinde emredilerek kurumsallaşmaya başlamıştır. Zekâtın farz olduğu kitap, sünnet ve icma ile sabittir.

Allah Teâla (c.c.) pek çok ayette zekâtı emretmiştir:

﴿ وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ... ﴾

"Namazı kılın, zekâtı verin..."[61]

---

55 bk. Müddessir suresi, 38-46. ayetler; Kalem suresi, 19-33. ayetler; Fecr suresi, 17-18. ayetler; Mâûn suresi, 1-7. ayetler.
56 bk. En'am suresi, 141. ayet.
57 bk. Mü'minûn suresi, 4. ayet; A'raf suresi, 156-157. ayetler; Fussilet suresi, 6-7. ayetler.
58 Bakara suresi, 110. ayet; Tevbe suresi, 5. ve 138. ayet.
59 Hayreddin Karaman, İslam'ın Işığında Günümüz Meseleleri, C 1, s. 116.
60 Örneğin bk. Tevbe suresi, 103; İbrahim suresi, 31. ayet.
61 Bakara suresi, 43, 110; Nisa suresi, 77; Nur suresi 65. ayetler.

ÖĞRENELİM

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَرَاَيْتَ الَّذ۪ي يُكَذِّبُ بِالدّ۪ينِۜ ﴿١﴾ فَذٰلِكَ الَّذ۪ي يَدُعُّ الْيَت۪يمَۙ ﴿٢﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْك۪ينِۜ ﴿٣﴾

فَوَيْلٌ لِلْمُصَلّ۪ينَۙ ﴿٤﴾ اَلَّذ۪ينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَۙ ﴿٥﴾ اَلَّذ۪ينَ هُمْ يُرَٓاؤُ۫نَۙ ﴿٦﴾ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ﴿٧﴾

"Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.
Gördün mü, o hesap ve ceza gününü yalanlayanı! İşte o, yetimi itip kakan, yoksula yedirmeyi özendirmeyen kimsedir. Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki: Onlar namazlarını ciddiye almazlar. Onlar (namazlarıyla) gösteriş yaparlar. Ufacık bir yardıma bile engel olurlar." *(Mâûn suresi)*

Mâûn suresinin anlamını öğreniniz.

Hadis-i şeriflerde de zekâtın emredildiğini görmekteyiz: Abdullah b. Abbas'ın (r.a.) naklettiğine göre Peygamber Efendimiz, civar kabilelere öğretmen olarak gönderdiği sahabilere şu hususları tembihlemiştir: *"Önce, Allah'tan başka bir ilah olmadığını anlatın; kabul ederlerse, benim Allah'ın kulu ve resulü olduğumu söyleyin. Bunu da kabul ederlerse günde beş vakit namaz kılmalarının farz olduğunu ve zenginlerinin malında fakirlerin hakları bulunduğunu anlatın."*[62]

İnsan, sahip olduğu nimetlerin şükrünü yerine getirmelidir. Rabbimizin ihsan ettiği mal nimetinin şükrü, zekât ile yerine getirilir. Bu yüzden Allah Teâlâ, zekâtı fakirin hakkı ve zenginin yerine getirmesi gereken mecburi bir görev olarak emretmiştir. Kur'an-ı Kerim'de bu husus şu şekilde belirtilmiştir:

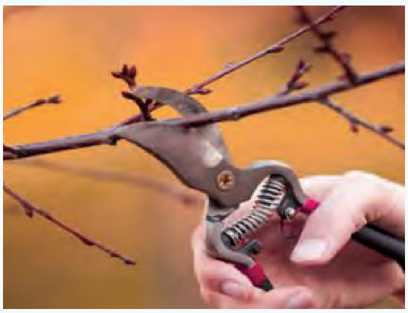
﴿ وَف۪ٓي اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّٓائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴾

"Onların mallarında muhtaç ve yoksullar için bir hak vardır."[63]

Zengin, fakirin bu hakkını ödemek mecburiyetindedir. Bu nedenledir ki, Hz. Ebû Bekir (r.a.) halife olarak seçildiği zaman zekât vermeyi reddedenlerle savaşmıştır.

Zekâtın şahsi, sosyal, ekonomik pek çok fayda ve hikmetleri mevcuttur. Zekât, fakirliğin ortadan kalkmasında etkili bir yöntemdir. Aynı zamanda sosyal bir yardımlaşma sistemidir. İslam dinindeki zekât ve diğer maddi yardımlaşma şekilleri, zengin ile fakir arasında maddi açıdan doğabilecek dengesizlikleri gidererek toplumda huzurun tesis edilmesini sağlar. Bu yüzden Rabbimiz, Peygamberimize zekâtın zenginlerden toplanıp fakirlere dağıtılmasını emretmiştir: *"Onların mallarından kendilerini temizleyip tezkiye edeceğin bir sadaka (zekât) al..."*[64]

TARTIŞALIM

Budanan bir ağacın daha fazla meyve vermesini ve zekât ile benzerliğini düşününüz. Konuyu arkadaşlarınızla tartışınız.

62 Buhârî, Zekât, 1.
63 Zâriyat suresi, 19. ayet.
64 Tevbe suresi, 103. ayet.

Nebi (s.a.v.) Muaz b. Cebel'i (r.a.) Yemen'e vali olarak gönderirken kendisine şöyle buyurmuştur: *"Zenginlerinden zekâtı al ve yoksullarına ver."*[65]

Zekât, zengin ile fakir arasında toplumsal barışı temin eder. Zekât, İslam'ın köprüsüdür. Zenginle yoksulu birbirine yaklaştırır. Zengin yardım etmenin sevincini yaşarken yoksul da zengine karşı sevgi ve saygı duyar. Böylece herkesin birbirine sevgi ve saygı ile davrandığı, karşılıklı olarak güven duyduğu, kıskançlıkların ortadan kalktığı ve sosyal dayanışmanın en güzel bir şekilde uygulandığı huzurlu bir toplum meydana gelmiş olur.

Zekât, zenginle fakiri birbirine bağlayan İslam'ın köprüsüdür.

Zekât sonucu insanlar, para ve altınlarını saklamak yerine ticaret ile arttırma yoluna giderler. Böylece piyasa, ticaret ve ekonomi canlanır.

İnsana malı veren Allah'tır. Rabbimizin verdiği her nimetin bir şükrü vardır. Sahip olduğumuz mal nimetinin şükrü zekât ile yerine getirilir. Bu hususta Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurur:

"Ey iman edenler! Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin olmadığı kıyamet günü gelmeden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayın."[66]

Zekât vermeyip cimrilik edenler şu ayet ile uyarılmıştır: **"...Altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda harcamayanları yakıcı azapla müjdele. Bu mallar, kıyamet gününde cehennem ateşinin içinde kızdırılacak, sahiplerinin alınları ve sırtları bu ateş ile dağlanacak ve bu sizin sadece kendiniz için biriktirdiklerinizdir. Biriktirdiklerinizin acısını tadın, denilecek."**[67]

YAZALIM

Aşağıdaki tabloya zekâtın bireysel ve toplumsal faydalarını yazınız.

Bireysel Faydaları	Toplumsal Faydaları

65 Buhârî, Zekât, 1 ve Tevhîd, 1; Ebû Dâvud, Zekât, 5.
66 Münafikûn suresi, 10. ayet.
67 Tevbe suresi, 34-35. ayetler.

2.2. Zekât ve Sadaka ile İlgili Kavramlar ve Hükümler

Zekât ve Sadaka ile İlgili Kavramlar

Zekât ibadetini iyi anlayabilmek için şu kavramları iyi bilmek gerekir:

Nisap, dinen zengin sayılmak için belirlenen miktara denir. Peygamberimiz bir kişinin dinen zengin sayılması için sahip olması gereken malları şu şekilde belirlemiştir. 595 gr. gümüş, 80,18 gr. altın veya bunun tutarında para, ticaret malı, 40 koyun veya keçi, 30 sığır, 5 deve. [68]

Ev eşyası, asli ihtiyaçtır, zekât düşmez.

Temlik, zekâtı, ona ehil olanlara vermek yani onların mülkiyetlerine geçirmektir. **Taharrî** ise zekâtı vermeden önce verilecek yerin, ayette geçen sekiz sınıftan biri olması konusunda araştırma yapmaktır. Temlik ve taharrî, zekâtın sahîh olması için gereklidir.

Hâvâic-i Asliyye (Temel İhtiyaçlar): Bir kimsenin zengin olup olmadığına bakılırken hesap dışı tutulan asli ihtiyaç ve giderlerdir. Bir kimsenin kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin yeme, içme, giyinme, barınma, sağlık, eğitim ve ulaşım gibi ihtiyaçları, şahsi kitapları, meslek sahiplerinin kendi aletleri ve yaşama için zorunlu olan diğer şeylerdir.

Son dönemde ileri teknoloji ve lüks tüketim ürünleri piyasada artmıştır. İnsanlar gösteriş amaçlı özel yapım ayakkabı ve telefonlar yaptırmaya başlamışlardır. Ayrıca lüks tablo, mücevher ve ilginç ürün koleksiyonları zenginler arasında bir tutku hâline gelmiştir. Fakihler, lüks kategorisine bile girse ticareti yapılmayan ve sürekli kullanılan temel ihtiyaç ürünlerinin zekâttan muaf tutulacağını bildirmişlerdir.

BİLGİ KUTUSU

Havl-i Havelan: Malın üzerinden bir kamerî yılın geçmesidir. Bir kişi, nisap miktarı para veya ticari mala sahip olup zengin sayıldığında bir hicrî yıl (354 gün) sonra zekât vermek ona farz olur.

Sâime: Senenin çoğunu meralarda otlayarak geçiren hayvanlara denir.

Öşür: Kelime anlamı "onda bir" demektir. Fıkhi bir terim olarak toprak ürünlerinden verilen zekât anlamında kullanılır.

Sadaka-i Fıtr (fitre): Ramazanın sonuna yetişen zengin ve hür bir Müslümanın, fakirlere vermekle yükümlü olduğu sadakadır. Yaratılış sadakası, hayat şükrü anlamına gelir. Vacip olan bu sadakaya fıtır sadakası veya fitre de denilmektedir.

68 Nisap miktarları için bk. Hamdi Döndüren, Delilleriyle İslam İlmihâli, s. 601; Lütfi Şentürk - Seyfettin Yazıcı, İslam İlmihâli, s. 297; TDV İslam İlmihâli, s. 440.

Zekât ve Sadaka İle İlgili Hükümler

Zekâtı Kimler Verir?

Zekât verecek kişinin nisap miktarı mala sahip olması gerekir.

Bir kimseye zekâtın farz olması, birtakım şartlara bağlıdır. Bu şartların bir kısmı zekât verecek kişiyle, bir kısmı zekâtı verilecek malla, bir kısmı da zekâtın sahih olmasıyla ilgilidir.

a. Zekât Verecek Mükellefte Aranılan Şartlar:

Aşağıdaki şartların tamamına sahip olan bir kimsenin zekât vermesi farz olur:

- **Müslüman olmak**
- **Âkil ve bâliğ olmak:** Günümüzün âlimleri, çocuk veya akıl hastalarının mallarının çalıştırılarak gelir getirmesi durumunda işleten kişilerce, mallarının zekâtının verilmesi gerektiğini bildirmişlerdir.
- **Hür olmak:** Köle ve cariyelerin zekât vermeleri farz değildir. Tutuklu ve mahkûm olup cezaevinde bulunan kimseler ise eğer diğer şartları taşıyorlarsa zekâtlarını vermelidirler.
- **Nisap miktarı mala sahip bulunmak:** Temel ihtiyaçları ve borçları dışında en az nisap miktarı nâmi (artıcı) mala sahip olmaktır.

BİLGİ KUTUSU — **Nisap Miktarları**

Altın: 20 Miskal (80,18 gr.)

Para: 80,18 gr. altın değerine ulaştığında

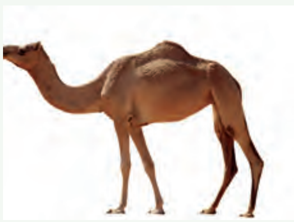
Gümüş: 200 Dirhem (595 gr.)

Koyun ve Keçi: 40 Adet

Sığır, Manda: 30 Adet

Deve: 5 Adet

Toprak Ürünleri: 5 Vesk (Yaklaşık bir ton)

Maden ve define Beşte bir

(bk. Hamdi Döndüren, Delilleriyle İslam İlmihâli, s. 601; Lütfi Şentürk - Seyfettin Yazıcı, İslam İlmihâli, s. 297; TDV İslam İlmihâli, s. 440)

b. Zekâtı Verilecek Malda Aranan Şartlar:

- **Malın üreyip artan cinsten olması:** Malda üreme ve artma iki türlü olur:

1- *Hakiki (gerçek) nema (artma/üreme):* Hayvanlar yavrulama ile; toprak ürünleri büyüme ve artma ile; ticaret malları ise günlük hayattaki emtia fiyatlarının artması suretiyle çoğalırlar.

2- *Takdirî (hükmi) nema:* Altın, gümüş ve para gibi geçerli ve kıymetli varlıklardaki artmadır. Döviz de bunlara dâhildir. Bunlar iktisadi açıdan potansiyel olarak nema özelliği taşırlar.

Taşınır veya taşınmaz malların kira gelirleri de üreyen mal kabul edilir. Ticari taksinin gelirinden, ev veya iş yerinin kirasından zekât verilir.

Ticari amaç için satışı veya kira geliri düşünülmeyen; ev, arsa, dükkân, makine, alet, araba gibi yatırım için elde tutulmayan malların kendileri zekâta tâbi değildir.

ÖĞRENELİM

- **Malın mülkiyette olması:** Zekât verecek kimsenin zekâtını vereceği mala tam olarak sahip olması ve onu istediği gibi kullanabilmesi gerekir. Zekâttaki tam mülkiyet şartı sebebiyle âlimler şu sonuçlara varmışlardır:

1- Zekât verileceği zaman mal, kişinin kendi tasarrufu altında olmalıdır. Kaybedilen, başkası tarafından el konulup gasp edilen mallar üzerinde tasarruf bulunmadığından zekâtları verilmez.

2- Şahıs mülkiyetinde bulunmayan malların zekâtı verilmez.

3- Kişinin elindeki haram mal ve paralardan dolayı zekât gerekmez.

BİLİYOR MUSUNUZ

Alacaklar da zekâta tabidir. Bunlar üç türlüdür:

1. Kuvvetli alacaklar: Borç olarak verilen paralar, verilen krediler ve satılan ticaret mallarının bedeli olan alacaklar ile iş yerlerinin kiraları böyledir. Ele geçince 1/40 oranında zekât verilir.

2. Orta alacaklar: Bir iş veya hizmetin karşılığı olan alacaklardır. Tazminat, ev kirası gibi alacaklar bu gruptandır. Ele geçmedikçe zekât gerekmez. Tahsil edildiği zaman nisabı geçiyorsa zekâtları verilir.

3. Zayıf alacaklar: Mal, hizmet veya menfaat karşılığı olmayan alacaklardır. Batık borçlar, miras ve kadının kocasından alacağı mehir bu türdendir. Bunlar, tahsil edildikten sonra nisaba eklenir.

BİLİYOR MUSUNUZ

Zekâtın Geçerli Olması İçin Aranan Şartlar
- Niyet şartı
- Malın kalitesi ile ilgili şartlar
- Temlik ve taharri şartı

c. Zekâtın Geçerli Olması İçin Aranan Şartlar:

- **Niyet şartı:** Zekât bir ibadet olduğu için niyet şarttır. Bir fakire borç veren kişi daha sonra bunu zekâtına saysa câiz olmaz.
- **Malın kalitesi ile ilgili şartlar:** Zekât olarak verilen malın, kullanılmayacak derecede eski ve düşük kalitede olmaması gerekir. Zekât ile mükellef olan, zekât verdiği kimsenin zekât almaya ehil olup olmadığını araştırmalıdır.
- **Temlik ve Taharri şartı:** Temlik, zekât olarak verilecek mal veya paranın mülkiyetini zekâtı alan kimseye nakletmek demektir. Taharri şartı ise zekâtın doğru yere verilmesi için araştırmaktır.

Zekât Kimlere Verilir?

Zekât verilecek kimselerle ilgili olarak Kur'an-ı Kerîm'de şöyle buyurulmaktadır:

﴿ إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَٓاءِ وَالْمَسَاكٖينِ وَالْعَامِلٖينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمٖينَ وَفٖي سَبٖيلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبٖيلِ فَرٖيضَةً مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ حَكٖيمٌ ﴾

"Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak; fakirlere, miskinlere, zekât toplayan memurlara, müellefe-i kulûb'a (gönülleri İslam'a ısındırılacak olanlara), kölelere, borçlulara, Allah yolundakilere, (yolda kalmış) yolculara mahsustur. Allah en iyi bilendir ve hikmet sahibidir."[69]

BİLGİ KUTUSU

Müslümanlar israfa girmeden rahat, konforlu bir yaşamı seçebilirler. Yat, tekne ve otomobil tarzındaki lüks ürünlere sahip olan şahıslar, bu ürünlerin üzerinde fakirlerin hakkını da gözetmek zorundadırlar. Ancak lüks sınıfına girse bile, temel ihtiyaç görülerek alınan, sürekli kullanılan ve ticareti yapılmayan özel otomobillerden fıkhen zekât vermek gerekmez.

69 Tevbe suresi, 60. ayet.

Bu ayete göre kendilerine **zekât verilecek kimseler** şunlardır:

- *Fakirler:* Gelirleri temel ihtiyaçlarını karşılamayan kimselerdir.
- *Miskinler:* Hiçbir geliri veya malı olmayan, bakıma muhtaç kimselerdir.
- *Zekât memurları:* Devlet tarafından zekât toplamakla görevlendirilen memurlardır.
- *Kalpleri İslam'a Isındırılacak Olanlar (Müellefe-i kulûb):* Müslüman olması umulan veya yeni Müslüman olan, İslam'a inancının güçlenmesi istenen, başkalarının Müslüman olmasına etki edebilecek kimselerdir.[70]
- *Köleler (Esirler):* Hürriyete kavuşturmak amacıyla kölelere zekât verilmiştir.
- *Borçlular:* Bunlar iflas etmiş, batık borçlulardır. Borcu mal varlığından fazla olup bu borcu kazancıyla ödeyemeyen kişilerdir.
- *Allah yolunda olanlar:* Bunlar Allah yolunda savaşan ve vatanını koruyan mücahitlerdir. Hacca gitmek için yola çıkan bu esnada muhtaç duruma düşenler, Allah için ilim tahsil eden fakir talebeler ve İslam'ı öğreten kişiler de bu gruba girer.
- *Yolcular (Yolda kalanlar):* Yolculuğu esnasında parası tükenen, bu nedenle yolda kalmış olan ve memleketine ulaşamayan kimselerdir. Zekât, öncelikle malın bulunduğu yerde yaşayan fakir akraba, komşu ve meslektaşlara verilmelidir. Ancak o bölgenin dışında fakir akraba veya daha muhtaç kimseler varsa onlara da gönderilebilir.

Zekâtın tamamı bir kişiye verilebileceği gibi, birkaç kişiye de paylaştırılabilir.

DİKKAT EDELİM

Zekât Kimlere Verilmez?

- Bakmakla yükümlü olunan kişilere,
- Zenginlere,
- Tembellik edip çalışmayanlara,
- Müslüman olmayanlara,
- Cami, okul, çeşme, yol, köprü gibi yerlere zekât verilmez.

BİLGİ KUTUSU

Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) zekât vermekten imtina edenlerle mücadelesi şu şekilde olmuştur:

Resulullah (s.a.v.) dünyadan ayrıldığında Ebû Bekir (r.a.) halife seçilmişti. Araplardan bazıları tekrar küfre döndüğü zaman Ömer b. Hattâb (r.a.), Ebû Bekir'e (r.a.) şunları söylemiştir;

Resulullah (s.a.v.) *"İnsanlar, Allah'tan başka ilah yoktur deyinceye kadar onlarla çarpışmaya memur oldum. Şimdi her kim Allah'tan başka ilâh yoktur derse malını ve canını benden korumuş olur. Ancak (ölümü) hak (eden bir suç) müstesna! Onun hesabı da Allah'a kalmıştır." buyurduğu hâlde sen nasıl oluyor da (zekâtını vermeyen) insanlarla savaşırsın?*

Ebû Bekir (r.a.) *"Vallahi namazla zekâtın arasını ayıranlarla mutlaka savaşacağım. Çünkü zekât, malın hakkıdır. Vallahi Resulullah'a (s.a.v.) verdikleri basit bir yuları dahi bana vermezlerse vermediklerinden dolayı onlarla mutlaka savaşırım."* dedi.

Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) *"Vallahi anladım ki Allah (c.c.) Ebû Bekir'in kalbini savaş için açmış ve anladım ki bu savaş kararı, yerinde bir kararmış."* dedi.

(Müslim, İman, 8)

70 bk. Dinî Terimler sözlüğü, s. 256.

Zekâta Tâbi Mallar

Zekât, her çeşit ürün ve maldan verilmez. Kişilerin zenginliğini ortaya çıkaran ve piyasada olan ticari mal ve ürünlerden verilir. Bu mal ve ürünler şunlardır:

a. Altın, Gümüş ve Nakit Para:

Altının nisabı, yirmi miskaldir (80,18 gr.). Gümüşün nisabı ise iki yüz dirhemdir (595 gr.). Para ve dövizler 80,18 gram altın değerine ulaştığında zekâta tâbidir. Bu miktardan daha fazla para, bir kişinin yanında, bankada vs. bulunur ve üzerinden de bir kamerî yıl geçerse kırkta bir yani % 2,5 zekât verir.

Hanefi mezhebinde altın ve gümüş yatırım aracı kabul edildiğinden para gibi değerli kabul edilmiştir. Bu yüzden, başta kadınların zinet ve süs eşyaları olmak üzere kapkacak, külçe ve tablo gibi her çeşit altın veya gümüş eşya zekâta tabidir. İnci, zümrüt ve yakut gibi zinet ve süs eşyaları para gibi değerlendirilmediğinden ticaret malı olmadıkları sürece zekâta tabi sayılmazlar.

Şâfii mezhebine göre kadınların süs amaçlı kullandıkları başta değerli taşlar olmak üzere altın ve gümüş takılar zekâta tabi değildir. Erkeklerin sahip olduğu altın ve gümüş mücevheratın zekâta tabi olduğunda ise icma vardır.

b. Ticaret Malları ve Hisse Senetleri:

Ticaret yoluyla kâr etmek için bulundurulan her çeşit mal, zekâta tâbi olur. Bunları sayı ile sınırlamak mümkün değildir. Konfeksiyon ürünleri, gıda maddeleri, inşaat malzemeleri, tekstil ürünleri, temizlik malzemeleri, marketlerde satılan mallar, acente ve galericilerin kendi mülkiyetlerinde bulunan araçlar vb. ticaret niyetiyle elde bulundurulursa zekâta tâbidir. Hangi cinsten olursa olsun ticaret mallarının değeri, altının nisabına ulaşırsa zekâtının verilmesi gerekir.[71]

Fabrika binası ve makineleri, servis araçları gibi artıcı olmayan sabit sermaye üzerine zekât gerekmez. Fakat borçlar düşüldükten sonra ticarete konu olan nakit para, hammadde, mamul ya da yarı mamul tüm ekonomik değerler, yıl sonu değerleri üzerinden zekâta tabi olur.

Ticari amaçla elde tutulan ev, dükkân, iş yeri gibi binalar ve bütün gayrimenkuller ile satmak için alınan ihtiyaç fazlası arabaların değerleri üzerinden 1/40 (yani % 2,5) oranında zekâtlarının verilmesi gereklidir. Bir mal satılmasa bile satış için ilan verilmiş veya satış için bir başkasına yetki verilmişse ticaret malı kabul edilir ve zekâta tabi olur.

71 bk. Bakara suresi, 267. ayet.

Nakit paranın zekât hesabı altın ile ölçülür.

DİKKAT EDELİM

Zekât mal olarak verilirken orta kalite ve orta değerde olandan verilir. Kalitesiz ve düşük değerde olandan verilmez. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ey inananlar! Kazandıklarınızın iyilerinden ve size yerden çıkardıklarımızdan infak edin. Gözünüzü yummadan ve severek alamayacağınız derecede kötü ve değersiz şeyleri vermeye kalkmayın. Allah'ın müstağni ve övülmeye lâyık olduğunu bilin."

(Bakara suresi, 267. ayet)

Altın ve gümüş yatırım aracı olduğundan zekâtı % 2,5 olur.

Menkul kıymetler borsasında alınıp satılmakta olan hisse senetleri ve tahviller, ticari bir mal kabul edildiğinden bunlar da değerleri üzerinden kırkta bir oranında zekâta tabidir.

Hissedarlar, finans kurumları ve şirketlerdeki hisselerinin değerini, zekâta tabi diğer mallar ile birlikte hesaplar ve yıl sonunda kırkta bir oranında zekâtlarını verirler.

TARTIŞALIM

Kalbi İslam'a ısındırılacak gayrimüslime veya çantasını kaybetmiş turiste zekâtın verilip verilemeyeceğini arkadaşlarınızla tartışınız.

c. Hayvanlar:

Üretmek, süt veya yün almak maksadıyla beslenen ve yılın yarıdan fazlasını kırlarda ve otlaklarda geçiren hayvana **sâime** denir. Bu türdeki koyun, keçi, sığır, manda ve develer sayıca nisap miktarına ulaştığı takdirde üzerinden bir yıl geçince zekâtlarını vermek gerekir. Sene başında nisap miktarında bulunan sâime hayvanlara yıl içinde satın alma veya yavrulama yoluyla başka hayvanlar ilave olursa yıl sonunda tüm hayvanların sayısına göre zekât verilir.

Hayvanların zekâtlarında, belirlenen hayvanlar, zekât olarak verilebileceği gibi, değerleri de verilebilir. Zekât, hayvan olarak verildiği takdirde en düşüğü veya en iyisi değil, orta durumda olanı verilir.

Koyun ve keçinin zekâtı; 40-120 arası için 1 koyundur.

Yılın çoğunu ahırda yemle beslenerek geçiren hayvana **alûfe** denir. Ticaret için, kurban olarak kesilmek için, alınıp satılan alûfe türündeki hayvanların zekâtı, ticaret malları gibi kabul edilir ve değerleri üzerinden % 2,5 oranında zekâtları verilir. Sırf yumurta, süt, et ve yavruları için ahırda yemle beslenen hayvanlar, satılmadıkları takdirde sermaye kabul edilir, sadece ticareti yapılan yumurta veya sütün zekâtları verilir.

Asli ihtiyaç kapsamına girdiğinden yük taşımak, binmek için beslenen at, katır, merkep vb. hayvanlar için zekât gerekmez. Câbir b. Abdillah (r.a.) "Çift süren öküzün zekâtı yoktur." [72] demiştir.

Bazı âlimler, saime olan yani yılın çoğunu kırlarda otlayarak geçiren atların da zekâtının verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu âlimlere göre sayıları 5'ten fazla olan atların değerleri hesaplanır ve 40'ta biri (% 2,5) zekât olarak verilir. Alûfe olan ve ticari bir maksatla elde tutulan değerli atlar ise ticaret malları içinde kabul edilir ve bunlardan bir tane bile olsa, zekât nisabına ulaşabileceğinden zekâtını vermek icab eder.

ARAŞTIRALIM

Zekâtta hayvanların sayısı arttıkça zekâtı düşmektedir. Bunun sebebini araştırınız.

d. Maden ve Defineler (Rikaz):

Rikaz terimi, maden, define ve hazine gibi kendiliğinden yer altında bulunan veya insanlar tarafından yer altına gömülüp gizlenen her türlü kıymetli maden ve eşyayı ifade eder.

72 Abdürrezzak, Musannef 4/19.

Zekâta tabi olan maden ve definelerde bir sene geçme şartı aranmaz. Elde edilir edilmez zekâtları verilir.

Kamu arazisinden çıkarılan altın, gümüş, bakır, kalay, nikel ve demir gibi ateşte eritilebilen rikazdan beşte bir oranında zekât alınır. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:

"Toprak altında bulunan maden ve kıymetli şeylerden beşte bir zekât vermek gerekir."[73]

Define ve madenlerden bir yıl geçmesi şartı aranmaz

Şahsa ait bir araziden çıkarılan maden ve define, İmam Âzam'a göre diğer ticaret malları gibi normal zekâta tabi olur.

Hanefi mezhebine göre rikâz gelirleri, fey hükmünde kabul edilmiştir. Bu sebeple kamu yararına olan her iş için harcanabilir. Diğer mezheplere göre ise rikaz gelirleri sadece zekâtın sarf yerlerine harcanır.

e. Toprak Ürünleri (Öşür):

Öşür, toprak ürünlerinden alınan zekâttır. Kur'an-ı Kerim'de **"Meyve verdiği vakit meyvesinden yiyin, hasat günü ürünün hakkını (zekâtını) verin."**[74] buyurulmuştur.

Toprak ürünlerinde bir yıl geçme şartı yoktur. Yılda çift ürün alındığında her hasat zamanında ürünün zekâtının verilmesi gerekir.

Bir öşür arazisi, emeksiz yağmur veya nehir suyu ile sulanıyorsa ürünün onda biri zekât olarak verilir. Eğer arazi, su motoru veya satın alınan su gibi vasıtalar ile sulanıyorsa ürünün yirmide biri zekât olarak verilir. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur; *"Yağmur ve kaynak suyu ile sulanan veya kendiliğinden sulak olan yerlerin ürünlerinden onda bir, hayvan gücü veya taşıma su ile sulanan topraktan ise yirmide bir zekât gerekir."*[75]

Toprak ürünlerinin zekâtı hasatta alınır.

İmam Ebû Hanife'ye göre **"...Hasat günü ürünün hakkını (zekâtını) verin."**[76] ayetindeki kesin emir sebebiyle tarım ürünlerinde nisap aranmaz. İmam Âzam'ın iki talebesi İmam Muhammed ile İmam Yusuf'a göre ise tarım ürünlerinde nisap beş vesk (yaklaşık bir ton) olup bundan daha az olan ürünlerde öşür gerekmez. Bu âlimler *"Beş vesk'ten az üründe zekât yoktur."*[77] hadisine göre hareket etmişlerdir.

Balın zekâtı, toprak ürününün zekâtı gibi 1/10 oranında verilir. Çünkü arılar, arazilerden bal temin etmektedir. Ebû Hanife'ye göre balda nisap aranmaz, balın azından da çoğundan da zekât verilmesi gerekir.

73 Buhârî, Müsakat, 3.
74 En'am suresi, 141. ayet.
75 Buhâri, Zekât, 55; Müslim, Zekât, 8; Ebû Dâvud, Zekât, 5, 12.
76 En'am suresi, 141. ayet.
77 Buhârî, Zekât, 4.

BİLGİ KUTUSU

ZEKÂT			
Kim Verir?	Nelerden Verilir?	Ne kadar Verilir?	Kimlere Verilir?
Zengin olan her Müslüman	Altın, gümüş, nakit para, hisse senetleri ve ticaret malları	1/40 veya %2,5 oranında	Zekât; • Fakirlere, • Miskinlere, • Borçlulara, • Allah yolunda olanlara, • Yolda kalmış yolculara, • Kölelere, • Kalbi islam'a ısındırılmak istenenlere, • Zekât işlemlerini yürüten görevlilere verilebilir.
	Koyun ve keçi	40-120 arası için 1 koyun veya keçi	
	Sığır ve manda	30-40 arası için 2 yaşında bir dana	
	Deve	Her beş deve için 1 koyun veya keçi	
	Toprak ürünleri	Toprak emek sarf edilmeden yağmur, nehir, dere, ırmak ve kanallar ile sulanıyorsa 1/10'u, kova dolap, motor veya ücretle alınan su ile sulanıyorsa 1/20'si verilir.	
	Madenler	1/5 oranında	

(TDV İslam İlmihâli, C 1, s. 439)

Zekât Ne Zaman Verilir?

Nakit para, altın, gümüş ve ticaret malları ile sâime hayvanlarda zekât vermek için bir yıl geçme şartı aranır. Malın üzerinden tam bir kamerî yıl geçmedikçe o mala zekât gerekmez. Madenler, tarım ürünleri ve meyvelerde ise yıl geçme şartı aranmaz. Madenler ocaktan çıkarılınca, ekin ve meyveler de hasat edilince zekâtları verilir.

Zekât mükellefleri zekât ibadetlerini eda etmede acele davranmalı, onu meşru bir mazeret olmaksızın geciktirmemelidirler.

"...Cömert ol ki, Allah da sana cömert olsun..." (Buhârî, Zekât, 28)

Fıtır Sadakası ve Nafile Sadaka Çeşitleri

Sadaka, insanın malından sırf Allah rızası için yardımda bulunmasıdır. Gönüllü olarak fakirlere yapılan her türlü iyiliği, karşılıksız yardımları ve harcamaları kapsar. Geniş bir anlamı olan sadakanın çeşitleri şunlardır:

Vacip olan sadakalar; fıtır sadakası, adak ve kefaret sadakasıdır.

Fıtır sadakası (Sadaka-i Fıtr): Temel ihtiyaçlarının dışında belli bir miktar mala sahip olan Müslümanların, kendileri ve bakmakla yükümlü oldukları her kişi için vermeleri gereken sadakadır. Hicretin ikinci yılında vacip kılınmıştır. Mâlikî, Şâfii ve Hanbeli mezheplerine göre fıtır sadakası vermek farzdır.

Fıtır sadakasını, bayram namazı öncesinde veya Ramazan ayı içinde vermek gerekir. Böylece fıtır sadakası, fakirlerin ihtiyaçlarını giderir ve bayram sevincine katılmalarını sağlar. Bayram namazından sonra verilen fıtır sadakası eda değil, kaza hükmündedir.

Fıtır sadakası, Resulullah (s.a.v.) zamanında piyasada sürekli bulunan buğday, arpa, kuru hurma ve kuru üzüm gibi temel gıda ürünleri üzerinden hesaplanarak kişi başına buğdaydan yarım sa' (yaklaşık 1,5 kg.), arpa, kuru hurma veya kuru üzümden ise bir sa'[78] olarak tespit edilmiştir. Bu dört maddenin herhangi birine göre fıtır sadakasını vermek caizdir. Fitrede ölçü olan bu maddelerin ve miktarlarının tespitinden amaç, bir fakirin sabahtan akşama bir günlük yiyeceğidir. Ancak bu noktada kişinin kendi ekonomik durumunu dikkate alması müstehap olacaktır. Bu maddelerin bizzat kendileri yiyecek olarak verilebileceği gibi, değerleri hesaplanarak parası da verilebilir. Parasını vermek, fakir için daha makbuldür.

Sadaka taşı, Müslüman toplumun birbirini gözetmesinin şahididir.

Bu sadakanın nisabı, asli ihtiyaçlardan sonra, kurban için öngörülen nisap miktarı mala sahip olmaktır. Fıtır sadakası, zekât gibi malın değil canın zekâtıdır. Bu yüzden fıtır sadakasında akıl ve büluğ şart değildir. Kendi geçimini temin edebilen kimse, kendisi ile birlikte bâliğ olmayan çocuklarının ve hizmetinde bulunanların fıtır sadakasını vermelidir. Mal sahibi olmayan kadının fitresini kocası verir. Ergenlik çağına gelmiş, ancak henüz evlenip ayrı yuva kurmamış olan çocuğun fitresini de babası veya annesi verir. Akıl hastasının velisi, onların mallarından fıtır sadakasını vermelidir.

Fıtır sadakası verirken bayram ihtiyacını karşılayamayan çocuklu aileler, öğrenciler ve miskinler tercih edilebilir. Fıtır sadakasını, yakınında muhtaç kimse varken daha uzakta olanlara vermek mekruhtur.

ARAŞTIRALIM

Zekât ve fıtır sadakası kimlere verilir? Verilecek yerler arasında fark var mıdır? Araştırınız.

Bir kimse anasına, babasına, dedesine, ninesine, çocuklarına, torunlarına, eşine ve bakmakla yükümlü olduğu kişilere fitresini veremez. Fıtır sadakası, bir fakire verilebileceği gibi birkaç fakire de pay edilebilir.

Sadaka: Allah rızası için fakirlere, muhtaç kimselere, karşılıksız olarak verilen şey, yapılan yardım ve harcama, her türlü iyilik demektir. Bu yüzden herkesin sahip olduğu maddi manevi bir şeyi ihtiyaç sahipleriyle paylaşmasını ifade eder. Kısaca sadaka, kişinin imanını doğrulayan ve gösteren davranışlarda bulunmasıdır. Peygamberimiz bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

78 Sa': Bir hacim ölçüsü birimidir. Yaklaşık 2,75 litreye veya ağırlık olarak 3 kg.'a tekâbül eder.

Hasta bir arkadaşa uzanan dost eli güzel bir sadakadır.

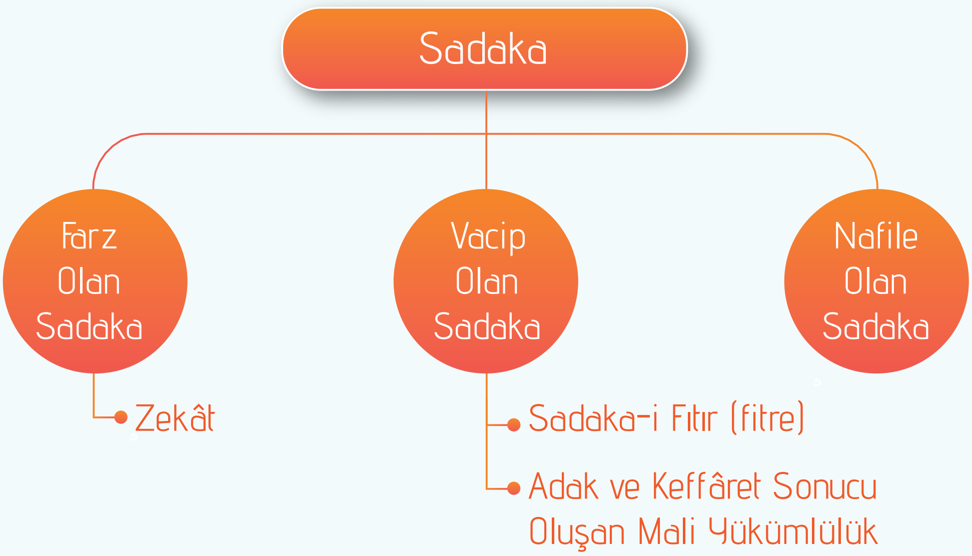
"İçinde güneşin doğduğu her gün, insanların her bir mafsalı için kendilerine bir sadaka gerekir. Mesela, iki kişinin arasında adaletle hükmetmen bir sadakadır. Hayvanına binmek isteyen bir kimseye yardım ederek hayvana bindirmen veya eşyasını hayvana yüklemen bir sadakadır. Güzel söz bir sadakadır. Namaza giderken attığın her adım sadakadır. Gelip geçene sıkıntı veren şeyleri yoldan kaldırman bir sadakadır."[79]

Sadaka kavramı, fıkıhta daha çok maddi yardım ve infak anlamında kullanılmaktadır. Komşuların ihtiyaçlarını gidermek, yolcuları ağırlamak, ekinler ve meyveler toplandığı vakit bunlardan komşulara vermek, sıkıntı ve zaruret içinde bulunan Müslümana yardım etmek, nafile sadaka hükmündedir.

Sadakai Cariye: Nafile sadakanın en güzel şeklidir. Sürekli sevap getiren sadaka anlamına gelir. Allah Resulü (s.a.v.) sürekli ecir kaynağı olan amelleri bir hadisi şerifte şöyle bildirmiştir: *"İnsan öldüğü zaman ameli kesilir. Ancak üç şey bundan müstesnadır. Sadaka-ı cariye, kendisinden yararlanılan ilim veya kendisine hayır dua eden salih evlad."*[80]

İbadethane, hastane, çeşme, köprü, aşevi, eğitim ve hayır kurumları yaparak ve Allah rızası için buralara bağışta bulunarak bu güzel amel, yerine getirilir. İnsanlar bu gibi yerlerden yararlandığı sürece bunları yaptıranlar, gerek sağlıklarında ve gerekse vefatlarından sonra sevap kazanmaya devam ederler.

BİLİYOR MUSUNUZ

79 Buhârî, Sulh, 11, Cihâd, 72,128; Müslim, Zekât, 56.
80 Dârimî, Mukaddime, 46.

Vakıf: Kendisinden yararlanılması mümkün ve câiz olan bir malı, devamlı olarak Allah'ın mülkü kabul etmek ve gelirini Allah rızası için harcamak demektir. Vakfetmek, bir malın gelirini sürekli olarak ihtiyaç sahiplerine tahsis etmektir. İslam dünyasında dinî ve ictimaî çeşitli alanlarda kurulmuş olan vakıflar, büyük hizmetler ifâ etmektedir.

Vakıf, en eski dini müesseselerden biridir. Allah'ın Resulü (s.a.v.) Medine'deki yedi parça mülkünü vakfetmiştir. Ashâb-ı kiramın pek çoğu da mallarını vakfetmişlerdir. Hâlid b. Velid zırhını ve savaş atlarını, Hz. Ali (r.a.) Yenbu'daki bir araziyi ve bir çeşmeyi vakfetmiştir. Hz. Osman (r.a.) susuzluk çekildiği bir sırada Medineli bir Yahudi'den Rume kuyusunu satın alıp suyunu ebedî olarak topluma bağışlamıştır.

Vakıflar kesintisiz hayır çeşmesidir.
3. Ahmet Çeşmesi, Eminönü-İstanbul

Karzı hasen: Güzel ödünç anlamına gelir. Karzı hasen, herhangi bir karşılık beklemeden maddi sıkıntı içinde bulunan bir kimseye borç vermektir.

İhtiyacı olup sıkıntıda olanı kurtarmak amacıyla ve geri ödenmesi noktasında sıkıştırmaksızın bir Müslümana borç vermek, sadakadan daha faziletlidir. Zor durumda kalıp Müslümanların kredi ve faiz batağına saplanmaması için karzı hasen uygulaması yaygınlaştırılmalıdır. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *"Kim, din kardeşinin bir ihtiyacını giderirse Allah da ona yardımda bulunur. Kim, bir Müslümanın bir sıkıntısını giderirse Allah da onun, kıyamet gününde bir sıkıntısını giderir."*[81]

BİLGİ KUTUSU

Peygamberimiz şöyle buyurdu:

"Bir kimsenin sarfedeceği en faziletli dinar, kendi aile fertlerine infak ettiği dinar ile, Allah yolunda hayvanına ve yine Allah yolunda cihat edecek olan arkadaşlarına harcadığı dinardır."

(Müslim, Zekât, 38)

İnfak: Kişinin ailesine, akraba ve hısımlarına, diğer insanlara, yoksul ve ihtiyaç sahiplerine maddi yardım yaparak onların ihtiyaçlarını ve geçimlerini sağlamasıdır.

Aile fertleri ve akrabalar arasında ihtiyaç sahibi olanlara öncelik vermek daha faziletli kabul edilmiştir. [82]

Müslümanlar yardım ve sadaka ile bütünleşir.

81 Müslim, Birr, 58.
82 bk. Müslim, Zekât, 38; İbn Mâce, Cihâd, 4; Ahmed b. Hanbel, C 5, 279, 284.

Evin ihtiyacı için yapılan her türlü harcama, başkalarına yapılacak yardım ve harcamadan önde gelir. Hadiste Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Bir Müslüman, aile fertlerinin geçimini, Allah'ın rızasını umarak sağlarsa kendisi için sadaka olur."*[83] Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ (c.c.) şöyle buyurmuştur: **"Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz, Allah kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez."**[84]

"Ey kadınlar topluluğu! Sadaka veriniz ve çokça istiğfar ediniz..." (Buhârî, Zekât, 44)

Kadınların da infakta bulunması teşvik edilmiştir. Peygamberimiz bir gün kadınlara hitap ederek; *"Ey kadınlar topluluğu ziynetlerinizden de olsa sadaka verin."* buyurmuştur. Kadın zengin ve kocası fakir ise malından ona yardım yapması güzeldir. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *"Kocan ve çocuğun tasadduk etmeye en lâyık olan kimselerdir."*[85]

Îsar: Mümin kardeşini kendine tercih etmek ve kendi ihtiyacı olduğu hâlde vermektir. İnfâkın en yüksek derecesi olan îsâr, cömertliğin zirvesidir. Çünkü cömertlik, malın fazlasından kendine lâzım olmayanı vermektir. Îsâr ise kendisinin ihtiyacı olduğu hâlde verebilmektir.

Cenâb-ı Hak, Mekkeli muhacirlerle evlerini paylaşan Ensâr-ı Kirâmı şöyle methetmektedir; **"... Kendileri zarûret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerdir."**[86]

Özellikle savaş ve doğal afetler anında yapılacak infâk ve îsarlar hem sevap kazandırır hem de mazlum ve ihtiyaç sahiplerinin sıkıntılarını gidermekte büyük bir katkı sağlar.

BİLİYOR MUSUNUZ

İnsanın fakir kalması veya dilenmesi yerine, zengin olup Allah adına verebilmek için gayret göstermesi gerekir. Bir hadis-i şerifte bu durum şöyle ifade edilir:

"Veren el, alan elden hayırlıdır."

(Buhârî, Zekât, 18; Müslim, Zekât, 94)

Veren el olabilmek için çalışmak gerekir. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:

"Kişinin bir ip alıp dağa gitmesi, oradan sırtında bir deste odun getirip satması, insanlara el açıp dilenmesinden daha hayırlıdır..."

(Buhârî, Zekât, 50)

83 Buhârî, Nafakât 1; Müslim, Zekât 49.
84 Nisa suresi, 36. ayet.
85 Ebû Dâvud, Zekât, 44 ve Talâk, 19.
86 Haşr suresi, 9. ayet.

3. Ramazan Ayı ve Oruç

3.1. Orucun Farziyeti ve Önemi

Oruç, Yüce Allah'ın rızasını kazanmak için ibadet niyetiyle imsak vaktinden iftar vaktine kadar yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmaktır.[87]

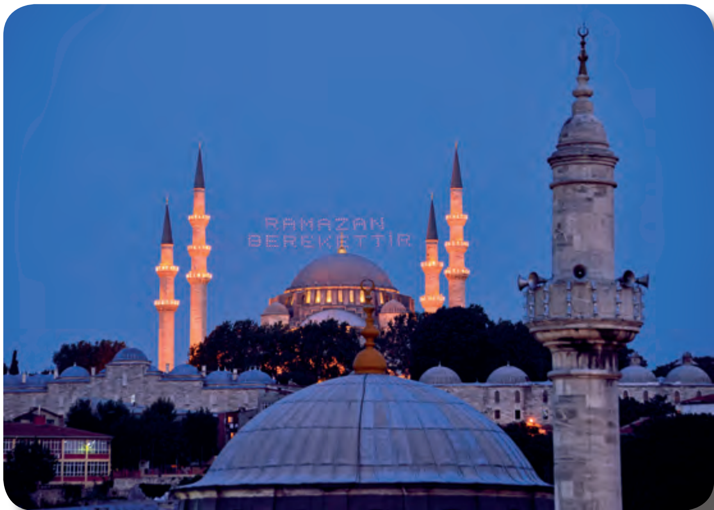
Oruç kelimesi Farsça'dan dilimize geçmiş bir kelimedir. Bu kelimenin Arapçası (صِيَام / صَوْم) "savm-sıyâm" kelimesidir. Sözlükte savm kelimesi "bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak, engellemek" anlamına gelmektedir.

Oruç, manevi dünyamızı inşa eder. Temel bir ibadettir, ilk insandan günümüze kadar emredilmiştir. Rabbimiz (c.c.) şöyle buyurmaktadır:

﴿يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾

"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı."[88]

Peygamberimiz Medine'ye geldiği zaman Yahudilerin aşura orucu tuttuklarını görmüş ve kendilerine bu orucu niçin tuttuklarını sormuştur. Onlar "Bugün hayırlı bir gündür, bu günde Allah, İsrailoğullarını düşmanlarından kurtardı, Musa (a.s.) bu günde oruç tuttu." cevabını vermişlerdir. Bunun üzerine Peygamberimiz *"Biz Musa'ya sizden daha yakınız."* demiş ve aşura orucunu sahabiye de emretmiştir.[89] Allah Teâlâ, Ramazan orucunu farz kıldığında Resulullah (s.a.v.) *"Aşure günü dileyen oruç tutsun dileyen de tutmasın."*[90] demiştir.

Ramazan; Kur'an, oruç, ibadet ve rahmet ayıdır.

Ramazan orucu, **"(Oruç) sayılı günlerdedir..."**[91] ve **"...Sizden kim bu aya ulaşırsa oruç tutsun..."**[92] ayetleriyle hicretin ikinci yılında Bedir savaşı öncesinde Şaban ayında farz kılınmıştır. Ramazan orucunu tutmak, mükellef olan her Müslüman üzerine farz kılınmıştır. Orucun farziyeti kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Orucu hafife almak veya farz olduğunu inkâr etmek, kişinin dinden çıkmasına sebep olur. Farz olduğuna inandığı hâlde özürsüz tutamayan kimse ise günahkâr olur.

87 Hasan Serhat Yeter, Fıkıh, s. 175.
88 Bakara suresi, 183. ayet.
89 Buhârî, Savm, 69; Müslim, Savm 127.
90 Ahmed bin Hanbel, C 4, 244.
91 Bakara suresi, 184. ayet
92 Bakara suresi, 185. ayet.

Kur'an-ı Kerim'in inmeye başladığı hicri takvime göre yılın dokuzuncu ayı olan Ramazan dinimizce en kutsal ay kabul edilir. Peygamberimiz şöyle buyurmaktadır: *"Ramazan ayı gelince cennet kapıları açılır, cehennem kapıları kapanır ve şeytanlar zincirlere vurulur."*[93]

Ramazan ayını iyi değerlendirmek gerekir. Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Bir kimse, Ramazan ayının faziletine inanarak ve mükâfatını Allah'tan umarak oruç tutarsa o kimsenin geçmiş günahları affolunur."*[94]

Ramazan ayında ortaya çıkan manevi atmosfer ve huzur bütün müminleri kuşatır. Rahmet yayılır, bereket ve mutluluk tecellisi, dünyada Müslüman toplumun bulunduğu her yerde hissedilir. Oruç tutulur, mukabeleler okunur, İftar edilir. Yatsı namazından sonra teravih namazı kılınır. Fakirlere fıtır sadakası verilir. Bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesi, bu ay içindedir. Dileyen Ramazan ayında, özellikle son on gününde itikâfa girer. Böylece Müslümanlar bu ayda manevi bir eğitimden geçerler.

Oruç, Yüce Allah'ın emrine boyun eğmektir. Sırf Allah rızası için yerine getirilen çok faziletli bir ibadettir. Bu niyetle oruç tutanları Allah mükâfatlandıracaktır. Bir kudsî hadiste şöyle geçmektedir: *"Oruçlu kimse, benim rızam için yemesini içmesini, cinsi arzusunu bırakmıştır. Oruç sadece benim için yapılan bir ibadettir. Onun ecrini ben veririm."*[95]

Oruç, mümini içgüdülerinin pençesinden kurtarır ve ruhi olgunluğa kavuşturur. Gerçek anlamda oruç tutmak; ruhumuza, kalbimize ve azalarımıza da oruç tutturmaktır. Sadece yemeden içmeden uzaklaşmak değil, aynı zamanda nefsi terbiye etmektir. Cenâb-ı Hakk'ın (c.c.) hoşnut olmadığı haramlardan uzaklaşmak, günaha sevk eden şeylere bakmamak, kul hakkı yememek, kendimizi kavgadan ve yalan, dedikodu, küfür gibi şeylerden uzak tutmaya çalışmaktır.

Bizim için en güzel örnek olan Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Kim oruçlu iken yalanı ve kandırmayı terketmezse bilsin ki onun yiyip içmesiyi bırakmasına Allah'ın ihtiyacı yoktur."*[96]

Oruç tutan kimse, Rabbine olan kulluk borcunu yerine getirmenin mutluluğunu yaşar.

Oruç tutanların Allah katındaki mevkileri yüksektir. Hz. Muhammed (s.a.v.) cennete girecek insanların dünyadaki amellerine göre değişik kapılardan cennete davet edileceğini bildirmiştir. O kapılardan biri de oruç tutmayı

DEĞERLENDİRELİM

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerîm'de şöyle buyurmuştur:

﴿ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذٖٓى اُنْزِلَ فٖيهِ الْقُرْاٰنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدٰى وَالْفُرْقَانِۚ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُۜ ... ﴾

"(O sayılı günler) insanlar için bir hidayet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur'an'ın kendisinde indirildiği Ramazan ayıdır. Öyle ise içinizden kim bu aya ulaşırsa onu oruçla geçirsin..."
(Bakara suresi, 185. ayet)

Bu ayet-i kerimeyi Ramazan ayının önemi açısından değerlendiriniz.

DİKKAT EDELİM

Herhangi bir özür yokken Ramazan günü oruç tutmamak büyük bir günahtır.

93 Buhârî, Savm, 5.
94 Buhârî, Savm, 6; Müslim, Sıyâm, 203.
95 Müslim, Sıyâm, 162.
96 Buhârî, Savm, 8, Edeb 51; Ebû Dâvud, Savm, 25; Tirmizî, Savm, 16.

sevenler için ayrılmış olan reyyân kapısıdır. "Oruçlular nerede?" şeklindeki çağrı üzerine onlar bu kapıdan girecekler ve daha sonra bu kapı kapatılacak, başkaları oradan giremeyecektir.[97]

Oruç tutan kimse nimetlerin kıymetini daha iyi anlar. Oruç, iradeyi güçlendirerek nefsin isteklerinin kontrol altına alınmasını sağlar. Oruç sabırlı olmayı yaşayarak öğretir. Allah Resulü (s.a.v.) *"Oruç sabrın yarısıdır."*[98] buyurarak bu gerçeği dile getirmiştir. Oruç kötülüklerden uzaklaşmaya vesiledir. Allah Resulü (s.a.v.) bu konuda şöyle buyurmuştur: *"Oruç bir kalkandır. Oruçlu kimse kötü söz söylemesin ve cahillik yapmasın. Eğer herhangi bir kimse kendisine çatar yahut kötü söz söylerse ona iki defa 'Ben oruçluyum' desin."*[99]

Oruç, insan bedeninin dinlenmesini sağlar. Vücutta biriken fazla toksinler oruç sayesinde erir ve beden rahata kavuşur. Bunun için Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: *"Oruç tutun ki sıhhat bulasınız."*[100]

3.2. Oruçla İlgili Kavram ve Hükümler

Oruçla İlgili Kavramlar

Sahur: İmsak vaktinden önce oruca hazırlık amacıyla kalkılan vakte sahur, bu vakitte yenilen yemeğe sahur yemeği denir. **"...Şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye (tan yeri ağarıncaya) kadar yiyin, için. Sonra da akşama kadar orucu tam tutun..."**[101] mealindeki ayet-i kerimede sahur vaktine atıf yapılmıştır.

Peygamberimiz sahur yemeğini çok önemsemiş, bir yudum suyla dahi olsa sahur yapılmasını tavsiye etmiş ve bir hadiste *"Sahur yapınız. Zira sahur yemeğinde bereket vardır."*[102] buyurmuştur.

İmsak: Orucun başlama vakti olup tan yerinin ağarmaya başladığı zamandır. Hadislerde sahur yemeğinin imsak vaktine yakın bir zamanda yenilmesi tavsiye edilir. İmsakla beraber artık oruç ibadeti başlamıştır. Ülkemizde Ramazan ayında Müslümanların imsak vaktini bilmesi için sabah ezanı, imsak vaktinde okunur.

97 bk. Buhârî, Savm, 4.
98 İbn Mâce, Sıyâm 44.
99 Buhârî, Savm, 2.
100 Taberani, Mu'cemu'l-Evsat, C 8, s. 174; Münzirî, et-Tergîb, C 2, s. 206.
101 Bakara suresi, 187. ayet.
102 Buhârî, Savm, 20; Müslim, Sıyâm, 45; Tirmizî, Savm, 17; Nesâî, Savm, 18.

BİLGİ KUTUSU

İFTAR DUASI

« اَللّٰهُمَّ لَكَ صُمْتُ وَبِكَ اٰمَنْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَعَلٰى رِزْقِكَ اَفْطَرْتُ وَبِصَوْمِ غَدٍ نَوَيْتُ

فَاغْفِرْلِى مَا قَدَّمْتُ وَمَا اَخَّرْتُ »

"Allah'ım! Senin için oruç tuttum, sana inandım, sana dayandım, Senin verdiğin rızıkla orucumu açtım. Yarının orucuna da niyet ettim, geçmiş ve gelecek günahlarımı bağışla."

(Ebu Davud, Savm: 22; bk. Buhârî şerhi, Feth'ul-Bâri, C 1, s. 13)

İftar: Akşamleyin güneşin batmasıyla orucun açılmasıdır. Akşam namazını bildirmek üzere okunan ezan, aynı zamanda iftar vaktini de bildirmektedir. Bu vakitten itibaren oruç tutan kişi yiyip içebilir. Hadislerde iftar için acele edilmesi tavsiye edilmiştir: *"İnsanlar, iftarı yapmakta acele ettikleri sürece hayır üzere devam etmiş olurlar."*[103] Peygamberimiz iftarını, akşam namazından önce su ve birkaç hurmayla açmıştır.

İftarı, hurma ve su ile başlatmak müstehaptır.

Ru'yeti Hilal: Ramazan orucuna başlamak, bayramı belirlemek gibi durumları tespit etmek için ayın hareketlerini esas alan kamerî takvime göre hilalin gözetlenmesi işlemidir. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:

"Allah Teâlâ hilalleri vakit ölçüleri kıldı. O hâlde hilali görünce oruca başlayın, onu tekrar görünce iftar edin."[104]

Yevmi Şek: Şüpheli gün anlamına gelir. Kamerî ayların sonunu ve başını tespitte ihtilaf edilen gün demektir. Bu durum özellikle Şaban ayının 29. günü hava kapalı olup ertesi günün Ramazan ayının ilk günü olup olmadığı hususunda şüpheye düşülmesi ile Ramazan ayının 29. günü hilalin tespit edilememesi ve havanın kapalı olup ertesi günün Şevval ayının ilk günü olup olmadığı hususunda şüpheye düşülmesi durumunda yaşanır. Bu durumda bir önceki ay 30'a tamamlanır. Günümüzde bu konuda Astronomi bilimi verilerinden faydalanılmaktadır.

Ramazan ayında mukabele yapmak, Resulullah'ın sünnetidir.

Mukabele: Kur'an-ı Kerim'i bir kişinin okuyup diğer insanların mushaftan takip etmesi şeklinde birlikte hatim yapılmasıdır. Mukabele geleneği Cebrâil'in (a.s.) Ramazan aylarında her gece Peygamberimizin yanına gelmesi ve o zamana kadar indirilmiş olan ayetleri karşılıklı okuyarak tekrar etmeleri şeklinde ortaya çıkmıştır. Ramazan ayında Kur'an-ı Kerim'in sesli okunması, dinleyenler üzerinde manevî bir huzur verir ve dinleyenlerin sevap kazanmasına vesile olur.

103 Buhârî, Savm, 45.
104 Ahmed bin Hanbel, Müsned, C 4, s. 321.

Kadir Gecesi: Kur'an-ı Kerim'in indirildiği mübarek gecenin adı, Kadir gecesidir. Allah Teâlâ, onu Ramazan ayının geceleri içinde gizlemiştir. Kadir gecesinin tam olarak hangi güne denk geldiği bilinmez. Ancak hadislerde bu gecenin Ramazan ayının son on günü içerisinde yer aldığı belirtilmiştir. Yaygın bir görüş olarak Kadir gecesinin Ramazan ayının 27. gecesine tekâbül ettiği düşünülmektedir. Sevap kazanmak amacıyla bu geceyi ihya etmek isteyenler, Ramazan gecelerini ibadet ile geçirmeye özen gösterirler.

YORUMLAYALIM

﴿ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ شَهْرٍ ﴾

"Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır." (Kadir suresi, 3. ayet)

Bu ayetteki çokluk ifadesi olan "*bin ay*" ifadesinin kaç yıla tekabül ettiğini bulunuz. Sonuç ile kadir gecesini ve bu ayeti yorumlayınız.

İtikâf: Kelime olarak; bir yerde durmak, beklemek, sabretmek, bir yerden ayrılmamak anlamlarına gelir. Resulullah (s.a.v.) Ramazan ayının son on gününü itikâfta geçirirdi. Bu sebeple Ramazan ayının son on gününde ibadet niyetiyle bir insanın, belli kurallara uyarak ve bir mescidde itikâfa girmesi sünnettir. İtikâf sırasında kişi zamanını namaz kılarak, Kur'an okuyarak, zikrederek, dua ederek ya da dinî eserler okuyarak geçirmelidir.

YORUMLAYALIM

Kamerî aylar 29 veya 30 gündür. Bir kamerî yıl ise 354 günden oluşur. Miladi ve kamerî takvim arasındaki gün farkının yaş/yıl hesaplamasındaki farkını görmek için Peygamberimizin yaşını hesap ediniz. Elde ettiğiniz sonucu arkadaşlarınızla yorumlayınız.

Fidye: Sözlükte kurtuluş bedeli demektir. Dinî ıstılahta herhangi bir mazeret sebebiyle Ramazan orucunu tutmayan kimsenin yaşlılık ve hastalığından dolayı hiçbir zaman kaza edebilme ümidi yoksa tutamadığı oruçların yerine geçmek üzere bedel olarak fakirlere para, yemek vs. vermesidir.

Ramazan Bayramı: Ramazan ayındaki bir aylık oruç ibadetinden sonra kamerî aylardan şevval ayının birinci, ikinci ve üçüncü günlerinde Müslümanların kutladığı dinî bayramdır.

Kaza: Yerine getirme, ödeme demektir. Zamanında yerine getirilememiş olan dinî görevlerin sonradan yerine getirilmesi için kullanılan bir kavramdır. Esas olan, ibadetlerin vaktinde ve şartlarına uygun olarak yerine getirilmesidir. Hiçbir ibadetin kazası, vaktinde yapılan bir ibadetle aynı değerde değildir.

Kefaret: Yerine getirilmeyen bir ibadeti, işlenen bir günahı veya yapılan bir hatayı telafi etmek amacıyla yapılması gereken mali veya bedenî ibadettir. Özürsüz olarak bozulan Ramazan orucunun kaza edilmesi ve kefaretinin tutulması gerekir.

Ramazanın son on günü itikâfa girmek sünnettir.

Orucun Şartları

- Yükümlülük Şartları
  - Müslüman Olmak
  - Ergenlik çağına gelmek
  - Âkil olmak
- Geçerlilik Şartları
  - Oruç tutmaya gücü yetmek
  - Muhkim olmak
  - Niyet etmek
- Sıhhat Şartları
  - Orucu bozan hâllerden uzak durmak
  - Kadının hayızlı ve nifaslı olmaması

Oruçla İlgili Hükümler

Oruç tutan kişilerin yerine getirmesi gereken şartlar, orucu bozan ve bozmayan durumlar, bozulması durumunda yapılması gereken şeyler, oruçla ilgili hükümleri oluşturur.

DİKKAT EDELİM

Müslüman kimse Ramazan orucunu tutmamak için bahane değil, tutmak için sebep arar.

Orucun Şartları

1- Yükümlülük Şartları:

- Müslüman olmak.
- Büluğ çağına ermiş olmak
- Âkil olmak

Büluğ çağına ermemiş çocuğa ve akıl hastasına oruç farz değildir.

2- Geçerlilik Şartları:

- *Oruç tutmaya gücü yetmek:* Çok yaşlı ya da çok hasta olan kimselerin oruç tutmaya gücü yetmeyebilir.
- *Mukim olmak:* Dinen yolcu hükmünde olan kişinin orucu zamanında yerine getirme mecburiyeti yoktur. Bu durumda tutamadığı oruçlarını daha sonra kaza eder. Ancak bu kimse dilerse orucunu tutabilir.

Mescidi Nebi'de bir iftar sofrası

3-Sıhhat Şartları:

- *Niyet etmek:* Tutulacak olan oruca kalben niyet etmek, orucun sıhhati için şarttır. Niyeti dille söylemek ise sünnettir. Nafile oruç, günü belli adak oruçlarına istivâ vaktine (öğle vaktine) kadar niyet edilebilir. Kaza, keffaret ve adak oruçlarına ise imsak vaktine kadar niyet etmek şarttır. Ancak Ramazan ayı orucu vakit ile sabit olduğu için niyet şartı aranmaz. Şâfii mezhebine göre Ramazan orucuna en geç imsak vaktinde niyet etmek zorunludur. Ramazan orucuna her gün kalben de olsa niyet etmek gerekir. Mâliki mezhebine göre Ramazan

başındaki niyet yeterlidir. Oruç tutmak amacıyla sahura kalkmak da niyet sayılır.

- *Orucu bozan hâllerden uzak olmak:* Tutulan orucun geçerli olması için yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmak gerekir. Ayrıca yalan, gıybet, küfretmek gibi günahlardan sakınarak dili muhafaza etmek, oruçtan sevap kazanabilmek için önemlidir.
- *Kadının hayızlı ve nifaslı olmaması:* Bu durumdaki kadın, Ramazan ayında tutamadığı oruçlarını uygun bir vakitte kaza eder.

Bilerek yeme ve içme orucu bozar.

Orucu Bozan Durumlar

Yeme, içme ve cinsel ilişkide bulunmak orucu bozar. Burada yeme ve içme ifadesi, yenilip içilmesi normal olan her şeyi ifade eder. Bunların dışında oruçluyken gıybet, dedikodu gibi işlenen günahlar, orucun faziletini ve sevabını zedeler. Oruç sadece aç ve susuz kalmak değil, günahlardan da sakınmaktır.

Orucu bozan durumların bir kısmı hem kaza hem de kefaret gerektirmektedir. Bir kısmı ise sadece kaza gerektirmektedir.

Orucu Bozan Hem Kaza Hem Kefaret Gerektiren Durumlar:

Oruç tutmakla yükümlü kimse, vaktinde niyetlenerek tutmakta olduğu bir Ramazan orucunu özürsüz olarak kasten bozarsa kefaret ve bozulan her gün için de kaza orucu gerekir.[105] Kefaret sadece Ramazan ayında bozulan orucun cezasıdır. Ramazan orucunun kazasını yapan kişi, orucunu bozarsa kefaret gerekmez sadece günü gününe kaza eder. Ramazan orucunu bozan ve kefaret gerektiren durumlar şunlardır:

- Ramazan ayında oruçluyken kasıtlı olarak yenilip içilebilecek bir şeyi yemek veya içmek.
- Ramazan'da oruçluyken cinsel ilişkide bulunmak.

NOT EDELİM

Kaza orucuna imsaktan önce niyet edilmelidir. İmsaktan sonra yapılacak niyet geçerli değildir.

Kefaret; Ramazan ayında bozulan oruç için Ramazan orucunun hürmetini ihlal etmenin cezasıdır. Ramazan ayı dışında her hangi bir zamanda bozulan oruç için kefaret söz konusu olmaz.

Orucu özürsüz olarak bozmanın cezası olan kefaret, bir köle azat etmektir. Ancak günümüzde köle ve cariye bulunmadığından, kefaret olarak iki ay peş peşe oruç tutulmalı ve bozulan orucun kazası yapılmalıdır. Bu mümkün olmadığı takdirde, 60 fakiri sabahlı akşamlı bir gün veya bir fakiri 60 gün doyurmak gerekir. Bu yemeğin parasını bir fakire vermek de mümkündür.

Kefaret orucu; oruç tutmanın mekruh olduğu günler dışında ya engel olmayan bir vakitte, iki hicri ay veya altmış gün peş-peşe tutulur.

105 bk. Buhârî, Savm, 30; Müslim, Sıyâm, 81.

Hasta olan kişiye serum takıldığında orucunu sadece kaza eder.

BİLGİ KUTUSU

Ashab-ı kiramdan Ebû Hureyre'nin (r.a.) şu rivayeti kefaret orucuna delil teşkil etmektedir:

"Adamın biri Resulullah'a (s.a.v.) gelerek dedi ki:

- Ey Allah'ın Resulü mahvoldum!

- Seni mahveden nedir?

- Ramazanda oruçlu olduğum hâlde sabredemedim bilerek orucumu bozdum.

- Bir köle azat edebilir misin?

- Hayır.

- Peşpeşe iki ay oruç tutabilir misin?

- Hayır.

- Altmış yoksulu doyurabilir misin?

- Hayır.

Peygamberimiz bir süre bekledi. Bu sırada Peygamberimize içi hurma dolu bir sepet getirildi. Peygamberimiz "az önce soru soran nerede?" dedi. Adam "buradayım" dedi. "Bunu al ve sadaka olarak dağıt" diye buyurdu. Adam;

-Bizden daha yoksul birine mi vereceğim? Allah'a yemin ederim ki, bir uçtan bir uca Medine'de ailesi benden daha fakir bir kişi yoktur.

Adamın böyle demesi üzerine Resulullah (s.a.v.) ön dişleri görününceye kadar güldü ve sonra şöyle buyurdu:

- Bunları al, ailene yedir."

(bk. Buhârî, Savm, 30; Müslim, Sıyâm, 81)

Orucu Bozan Yalnız Kaza Gerektiren Durumlar:

- Ramazan dışında bir orucu kasıtlı olarak veya bir özür sebebiyle bozmak. (Nafile bile olsa başlanmış bir ibadeti kasıtlı olarak bozmak doğru değildir.)
- Sigara dumanını içine bilerek çekmek.
- Abdest alırken ağza ve burna verilen suyun hata ile yutulması.
- Ağza giren kar, yağmur ya da dolu tanesinin hata ile yutulması.
- Oruçluya gıda verici enjeksiyon, serum takılması ve kan verilmesi.
- Su almaksızın deva veya gıda veren bir hapı yutmak.
- Yolculuğa çıktıktan sonra orucunu bozmak.
- Kendi isteği ile zorlayarak ağız dolusu kusmak.
- Başkasının zorlaması ile orucu bozmak.
- İmsak vakti geçtiği hâlde geçmediğini zannederek yiyip içmeye devam etmek.
- İftar vakti gelmediği hâlde geldiğini zannederek orucunu açmak.

Bu şeylerden birini yapan kişinin orucu bozulur. Bununla birlikte orucu bozulan kimsenin akşama kadar oruçluymuş gibi devam etmesi müstehaptır.

Özürlü veya özürsüz olarak oruç tutamayanlar günü gününe kaza ederler. Oruca niyet etmeyerek Ramazan günü yiyip içen kişi daha sonra kaza orucu tutar.

Kaza orucunu bozmak, Ramazan orucunu bozmak gibi değildir. Ramazan orucunu kasten bozmak kefaret gerektirirken, kaza orucunu kasten bozmak ise yalnızca bir gün kazayı gerektirir.

Ramazan ayında ve oruç tutmanın mekruh olduğu günler dışında yılın her günü kaza orucu tutulabilir. Kaza orucu, ayrı ayrı günlerde tutulabileceği gibi peş peşe de tutulabilir.

Oruçluyken gündüz vakti hayız veya nifas olan kadının orucu bozulmuş olur. Hasta ve yolcu olarak oruç tutamayan kimselerin oruç tutanlara saygının bir gereği olarak Ramazan günü açıktan değil gizli olarak yemek yemeleri hoş bir davranıştır.

Oruç tutmamayı mübah kılan hâller:

Allah Teâlâ, kullarını güç yetiremeyecekleri şeylerden dolayı mükellef tutmamamıştır. Bu durum, oruç için de geçerlidir. Nitekim Allah Teâlâ, oruç için tanınan kolaylıkları ayetinde şöyle belirtmektedir:

"Sayılı günlerde olmak üzere (oruç size farz kılındı). Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa (tutamadığı günler kadar) diğer günlerde kaza eder. (ihtiyarlık veya şifa umudu kalmamış hastalık gibi devamlı mazereti olup da) oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakir doyumu kadar fidye gerekir. Bununla beraber, kim gönüllü olarak hayır yaparsa bu kendisi için daha iyidir. Eğer bilirseniz (güçlüğüne rağmen) oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır."[106]

BİLGİ KUTUSU

Oruç tutmamayı mübah kılan özür hâlleri:

Yolculuk	Ramazanda, on beş günden az kalmak üzere en az 90 kilometre mesafedeki bir yere yolculuk niyetiyle giden bir kimse oruç tutmayabilir. Ancak oruç tutması sıkıntı vermeyecekse Ramazan orucunu tutması daha hayırlıdır.
Hastalık	Hastalığın zarar vermesinden veya iyileşme sürecinin uzamasından korkan kimse oruç tutmayabilir. Böyle durumlarda, tutmakta olduğu orucu da bozabilir. Oruç tuttuğu takdirde hastalığının kendisine zarar vereceğini mütehassıs bir doktorun bildirmesi veya doktora gitme imkânı yoksa bunu kendisinin iyice hissetmesi gerekir.
Yaşlılık	Oruca dayanamayan yaşlılar oruç tutmayabilirler. Tutamadıkları oruçları kaza etme ihtimali olmayan yaşlılar ise her günün orucu için bir fidye verirler.
Kadının emzikli veya hamile olması	Emzikli ya da hamile olan bir kadın, oruç tuttuğunda kendisine yahut çocuğuna zarar gelmesinden korkarsa oruç tutmayabilir. Daha sonra orucunu kaza eder.
Hayız veya lohusalık hâli	Bir kadın, oruçlu iken adet görmeye başlarsa veya doğum yaparsa orucunu bozar. Adet günlerinde ve lohusalığı süresince oruç tutmaz. Daha sonra orucunu kaza eder.
Düşmanla savaş hâli	Ramazan ayında düşmanla savaşan asker, oruç tuttuğu takdirde zayıf düşeceğinden endişe ederse oruç tutmayabilir. Orucunu uygun bir vakitte kaza eder.
Zorlanma veya tehdit altında kalma	Öldürülmek ya da yaralanmakla tehdit edilen kimse oruç tutmayabilir veya başladığı orucu bozabilir. Orucunu kaza eder.
Şiddetli açlık veya susuzluk	Oruçluyken açlık veya susuzluk sebebiyle aklına veya vücuduna ciddi bir zarar geleceğinden korkan kimse orucunu bozabilir. Sonra orucunu kaza eder.

106 Bakara suresi, 184. ayet.

ÖĞRENELİM

Orucu Bozmayan Durumlar

• Oruçlu olduğunu unutarak bir şeyler yemek ve içmek: Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse oruçlu olduğunu unutarak yer içerse orucunu tamamlasın, bozmasın. Çünkü onu, Allah yedirmiş ve içirmiştir." (Buhârî, Savm, 7)

• Abdestten sonra ağızda kalan ıslaklık.

• Boğaza toz ve duman girmesi, kulağa su kaçması.

• Dişleri arasında sahur yemeğinden kalan ve nohut tanesinden küçük kırıntıyı yutmak.

• Kendi isteği olmayarak kusmak, ağızdan dışarı çıkmayan kusuntuyu geri yutmak.

• Misvak kullanmak, macunsuz diş fırçalamak. (Diş macununun tat vermesi veya suyun boğaza kaçması ihtimalinden dolayı imsaktan önce diş fırçalamaya özen gösterilmelidir.)

• Gül, çiçek, esans, misk gibi güzel kokuları koklamak, sürünmek.

• Göze sürme çekmek.

• Mideye etkisi ulaşmayan bir ilacı vücuda sürmek veya damlatmak.

• Kan aldırmak, hacamat yaptırmak.

• Gündüz uyurken ihtilam olmak.

• Banyo yapmak. Geceleyin ihtilam veya cünüp olan kimsenin imsaktan sonra gusül alması orucu bozmaz.

Orucu bozmayan durumlarda orucun bozulduğunu zannederek yiyip içmek, orucun kazasını gerektirir.

Tükürüğü ağızda biriktirip yutmak, gıda verme ihtimali olan yemek kokusunu veya gül gibi güzel bir kokuyu içine çekmek, gusül ya da abdestte ağza ve burna su verirken aşırı gitmek mekruhtur.

Oruçlunun oruç tutamayacak şekilde kendisini güçsüz duruma düşürecek kadar ağır iş yapması mekruhtur. Ancak ağır işte çalışmak zorundaysa o kimsenin oruçluyken çalışması mekruh değildir.

Orucun Fidyesi

Fidye, yaşlılık veya iyileşme ihtimali bulunmayan bir hastalık sebebiyle oruç tutamayan kişinin, tutamadığı her güne karşılık bir fakire, sabah ve akşam yemek yedirmesi veya bu yemeğin bedelini para olarak vermesidir. Bu hususta Kur'an-ı Kerim'de **"...Oruç tutmaya güç yetiremeyenler, bir fakir doyumu kadar fidye öder..."**[107] buyurulmaktadır.

Oruç tutmaya gücü yetmeyen düşkün ve yaşlı kimseler ile iyileşme ümidi olmayan hastalar, Ramazan ayının her günü için birer fidye verir. Fidye verecek olanlar, dilerlerse fidyenin hepsini bir fakire topluca verebilirler veya ayrı ayrı fakirlere dağıtabilirler. Bu fidye, Ramazanın başlangıcında verilebileceği gibi, Ramazanın içinde veya sonunda da verilebilir. Fidye vermeye güç yetiremeyenler, tevbe edip Allah'tan af dilerler.

Fidye veren kişi şayet sonradan iyileşirse fidye verdiği oruçlarının kazasını da tutmak zorundadır.

3.3. Oruç Çeşitleri

a. Farz Oruçlar

- Ramazan Orucu: Ramazan ayında oruç tutmak farzdır. Peygamberimiz, *"Hilali (ramazan hilalini) görünce oruca başlayın; onu tekrar (şevval hilalini) görünce bayram yapın. Eğer hava kapalı ise içinde bulunduğunuz ayı otuz güne tamamlayın"*[108] buyurarak bu orucun ne zaman tutulacağını açıklamıştır.
- Ramazan Orucunun Kaza veya Kefareti: Vaktinde tutulamayan ya da bir özürden dolayı bozulan Ramazan orucunun kazasını ve özürsüz olarak bozulan Ramazan orucunun kefaretini tutmak gerekir.

b. Vacip Oruçlar

- Adak orucu: Adak orucu, bir kimsenin Allah rızası için tutmayı adadığı oruçtur. Bu oruç iki türlüdür:

a. Bir şarta bağlı olarak adanan oruç: Mesela; "Falan işim olursa Allah rızası için üç gün oruç tutacağım." diyen kimsenin şart gerçekleştiğinde adadığı orucu tutması gerekir. İmsak vaktine kadar bu oruca niyet edilmesi gerekir.

b. Bir şarta bağlı olmaksızın adanan oruç: Eğer tutulacağı gün belirtilmişse o günde, gün belirtilmemişse istenilen bir zamanda tutulması vacip olur. Bu oruca kuşluk vaktine kadar niyet edilebilir.

107 Bakara suresi. 184. ayet.
108 Buhârî, Savm, 11.

- Yemin kefareti orucu: Yeminini bozan kimse kefaret olarak; bir köle âzat etmekle veya on fakiri sabahlı akşamlı doyurmakla ya da on fakiri giydirmekle yükümlüdür. Eğer bunlara gücü yetmezse üç gün oruç tutması gerekir. Bu oruç için imsak vaktine kadar niyet edilmesi gerekir.

  Hanefi ve Hanbeliler'e göre bu üç gün orucun arka arkaya tutulması şarttır. Şâfiîlere göre ise bu orucun peşpeşe tutulması gerekmez.

- Nafile orucun kazası: Hanefi ve Mâliki mezhebine göre tutulmaya başladıktan sonra herhangi bir sebeple bozulan nafile bir orucun kazası vaciptir. Şâfii ve Hanbeli mezhebine göre vacip değildir. Bu oruçlar için imsak vaktine kadar niyet edilebilir.

BİLİYOR MUSUNUZ

Peygamberimiz şöyle buyurdu:

"Kim Ramazan orucunu tutar ve ona Şevval ayından altı gün ilâve ederse sanki bütün yıl oruç tutmuş gibi olur."

(Müslim, Sıyâm, 204)

c. Nafile Oruçlar

Farz ve vacip olan oruçların dışında tutulan oruçlara **nafile** oruç denir. Nafile oruçların sünnet, müstehap, mendup veya tatavvu olarak adlandırıldıkları da olur. Nafile oruç, mübah olan tüm günlerde tutulabilir. Ancak bazı günlerde oruç tutmak daha faziletli görülerek bugünlerde oruç tutmak sünnet veya mendup kabul edilmiştir.

ÖĞRENELİM

MEKRUH ORUÇLAR

Tutulması herhangi bir sebepten dolayı mekruh kabul edilen oruçlar vardır. Bunlar ikiye ayrılır:

Tahrimen Mekruh Oruçlar

Müslümanların sevinçlerini paylaştıkları bayram günlerinde oruç tutmak harama yakın mekruhtur.

Bu oruçlar iki vakitte söz konusu olur;

a. Ramazan Bayramının birinci gününde,

b. Kurban Bayramının dört gününde.

Ebû Ubeyd (r.a.) şunları demiştir:

Hz. Ömer (r.a.) ile birlikte bayram namazı kıldım. Hutbeden önce namaz kıldırdı. Sonra kalkıp hutbede şöyle hitap etti:

"Şüphesiz Resulullah (s.a.v.) bu bayram günlerinde oruç tutmayı nehyetti. Çünkü Kurban Bayramı günü kurbanlarınızın etinden yiyeceğiniz gündür. Ramazan Bayramı ise oruçlarınıza son verdiğiniz gündür."

(Buhârî, Savm, 66; Müslim, Sıyâm, 138)

Tenzihen Mekruh Oruçlar

a. Visal orucu tutmak. Yani; akşam iftar etmeksizin iki gün üst üste oruç tutmak.

b. Savm-ı dehr tutmak. Yani; oruca hiç ara vermeden bütün sene gündüzleri oruç tutmak.

c. Sadece aşure günü oruç tutmak.

d. Şaban ayının son günlerinde özellikle Şaban ayının son günü olan şek günü (yevm-i şek) oruç tutmak.

e. Hac yapmakta olan hacıların Terviye ve Arefe Günü (Zilhicce ayının 8. ve 9. günü) oruç tutması.

f. Cuma günü tek gün oruç tutmak.

Peygamberimiz belli günlerde nafile oruç tutmuş ve ümmetini de nafile oruç tutmaya teşvik etmiştir. Nafile oruçlarda kuşluk vaktine kadar niyet edilebilir. Günü belli olan nafile oruçlar şunlardır:

- Her hafta pazartesi ve perşembe günleri oruç tutmak,
- Ayda üç gün, özellikle kamerî ayların 13, 14 ve 15. günleri oruç tutmak,
- Muharrem ayında özellikle aşure günü ve civarında oruç tutmak,
- Recep ve Şaban ayının bir kısmında oruç tutmak,
- Zilhicce ayının ilk günlerinde ve (hacda olmayanlar için) özellikle Arefe gününde oruç tutmak,
- Davud'un (a.s.) tuttuğu gibi bir gün tutup bir gün tutmamak (Savm-ı Davud).

Kaza borcu olan kişi, nafile bir orucu tutmak yerine, önceliği kaza borcuna vermelidir. Günü belli olan ve burada zikredilen nafile oruçlar, kaza borcu olsa bile Hanefi mezhebine göre tutulabilir. Şâfii mezhebine göre ise zimmetinde Ramazan orucunun kazası bulunan kişinin kaza orucunu tutmadan nafile oruç tutması mekruh görülmüştür.

BİLİYOR MUSUNUZ

Oruç, sevabı en fazla olan ibadetlerdendir. Bir Hadis-i Kudsi'de Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurur:

"Her bir iyilik için on mislinden yedi yüz misline kadar karşılık vardır. Fakat oruç başkadır. Çünkü oruç benim içindir, onun karşılığını ben vereceğim..."

(Müslim, Sıyâm, 164)

DİKKAT EDELİM

Orucun Çeşitleri

- **Farz Oruçlar**
  - Ramazan orucu,
  - Ramazan orucunun kazası ve kefareti
- **Vacip Oruçlar**
  - Adak orucu,
  - Yemin kefareti orucu
  - Nafile orucunun kazası
- **Nafile Oruçlar**
  - Muharrem orucu,
  - Zilhicce orucu,
  - Şevval'de 6 gün,
  - Her ay üç gün,
  - Pazartesi ve perşembe günü tutulan oruçlar
  - Nafile oruçlar
- **Mekruh Oruçlar**
  - Tahrimen Mekruh
    - Ramazan Bayramının 1. günü ve
    - Kurban Bayramının 4 günü
  - Tenzihen Mekruh
    - Bütün sene tutulan oruç,
    - Visal ve şek günü orucu,
    - Hacının terviye ve arefe günü orucu,
    - Sadece aşure ve sadece cuma günü tutulan oruç

4. Hac

4.1. Haccın Farziyeti ve Önemi

Haccın İslam'daki Yeri ve Önemi

"Hac" kelimesi sözlükte; saygı duyulan büyük ve önemli bir şeye yönelmek, ziyaret etmek, bir yere gidip gelmek anlamlarına gelir. Bir fıkıh terimi olarak hac; imkânı olan Müslümanların ihrama girdikten sonra Zilhicce ayının 8-12. günlerinde Kâbe, Arafat, Müzdelife ve Mina'da belli dinî görevleri şart ve usulüne uygun olarak yerine getirmek suretiyle yaptıkları ibadettir. Bu ibadeti yerine getirene hacı denir. Hac, hicretten sonra 9. yılda farz kılınmıştır.

"...Siz de İbrahim'in makamını bir namaz yeri edinin..."
(Bakara suresi, 125.ayet)

Haccın Farziyeti

Hac temel ibadetlerimizden birisidir. Gerekli şartları taşıyan Müslümanların ömründe bir defa yerine getirmesi farzdır. Haccın farz olduğu kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Bu ibadetin geciktirilmeden genç yaşlarda yerine getirilmesi tavsiye edilmiştir.

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:

﴿...وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلًاۜ..﴾

"...Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır..."[109]

Bu ayet nazil olduğunda Peygamberimiz ashabına *"Ey insanlar! Hac size farz kılındı, haccedin."* buyurmuştur.[110] Ayrıca Peygamberimiz hac için gerekli imkanlara sahip olan kişilerin bir an önce hac ibadetini yerine getirmesini istemiştir.[111] Hac ibadeti hicretin 9. yılında farz kılınmış ve Peygamberimizin bir defa hac ibadetini yerine getirmiştir.[112] Peygamberimizin vefatından önce yaptığı için bu hacca **veda haccı** denilmiştir.

Hac ibadetinde; namaz kılmak, kurban kesmek, tavaf etmek, sa'y yapmak, vakfede durmak, şeytan taşlama, tıraş olmak, ihram giymek gibi davranışlar ibadet olarak yerine getirilmektedir.

Bedel Haccı: Ölüm, yaşlılık, devamlı hastalık gibi sebeplerden dolayı bizzat hacca gidemeyecek kimseler kendi yerlerine vekâleten birilerini gönderebilirler. Buna bedel yolu ile hac denir. Gönderen kimsenin üzerine farz olan hac borçları, bu yöntemle eda edilebilir.

BİLGİ KUTUSU

Hac Kimlere Farzdır?

1. Müslüman olmak.
2. Akıllı olmak.
3. Ergenlik çağına gelmiş bulunmak.
4. Hür olmak.
5. Haccın farz olduğunu bilmek.
6. Hac masraflarını karşılayacak maddi birikimi olmak.
7. Haccı yapabilecek zamana yetişmiş olmak.
8. Sağlıklı olmak.
9. Yol güvenliğinin bulunması.

109 Âl-i İmrân suresi, 97. ayet.
110 Müslim, Hac, 412.
111 bk. İbni Mâce, Menâsik, 1.
112 Abdulkerim Özaydın, "Hac", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C 14, s. 388.

BİLGİ KUTUSU

﴿ وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ... ﴾

"Hac ve umreyi Allah için tamamlayın."

(Bakara suresi, 196. ayet)

Haccın birey ve toplum hayatındaki önemi

Hac ibadetini yerine getirme konusunda ihmalkâr davrananları Peygamberimiz çok ağır bir şekilde uyarmıştır: *"Bir kimse yiyecek, içecek ve binecek masraflarına sahip olup Beytullah'a gitmesi mümkün iken haccetmezse onun yahudi veya hristiyan olarak ölmesine hiçbir mâni yoktur!"*[113]

Hac ibadetini yerine getirirken Allah'ın emir ve yasaklarına karşı her zamankinden daha fazla dikkatli davranırız. Bu da bizim söz ve davranışlarımızı kontrol altına almamızı sağlar.

Hac ibadetini, gerekli şartları taşıyan Müslümanların ömründe bir defa yerine getirmesi farzdır.

Bu konuda Peygamberimiz şöyle buyurmuştur:

"Kötü söz söylemeden ve büyük günah işlemeden hacceden kimse, annesinden doğduğu gündeki gibi günahsız olarak evine döner."[114]

Haccın içinde; tavaf, sa'y, vakfe, kurban, şeytan taşlama gibi pek çok ibadet bulunmaktadır. Bu ibadetler hem sevap kazanılmasını sağlar, hem de Müslümanları günah kirlerinden arındırır.

Peygamberimiz buyurdu ki: *"İslam'a girmek, hicret etmek ve hac yapmak, geçmiş günahları ortadan kaldırır."*[115]

Kâbe merkez olmak üzere Mekke şehrini içine alacak şekilde çevreleyen bölgeye harem bölgesi denir.

Hac ibadeti, farz olan görevler açısından bir haftadan daha az bir sürede tamamlanabilmektedir. Bununla birlikte İslam'ın doğduğu kutsal topraklarda bulunan ziyaret yerlerini görmek, Mekke ve Medine'nin manevi ikliminden istifade edebilmek için manevî gelişimimizi sağlayan bir ibadettir. Hac ibadetinde önceliğimiz bol bol ibadet yapmak olduğundan burada bulunduğumuz günleri en verimli şekilde geçirmeye çalışırız. Tavaflarımız, namazlarımız, Kur'an okumamız, zikirle meşgul olmamız, dualarımız yoğun bir ibadet ortamına girmemizi sağlar. Bu yoğunlukta bir ibadet bizim fikir, duygu ve düşüncelerimizi zenginleştirerek hayatımızı değiştirir. Hac bizi her yönden kuşatır ve özel bir eğitime tabi tutar. Bu yönüyle hac, bir eğitim ve ibadet kampıdır. Hacdan gelen insanlarda gördüğümüz güzel değişikliklerin sebebi budur.

Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Mebrur (gereklerine uygun olarak yerine getirilmiş, günah ve isyan karıştırılmamış, ihlas ve samimiyetle yapılmış) haccın karşılığı, ancak cennettir."[116]

113 Tirmizî, Hac, 3.
114 Buhârî, Hac, 4.
115 Müslim, Îmân, 192.
116 Buhârî, Umre, 1.

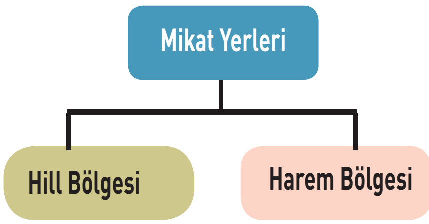
YAZALIM

Aşağıdaki tabloyu haccın birey ve toplum hayatındaki etkilerine uygun olarak doldurunuz.

4.2. Hac ve Umreyle İlgili Kavram, Mekân ve Hükümler

Mikat Yerleri: Hac ve umre yapmaya niyet edenlerin ihrama girdikleri yerlere mikat denir. Hac veya umre yapmak için Mekke'ye doğru yola çıkanların Mekke çevresinde ihrama girmeleri için belirlenmiş yerler vardır. Müslümanlar bu yerleri ihramsız olarak geçemezler.

İki çeşit mikat yeri vardır.

1- Hill Bölgesi: Mekke'nin dışında başka şehir veya ülkelerden hac ve umre ibadeti için gelenlerin ihramsız geçemeyecekleri bölgeye **Hill** denir.

Hill bölgesinin mikat yerleri beştir. Mekke etrafından bulunan muhtelif yönlerdeki sınırları gösteren bu yerlerin isimleri şu şekildedir: Zülhuleyfe, Zat-ı Irk, Karnu'l-menâzil Cuhfe ve Yelemlem.

2- Harem Bölgesi: Kâbe merkez olmak üzere Mekke şehrini içine alacak şekilde çevreleyen kutsal bölgeye denir. Bu bölgenin kendine has statüsü vardır. Otu koparılmaz, ağacı kesilmez, hayvanları avlanmaz. Gayrimüslimler bu alana giremezler.

Müslümanlar çeşitli ülkelerden hac için Mekke'ye gelir.

Kâbeye en yakın olan ve umre için tercih edilen *Tenim* denilen "Hz. Âişe mescidi", Tâif yönünde "Cirâne", Cidde istikametinde Hudeybiye yakınlarında "Aşâir", Irakyolu üzerinde "Seniyyetülcebel, Yemen yolu üzerinde "Edâetü'-leben" ve Arafat sınırında "Batn-ı Nemîre" Harem bölgesinin mikat yerleridir.

Başka ülkelerden Mekke'ye gelenler hill bölgesinde ihrama girip Mekke'ye gelir ve görevlerini yapıp ihramdan çıkarlar. Bu kişiler artık Mekke'de ikamet ediyor sayılırlar. Bu yüzden tekrar umre yapmak isterlerse daha uzak olan hill bölgesinin mikat sınırlarına gitmezler. Yakın olan Mekke çevresindeki Harem bölgesinin mikat yerlerine giderek oradan ihrama girerler.

BİLGİ KUTUSU

﴿...وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾

"... ve Beyt-i Atîk'i (Kâ'be'yi) tavaf etsinler."

(Hac suresi, 29. ayet)

İhrama girmek: Hac veya umre yapacak bir kimse mikat sınırına gelince ihrama girer. İhrama girmek haccın şartlarındandır. İhrama girmeden hac ve umre yapılamaz. İhrama girdikten sonra iki rekât sünnet olan ihram namazı kılınır.

Haccın şartlarından biri ihramdır. İhrama girmek; hac ya da umre yapmaya niyet eden kişinin, başka zamanlarda işlemesi mübah olan bazı fiil ve davranışları, belirli bir süre kendisine haram kılması, yasaklamasıdır.

İhramın belden yukarısını örten kısmına ridâ denir

Hac ve umre yapanların bazı davranışları kendilerine yasak etmeleri ve bu amaçla giydikleri kıyafete **ihram** denir. Erkekler iki parça havlu veya benzer bir kumaştan yapılan dikişsiz sade bir kıyafete bürünür. Bu kumaşlardan belden aşağısına dolayarak örtülen parçasına **izâr**, belden yukarısını örtene de **ridâ** denir. Bu ikisinin dışında iç çamaşır, çorap, şapka, eldiven, topuk ve parmak kısımları kapalı ayakkabı vs. hiçbir kıyafet giyemezler. Topuk ve parmakları açık terlik, gözlük, saat, yüzük, kemer, para cüzdanı, şemsiye kullanabilirler.

Hanımların normal kıyafetleri ihram sayılır ve özel bir ihram kıyafeti yoktur. Hanımların sadece ihrama girmeye niyet etmeleri yeterlidir. Hanımlar sadece peçe takamazlar.

İhramın sembolik anlamı:

- İhram giymek kefen giymek gibidir. Her an ölüme hazırlıklı olmamız gerektiğini hatırlatır.
- Herkes aynı ihramı giyer. Çünkü hepimiz Allah (c.c.) katında eşittir. Bu yüzden âmir yada memur, zengin yada fakir herkes aynı ihramı giymek zorundadır.
- İhram, bir takva elbisesidir. Bunu giyen kişinin normal insanlardan daha dikkatli olması gerekir. Hayvan veya bitki herhangi bir canlıya zarar veremez.

BİLİYOR MUSUNUZ

Lebbeyk zikri şu şekildedir:

لَبَّيْكَ اَللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ ۞ لَبَّيْكَ لاَشَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ ۞
اِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ ۞ لاَشَرِيكَ لَكَ ۞

"Buyur Allah'ım emret ! (Emrine amadeyim) Emret (Allah'ım). Senin eşin ve ortağın yoktur, emret! Hamd senin, nimet senin ve mülk de senindir. Senin, eş ve ortağın yoktur."

(Buhârî, Hacc, 20; Müslim, Hacc, 23)

Niyet: Hac veya umre ibadeti için niyet etmek ihramın rükünlarındandır. İhrama girdikten sonra umre veya hac için niyet edilir.

Telbiye: Hac veya umreye niyet ettikten sonra haccın bazı görevlerini yapıp bitirinceye kadar lebbeyk zikrini okumaya telbiye denir. Niyetten sonra telbiye zikrini okumak ihramın rükünlerindendir.

BİLGİ KUTUSU

İHRAM YASAKLARI

1-Elbise Giymek:

İhramlı erkeğin dikişli elbise giymesi, başını ve yüzünü örtmesi, ayakkabı giymesi yasaktır.

2-Kokulu Maddeleri Kullanmak:

İhramlı, vücuduna veya herhangi bir organının tamamına koku sürerse kurban keser. Bundan daha az miktarda koku sürenin sadaka vermesi gerekir.

3-Yağlanmak: (Krem sürmek)

Tedâvi dışında, sırf süslenmek için kokulu olmayan krem ve yağı vücuduna süren kimsenin durumu koku süren gibidir. Kullanılan krem, tedâvi maksadını taşıyorsa herhangi bir ceza gerekmez.

4-Tıraş Olmak veya Saçını Kesmek:

İhramlı olan kimse saçının veya sakalının dörtte birini veya daha fazlasını tıraş ederse, koyun veya keçi kurban etmesi gerekir. Dörtte birden azını keserse, sadaka verir, ihramlının yalnız bıyıklarını kesmesi de sadaka vermesini gerektirir.

5-Tırnaklarını Kesmek:

İhramlının, el yahut ayak tırnaklarının tamamını kesmesi koyun veya keçi kurban etmesini gerektirir. Daha azı için ise sadaka gerekir.

6-Cinsel Davranışlar:

İhramlı iken cinsî münasebette bulunmak yasaktır. Arafat'ta vakfeden önce bu yasağı işleyen kimsenin haccı geçersiz olur.

Hac Güzergâhı

Hac görevlerinin yapılacağı yerler Mescidi Haram'dan başlayarak, Mina, Müzdelife ve Arafat olmak üzere 20 km uzunlukta bir alandır. Sırasıyla bu yerler, bu yerlerde yapılan ibadetler ve hükümler şu şekildedir.

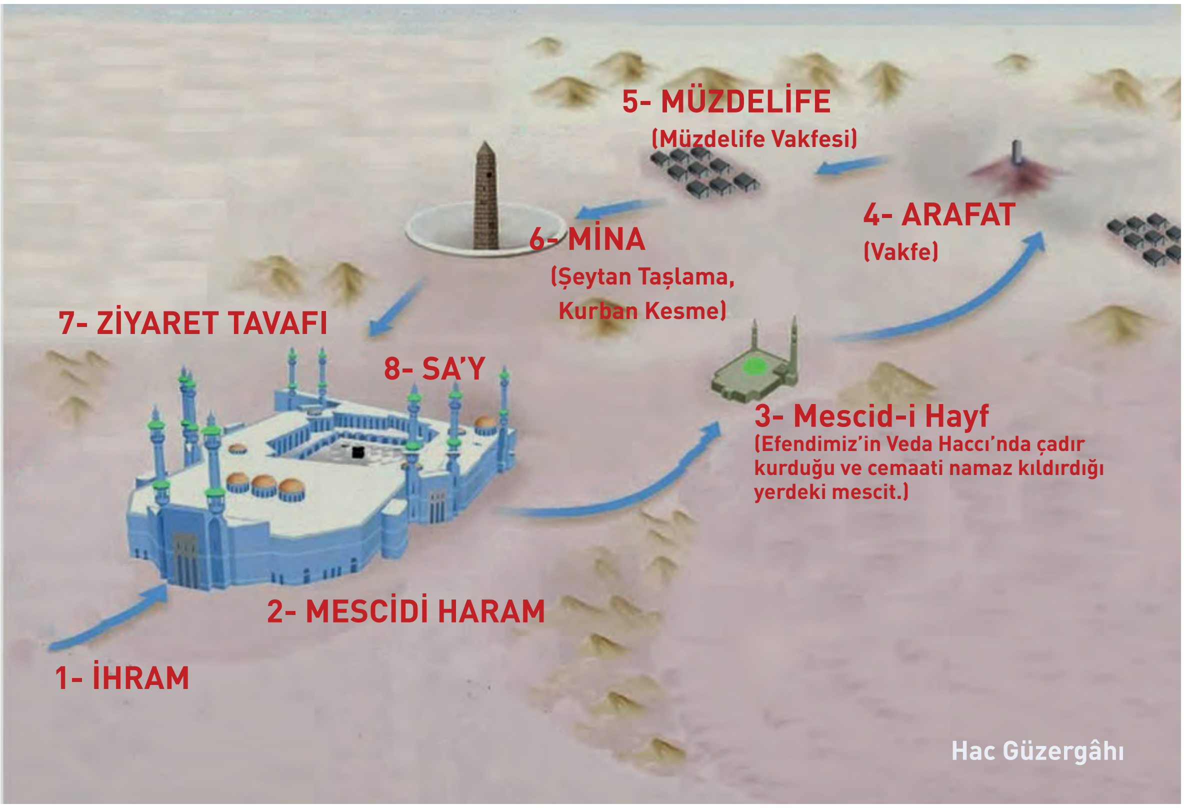
Beyti Atik

Mescid-i Haram: Kâbe'nin çevresine geniş bir alan üzerine kurulmuş mescide, Mescid-i Haram denir. Mescid-i Haram'ın merkezinde Kâbe bulunur. Kâbe'nin etrafında tavaf için ayrılmış bir alan bulunur. Bu alana metaf denilir. Metaf üstü açık bir alandır. Bu alanın dışında üstü kapalı olan kısım mesciddir. Bu mescidin ikinci ve üçüncü katlarında da tavaf için bir alan tahsis edilmiştir.

Allah Resulü (s.a.v.) Mescid-i Haram'ın önemine şu hadisiyle dikkat çekmiştir: *"Mescid-i Haram'da kılınan namaz, diğer mescidlerde kılınan namazlardan yüz bin kat daha faziletlidir."*[117]

Mescid-i Haram içerisinde bulunan mekânlar, Kâbe, Hicr-i İsmail, Makam-ı İbrahim, Zemzem kuyusu ve Safa ile Merve'dir.

Kâbe (Beyti Atik): Müslümanların kıblesi olan Mescid-i Haram'ın tam ortasındaki binaya denir. Kâbe, bir ayet-i kerimede "eski ev" manasında **beyti atik** olarak da ifade edilmiştir.

Hac Güzergâhı

117 İbn Mâce, Sünen, 450.

Kâbe, yeryüzünde Allah'a adanan ilk mabeddir. 145 m^2 alan üzerine kurulmuş taş bir binadır. Üzeri siyah bir örtü ile örtülmüştür. Örtüsü her sene hac mevsiminde yenilenmektedir. Kâbe'nin köşeleri yaklaşık olarak dört ana yönü gösterir. Köşelerden her birinin ayrı ismi vardır. Doğu köşesine "Hacerülesved" veya "Şarki", kuzey köşesine "Iraki", batı köşesine "Şâmi" ve güney köşesine de "Yemâni" adı verilir.

Hacerülesved Kâbe'nin güneydoğu köşesindedir.

Hacerülesved: Kâbe'nin doğu köşesinde tavafın başlangıç noktasını belirlemek amacıyla yerden 1,5 m. kadar yükseklikte bulunan özel bir muhafaza içinde yaklaşık 30 cm çapında ve yumurta biçimindeki siyaha yakın koyu kırmızı renkte kutsal bir taştır. Hz. İbrahim Kâbe'yi inşa ettikten sonra tavafın başlangıç noktasını belirlemek üzere bu taşı Ebû Kubeys dağından getirmiştir.

Hicri İsmâil (Hatim): Kâbe-i Muazzama'nın kuzey cephesinde yarım daire şeklinde bulunan bir sahanın ismidir. Hicr-i İsmail, 131 cm. yüksekliğinde ve yarım daire biçiminde bir duvarla çevrilidir. Burası Kâbe'nin içi sayılır.

Tavaf: Hacerülesved hizasından başlayarak Kâbe'nin etrafında yedi kez dönerek yapılan bir ibadettir. Her bir dönüşe şavt denir. Yedi şavt bir tavaf eder. Bu şavtların dördü farz, üçü vaciptir. Tavaf, hac ve umrenin farzlarındandır.

İstilam: Tavafa başlamadan önce Hacerülesved'i selamlamaya denir. Kâbe etrafındaki tavaf, Hacerülesved hizasından başlar. Hacerülesved'i selamlamak, mümkün olursa bu taşın öpülmesiyle, mümkün olmazsa ellerin bu taşa sürülüp avuç içlerinin öpülmesiyle olur. Bu da mümkün olmazsa ellerimizin içini Hacerülesved'e doğru kaldırmak suretiyle *"Bismillahi Allahu Ekber"* diyerek avuç içlerimizi öpmekle olur.

Kudüm Tavafı: Kâbe'ye ilk sefer gelenlerin yaptıkları tavaftır. İfrad ve Kıran haccı yapanların Mekke'ye gelince Kâbe'yi tavaf etmeleri sünnettir.

Umrenin tavafı mutlaka ihramlı olarak yapılır. Kudüm tavafı da ihramlı olarak yapılır.

Ziyaret Tavafı (İfâda Tavafı): Haccın farz olan tavafıdır. Sadece ifrad haccının farz olan tavafı ihramlı olarak yapılır.

Kıran ve temettü haccının farz olan tavafları ihramsız olarak yapılır. Çünkü bu tavaflar; Mina'da şeytan taşlanması, kurban kesilmesi ve tıraş olup ihramdan çıkılmasından sonra yapılır.

Nafile Tavaf: Mekke'de bulunanların hac ve umre dışında yaptıkları tavaflara denir. Nafile tavaf yapmaya niyet edilerek yapılır ve bitince tavaf namazı kılınır. Bu tavaflar ihramsız olarak yapılır.

Tavaf haccın farzlarından biridir.

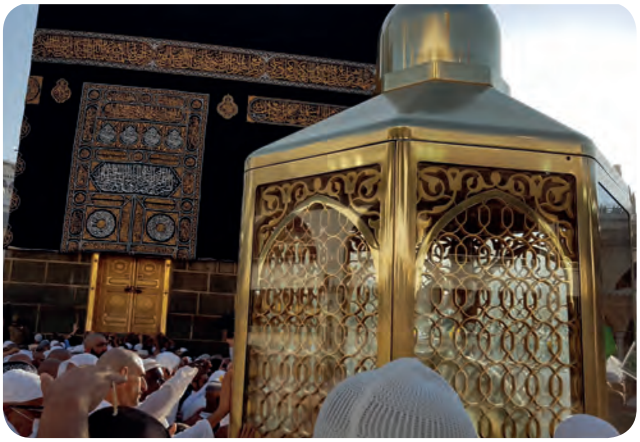
Veda Tavafı: Kişinin Mekke'yi terk etmeden önce yaptığı son tavaftır.

Tavafta Izdıba yapmak: Erkeklerin ihramlarının bir ucunu sağ kolun açık kalabilmesi için sağ kolunun altından alıp sol omuz üzerine atmasına denir. Sonrasında sa'y yapılacak tavaflarda ızdıba yapmak sünnettir.

Tavafta remel yapmak: Izdıba yapan bir erkeğin tavafın ilk üç şavtında adımları kısaltmak omuzları silkelemek suretiyle süratli ve çalımlı bir şekilde yürümesine **remel** denir ve sünnettir.

Tavaf namazı: Tavafın yedi şavtı bittiğinde iki rekât tavaf namazı kılmak vaciptir. Bu namazın tavaf bitiminde Makâmı İbrahim'de veya Haremi Şerif'in Beytullah'a yakın olan bir yerinde kılınması müstehaptır. Kalabalık dolayısıyla Haremi Şerif'te kılınamazsa uygun bir yerde kılınabilir. Makâmı İbrahim kutsal bir emanet olup onun kıymetiyle ilgili Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

"Biz Kâbe'yi insanlar için, sevap kazanılan bir toplantı ve güven yeri yaptık. Siz de Makamı İbrahim'i namazgâh edinin!..."[118]

Makamı İbrahim

Tavaf namazı, kerahet vaktine rastlıyorsa ertelenir ve uygun bir vakitte kılınır. Tavaf bitince Zemzem suyundan içmek sünnettir.

Makamı İbrahim: Kâbe'nin inşası sırasında Hz. İbrahim'in üzerine çıkıp duvar ördüğü ve üstünde insanları hacca davet ettiği kabul edilen taş veya onun bulunduğu yerdir.

Safa ve Merve: Hz. Hacer, oğlu İsmail için Safa ile Merve arasında su aramıştı. Safa ile Merve arası yaklaşık 350 metre olup sa'y yapılan bu alana **mes'a** denir.

"Şüphesiz Safa ile Merve Allah'ın kutsal yerlerindendir. Kim Kâbe'yi hacceder veya umre yaparsa artık bu ikisini (Safa ve Merve'yi) sa'y etmesinde kendisi için bir sakınca yoktur..."[119]

Cebeli Rahme, Arafat

Sa'y: Safa ve Merve arasında gidip gelmek şeklinde yapılan bir ibadettir. Safa'dan Merve'ye dört gidiş üç geliş olarak toplam, yedi seferdir.

Sa'y, müstakil bir ibadet değildir. Sadece hac veya umrenin içinde yapılır. Bu yüzden kişinin tek başına nafile bir sa'y yapması söz konusu değildir.

Sa'y'ın sembolik anlamı, Hz. Hacer'in Safa ile Merve arasında su aramasıyla ilgilidir. Hac ve umre yapan Müslüman, bu arayışın hatırası olarak Allah'ın rızasını arar.

118 Bakara suresi, 125. ayet.
119 Bakara suresi, 158. ayet.

Sa'y esnasında Hz. Hacer validemizin hiç beklemediği bir yerden Hz. İsmail'in ayaklarının dibinde Zemzem çıkmıştır. Hac ve umre yapan Müslüman da hayır ve rahmetin hiç beklemediğimiz yerden gelebileceğine inanmalıdır.

Hervele: Safa ile Merve arasında Safa tepesine yakın bir yerde iki yeşil sütunun (ışıkların) bulunduğu bir yer vardır. Erkekler bu direklerin arasında, koşar adımlarla yürürler. Buna hervele denir. Hervele yapmak sünnettir.

Arafat: Kâbe'nin yaklaşık 25 km güney doğusunda ova şeklinde düz bir alandır. Hz. Adem ile Havva'nın cennetten indirildikten sonra Arefe gününde Arafat'ta buluştukları kabul edilir.

Arafat Vakfesi: Haccın farzlarındandır. Peygamberimiz *"Hac Arafat'tır."*[120] buyurmuştur. Arefe günü, zeval vaktinden bayram günü imsak vaktine kadar kısa bir süre Arafat'ta bulunmak farzdır. Öğle namazı vaktinden başlayıp güneş batıncaya kadar olan vakitte Arafat'ta vakfe için bulunmak ise vaciptir. Arafat bölgesinin ortasındaki tepeye Cebel-i Rahme denir, bu tepeye halk arasında Arafat dağı da denir.

Arefe günü telbiye getirilerek Arafat'a gidilir ve orada öğle ile ikindi namazları birleştirilerek öğle namazı vaktinde kılınır. Buna *cem'i takdim* denir.

Arafat'ın sembolik anlamı; kıyamet günü kabirlerden kalkarak ve mahşer meydanında toplanmayı hatırlatır. Arefe günü Arafat'ta, o mahşer gününü yaşarız. Hacılar Allah'ın (c.c.) huzurunda gözyaşı döker, bağışlanmak için en içten duygularla Allah'a yalvarırlar.

Müzdelife: Arafat ile Mina arasında Harem sınırları içindeki bir bölgenin adıdır.

Müzdelife Vakfesi: Müzdelife'de vakfe yapmak haccın vaciplerinden olup bayram gecesi, gece yarısından itibaren güneşin doğuşuna kadarki süre içerisinde yapılır. Bu süre içinde kısa bir an burada bulunan kimse vakfe görevini yerine getirmiş sayılır. Müzdelife'de yatsı vaktinde, akşam ve yatsı namazı birleştirilerek *cem'i te'hir* ile kılınır.

Müzdelife'nin sembolik anlamı; bir insan seli hâlinde hacıların Arafat'tan ayrılıp Müzdelife vakfesi için Meş'ar'il Haram'a[121] akın etmesi kıyamet günü insanların hesaba çekileceği yere doğru bir sel gibi akmasını anımsatır. Hacılar mahşer gününü ve yerini bu dünyada yaşamış gibi olurlar.

Sa'y ibadeti, Hac ve umrenin vaciplerindendir.

Hacılar Arafat vakfesinde

Müzdelife vakfesi, haccın vaciplerindendir.

---

120 Tirmizî, Hac, 57.

121 Meş'ari Haram: Arafat ile Mina arasındaki bölgedir. **"...Meş'ari Haram'da Allah'ı zikredin..."** (Bakara suresi, 198. ayet)

BİLİYOR MUSUNUZ

Peygamberimize;

- En üstün amel hangisidir? diye soruldu.

- *"Allah ve Resulüne iman etmektir."* buyurdu.

- Sonra hangisidir? denildi.

- *"Allah yolunda cihat etmektir."* buyurdu.

- Sonra hangisidir? denildi.

- *"Makbul olan haccdır."* buyurdu.

(Buhârî, İmân, 18)

Mina'da Şeytan Taşlama

Mina: Müzdelife ile Mekke arasında Harem sınırları içinde bir bölgenin adıdır. Kurban Bayramı günleri olan Zilhicce 10, 11, 12 ve 13. günlerinde Mina'da; şeytan taşlama, kurban kesme ve tıraş olmak üzere yapılması gereken üç görev vardır. Mina'da Hz. İbrahim, oğlu Hz. İsmail'i kurban etmek istemişti.

Şeytan Taşlamak (Remyi Cimar): Haccın vaciplerinden olup Mina'da bulunan cemre denilen duvarlara taş atmak suretiyle yapılan bir ibadettir. Cemerât üç tanedir. Bunlar, Kâbe istikametindeki büyük cemre, hemen yanındaki orta cemre ve Müzdelife tarafındaki küçük cemredir.

Bayramın birinci günü sadece büyük cemreye 7 taş atılır. Bayramın ikinci, üçüncü ve dördüncü günlerinde ise sırasıyla küçük, orta ve büyük cemrenin her birine yedişer tane, toplam 21 tane taş atılır.

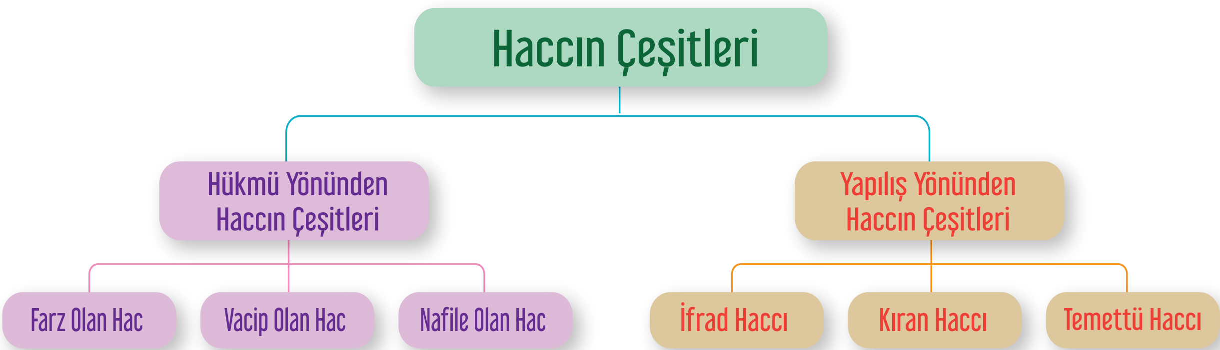
Şeytan taşlamanın sembolik anlamı; kötülükleri, haksızlıkları, zulmü ve zorbalığı protesto anlamı taşır. Şeytan taşlayan hacı, bu hareketiyle şeytana, şeytanın yoluna uyanlara ve bütün kötülüklere karşı çıkışını sergilemiş ve kendisinin de bundan böyle asla şeytana uymayacağını ortaya koymuş olmaktadır.

Hac Kurbanı: Temettu ve kıran haccı yapanların, bayram günü hac kurbanı (hedy) kesmeleri vaciptir. Kurbanlar, Mina'da kesilir.

Tıraş olup ihramdan çıkmak: Bayramın birinci günü Mina'da yapılması gereken görevlerden birisi de tıraş olup ihramdan çıkmaktır.

Haccın vaciblerinden herhangi biri terkedilirse hac geçersiz olmaz. Ancak bunlardan birini kasten terkeden kimse günahkâr olur ve ceza kurbanı (koyun veya keçi) kesmesi gerekir.

Bir özür dolayısıyla haccın vaciblerinden birini terkeden kimseye, hiçbir şey gerekmediği gibi günahkâr da olmaz.

Haccın Çeşitleri ve Yapılışı

A. Hükmü Yönünden Haccın Çeşitleri:

- **Farz olan hac:** Hac şartlarını taşıyan Müslümanların ömründe bir defa hac yapması farzdır.
- **Vacip olan hac:** Başlamışken yarım bırakılan nafile haccın yeniden yapılması vaciptir.
- **Nafile olan hac:** Farz haccı yerine getirmiş kişilerin bundan sonra yapacakları hac ibadeti nafile olur.

ARAŞTIRALIM

Çevrenizde hacca veya umreye gitmiş biriyle röportaj yapınız. Daha sonra bu röportajdan edindiğiniz izlenimleri arkadaşlarınızla paylaşınız.

B. Yapılış Yönünden Haccın Çeşitleri:

- **İfrad Haccı:** Umresiz yapılan hacdır. Hacdan önce umre yapmaksızın hac niyetiyle ihrama girilir. Yalnızca hac yapılırsa ifrad haccı yapılmış olur.
- **Kıran Haccı:** Bir ihramla hem umre hem hac yapmaya denir. Umre ve hac arasında ihramdan çıkılmaz.
- **Temettü Haccı:** Umre ve haccın ayrı ayrı yapılmasıdır. Umreden sonra ihramdan çıkılır. Daha sonra ikinci kez ihrama girilerek hac yapılır.

Türkiye'den giden hacılar genellikle temettu haccı yaparlar. Temettu haccında önce umre yapılır ve ihramdan çıkılır. Başka bir zaman tekrar ihrama girilir ve hac yapılır.

Mekke ve Medine'deki ziyaret yerleri:

Hac ve umre vazifesinin yapılması için yukarıda tanıtılan yerlerin ziyaret edilmesi ve buralarda adı geçen ibadetlerin yapılması gerekir.

Bununla birlikte Mekke ve Medine'de önemli olayların gerçekleştiği, İslam tarihinde hatırası bulunan ve kutsal sayılan daha başka yerler de bulunmaktadır. Hac ve umreye gidenlerin buraları da ziyaret etmesi tavsiye edilmiştir. Bu yerleri kısaca şu şekilde tanıtabiliriz:

Mekke'deki Ziyaret Yerleri:

Hira mağarası: Mekke yakınlarındaki Nur dağında bulunan bir mağaradır. Peygamberimize (s.a.v.) **"Oku!..."**[122] emriyle başlayan ilk vahiy burada gelmiştir.

Sevr mağarası: Peygamberimizin Mekke'den Medine'ye hicreti esnasında üç gün gizlendiği yerdir.

Cennetü'l Muallâ mezarlığı: Başta Hz. Hatice validemiz olmak üzere bazı sahabilerin kabirleri burada bulunmaktadır.

İlk vahyin geldiği Hira mağarası

122 Alak suresi, 1-5. ayetler.

Hanefi mezhebine göre haccın farzları	Şâfii mezhebine göre haccın farzları
1- İhrama girmek (şart). 2- Arafatta vakfe yapmak (rükun). 3- Tavafı yapmak (rükun).	1- Niyet ile ihrama girmek. 2- Arafat'ta vakfe yapmak. 3- Kâbe'yi tavaf etmek. 4- Safa ile Merve arasında sa'y etmek. 5- Tıraş olmak, en az üç kıl kesmek. 6- Rükunlar arasında tertibe riayet etmek.
Hanefilere göre haccın vacipleri	**Şâfii mezhebine göre haccın vacipleri**
A-Müstakil vacipler: 1- Sa'y. 2- Müzdelife vakfesi. 3- Mina'da şeytan taşlamak. 4- Tıraş olmak. 5- Veda tavafı. **B. Hac ibadetinin vacipleri:** 1- İhrama Mikat yerinden girmek. 2- İhram yasaklarına uymak. 3- Arafatta öğleden akşama kadar bulunmak. 4- Tavaftan sonra iki rekât tavaf namazı kılmak.	1- Mikat'ta ihrama girmek. 2- Geceleyin bir süre Müzdelife'de bulunmak. 3- Cemrelere taş atmak. 4- Teşrik günlerinde Mina'da gecelemek. 5- Veda tavafı yapmak.

Medine, Peygamberimizin kabrinin ve Mescid-i Nebi'nin olduğu şehirdir.

Medine'deki Ziyaret Yerleri:

Mescid-i Nebi: Peygamber Efendimizin Medine-i Münevvere'ye geldikten sonra yaptırdığı ilk mesciddir. Bu mescidin yapımında bizzat kendisi de çalışmış, mübarek omuzlarında kerpiç taşımıştır. Peygamberimiz bu mescidde sahabe-i kirâma on yıl namaz kıldırmıştır. Sahabe, Peygamberimizin (s.a.v.) sohbetleriyle bu mescidde yetişmiş ve kıyamete kadar insanlık için yol gösteren yıldızlar olmuşlardır.

Ravza-i Mutahhara, Mescidi Nebi'de minber ile Resulullah'ın kabri arasındaki yer.

Ravza-i Mutahhara: Mescid-i Nebi'de Resulullah'ın eviyle minberi arasındaki yerdir.[123] Peygamberimizin kabri, burada yeşil kubbenin altındadır. Peygamber Efendimizin kabrinin yanında Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'in kabirleri vardır. Peygamber Efendimizin kabri ziyaret edilirken tıpkı hayattayken onu ziyaret ediyormuş gibi davranılır.[124] Mescid-i Nebi'nin kapısından sessizce ve saygılı bir şekilde girilir. Ravza-i Mutahhara'ya yaklaşılır, Peygamberimize (s.a.v.) salavat okuyup selam verilir.

Cennetü'l Baki

Cennetü'l Baki: Mescid-i Nebî'nin doğu tarafında bulunan kabristandır. Peygamberimizi görme mutluluğuna ulaşan, onun sohbetlerini dinleyen ve İslam için her türlü fedakârlığa katlanan binlerce sahâbi efendilerimizin kabri buradadır. Ayrıca Peygamberimizin neslinden bazı İslam büyüklerinin, Peygamberimizin hanım ve kızlarının kabirleri de buradadır. Peygamberimiz sık sık Bakî mezarlığını ziyaret eder, vefat eden Müslümanlara dua ederdi.

Kıbleteyn Mescidi'nin yerine inşa edilen mescid.

Kıbleteyn Mescidi: İslam tarihinde kıblenin Mescid-i Aksa'dan Kâbe'ye çevrildiği yerdir.

123 bk. Buhârî, Tatavvu', 18; Müslim, Hac, 500-502.
124 *"Beni vefatımdan sonra ziyaret edenler, hayatımda ziyaret etmiş gibidir."* (Sünenü Dârekutnî, C 2, s. 278; Beyhakî, Şuâbü'l-îmân, C 3, s. 488)

Uhud dağı ve Uhud şehitliği

Uhud Şehitliği: Uhud savaşında şehit düşen sahabilerin kabirleri burada bulunmaktadır.

Yedi Mescitler: Hendek savaşında gruplar hâlinde namaz kılınan, karargâh merkezleri olan yerlerde yapılan mescidlerdir.

Kuba Mescidi: Peygamberimizin (s.a.v.) Mekke'den Medine'ye hicreti esnasında yapılan bu mescid, islam tarihinde yapılan ilk mesciddir.

Kuba Mescidi'nin günümüzdeki görünümü

UMRENİN YAPILIŞI	HACCIN YAPILIŞI
• İhrama giyilir (farz). • İhram namazı kılınır (sünnet). • Niyet edilir (farz). • Telbiye getirilir (farz). • Umrenin tavafı yapılır (umrenin farzı). • 2 rekât tavaf namazı kılınır (vacip). • Safa ile Merve arasında sa'y yapılır (vacip). • Tıraş olup umreden çıkılır (vacip).	• İhrama girilir (farz). • İhram namazı kılınır (sünnet). • Niyet edilir (farz). • Telbiye getirilir (farz). • Arefe günü öğleden akşam namazına kadar vakfe yapılır (farz). • Akşam Müzdelife'ye gidilir ve orada vakfe yapılır (vacip). • Bayramın 1. günü Akabe cemresi (büyük şeytan) taşlanır (vacip). • Mina'da kurban keser veya kestirilir (vacip). • Tıraş olup ihramdan çıkılır (vacip). • Ziyaret tavafı yapılır (farz). • İki rekât tavaf namazı kılınır (vacip). • Haccın sa'yı yapılır (vacip). • Bayramın ikinci, üçüncü ve dördüncü günleri sırasıyla küçük, orta ve büyük cemreye yedişer taş atılır (vacip). • Mekke'den ayrılmadan önce veda tavafı yapılır (vacip).

5. Kurban

5.1. Kurbanın Vücubiyeti ve Önemi

Kurban ibadeti dayanışmanın sembolüdür.

Sözlükte kurban kelimesi; yaklaşmak, Allah'a (c.c.) yakınlaşmaya vesile olan şey anlamına gelir. Fıkıh ıstılahındaki anlamı ise Yüce Allah'ın rızasını kazanmak ve ona olan bağlılığımızı ifade etmek üzere Kurban Bayramı günlerinde ibadet niyeti ile belirli hayvanları keserek yapılan ibadettir.

Kurbanın kesilmesi, Cenab-ı Hakk'ın emridir.

﴿ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴾

"Rabbin için namaz kıl ve kurban kes."[125]

Peygamberimiz önemine binaen kurban kesmeyenleri ağır bir şekilde uyarmıştır. *"Kim genişlik ve imkân bulur da kurban kesmezse bizim namazgâhımıza yaklaşmasın."*[126] Hanefi mezhebi bu delilleri gerekçe göstererek kurban kesmenin vacip olduğu görüşündedir. Şâfii mezhebi ise kurban kesmenin müekked sünnet olduğunu söyler.

Kurban, bizi Allah'a yaklaştırır ve O'nun yüce katındaki değerimizi artırır. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *"Âdemoğlunun, Kurban Bayramı gününde Allah'a yaklaşmak için yapacağı en faziletli ibadet kurban kesmektir. Kesilen kurbanın kanı daha yere düşmeden, kurban kesen kimse Yüce Allah'ın katında yüksek bir makama ulaşır. Bu bakımdan kurbanlarınızı gönül hoşluğu ile kesiniz."*[127]

Allah Teâlâ Hz. İbrahim'i (a.s.) kurban emriyle imtihan etmişti. İbrahim (a.s.) bu imtihandan başarıyla çıkmıştı. Rabbimiz bu hususu şöyle ifade etmiştir: **"Ey İbrahim! Rüyanda emredileni yerine getirerek bizim emrimize bağlılığını gösterdin. Bu apaçık bir imtihandı. Biz oğlunun yerine büyük bir kurban verdik."**[128] Kurban kesen kişi Hz. İbrahim (a.s.) ve Hz. İsmail (a.s.) gibi Allah'ın (c.c.) emirlerine uymaya her an hazır olduğunu sembolik olarak göstermiş olur. Rabbimiz tıpkı Hz. İbrahim'i (a.s.) imtihanında başarılı olduğu için ödüllendirdiği gibi bizi de Kurban emrini yerine getirdiğimiz için ahirette ödüllendirecektir.

Kurban toplumsal dayanışmanın bir örneğidir.

Kurban bize, Allah'ın (c.c.) verdiği nimetleri başkalarıyla paylaşma alışkanlığı kazandırır. Kurban Bayramı'nda kestiğimiz kurbanların etlerini fakirlerle paylaşır, onları sevindiririz. Biz de, hem bu dünyada onları sevindirmenin mutluluğunu yaşar, hem de güzel bir ahiret hayatı için sevap kazanırız. Bir rivâyette şöyle anlatılmaktadır:

125 Kevser suresi, 3. ayet.
126 İbn Mâce, Edâhî, 2.
127 Tirmizî, Edâhi, 1.
128 Sâffât suresi, 105-107. ayetler.

"Peygamber Efendimizin ailesi bir koyun kesmişti. Koyunun kürek kemiği hariç diğer etleri fakirlere dağıtılmıştı. Peygamberimiz bir ara: "Koyun etinden geriye ne kaldı?" diye sordu. Hz. Âişe "Sadece bir kürek kemiği kaldı." cevabını verdi. *Bunun üzerine Peygamberimiz ahiretteki sevabı hatırlatarak şöyle buyurdu: "Desene bir kürek kemiği hariç hepsi bizim oldu!"*[129]

Bayram günlerinde Müslümanlar birbirleriyle bayramlaşırlar.

Toplumda zenginlik ve fakirlikten dolayı insanlar arasında kıskançlık, haset, kendini büyük görme, kibirlenme gibi sosyal-ahlaki problemler ortaya çıkabilir. Zekât ve kurban gibi ibadetlerle zengin ve fakir arasında bir iletişim kurulur. Bunun neticesi olarak zenginlerde kibir ve büyüklenme, fakirlerde ise haset ve kıskançlık gibi kötü duyguları tedâvi edilmiş olur. Sosyal adaletin gerçekleşmesine katkı sağlar.

Kurban, fakirlik probleminin çözüm yollarından birisi olarak önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle hayır kurumları tarafından vekâlet yoluyla kurban bağışlarının toplanarak ihtiyaç sahibi insanlara ulaştırılması fakirlikle mücadelede önemli bir görev icra etmektedir.

Kurban Bayramı'nda yapılan karşılıklı ziyaretler ve ikramlar, insanları daha çok kaynaştırır. Toplumda sevgi, dayanışma ve yardımlaşmayı kuvvetlendirir. Rabbimiz bu konuda şöyle buyurmaktadır: **"...Allah'ın adı anılarak kesilen kurbanların etinden hem kendiniz yiyin, hem de yoksula ve fakire yedirin."**[130]

BİLGİ KUTUSU

﴿ وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ ... ﴾

"Allah adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin..."

(En'am suresi, 121. ayet)

5.2. Kurbanla İlgili Hükümler

Kurban Çeşitleri: Allah'a (c.c.) yaklaşmak için kesilen farklı kurbanlar vardır. Bunların kesilme sebebi, hükümleri ve etlerinin kesen tarafından yenilip yenilmemesi yönüyle bir takım farklı hükümleri vardır. Bu kurbanlar şu şekildedir:

- **Udhiye Kurbanı:** Kurban Bayramı günlerinde kesilen kurbana denir. Şartlarını taşıyan kişi için bu kurbanı kesmek vaciptir. Kesen kişi ve yakınları bu kurbanın etini yiyebilir.
- **Adak Kurbanı:** Bir kimsenin bir işinin olması durumunda kurban kesmeyi adaması şeklinde olur. Bu kurban vaciptir. Adakta bulunan kimse ve bakmakla yükümlü olduğu kimseler adak kurbanının etinden yiyemezler.
- **Hedy Kurbanı:** Temettu ve Kıran haccı yapanların kesmeleri vacip olan kurbandır. Temettu ve kırân hedyleri ile nâfile olarak kesilen hedy kurbanı etinden kesen dahil zengin ve fakir herkes yiyebilir.

129 Tirmizî, Sıfâtu'l Kıyâme, 33.
130 Hac suresi, 28. ayet.

- **Ceza Kurbanı:** Hac esnasında kurban kesmeyi gerektiren bir davranışta bulunanların kesmesi gereken kurban olup vaciptir. Etini kendisi ve yakınları yiyemez.
- **Akika Kurbanı:** Çocuğu olan kimsenin Allah'a şükür amacıyla kurban kesmesidir. Bu kurban sünnet olup kesen kişinin kendisi ve ailesi bu kurbanın etini yiyebilir.
- **Nafile Kurban:** Herhangi bir vakitte Allah'ın (c.c.) rızası için kesilen kurbandır. Bu müstehap olup kurbanın etini kesen kişi ve yakınları yiyebilir.

Kurban kesmekle yükümlü olmanın şartları:

a) Müslüman olmak.

b) Akıllı ve büluğ çağına ermiş olmak.

c) Zengin olmak: Kurban kesebilecek mali güce sahip olmaktır.

d) Mukim olmak (seferî olmamak).

Hangi hayvanlar kurban olarak kesilebilir?

Kurban olarak kesilebilecek hayvanlar Kur'an-ı Kerim'de "behime" kavramıyla ifade edilir. **"..... Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği behimetü'l en'âm (denilen hayvanları) belirli günlerde kurban ederken Allah'ın adını ansınlar. Bu hayvanların etinden hem kendiniz yiyiniz, hem de sıkıntı içinde bulunan yoksullara yediriniz."**[131]

Kur'an-ı Kerim'de bu hayvanların; koyun ve keçi, deve ve sığır olduğu ifade edilmiştir.[132]

Kurbanın ibadet niyetiyle kesilmesi şarttır. Kur'an-ı Kerim'de kurbanlık hayvanların et ve kanlarının değil bu kesimi yapan Müslümanın niyet, takva ve bağlılığının Allah'a (c.c.) ulaşacağı bildirilmiştir.[133] Niyette önemli olan kalbin niyetidir, dil ile açıkca söylenmesi gerekmez. Ortak kesilen kurbana bütün ortakların ibadet niyeti ile katılmaları şarttır.

Kurban olarak kesilebilecek hayvanlar, yaşları ve kaç kişinin kesebileceği		
Kurbanlığın cinsi	Yaşı (en az)	Kişi sayısı
Koyun - Keçi	1	1
Sığır - Manda	2	1-7
Deve	5	1-7

131 Hac suresi, 28. ayet.
132 bk. En'am suresi, 143 ve 144. ayetler.
133 bk. Hacc suresi, 37. ayet.

BİLGİ KUTUSU

﴿وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ...﴾

"Allah adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin..."

(En'am suresi, 121. ayet)

Kurbanlığa mâni özürler:

Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Dört kusur kurbanlıklarda câiz değildir. Açıkça belli olan körlük, açıkça belli olan hastalık, belli olan topallık, iliği kurumuş derecede zayıflık."*[134] Kurban, Allah'a (c.c.) takdim edilen bir hediyedir. Bu derece kusurlu olan bir hayvan Yüce Allah'a kurban olarak takdim edilemez.

Kurban Kesmenin Vakti ve Şekli

Kurban, Kurban Bayramı'nın birinci, ikinci ve üçüncü günlerinde kesilebilir. Konuyla ilgili olarak, sahabeden Abdullah b. Ömer (r.a.) Peygamberimizin (s.a.v.) şöyle buyurduğunu belirtmiştir: *"Kurban kesme üç gündür. Bu günlerin en faziletlisi ilk gündür."*[135] Şâfii mezhebine göre dördüncü gün de kurban kesilebilir.

BİLGİ KUTUSU

ÂDEM'DEN (A.S.) GÜNÜMÜZE KURBAN YOLCULUĞU

Kurbanın insanlık hayatındaki kutsal yolculuğu Âdem (a.s.) ile başlar. Hz. Âdem'in (a.s.) iki oğlu Hâbil ve Kâbil, Allah'a (c.c.) bağlılıklarını ifade etmek üzere kurban takdim ederler. Hâbil, Kurban için mallarının arasından en iyi ve gösterişli olanı seçerken Kâbil ise isteksiz bir şekilde en kötü olanı seçer. Üstelik onu da gönül rızasıyla seçmemiştir. Bunun üzerine Allah Teâlâ, Hâbil'in gönül rızasıyla Allah'ın rızasını kazanmak için kestiği kurbanını kabul eder. Çünkü **"...Allah ancak takva sahiplerinin ve rızasını gözetenlerin ibadetlerini kabul eder."** (Mâide suresi, 27.ayet)

İnsanlık tarihinde meşhur olmuş bir başka kurban hadisesine Hz. İbrahim (a.s.) ve oğlu Hz. İsmail'in (a.s.) hayatında şahit oluruz. Bu hadise, insanoğlunun kurbanla imtihanıdır.

Bir babadan, oğlunu kurban etmesi istenmekteydi. Allah Teâlâ, Hz. İbrahim'den (a.s.) oğlu Hz. İsmail'i (a.s.) kurban etmesini istemişti. Allah Teâla'nın bu isteğine Hz. İbrahim (a.s.) ve İsmail (a.s.) derin bir teslimiyet göstermiş. Şeytanın onca vesvesesine rağmen ne baba ne de oğul bu emri yerine getirme konusunda en ufak bir şüphe ve tereddüt yaşamaz. Ve nihayetinde biri evladı, diğeri canı ile imtihan edilen bu iki peygamber, Yüce Mevla tarafından selamlar eşliğinde büyük bir kurbanla mükâfatlandırılır. Allah Teâlâ, Hz İbrahim'e (a.s.) oğlunun yerine kurban edilmek üzere iri bir koç hediye eder. Böylece kurban, İbrahimî teslimiyetin ve İsmailî sabrın ilahi tasdike uğramış en canlı ve kutsal ifadesi olmuştur. Peygamberimiz bu vurguya dikkat çekerek şöyle buyurur:

"Kurban, babanız İbrahim'in sünnetidir (ondan beri devam eden bir ibadettir)." (İbn Mâce, Edâhî, 3)

Hz. Âdem'in (a.s.) hayatında başlayıp oradan Hz İbrahim'e (a.s.) uzanan kurban ibadeti, günümüze kadar her dönemde ve hemen hemen her ümmet için bir ibadet şekli olarak varlığını sürdürmüştür. Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

"Biz her ümmete (gönderdiğimiz dinde), kendilerine rızık olarak verdiğimiz behimeler (dört ayaklı, çift tırnaklı belli hayvanlar) üzerine Allah'ın adını anıp kurban kesmeyi vecibe kıldık..." (Hacc suresi, 34. ayet)

(Recep Özdirek, Kurban İbadeti, s. 13-16)

134 Ebû Dâvud, Edâhî, 6.
135 İmam Mâlik, el-Muvatta', Dahâyâ, 12.

> **BİLGİ KUTUSU**
>
> **Teşrik Tekbiri**
>
> اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ
>
> وَاللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ وَلِلّٰهِ الْحَمْدُ
>
> *"Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Allah'tan başka ilah yoktur. Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Hamd Allah'a mahsustur."*

Arefe ve Kurban Bayramı günlerine *teşrik günleri* denilir. Bu günlerde farz namazlardan sonra teşrik tekbiri getirilir. Teşrik tekbirleri, Zilhiccenin dokuzuncu günü olan arefe gününde, sabah namazında başlayarak bayramın dördüncü gününün ikindi namazına kadar yirmi üç vakit, farz namazlarını bitirince bir defa söylenir.

Kurban, şehirlerde veya bayram namazı kılınan diğer yerleşim merkezlerinde, bayram namazından sonra kesilir. Bayram namazı kılınmayan yerlerde ise sabah namazı vaktinden itibaren kesilebilir. Hayvanın kesiminden önce mutlaka besmele çekilmesi yani *"Bismillahi Allahu Ekber"* diyerek kesilmesi gerekir. Besmelenin kasten terkedilmesi, yapılan kesim işlemini ibadet olmaktan çıkaracağı gibi, hayvanın etini de murdar (haram, yenilemez) kılar. Konuyla ilgili olarak ayet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır: *"Allah adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin..."*[136] Kurban kesilirken besmele ve tekbirden sonra En'am suresinin 79, 162 ve163. âyetlerinin okunması sünnettir.[137]

Kurban olarak kesilecek hayvan sol yanı üzerine boğazı kıbleye gelecek şekilde yatırılır, gözü bir bez ile örtülür, teşrik tekbirleri okunduktan sonra *"Bismillahi Allahu Ekber"* denilerek kesilir.

Kurban mali bir ibadettir. Mali ibadetler bizzat mükellef tarafından yapılabileceği gibi bir başkasına vekâlet vermek suretiyle de yapılabilir. Dolayısıyla kişinin, kurbanlık hayvanı bizzat kendisinin alması ve kesmesi zorunlu değildir. Peygamberimiz bazen kendi kurbanını bizzat kendisi kesmiş bazen de Hz. Ali'ye vekâlet vererek kestirmiştir. Hz. Ali, vekil olarak bu kurbanları keserken de Peygamberimiz kurbanlarının başında bulunmuştur.

Kurban eti genellikle üç parçaya ayrılır. Bir bölümü sadaka olarak fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine verilir. Bir bölümü hediye olarak akraba, komşu ve misafirlere ikram edilir. Bir kısmı da nafaka olarak ev halkına bırakılır. Bununla birlikte kurbanın tamamı fakirlere verilebildiği gibi eş, dost ve akrabası fazla olan kişiler kurban etini pişirip tamamını onlara ikram edebilirler.

136 En'am suresi, 121. ayet.
137 bk. İbn Mâce, Edâhî, 1

6. Cihat

İnsanlara Allah'ın dinini öğretmek cihattır.

Cihat kelimesi sözlükte; çaba sarfetmek, gayret göstermek, zahmet çekmek anlamlarına gelir. Terim olarak ise ilahi mesajı insanlara duyurmak; cahilliğe, nefse ve şeytana karşı mücadele etmek ve Allah'ın (c.c.) dinini yüceltip yaymak için elden gelen çabayı göstermektir.[138] Cehd kökünden türeyen mücahede kelimesi ise insanın şeytanla, nefsiyle ve cephede düşmanla yaptığı çatışma ve mücadeleyi ifade eden bir kavramdır.[139]

Geniş manasıyla cihat; Allah (c.c.) yolunda canla, malla, sözle, fiil ile mücadele etmeyi kapsamaktadır. Bu manasıyla cihat; hem ekonomik, hem kültürlerarası hem de silahla yapılan mücadeleyi içermektedir.[140] Peygamberimizin insanın nefsiyle mücadelesini cihat sayması cihatın geniş anlamına işaret etmektedir.[141] Bilinen anlamıyla cihat, Allah (c.c.) yolunda savaşmayı ifade etmektedir. **"Yoksa siz, Allah içinizden cihat edenleri ve sabırlıları belli etmeden cennete gireceğinizi mi sandınız!"**[142] ayetinde cihat, Allah (c.c.) yolunda savaş anlamında kullanılmıştır.

Cihat, Allah için yaşamak ve fedakârlıktır.

İslam dini Müslümanlara güç ve imkânları ölçüsünde dinin esaslarını insanlara ulaştırma sorumluluğu yüklemektedir. Bir kötülük veya günahla karşılaşan kişi bunu eliyle ya da diliyle engellemelidir.[143] Bu sorumluluk emr-i bil maruf nehy-i anil münker kavramı ile ifade edilmektedir. Müslüman olmayanlara İslam'ı tanıtarak onları Müslüman olmaya veya Müslüman oldukları hâlde günah işleyenleri doğru olana çağırmaya **davet** denir. Bu amaçla yapılan dinî çalışmalara da **irşad** denilmektedir.[144]

Cihat, genel seferberlik ilan edilmediği sürece *farz-ı kifâye*dir. Ülkenin işgal altında olması sebebiyle seferberlik kararı alınması durumunda cihat *farz-ayn* olur ve herkes gücü ölçüsünde elinden geleni yapmakla sorumludur.[145]

138 Ahmet Özel, "Cihad", TDV İslam Ansiklopedisi, C 7, s. 527.
139 Süleyman Uludağ, "Mücadele", TDV İslam Ansiklopedisi, C 31, s. 206.
140 Bekir Topaloğlu, "Cihad", TDV İslam Ansiklopedisi, C 7, s. 534.
141 bk. Tirmizî, Fedâilü'l-Cihad, 2.
142 Âl-i İmrân suresi, 142. ayet.
143 bk. Müslim, İman, 20.
144 MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 174.
145 Ahmet Özdemir, "Günümüzde İslam Dünyasındaki Şiddet ve Saldırıların Meşruiyet Sorunu", JASSS, sayı: 27, s. 78.

Silahlı cihat, devletin yapması gereken bir mücadele yöntemidir. Günümüzde cihat kavramını kullanan şiddet hareketleri birçok açıdan meşru değildir. Cihat adı altında şiddet içerikli eylemlerin en sakıncalı yönü İslam'a uymayan pek çok şeyin din adına yapılmasıdır. Terör gruplarının, İslami söylemleri kullanması Müslümanları kendi kavramlarını kullanmaktan uzaklaştırmamalıdır. Aksine kavramların doğrusu, âlimler tarafından yazılıp anlatılarak halk aydınlatılmalıdır. Silah kullanma yetkisi sadece kamu otoritesine ve denetimine aittir. Kontrolsüz grupların silahlı yöntemleri, toplumda terör ve kaosa sebep olur. Can ve mal güvenliğini ortadan kaldırır. Müslümanların dünya kamuoyundaki imajına ve kimliğine zarar verir. Suçsuz ve masum insanları mağdur eder. Sömürgeci devletler, böyle grupları yönlendirerek kendi çıkarlarına uygun olarak kullanmakta ve böylece o ülkelerinin maddi kaynaklarını sömürmektedir. Günümüzde bazı İslam ülkelerindeki karmaşanın ana sebebi, cihat kavramını istismar edenlerin davranışlarıdır.

"...Hiç şüphe yok ki Allah iyi davrananlarla beraberdir." *(Ankebut suresi, 69. ayet)*

6.1. Cihatla İlgili Temel Kavram ve Hükümler

Allah (c.c.) yolunda savaşmayı ifade etmek üzere cihat kavramının yanında gaza ve fetih kavramları da kullanılmıştır. Gaza, din için yapılan savaş anlamında kullanılmıştır. Fetih, ülke ve şehirleri ilayi kelimetullah amacıyla İslamiyete açma anlamında kullanılmıştır.[146] Resulullah'ın (s.a.v.) bizzat sevk ve idare ettiği savaşlar için **gazve**, kendisinin katılmadığı askerî seferlere ise **seriyye** denilmektedir. Fıkıh kitaplarında savaş ahkâmı genellikle **siyer** ve **megâzî** başlığı altında ele alınmıştır.

146 Mustafa Fayda, "Fetih", TDV İslam Ansiklopedisi, C 7, s. 467.

İnsanlara cihat aynı zamanda manevi değerlere sahip çıkmaktır.

BİLGİ KUTUSU

﴿ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَاِنَّ اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴾

"Bizim uğrumuzda cihat edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz, Hiç şüphe yok ki Allah iyi davrananlarla beraberdir."

(En'am suresi, 121. ayet)

ARAŞTIRALIM

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul Emannâmesi'nde gayrimüslimlere tanıdığı hak ve özgürlükleri araştıralım.

İki düşman grubun birbiriyle savaşması harp (muharebe) ve kıtal kavramları ile ifade edilmektedir. Bu kavramlar meşru veya gayri meşru her türlü savaş için kullanılmaktadır. Cihadı, Allah (c.c.) yolunda savaş manasıyla aldığımızda muharebenin cihatın yöntemlerinden biri olduğu görülecektir.

Savaşı Meşru Kılan Sebepler

Niyet, yapılan davranışın meşruiyetini belirleyici bir unsurdur. Bu yüzden toprak, mal, şan ve şöhret kazanmak veya insanları sömürmek amacıyla yapılan tüm savaşlar cihat ile elde edilecek sevabı ortadan kaldırır.[147] Savaşı meşru kılan başlıca sebepler şunlardır.

1- Savunma amaçlı savaş: Ülkenin saldırıya uğrayıp zarurât-ı diniyyeden olan din, can, mal, nesil ve aklın korunması amacıyla savaş yapılması fakihlerin ittifakı ile meşrudur.

2- Uluslararası güvenlik amaçlı savaş: Bazı ülke ve grupların bir bölge veya tüm dünyayı tehdit eden faaliyetleri karşısında savaş meşru olur. İnsanların mal ve can güvenliğini tehdit eden nükleer, kimyasal, terörist faaliyetlere üs olma gibi fitne ve zulme engel olup uluslararası güvenliğin sağlanması amacıyla savaş yapılması da meşrudur.

3- Devlete karşı silahlı ayaklanma ve isyan suçu fıkıhta **bağy** olarak isimlendirilmektedir. Bağy suçunu işleyenlere karşı savaş yöntemi dâhil olmak üzere gerekli tüm tedbirleri almak devletin hakkıdır. Ülkemizde 15 Temmuz 2016'da yaşanılan devlete isyan hareketi bağy suçuna bir örnektir. Devletin düzenini yıkmaya çalışanlara ve alternatif paralel yapılanma içine girenlere karşı gerekli tedbirleri alıp bu isyan hareketini bastırmak devletin hem hakkı hem de vazifesidir.

İrtidat fıkhi bir terim olarak, bir Müslümanın İslam dininden çıkmasını ifade eder. Bu kişiye **mürted** denilir. Fakihler dininden dönüp düşman safına geçen, İslam dinine zarar verebilmek için fırsat kollayan mürtedler ile savaş yapılabileceğini kabul etmişlerdir. Nitekim Hz. Ebû Bekir (r.a.) hilafetinin ilk yıllarında irtidat hareketlerini bastırmak üzere orduyu sevketmekte hiç tereddüt etmemiştir.

4- İslam'ın tebliğ edilmesine engel olanlarla savaş: İnanç ve fikir hürriyeti kapsamında Müslümanların dinlerini yaşamalarına ve tebliğ etmelerine engel olanlara karşı Müslüman devletler muhtelif yöntemlerle mücadele edebilirler.

147 bk. Buhârî, Cihad, 15.

Özellikle bu ülkelerde Müslümanlara zulmedilmesi, can ve mal güvenliklerinin olmaması durumunda, Müslüman devletlerin bu ülkeye baskı yapması ve Müslümanların hamisi olarak siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri mücadele yöntemleri izleyebilirler. Özellikle tebliğ amaçlı ilmî ve fikrî cihat şeklinde gerçekleşmesi gerekir. Bugün İslam'ı dünyada hâkim kılmak için yapılması gereken Müslüman olmayanlarla sadece silahlı mücadele değil; ilimde, teknikte, ekonomide, sanatta ilerlemeler kaydederek her alanda güçlü olup dünyada söz sahibi olmaktır.[148]

Savaşta Uyulması Gereken Kurallar:

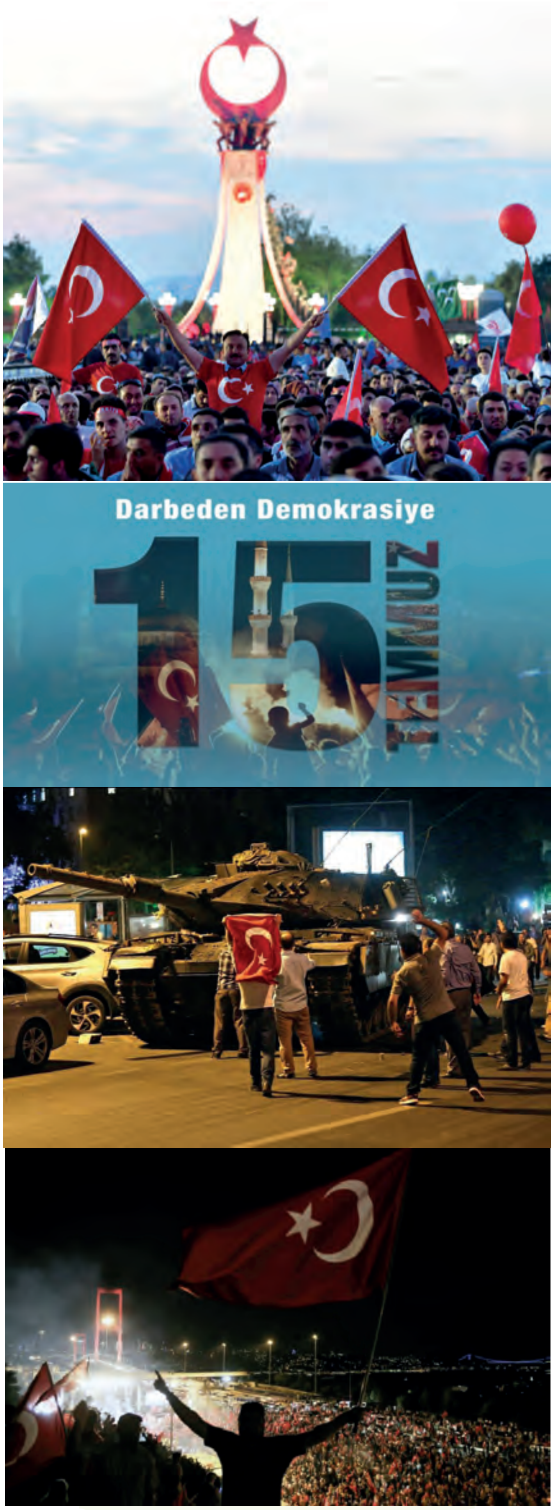
İslam dininde, hayatın her alanına dair uyulması gereken kural ve ilkeler bulunmaktadır. Dünyadaki milletlerin amaçlarına ulaşmak için her türlü mücadeleyi meşru gördükleri dönemlerde bile Müslümanlar savaşlarda belirli kurallara uymakla sorumlu olmuşlardır.

Savaşta yapılması yasak olan davranışlar şunlardır:

- İşkence Yapmak: Peygamberimiz ordu komutanlarına verdiği talimatta ölülerin organlarını keserek vücut bütünlüğüne zarar verilmesini (müsle)[149] ve düşman askerlerinin yakalandıktan sonra yakılarak öldürülmesini yasaklamıştır.[150]

- Savaşa Katılmayanlara Saldırmak: Savaşa katılmayan kadınların, çocukların, yaşlıların, din adamlarının, çiftçilerin, elçilerin ve hastaların öldürülmesi câiz değildir. Resulullah'ın katıldığı gazvelerden birinde öldürülmüş bir kadın bulundu. Peygamberimiz bunun üzerine kadınları ve çocukları öldürmeyi yasakladı.[151] Savaşın sona ermesi ve fethin gerçekleşmesi durumunda da bu sınıfların zarar görmemesi sağlanmalıdır.

- Fatih Sultan Mehmet, Bosna ruhbanlarına verdiği emannâmede "Kiliselerinizde korkusuzca ibadet ve memleketimizde korkusuzca ikamet edin. Ne vezirlerimden ne de halkımdan kimse bunları incitmesin ve rencide etmesin.

15 TEMMUZ 2016

148 Ahmet Özdemir, İslam Hukukunda Uluslararası Kamu Düzeni ve Savaş Hukuku, s. 104.
149 bk. Müslim, Cihad, 110.
150 bk. Buhârî, Cihad, 147.
151 bk. Müslim, Cihad, 8.

Peygamberimiz savaşta sivillere zarar verilmemesini emretmiştir.

Allah'a, Peygamber'e, Kur'an'a ve kuşandığım kılıca yemin olsun ki, canları, malları ve kiliseleri bana itaat ettikleri sürece güvencem altındadır."[152] diyerek fetih hareketlerinin esas gayesinin dünyada huzur ve güvenin sağlanması olduğunu göstermiştir.

- Tabiat Varlıklarına ve Hayvanlara Zarar Vermek: Savaş esnasında kesilmesine ihtiyaç olmayan ağaçlara ve kendisinden yararlanılan hayvanlara ve bitkilere zarar vermek câiz değildir. Hz. Ebû Bekir, ordu komutanı olarak görevlendirdiği Üsame b. Zeyd'e (r.a.) hayvanlara ve ağaçlara zarar verilmemesi talimatı vermiştir.[153]

6.2. Mekki ve Medeni Ayetlerde Cihat

Peygamberimiz İslam'a açıktan davet emrini aldıktan sonra, hac için Mekke'ye gelenlerle irtibata geçerek İslam'ın Mekke dışında duyulmasını sağlamıştır.[154] Mekke döneminde gönüllerin kazanılması ve İslam'ın sözle anlatılması esas olup savaş anlamındaki cihat emredilmemiştir. Bu dönemde Resulullah (s.a.v.) sabırlı olmakla ve risaleti tebliğ edip müşriklerden yüz çevirmekle emrolunmuştur: **"Sana emrolunanı açıkça söyle ve müşriklerden yüz çevir."**[155]

ÖĞRENELİM

Hz. Ömer'in Emannâmesi

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla,

Bu sözleşme, müminlerin emiri ve Allah'ın kulu Ömer tarafından İliya halkına verilen bir emandır. Onların canlarına, mallarına, kiliselerine, haçlarına, yerleşik ve göçebe olan bütün fertlerine verilen bir teminattır. Kiliseleri mesken yapılmayacak, yıkılmayacak ve kısmen dahi olsa işgal edilmeyecektir. İçindeki kutsal eşyalara dokunulmayacaktır. Mallarına el sürülmeyecektir. Kimse dinî inançlarından dolayı zorlanmayacak, kendilerine asla zarar gelmeyecek ve yurtlarına Yahudiler iskân olunmayacaktır. Buna karşılık onlar da cizye vereceklerdir. Bunlardan kim yurdunu terk etmek isterse gideceği yere kadar mal ve can emniyeti sağlanacaktır. Yurdunda kalmak isteyenler ise güvende olacaklardır ve cizye vereceklerdir. Dileyen Rumlarla gidecek, dileyen de toprağına dönecektir. Hasat elde edinceye kadar onlardan bir şey istenmeyecektir. Bu, Allah'ın Resulü'nün, halifelerin ve müminlerin Kudüs halkına verdiği güvenlik ahdidir. Bu ahid, cizye ödedikleri müddetçe geçerlidir."

(M. Hamidullah, İslam'da Devlet İdaresi, s. 180)

152 Fatih Sultan Mehmet, 4 Nisan 1478 tarihli Bosna Emannamesi.
153 İbnü'l-Esir, el-Kâmil fi't-Tarih, s. 335.
154 İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, C 1, s. 174.
155 Hicr suresi, 94. ayet.

"Cihat eden, ancak kendisi için cihat etmiş olur. Şüphesiz Allah, âlemlerden müstağnidir."[156], **"Bizim uğrumuzda cihat edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz, Hiç şüphe yok ki Allah iyi davrananlarla beraberdir."**[157] ayetlerinde olduğu gibi Mekkî surelerde cihat; kişinin "... inancını yaşamak uğruna gösterdiği samimi çabayı, tüm zorluklara rağmen vahyi tebliğ edip insanlara ulaştırmayı ifade etmektedir.[158]

Medine'ye hicretle birlikte Müslümanlar, İslam'ın yaşanmasında ve diğer insanlara tebliğ edilmesinde elverişli imkânlara kavuşmuşlardır. Seriyye ve gazveler bu dönemde gerçekleşmiştir. Medine döneminde nâzil olan ayetlerde düşmanlık gösteren kâfirlere karşı çok çetin bir mücadele içinde olmanın gerektiği beyan edilmiştir.[159] Bu dönemde nâzil olan ayetlere baktığımızda cihat konusunda aşama aşama hüküm verildiği (tedricilik) görülmektedir.

"Kendilerine savaş açılan Müslümanlara, zulme uğramaları sebebiyle cihat için izin verildi. Şüphe yok ki Allah'ın onlara yardım etmeye gücü yeter."[160] ayeti ile saldıranlara karşı silahlı mücadele için izin verilmiş; **"Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın, aşırı gitmeyin. Doğrusu Allah aşırı gidenleri sevmez."** ayeti ile de savunma savaşı yapılması emredilmiştir. Daha sonra nâzil olan ayetlerde ise bir kayıt olmaksızın mutlak ifade ile Allah yolunda cihat emredilmiştir: **"Allah yolunda savaşın ve bilin ki Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."**[161]

Mekkî ve Medenî surelerdeki cihat kavramını genel olarak değerlendirdiğimizde, şu sonucu çıkarmak mümkündür. İslam esaslarını tebliğ edip insanları İslam dinini benimsemeye davet etmek; kendisinden başlayarak ailesinde, ülkesinde ve dünyada Allah'ın hükmünün en üstün olması için çaba göstermesi temel amaçtır. Bu amaca ulaşabilmek için zaman ve şartlara en uygun araçlar kullanılarak hareket edilmesi gerekir.

ARAŞTIRALIM

Kur'an-ı Kerim'den cihatla ilgili üç ayet bulunuz. Sınıfta bu ayetleri arkadaşlarınızla paylaşınız.

Bu ülke Şehitlerimizin emanetidir.

BİLGİ KUTUSU

﴿ وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدّ۪ينُ كُلُّهُ لِلّٰهِۚ فَاِنِ انْتَهَوْا فَاِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَص۪يرٌ ﴾

"Fitne (şirk, baskı, zulüm) ortadan kalkıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer (küfürden) vazgeçerlese, şüphesiz ki Allah onların yaptıklarını hakkıyla görendir."
(Enfal suresi, 39. ayet)

156 Ankebut suresi, 6. ayet.
157 Ankebut suresi, 69. ayet.
158 bk. Furkân suresi, 52. ayet.
159 bk. Tevbe suresi, 73. ayet.
160 Hac suresi, 39. ayet.
161 Bakara suresi, 244. ayet.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Hades ve necasetin tanımını yapınız.
2. Hanefi ve Şâfii mezhebine göre abdestin farzlarını belirtiniz.
3. Gusülsüz helal olmayan hususları açıklayınız.
4. Seferîlik ve seferî ne demektir? Bu konuda bildiklerinizi yazınız.
5. Kendilerine zekât verilebilecek sekiz grubu yazınız.
6. Fıtır sadakasının nisabını ve nelerden verilebileceğini miktarlarıyla belirtiniz.
7. Orucunu bozan kimseye hangi hâllerde kefaret gerekir?
8. Kefaret nasıl yerine getirilir? Belirtiniz.
9. İtikâf nedir? Nasıl yapılır? Araştırınız.
10. Yapılış yönünden haccın çeşitlerini yazınız.
11. Umrenin anlamı ve hükmü nedir? Ne zaman yapılır? Kısaca bilgi veriniz.
12. Kurbanın kelime anlamı ile kurban ibadeti arasındaki bağlantıyı açıklayınız.
13. İslam'da savaş esirlerine nasıl davranılır? Araştırınız.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi gusül almanın gerekmediği bir durumdur?

A) Hayız hâlinin bitmesi
B) Kurban kesmek
C) Yeni Müslüman olmak
D) Meninin çıkması
E) İhtilam olmak

2. Aşağıdakilerden hangidi abdestsiz olarak yapılabilir?

A) Mushaf'a dokunmak
B) Ezberden Kur'an-ı Kerim okumak
C) Sehiv secdesi yapmak
D) Kâbe'yi tavaf etmek
E) Cenaze namazı kılmak

3. Kerahat vaktinde hangi namazın farzı kılınabilir?

A) Sabah namazı
B) Öğle namazı
C) İkindi namazı
D) Akşam namazı
E) Yatsı namazı

4. Aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?
A) Namazda bütün tekbirler "Allahü ekber" denilerek getirilir.
B) Dört rekâtlı farz namazların hepsi aynı şekilde kılınır.
C) Bütün sünnet namazlar aynı şekilde kılınır.
D) Farz namazların ilk oturuşunda sadece Tahiyyat duası okunur.
E) Beş vakit namazın tüm rekâtlarında Fâtiha suresi okunur.

5. *"Zekât, bazı kimselere ve yerlere verilemez."*
Buna göre aşağıdakilerden hangisine zekât vermemiz mümkün olabilir?
A) Geçimini rahat sağlayan insanlara
B) Dedemize
C) Torunlarımıza
D) Okul ve camilere
E) Maddi destek bulamayan üniversite öğrencisine

6. Emekle sulanan toprak ürünlerinde hangi oranda zekât vermek gerekir?
A) 1/5 B) 1/10 C) 1/20 D) 1/40 E) 1/50

7. Aşağıdakilerden hangisi orucu bozup yalnız kazayı gerektiren bir durumdur?
A) Kendi isteği olmaksızın az kusmak
B) Dişleri misvaklamak
C) Oruçlu olduğunu unutarak yiyip içmek
D) Banyo yapmak
E) Vaktin geldiğini zannederek oruç açmak

8. Aşağıdakilerden hangisi vacip kabul edilen bir oruçtur?
A) Arefe günü oruç tutmak
B) Aşure günü oruç tutmak
C) Adak orucu tutmak
D) Ramazan orucunun kefaretini tutmak
E) Ramazan Bayramı'nın 1. günü oruç tutmak

9. Vakfe nerelerde yapılır?
A) Mina ve Müzdelife'de
B) Arafat ve Müzdelife'de
C) Safa ve Merve'de
D) Arafat ve Mina'da
E) Mekke ve Medine'de

10. Aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?
A) Kurbanlar; yalnızca koyun, keçi, davar, sığır ve deve cinsinden olan hayvanlardan kesilir.
B) Kurban yükümlüsünün Müslüman, akıl sahibi olması ve hür olması gerekir.
C) Hayvanı kesmeden canlı olarak veya bedelini yoksula vermekle kurban ibadeti yerine getirilmiş olur.
D) Hayvan, kanı akıtılmadan öldürülecek olursa bu hayvan kurban yerine geçmez.
E) Büyük baş hayvanlar yedi kişiye kadar ortak kesilebilir.

C. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanı "D", yanlış olanı ise "Y" ile işaretleyiniz.

(.....) Mükellef olan kimse işinin yoğunluğundan dolayı namazı vaktinde kılmak zorunda değildir, müsait olunca kılar.

(.....) Hanefi mezhebine göre Kur'an-ı Kerim'de yer almayan bir kelime namazda yanlışlıkla ağızdan çıksa namaz bozulmuş olur.

(.....) Cuma namazı gündüz kılındığından imam açıktan kıraat yapmaz.

(.....) İmam, Cuma hutbesini okurken cemaat cep telefonuna gelen mesaja bakabilir.

(.....) Dinin, mallar için koymuş olduğu belli bir ölçü ve miktara nisap denir.

(.....) Oruca niyet etmeyerek Ramazan günü yiyip içmek hem kaza hem kefaret gerektirir.

(.....) Oruç tutarken gusül abdesti almak veya banyo yapmak orucu bozar.

(.....) Fıtır sadakasını, yakınında muhtaç kimse varken daha uzakta bulunanlara vermek mekruhtur.

(.....) Yalnız hac niyetiyle ihrama girip umre yapmadan tamamlanan hacca kıran haccı denir.

(.....) Mina, Mekke ile Müzdelife arasında Harem sınırları içinde bulunan bir bölgedir.

(.....) Akika kurbanın etinden, sahibi ve ev halkı yiyemez.

(.....) Savaşta gayrimüslimlerden savaş yoluyla elde edilen mallar, esirler ve araziler ganimet olarak kabul edilir.

D. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri uygun ifadelerle doldurunuz.

<table>
<tr><td>sahur</td><td>rikaz</td><td>ihram</td><td>zelletü'l-kâri</td><td>vesk</td><td>dirhem</td></tr>
<tr><td>itikâf</td><td>dinar</td><td>bağy</td><td>temel ihtiyaçlar</td><td colspan="2">müellefe-i kulûb</td></tr>
</table>

1. Namazda kıraatı ifâ ederken okuyuşta hata yapmaya .... denir.
2. Bir kimsenin kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin yeme, içme, giyinme, barınma, sağlık, eğitim ve ulaşım gibi ihtiyaçlarına .... denilmektedir.
3. Peygamberimiz zamanında, altın için ...., gümüş için .... kullanılmış ve tarım ürünleri için beş .... zekât nisabında sınır kabul edilmiştir.
4. Zekât sekiz gruptan birine ulaştırılır. Bu gruplardan biri, kalpleri İslam'a ısındırılmak istenenler yani .... dür.
5. Yer altına insanlar tarafından gömülmüş define ve hazinelere .... denir.
6. Oruç tutmak için gece yenilen yemeğe .... adı verilir.
7. .... mescidde ibadet maksadıyla durmaktır.
8. Hac ve umre yapanların bazı davranışları kendilerine yasak etmelerine .... denir.
9. Devlete karşı silahlı ayaklanma ve isyan suçu fıkıhta .... olarak isimlendirilmektedir.

5. ÜNİTE:
MUAMELAT VE UKUBAT

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. *Nikâh, mehir, miras, mülkiyet hukuku* kavramlarının anlamlarını öğreniniz.
2. Aile hayatının fert ve toplum açısından önemini araştırınız.
3. Suç ve ceza ilkeleriyle ilgili Kur'an-ı Kerim'den bir ayet bulunuz.
4. Mülk edinme hakkında İslam'ın ortaya koyduğu ilkeler nelerdir? Araştırınız.
5. Faizin topluma zararlarını araştırınız.

1. Sosyal Hayat

Aile toplumun temel taşıdır.

İnsan çevresiyle bağlantılı ve toplum içinde yaşayan bir varlıktır. Sosyal hayatta birçok konu fıkıhla doğrudan ilgilidir. Selamlaşma, tesettür, müzik, günlük hayat, aile ve ticari hayatla ilgili helal ve haramlar bu konu başlığı altında incelenmiştir. Bu yüzden fıkıhta muamelat (sosyal hayat) en geniş konu olarak karşımıza çıkar.

1.1. Aile Hayatı ve Hükümleri

İçinde doğup büyüdüğümüz, hayata katıldığımız, toplumun en küçük yapı taşı ailedir. Aile ne kadar sağlam olursa toplum da o kadar güçlü ve sağlam olur. İslam dini bunun için aile hayatının kurulmasına ve sağlıklı yürümesine önem vermiş, bunu sağlamak için de bazı kurallar koymuştur.

BİLGİ KUTUSU

"Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha değerli bir miras bırakmamıştır."

(Tirmizî, Birr, 33)

Evliliğin Sorumlulukları

Evliliğin erkek için mali olarak *mehir* ve *nafakadan* oluşan iki sonucu vardır.

Mehir; kocanın eşine verdiği veya taahhüt ettiği para yahut maldır. Mehir, nikâh akdi sırasında konuşulmasa bile kadın evlilikle mehire hak kazanır.

İslam hukuku mal ayrılığını esas kabul etmiştir. Bu yüzden ailede herkesin malı şahsidir. Mehir, kadının malıdır ve eşi razı olmadıkça kocasının onda bir tasarrufu söz konusu değildir. Rızası olmadan kimse onu alamaz.

NOT EDELİM

İslam, ilke olarak evliliğin mutluluk ve kalıcılık esası üzerine kurulmasını istemiştir. Bunu sağlamak için bazı tedbirler ve gelenekler ortaya çıkmıştır;

- Evlenecek olanların uygun bir ortamda birbirlerini görmeleri,
- Evlenecek kişilerin birbirine denk olması,
- İlke olarak birbirlerini beğenmiş olanların mutlu ve kalıcı bir evlilik yapıp yapamayacaklarını anlamak için bir evlilik vaadi sayılan kısa bir nişanlılık sürecini değerlendirmeleri, şayet olumlu kanaat oluşursa nikâhlanıp evlenmeleridir.

İslam, evlilik hayatının da mutlu ve huzurlu sürebilmesi için bazı kaideler koymuştur;

- Ailede eşlerin birbirlerine karşı sevgi ve saygı içerisinde olması,
- Eşlerin birbirine güven, itaat ve şefkat ile yaklaşması,
- Kadın ve erkeğin ailenin mahremiyetini ve saygınlığını koruması,
- Çocukların anne-babasına karşı hürmetli olması, anne babanın da çocuklarını terbiye edip yetiştirmesi,
- Ailedeki fertlerin akrabalık bağlarını koruması gerekir.

İslam âlimlerinin çoğunluğuna göre mehir, nikâh akdinin rükün veya şartlarından değildir. Bu yüzden mehirsiz akdedilecek nikâh geçerli olur ve kadın emsal mehire hak kazanır. Ancak Mâlikiler mehri, nikâhın bir rüknü sayarlar.

Akit sırasında tarafların konuşarak belirledikleri mehre, **mehr-i müsemma** denir. Mehir, peşin ödenebileceği gibi sonraya da bırakılabilir. Peşin ödenecek olana, **mehr-i mu'accel**, sonraya bırakılana ise **mehr-i müeccel** denir. Mehir belirlenmemiş ise kadın benzer şart ve konumda bulunan emsallerinin aldığı ölçüde bir mehre hak kazanır. Buna da **mehr-i misil** denir.

Zifaf ve sahih halvet ile kadın tam mehre hak kazanır. **Sahih halvet** kimsenin göremeyeceği ve giremeyeceği kapalı veya kapalı sayılan bir yerde erkek ve kadının başbaşa kalma durumudur.

Nafaka, İslam hukukuna göre dinen evin reisi kabul edilen erkeğin ailenin tüm fertlerinin geçim masraflarını üstlenmesidir. Burada nafakadan kasıt evlilik nafakasıdır. Evleninceye kadar kız çocuğun, yetişkin oluncaya kadar erkek çocuğun nafakasını da baba karşılar.

Ailede, bütün masraflar kocaya aittir.[1] Kocanın zengin veya fakir olması hükmü değiştirmez. Nafakanın kapsamına yiyecek, içecek, tedâvi, ilaç ve bazı durumlarda hizmetçi masrafları girer. Mesken temini ve tefrişi de kocaya aittir.

Boşanma durumunda iddet süresince koca tarafından kadına ödenmesi gereken nafakaya boşanma nafakası denir. Koca, iddet sonrasında kadına nafaka ödemek zorunda değildir.

Ülkemizde aileyi korumak için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur.

İslam anneye saygıyı emreder.

1.1.1. Nikâh

Nikâh, şer'an aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını sürekli birleştirmelerini sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini ifade eden bir kavramdır.

Bütün peygamberlerin öğretilerinde kadın erkek birlikteliğini meşru kılan tek yol nikâhtır. İslam hukukuna göre nikâhsız birliktelikler ise zina kabul edilmiş ve dinen yasaklanmıştır.

BİLGİ KUTUSU

Ebû Musa'dan (r.a.) rivayete göre Resullullah şöyle buyurmuştur. *"Velisiz nikah asla caiz olmaz."*

(Tirmizi, Nikah, 1101)

TARTIŞALIM

Bir koca eşine taahhüt ettiği mehri vermezse günah işlemiş olur mu? Görüşlerinizi arkadaşlarınızla tartışınız.

1 bk. Bakara suresi, 233. ayet.

İslam'ın iki temel kaynağı olan Kur'an ve sünnette Müslümanlar evlenmeye teşvik edilmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulur:

﴿ وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَاِمَائِكُمْۜ اِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖۜ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴾

"Sizden bekar olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."[2]

Nikâh Peygamberimizin sünnetidir.

Peygamberimiz de şöyle buyurmuştur:

« اَلنِّكَاحُ سُنَّتِى فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِى فَلَيْسَ مِنِّى »

"Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir."[3]

« يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنِ اسْتَطَاعَ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ ... »

"Ey Gençler! Sizden kimin evlenmeye gücü yetiyorsa evlensin..."[4]

Nikâhın Rükün ve Şartları

Evlenmenin gerçekleşmesi için nikâh şarttır. Nikâhın gerçekleşmesi için de aşağıdaki rükün ve şartların gerçekleşmesi gerekir:

- Tarafların, evlenme ehliyetini haiz olmaları,
- Evlenmelerine dinen bir engel bulunmaması,
- Nikâh sırasında şahitlerin bulunması,
- Nikâh akdinin aynı mecliste olması,
- Karşılıklı icap-kabul beyanlarının evlendiklerini kesin olarak gösterecek şekilde ifadeye yansıması,
- Evlenmede velinin söz sahibi olması (velâyet). Kadının velisi; babası, dedesi, abisi vs. olabilir. Evlilik her ne kadar bir erkek ve bir kadın arasında olsa da kadın ve erkeğin ailesini de etkilediğinden İslam hukukçuları özellikle kadının ailesinin nikâha müdahil olabileceğini söylemişlerdir. Bu şart Mâliki, Şâfiî ve Hanbeli mezheplerine göredir.

2 Nûr suresi, 32.ayet.
3 Buhârî, Nikâh, 1; Müslim, Nikâh, 5.
4 Buhârî, Nikâh, 2-3; Müslim, Nikâh, 1, 3.

- **Muharremât (Evlenme Engelleri)**

Evlenme engelleri *sürekli* ve *geçici* olmak üzere iki grupta ele alınır.

Sürekli Evlenme Engelleri
- Kan hısımlığı,
- Evlenmeden doğan hısımlık,
- Emzirmeden doğan süt hısımlığı (radâ).

Süt akrabalığı: İslam hukukuna göre bir kimse ile sütü emziren anne ve ailesi arasında süt akrabalığı oluşur. Süt emmenin evlenme engeli olabilmesi için Mâliki, Şâfiî ve Hanbeli mezhebine göre, hısımlık doğuran sütün ilk iki yaş içinde emilmesi gerekir. Ebû Hanîfe'ye göre ise emme süresi 30 aydır. Hanefilere göre bir sefer, Şâfiîlere göre en az beş kere emen çocukla süt annesi ve ailesi arasında evlenme engeli ortaya çıkar.

- 1970'li yıllarda ortaya çıkan farklı annelerden alınan sütlerin karıştırılıp korunduğu süt bankalarında toplanan sütlerden içen çocukla süt veren kadınlar arasında süt hısımlığının oluşup oluşmadığı İslam âlimleri arasında tartışılmıştır. Fıkıh Akademisi'nin 22-28 Aralık 1985 tarihinde Cidde'de düzenlenen toplantısında süt bankasına süt veren annelerin belirlenmesindeki güçlük sebebiyle süt hısımlarının bilinmesinin mümkün olmayacağı, bilinmeden haram olan evlenmelere yol açabileceği, bu sebeple süt bankasından süt almanın haram olduğu sonucuna varılmıştır.

Geçici Evlenme Engelleri
- Müslüman erkek müşrik kadınla, Müslüman kadın da Müslüman olmayanlarla evlenemez.
- Evli olan ya da iddet bekleyen dul kadınla evlenilemez.
- Koca üç talakla boşadığı kadınla evlenemez.
- Bir kadın bir erkekten fazla kişiyle, aynı anda evlenemez.
- Bir adam aynı anda kadının teyze, hala ve kız kardeşi ile evli olamaz.

1.1.2. Boşanma

Boşanma (talak), evliliğin son bulmasıdır. Talak, taraflar arasındaki evlilik bağını sona erdirir. Evliliği bitirecek boşama işlemi, "Aramızdaki evlilik bitti, seninle boşandım." gibi açık (sarih) bir sözle veya "Artık senin eşin değilim. Ben senden ayrıldım." gibi içinde boşama ve talak kelimesi geçmeyen fakat boşanma kastıyla üstü kapalı (kinayeli) söylenen cümlelerle de gerçekleşebilir.

Fıkıh literatüründe boşanma, erkek tarafından yapılabildiği gibi boşama hakkı talep eden kadın tarafından da gerçekleşebilir. Ayrıca şiddetli geçimsizlik sebebiyle taraflar mahkeme kararıyla boşanabilir. Mahkemenin evliliği sona erdirmesine **tefrik** denir.

DEĞERLENDİRELİM

EVLENMESİ HARAM OLAN HISIMLAR

- **Kan Hısımları (Erkeğe göre):**
  1. Anne, büyükanne
  2. Kız, kız torun
  3. Kız kardeş
  4. Kız kardeşin kızı
  5. Hala
  6. Teyze
- **Evlenmeden Doğan Hısımlar (Erkeğe Göre):**
  1. Babanın ve dedenin hanımı
  2. Oğulun hanımı, torunların hanımı
  3- Kayınvalide
  4. Üvey kızlar
- **Emzirmeden Doğan Hısımlar (Erkeğe Göre):**
  1. Süt anne
  2. Süt kız kardeş
  3. Süt erkek veya kız kardeşin kızı
  4. Babası ile aynı kadından süt emen; süt hala
  5. Annesi ile aynı kadından süt emen; süt teyze

Yukarıda erkeğe göre verilen hısımların kadına göre olanını bularak değerlendiriniz.

NOT EDELİM

Boşanma (talak), evliliğin son bulmasıdır.

İslam dininde boşanmalar hoş karşılanmamakla birlikte evlilik akdi taraflar için çekilmez ve katlanılamaz bir hâl almışsa bir çözüm yolu olarak meşru kılınmıştır. Bu durumda da boşanmanın iyilik ile yapılması Kur'an-ı Kerim'in emridir.[5]

Boşama Sonrası ile İlgili Hükümler

İddet, evlilik birliği sona erdiğinde kadının beklemesi gereken süreye denir. Sağlıklı bir kadın için boşama sonrası kadının beklemesi gereken süre;[6] Hanefi mezhebine göre üç hayız, Şâfiî mezhebine göre üç temizlik dönemidir.[7] Görüş farkı ilgili ayette[8] geçen *kurû'* kelimesinin yorumundan kaynaklanmaktadır.

NOT EDELİM

Evliliğin devamı açısından; Talak çeşitleri:

1- Ric'i Talak: Erkeğin yeni nikâh akdine gerek kalmadan iddet süresi içinde eşine dönebildiği boşanmadır.

2- Bâin Talak: Nikâh akdini kaldıran ve aile hayatını sona erdiren talaktır.

Kur'an-ı Kerim'e göre evlilik birliği kocanın ölümü ile sonuçlanmışsa kadın bir başkası ile evlenebilmek için dört ay on gün iddet bekler.[9] Kadın hamile ise iddeti doğumla son bulur.[10]

Hayız görmeyen veya yaşlılığından dolayı hayızdan kesilmiş olan kadınların iddeti, üç aydır.

İddet bekleyen kadına, boşayan kocası dışında açıktan ya da ima yoluyla bile olsa evlilik teklifinde bulunulamaz. Vefat iddeti bekleyen kadına ise üstü kapalı şekilde evlilik teklifinde bulunmada bir sakınca yoktur.[11]

Evlilik birliğinin sonlanmasından sonra küçük çocuğun bakım ve terbiyesi **(hidâne)** ilke olarak anneye, velayeti babaya aittir.

DEĞERLENDİRELİM

﴿ اَلطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَاِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٌ بِاِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَاْخُذُوا مِمَّٓا اٰتَيْتُمُوهُنَّ شَيْـًٔا اِلَّٓا اَنْ يَخَافَٓا اَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهٖ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾

"(Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah'ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız, sizin için helal olmaz. Eğer onlar Allah'ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah'ın koyduğu sınırları kim aşarsa, onlar zalimlerin ta kendileridir." (Bakara suresi, 229. ayet)

Yukarıdaki ayeti boşanmanın şartları bakımından değerlendiriniz.

5 bk. Bakara suresi, 229. ayet.
6 bk. Bakara suresi, 228. ayet.
7 bk. Talâk suresi, 4. ayet.
8 bk. Bakara suresi, 228. ayet.
9 bk. Bakara suresi, 234. ayet.
10 bk. Talâk suresi, 4. ayet.
11 bk. Bakara suresi, 235. ayet.

1.1.3.Miras

Bir insan öldüğünde öncelikle dört şey yapılır. İlk olarak cenazesinin teçhiz ve tekfini yapılır. Ardından mal varlığından bıraktığı borçları (terike) ödenir. Peşinden mal varlığının üçte birini geçmeyecek ölçüde vasiyetleri yerine getirilir.

Bir kimse mirasçıya vasiyette bulunamadığı gibi mirasçılar dışında yapacağı vasiyet de üçte birden fazla olamaz. Vasiyetin ifası ile birlikte geriye kalan malı, mirasçıları arasında usulüne uygun şekilde paylaştırılır.

Mirastan kimin ne kadar pay alacağı bizzat Kur'an-ı Kerim tarafından belirlenmiştir. Hak sahiplerine belirlenen paylar Kur'an-ı Kerim'in gösterdiği doğrultuda verilmelidir.[12]

Mirasçılık sebepleri kan bağı, evlilik ve velâdır.
Mirasçı olana **vâris**, kendisine mirasçı olunana da **mûris** denir.

Fıkıh kitaplarında miras hükümleri **ferâiz** başlığı altında ele alınır. Kelime olarak ferâiz (paylar/hisseler) demektir.

Mirasçılık işlemlerinin doğması için şu şartların yerine gelmesi gerekir:

- Kendisine mirasçı olunacak kişi (mûris) ölmüş olmalıdır.
- Mûris öldüğünde vâris sağ olmalıdır.
- Mirasa engel hâller bulunmamalıdır. Vârisin, bir an önce mirasa konmak amacıyla murisini öldürmesi, muris veya vâristen birisinin Müslüman olmaması, babası tarafından nesebi reddedilen çocuğun nesebinin kendisine bağlanamaması mirasa engel sebeplerdendir.

NOT EDELİM

Miras: Birine, ölen bir yakınından kalan mal, mülk.

Teçhiz: vefat eden kişinin yıkanması ve kabre defnedilinceye kadar yapılan işleri ifade eder.

Tekfin: Ölünün yıkandıktan sonra kefenlenmesi işlemidir.

Miras hakkı, bizzat Kur'an-ı Kerim tarafından belirlenmiştir.

2. Ekonomik Hayat

Yüce Allah insanı belli fıtrat (ölçü) üzerinde yaratmıştır. Beslenme, barınma, giyinme, güvenlik, manevi ve estetik gibi ihtiyaçlar insanın yaratılışından gelen doğal/fıtrî özellikleridir. Bu ihtiyaçlar yeterince karşılanmadığında insan mutsuz olur. Beslenme, barınma, giyinme ve korunma ihtiyacı, ekonomik faaliyetler sonucunda karşılanır.

İnsanoğlu hayatını sürdürürken mala ihtiyaç duyar ve mal edinmek için ticari faaliyetlere girişir. Mala ulaşma ve elden çıkarmada dinimizin meşru kıldığı yahut yasakladığı eylem ve tutumların bilinmesi, ticari faaliyette bulunan her Müslüman için farzdır.

12 Miras hükümleri için bk. Nisâ suresi, 11-12 ve 33. âyetler; Nisâ 176. âyet.

BİLGİ KUTUSU

﴿رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَاِقَامِ الصَّلٰوةِ وَاِيتَٓاءِ الزَّكٰوةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فٖيهِ الْقُلُوبُ وَالْاَبْصَارُ﴾

"Onlar, ne ticaret ne de alışverişin kendilerini Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamadığı insanlardır. Onlar, kalplerin ve gözlerin allak bullak olduğu bir günden korkarlar."

(Nur suresi, 37. ayet.)

İnsanların ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için ürün ve hizmetlerin alınıp satılmasına **ekonomi** denir. Dinimiz her alanda olduğu gibi ekonomik hayatımız için de bazı düzenlemeler getirmiştir. Bu düzenlemelere uyduğumuz takdirde ekonomik sıkıntılarla karşılaşılmaz. Allah'ın koyduğu kanunlara göre işleyen bir ekonomi, toplumların mutlu ve güçlü olmasının anahtarıdır.

Aşağıda yer alan ayet-i kerimeler, bu düzenlemelerden bir kısmını bize bildirmektedir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تَاْكُلُٓوا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّٓا اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُٓوا اَنْفُسَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُمْ رَحٖيمًا﴾

"Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir."[13]

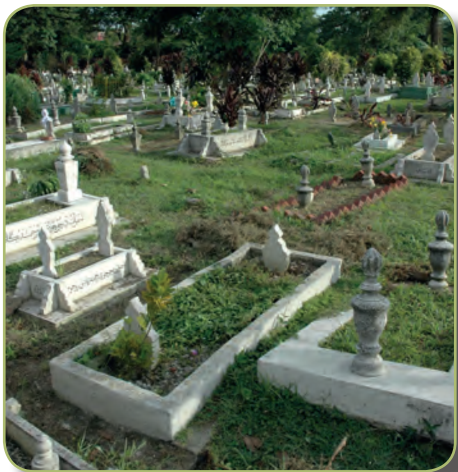
2.1. Mülkiyet Hukuku

Evrendeki bütün varlıkların asıl sahibi Yüce Allah'tır.[14] Allah göklerde ve yerdeki bütün varlıkları insanların hizmetine sunmuştur.[15] Bu nedenle insanın varlıklar üzerindeki sahipliği, mâlikliği doğrudan değil, O'nun izin ve imkân vermesiyle dolaylıdır.

Mülkiyet ile en geniş anlamda kişi ile eşya/mal arasındaki hukuki bağ kastedilir. Bu bağ ile insanın eşya üzerindeki tasarruf hak ve yetkisinin sınırları belirlenir. Terim olarak mülkiyet *sahibine eşya üzerinde en geniş yetkileri sağlayan, başkasının o varlıkta tasarruf ve müdahalesine engel olma hakkını veren hukuki bağa* denir.[16]

Mülkiyet konusu tarihte çok büyük tartışmalara neden olmuştur. Geçen yüzyılda ortaya çıkan ve yüzbinlerce insanın canına mal olan *kapitalizm*, *komünizm* ve *sosyalizm* gibi ideolojilerin temelini mülkiyet tartışmaları oluşturur.

Beşerî sistemlerde var olan her isteğe göre mutlak tüketim anlayışı, İslam ekonomisinde yoktur. Çünkü israf kategorisine girecek lüks tutkusuna din cevaz vermemektedir. Ayrıca aşırıya kaçan lüks tüketim harcamaları,

Mal sahibi, mülk sahibi,
Hani bunun ilk sahibi?
Mal da yalan, mülk de yalan,
Var biraz da sen oyalan!..
(Yunus Emre)

13 Nisa suresi, 29. ayet.
14 bk. Maide suresi, 120. ayet.
15 bk. Casiye suresi, 13. ayet.
16 Ahmet Yaman - Halit Çalış, İslam Hukukuna Giriş, s. 267.

fiyatların yükselmesine ve dar gelir sahiplerinin ezilmesine sebep olacağından farklı bir mesuliyet gerektirir. Dolayısıyla bu tür uygulamalarda bir haksızlık ve zulüm söz konusudur ve İslam buna izin vermemektedir.

Beşerî sistemlerde mal, istenildiği gibi tüketilebilir. Fakat İslam, toplumu gözeterek zekât, vakıf gibi mükemmel müesseseler kurmuş, harcamada asla israfa kaçmama gibi beşerüstü ve net prensipler koymuştur. Tüketimin ancak meşru yoldan yapılabileceğini beyan etmiştir. Bu durum, iyi ve etkin kullanılabildiğinde insanlar için değişmez güzelliklerin ortaya çıkmasına da sebep olmaktadır.

İktisatçılar, malı *"insan ihtiyaçlarını karşılayan ve iktisadi değeri olan şey"* diye tanımlar. İslam fıkhında ise mal *"elde edilip ihtiyaç zamanı için biriktirilmesi ve normal olarak yararlanılması mümkün ve câiz olan her şey"* diye tanımlanır.

Fıkıhta bir şeyin mal olarak kabul edilmesi için başlıca üç şart aranır:

1. O şeyin elde edilip biriktirilebilir olması,
2. Kendisinden yararlanmanın mümkün olması,
3. Dinimizde haram kılınmamış olmasıdır.

İçki, domuz eti ve leş gibi İslam'ın faydalanılmasını haram kıldığı şeyler mal kapsamında değerlendirilmez.

İslam mala değer vermiş, onu önemli bir konuma yerleştirmiştir. "Bir lokma bir hırka" anlayışı İslam'ın dünyalığa ilişkin yaklaşımı ile örtüşmez. Ayette işaret edildiği gibi, insan hem bu dünyanın hem ahiretin güzelliklerine ulaşmak için çalışmalıdır.[17] Başka bir ayette malın insanlık için hayat kaynağı, ayakta durabilme vesilesi kılındığı bildirilir.[18] Mal ve varlık olmadan ne sağlık, ne din ne de vatan korunabilir.

Günümüzde birçok ülke, fakir oldukları için yabancıların dinî, kültürel ve askerî baskıları altında ezilmektedir. İktisat eğitimine önem veren ülkeler, dünyanın ekonomik ve finansal sistemlerine yön vermektedir. Mal önemli olduğu gibi aynı zamanda insanlık için bir *imtihan* vesilesidir.[19] Mal konusundaki emir ve yasaklara dikkat edilmezse imtihan kaybedilir. Malın kazanılması ve harcanması sürecinde Allah'ın koyduğu kurallara riayet edilmelidir. İnsan mal ve varlık üzerinde emanetçidir. Dünya nimetlerinden "helal ve temiz olmak"[20] şartıyla yararlanabilir. İnsan mala aşırı düşkünlük gösterip onun esiri olursa o mala değil, mal ona hükmetmiş olur. İslam'da asolan malın meşru ve helal yollarla mülkiyete girmesi, haram yollarla girmemesidir.

17 bk. Bakara suresi, 201-202. ayetler.
18 bk. Nisa suresi, 5. ayet.
19 bk. Enfâl suresi, 28. ayet.
20 bk. Bakara suresi, 168. ayet.

BİLGİ KUTUSU

﴿ قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ
مَنْ تَشَٓاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَٓاءُۘ
وَتُعِزُّ مَنْ تَشَٓاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَٓاءُۜ بِيَدِكَ
الْخَيْرُۜ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴾

"De ki: Ey mülkün sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye hakkıyla gücü yetensin."

(Âl-i İmrân suresi, 26. ayet.)

YAZALIM

Mülkiyet hakkı olmayan bir toplumda ortaya çıkabilecek sorunlar üzerine beyin fırtınası yapınız. Çıkan sonuçları tahtaya yazınız.

2.2. Helal Kazanç

Helal kazanç, Dinimizin meşru gördüğü daire içerisinde elde edilen gelir ve bu gelirle kazanılan rızık demektir.

Meşru yollardan elde edilmiş her gelir, helal kazançtır. Yüce Allah (c.c.) iyi, temiz ve insan sağlığına yararlı olan şeyleri helal; kötü, pis ve zararlı olan şeyleri de haram kılmıştır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَٓا اُحِلَّ لَهُمْۜ قُلْ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ... ﴾

"Sana, kendilerine neyin helal kılındığını soruyorlar, De ki: Size temiz ve hoş olan şeyler helal kılındı..."[21]

Bir Müslümanı diğer insanlar arasında en üstün ve en temiz yapan husus, onun İslam'ın emirlerine uygun olarak yaşaması, temiz ve helal gıda ile beslenmesidir. Kazanca haram karışınca bereket gider.

Cenâb-ı Hak, peygamberlere: **"Ey peygamberler! Temiz ve helal olan şeylerden yiyin, iyi ve faydalı işler yapın..."**[22] buyurmuştur. Müminlere de:

﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ
وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴾

"Ey iman edenler! Eğer siz ancak Allah'a kulluk ediyorsanız, size verdiğimiz rızıkların iyi ve temizlerinden yiyin ve Allah'a şükredin."[23] buyurmuştur.

Helal gıda ile beslenen kişi Allah'a isyankâr olamaz. Haram yollardan kazanılmış paranın ise hayrı olmaz. Helal kazanç, kişiyi helal yollara sevk eder. Helal lokma, insanı istikamet üzere yönlendirirken haram lokma insanı Hak'tan uzaklaştırır. Bu hususta Rabbimiz (c.c.) şöyle buyurmaktadır.:

﴿ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْاَرْضِ حَلَالاً طَيِّباًۘ
وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِۜ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُب۪ينٌ ﴾

"Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerin helal ve temiz olanlarından yiyin! Şeytanın izinden yürümeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır."[24]

21 Maide suresi 4. ayet.
22 Mü'minûn suresi, 51. ayet.
23 Bakara suresi, 172. ayet.
24 Bakara suresi, 168. ayet.

BİLİYOR MUSUNUZ

Bir Müslüman, vücudunu helal gıda ile beslerken sağlığına da dikkat etmelidir. Günümüzde genetiği ve öz nitelikleri ile oynanmış bazı gıdalar, insan vücuduna zarar verebilmekte bu ürünler obezite gibi rahatsızlıklara da sebebiyet vermektedir.

İslam çalışmayı ve gelişmeyi emreder.

Helal gıdayı gösteren çeşitli semboller vardır.

Müslüman, çalışmadan başkalarının sırtından veya gayri meşru yollarla kazanç elde etmekten şiddetle sakınmalı; kazancının nasıl ve nereden geldiğine dikkat etmelidir. Hem kendini hem de aile fertlerini helal gıda ile beslemelidir.

İnsandaki mal sevgisi, mala olan düşkünlük onun fıtratından gelir. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *“İnsanoğlunun iki vadi dolusu altını olsa mutlaka bir üçüncüsünü ister. Onun gözünü ancak toprak doyurur.”*[25] Bu yüzden Müslüman, dünya hayatını sonsuz gibi görüp sürekli mal arttırma hevesine kapılmamalıdır. Hırs ve duygularına kapılıp mal konusunda aşırı gitmemelidir.

İnsanın ihtiyacını doğru belirlememesi israfa sebep olur.

GDO (Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar), herhangi bir başka canlıdan alınan genlerin aktarılmasıyla elde edilen yeni organizmalara denilmektedir. Genetiği ve öz niteliği ile oynanmış gıdalarda doğal hayata müdahale söz konusu olduğundan sağlık, çevre ve ekolojik açıdan çok ciddi tehlikeler söz konusudur. GDO’lu ürünlerin tohumlarını sürekli kullanmak mümkün değildir. Asıl tohum genini kısırlaştırmakta, böylece çiftçiler tohum üreten şirketlere karşı bağımlı hale gelmektedir. Her yıl dışa bağımlılık artmaktadır. Genetiği değiştirilmiş bitkiler, toprak içinde bulunan doğal hayatı yok etmektedir. GDO’lu ürünlerin canlılara verdiği zararlar yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur. İslam, fıtratı değiştirmekten sakınmamızı ve Allah’ın yarattığı hayatı korumamızı bize emreder.[26] Sağlıklı bir hayat için temiz, helal ve organik (GDO’suz) gıdalar tercih edilmelidir.

İslam, et için özel bir kesim emretmiştir.

Malın kazanılması ve harcanması sürecinde Allah’ın koyduğu kurallara riayet edilmelidir. İnsan, mal ve varlık üzerinde emanetçidir. Dünya nimetlerinden helal ve temiz olmak şartıyla yararlanabilir.

Helal kazanç, kişiyi helal yollara sevk eder.

Bu noktada Sevgili Peygamberimizin şu hadisini ilke edinmemiz gerekmektedir:

« اِنَّ الْحَلاَلَ بَيِّنٌ وَاِنَّ الْحَرَامَ بَيِّنٌ وَبَيْنَهُمَا مُشْتَبِهَاتٌ
لاَيَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ فَمَنِ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ
وَعِرْضِهِ وَمَنْ وَقَعَ فِى الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِى الْحَرَامِ كَالرَّاعِى
يَرْعَى حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ اَنْ يَرْتَعَ فِيهِ اَلاَ وَاِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ
حِمًى اَلاَ وَاِنَّ حِمَى اللّٰهِ مَحَارِمُهُ »

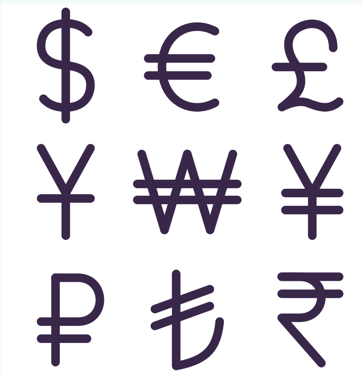
25 Buhârî, Rikak, 10.
26 bk. Buhârî, Libâs, 83-87; Müslim, Libas, 33.

YORUMLAYALIM

Bir arkadaşına yüksek miktarda borç veren bir kimse uzun zaman arkadaşının borcu ödemesini bekler. Borcunu hatırlatmak için arkadaşına uğrar. Arkadaşının yeni bir dükkân açıp lüks bir araba aldığını görür. Borcunu ödemesini istediğinde arkadaşı ödemeyeceğini ve hakkını helal etmesini ister.

Bu olayda borç alan kişinin borca karşı yaklaşımını yorumlayınız.

BULALIM

Türk Lirası sembolünü bulunuz.

BİLGİ KUTUSU

Peygamberimiz bir hadisinde şöyle buyurmaktadır:

"İslam'da zarar verme ve zararı zararla karşılama yoktur."

(İmam Mâlik, Muvatta, C 2, s. 22)

"Helal olan şeyler belli, haram olan şeyler bellidir. Bu ikisinin arasında, halkın birçoğunun helal mi, haram mı olduğunu bilmediği şüpheli konular vardır. Şüpheli konulardan sakınanlar, dinini ve ırzını korumuş olur. Şüpheli konulardan sakınmayanlar ise gitgide harama düşer. Tıpkı sürüsünü başkasına ait bir arâzinin etrafında otlatan çoban gibi ki, onun bu arâziye girme tehlikesi vardır. Dikkat edin! Her padişahın girilmesi yasak bir arâzisi vardır. Unutmayın ki, Allah'ın yasak arazisi de haram kıldığı şeylerdir..."[27]

2.3. Akitler

İslam'da meşru mal edinme yöntemlerinin başında akit (sözleşme) gelir. Akit terim olarak *tarafların icap ve kabulünün akit konusu üzerinde hukuki sonuç doğuracak şekilde birbirine bağlanması* şeklinde tanımlanır.[28]

Kur'an-ı Kerim'de;

﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَوْفُوا بِالْعُقُودِۜ... ﴾

"Ey iman edenler! Akitlerin gereğini yerine getiriniz..."[29] denilerek verilen ticari söz ve senede sadık kalınması istenir.

Alışveriş, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren malların değişiminde kendisine başvurulan bir sözleşme yöntemidir. Çünkü her insanın ihtiyaç duyduğu bütün mal ve hizmetleri bizzat kendisinin üretmesi mümkün olmadığı gibi, ürettiği her şeyi kendisinin tüketmesi de söz konusu değildir. İnsan ürettiği ihtiyaç fazlası malları verip başkasının ürettiği malları alarak hayatını sürdürür. Bunun en elverişli yolu da karşılıklı rızaya dayalı alım satım akdidir. Aksi hâlde toplumda kargaşa meydana gelir.[30]

İnsanlığın ticari işlemlerini genelde alışveriş simgeler. Kur'an sık sık alışveriş konusuna dikkat çekmiştir. Kur'an dünyevi kazancı yegane hedef kabul edenleri uyarıp onlara gerçek kazancı göstermeyi amaçlamıştır. Diğer taraftan Kur'an, alışverişin kişileri Allah'ı hatırlamaktan alıkoymamasını istemekte[31], Cuma ezanının okunmasıyla alışverişin bırakılıp namaza gidilmesini emretmektedir.[32]

Kur'an-ı Kerim'in faiz ile alım-satımı birbirinden ayırması, alım satımı helal, faizi haram kılması da dikkat çekicidir.[33]

27 Buhârî, Îmân, 39; Müslim, Müsâkât, 107.
28 Cürcânî, et-Ta'rîfât, "A-k-d" maddesi.
29 Maide suresi, 1. ayet.
30 İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, C 4, s. 247.
31 bk. Nûr suresi, 37. ayet.
32 bk. Cum'a suresi, 9. ayet.
33 bk. Bakara suresi, 275. ayet.; Rûm suresi, 39. ayet.

2.4. Karz

Karz, bir kimseye faydalanmak ve mislini iade etmek üzere bir malı vermektir. Karz ancak misli ve tüketilir mallarda söz konusu olabilir.

Karzı hasen, Kur'an ve hadislerde tavsiye edilen bir yardımlaşma çeşididir. Yüce Allah, geri hiçbir şey almamak üzere verilen sadakanın karşılığını kat kat vereceğini beyan ettiği gibi, ***"Kimdir o, Allah'a güzel bir borç verecek olan ki, Allah da onun verdiğini kat kat artırsın ve onun için değerli bir mükâfât versin?"***[34] ayetiyle maddi bir karşılık beklemeksizin, dengini geri almak üzere verilen ödüncün mükâfatını kat kat vereceğini haber vermektedir.

Aldığımız borç, bir emanettir.
Geri ödememiz gerekir.

Karzı hasen, Müslümanları faize bulaşmaktan alıkoyar ve sosyal yardımlaşma sayesinde ülfet ve muhabbeti artırarak Müslümanları birleştirir.

"Bir malı, parayı borç veya ödünç vermek, onu sadaka olarak vermekten hayırlıdır."[35]

Karzı hasen sadakadan efdaldir. Çünkü sadaka muhatabı incitebilir. Sadaka isteyen bunu ihtiyacı olmadan dilenebilir, ödünç isteyen sadece ihtiyacı olduğundan dolayı ister. Ancak ödünç vermek, geri dönüşü olduğu için incitmez. Karzı hasen, çalışmayı ve alın teriyle kazanmayı teşvik eder. Ödünç veren, ödünç alanı zorlamayıp ödemesini kolaylaştırdığı oranda fazileti de artacaktır. Ancak borçlunun borcunu ödemesi gereklidir.

"Borcunu ödemekte zorluk çeken birisine mühlet veren veya borcunun bir kısmını bağışlayan kimseyi Yüce Allah Cehennem ateşinden korur."[36]

Karzı hasen daha çok darda olanların ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılır. Bununla, kısa süreli ihtiyaçlar, dar gelirlilerin acil sıkıntıları veya ticaretle uğraşanların geçici ve kısa süreli finansman açıkları karşılanır.

Karzın meşru kılınış amacı dışına çıkılarak, onun gelir amaçlı kullanılmasına, başka bir ifade ile faiz beklentili borç alışverişi işlemine **Karzı ribevî** (faizli borç) denir. Karzın gelir amaçlı olarak kullanılması ise dinimizde kesin olarak yasaklanmıştır.

BİLGİ KUTUSU

Resulullah (s.a.v.) küçük bir deveyi borç olarak almıştı. Zamanı geldiğinde bu devenin benzerini bulmadı ve daha iri bir deveyi adama gönderdi ve şöyle buyurdu:

"Şüphesiz insanların en hayırlısı, borcunu en güzel şekilde ödeyendir."

(Müslim, Misâkat, 118.)

34 Hadîd suresi, 11. ayet.
35 Ahmed bin Hanbel, Müsned, C 1, s. 463; Suyutî, Câmiu's-Sağîr, C 2, s. 86.
36 Buhârî, Büyû', 17; Müslim, Zühd, 74.

BİLGİ KUTUSU

Faiz yiyenler ahirette acı bir azap ile karşılacaklardır:

﴿ اَلَّذ۪ينَ يَأْكُلُونَ الرِّبٰوا لَا يَقُومُونَ اِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذ۪ي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّۜ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُٓوا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰواۢ وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰواۜ فَمَنْ جَٓاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّه۪ فَانْتَهٰى فَلَهُ مَا سَلَفَۜ وَاَمْرُهُٓ اِلَى اللّٰهِۜ وَمَنْ عَادَ فَاُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ ﴾

"Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, "Alışveriş de faiz gibidir" demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır. Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt gelir de (o öğüte uyarak) faizden vazgeçerse artık önceden aldığı onun olur. Durumu da Allah'a kalmıştır. (Allah onu affeder.) Kim tekrar (faize) dönerse, işte onlar cehennemliklerdir. Orada ebedi kalacaklardır."

(Bakara suresi, 275. ayet)

TARTIŞALIM

Faiz, banka, sigorta, borsa kavramlarının İslam dinindeki yerini arkadaşlarınızla tartışınız.

2.5. Sarf

Sarf, iki paranın birbiri ile değiştirilmesi işlemine denir. Altını altınla, gümüşü gümüşle, TL'yi TL ile veya altını gümüş, TL'yi başka bir ülke parası ile değiştirme işleminden her biri sarf kabul edilir. Para bozma işiyle uğraşan kişiye **sarraf,** bu mesleğe **sarraflık** denir.

Sarf, meşru bir alım satım akdidir. Peygamberimiz para alışverişinden ibaret olan sarfı yasaklamamış fakat dikkat edilmesi gereken bir takım kurallara işaret etmiştir. Sarfla ilgili hadislerden birkaçı şöyledir:

"Altına karşılık altın misli misline ve peşin olarak; gümüşe karşılık gümüş misli misline ve peşin olarak satılmalıdır."[37]

"Altın ve gümüşten peşin olmayanı peşin olan karşılığında satmayınız."[38]

2.6. Faiz

Faizin Arapça karşılığı ribadır. **Riba**; sözlükte, artmak, çoğalmak, fazlalaşmak gibi manalara gelir. Fıkıhta **faiz** gelir amaçlı borç işlemi yahut işlemde şart koşulan karşılıksız fazlalık şeklinde tanımlanır.

Faiz, Kur'an-ı Kerim'de ayrıntılı şekilde işlenmiş ve kesin olarak yasaklanmıştır.[39]

Peygamberimizden de faizle ilgili çok sayıda hadis nakledilmiştir:

"Faiz, (şirk, sihir, haksız yere adam öldürme, yetim malı yeme, savaştan kaçma ve namuslu kadına iftira etme gibi) mahvedici yedi büyük günahtan biridir."[40]

"Faizi yiyen, yediren, şahitlik ve kâtiplik eden Allah'ın rahmetinden mahrum kalır."[41]

"Faizcilikle zenginleşen kişinin sonu mutlaka fakirliktir."[42]

Sermaye, para ve kredi ile ilgili her türlü işlemi yapan mali/finansal aracı kurumu olan bankaların bir kısmı bu işi faiz temelli olarak, bazıları da ortaklık ve ticaret temelli olarak yapmaya çalışırlar. Tasarrufların faizli kredi ilişkisi çerçevesinde toplanıp değerlendirildiği sisteme **kredi sistemi**; ortaklık ilişkisi çerçevesinde toplanıp ticaret veya ortaklıklar yoluyla işletildiği sisteme ise **ortaklık sistemi** adı verilir.[43]

37 Buhârî, Büyû, 78; Müslim, Müsâkât 81-85,90.
38 Buhârî, Büyû, 78; Müslim, Müsâkât 75, 76.
39 bk .Bakara suresi, 275-278. ayetler.
40 Buhârî, Vasâya, 2.
41 Müslim, Müsâkât, 105,106.
42 İbn Mâce, Ticaret, 58.
43 Sabri Orman, Kur'an ve İktisat, s. 245-258; Abdülaziz Bayındır, Ticaret ve Faiz, s. 11.

2.7. Borsa

Borsa ticarete konu olan malların alım satım işlemlerinin yapıldığı kurumsal piyasadır. Borsalar, genellikle üyeleri tarafından kurulan ve kâr amacı gütmeyen kooperatif anlayışına dayalı çalışan organizasyonlar olarak ortaya çıkmıştır. Yaklaşık üç asır bu anlayışla faaliyet gösteren borsalar, 1990'lı yılların başında değişmeye başlamıştır. Günümüzün önde gelen büyük borsalarından her biri, kâr amaçlı büyük şirketlerden biridir. Ticaret ve finans piyasalarının kalbi artık borsalarda atmaktadır. Ülkelerin hemen hepsinde ekonomik seviyeleri ile orantılı borsalar faaliyet göstermektedir. Ülkemizde borsa denince Borsa İstanbul (BİST) akla gelir. BİST, tarihi geçmişi bakımından dünyadaki ilk borsalardan biridir.

Ülkemizdeki Borsa İstanbul'un kısaltması BİST şeklindedir.

Borsalarda temelde iki kâğıt el değiştirir. Bunlardan biri **borç senetleri** diğeri **hisse senetleri**dir. Borç senetleri vadelerine göre tahvil ve bono olarak ikiye ayrılır. Vadeleri bir yıldan az olan borç senetlerine **bono,** bir yıl ve üzeri olanlara ise **tahvil** denir.

Borsada el değiştiren diğer evrak ise hisse senedidir. Büyük işletmelerin piyasadan sermaye toplamak için, şirket varlığının belli bir kısmını evrak hâline getirip piyasalara sürmeleri ile ortaya çıkan ve sahibine o işletmede hissesi oranında sahiplik, ortaklık hakkı veren senetlere **hisse senedi** adı verilir.

Borsalarda gerek borç gerekse hisse senetleri üzerinde çok çeşitli işlemler yapılmaktadır. Bu işlemlerin büyük kısmı faiz temellidir. Piyasaya süren şirketin ana faaliyet alanı meşru ise ve bu şirket faizli kredi alma yahut faizle kredi verme gibi işlemlerden de uzak duruyorsa, yani gelirlerine haram karıştırmıyorsa, bu tür şirketlerin hisse senetlerinin alınabileceği konusunda genel kanaat vardır. Ancak bahsedilen kriterlerin sağlıklı olarak tespiti oldukça güçtür. İslam hukukuna göre tarafları beklenmedik zarar ve mağduriyetlere iten her türlü bilinmezlik, kapalılık ve risk mümkün olduğunca önlenmeye çalışılmıştır. Açıklık, dürüstlük ve güvenin hâkim olacağı bir ticari hayat benimsenmiştir.

BİLGİ KUTUSU

Din İşleri Yüksek Kurulunun sigorta ile ilgili 07.04.2005 tarihli 64 nolu kararı şu şekildedir:

a) Genel olarak, sosyal sigortalar, karşılıklı sigortalar ve ticari sigortaların câiz olduğuna,

b) Kâr payı esasına dayalı çalışan birikimli hayat sigortası ile bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sisteminin ise, yatırılan primlerin, dinen helal olan alanlarda değerlendirilmesi durumunda câiz olduğuna,

c) Konusu din tarafından yasaklanmış olan sigortanın câiz olmadığına karar verilmiştir.

(DİB, İlmihâl, C 2, s. 464)

2.8. Sigorta

Sigorta hastalık, sakatlık ve ölüm gibi insan hayatına yönelik tehlikeler/risklerle yanma, kırılma, çalınma, kaybolma, hasar görme, yok olma, kullanılamaz hâle gelme gibi eşyaya yönelik risklerin ortaya çıkması hâlinde tazmin edilmek üzere belli bir ücret (prim) karşılığında sigorta şirketi ile yapılan sözleşmeye denir. Sigortada hedef, riskten korunmak değil, muhtemel riskin ortaya çıkması durumunda onu tazmin ettirerek zararı telafi etmektir.

Günümüzde iki tür sigorta uygulaması vardır.

Bunlardan birisi **ticari temelli sigorta** diğeri ise **yardımlaşma esaslı sigorta**dır.

Ticari sigorta uygulamasında şirket sigorta ettirene belli bir ücret karşılığında sigorta ettirilen şey için güvence/tazmin taahhüdü satmaktadır.

Sigortanın diğer türü yardımlaşma esaslı olanıdır ki buna günümüzde **tekâfül esaslı sigortacılık** adı verilmektedir.

Tekâfül sistemi **"...İyilik ve takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) üzere yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın. Allah'a karşı gelmekten sakının..."**[44] ayeti ile Peygamberimiz ve sahabeden nakledilen çok sayıda örnek uygulamaya dayandırılır.

Enflasyon, paranın mal karşısında değer kaybetmesidir.

Sigortada asıl olan, faizle işletilmeyen sigorta sistemidir. Bununla birlikte sahip olunan malların çeşitli hasar ve zarara karşı korunması amacıyla sigorta veya kasko edilmesi, zaruret nedeniyle caizdir. Para verip karşılığında para alma esasına göre işleyen hayat sigortası ise, hasar ve zarar gibi telafi amaçlı bir durum söz konusu olmadığından, câiz değildir.

2.9 . Enflasyon

Enflasyon, fiyatlarda görülen sürekli artışa denir. Enflasyon meselesi daha çok borç ödemelerinde fıkhi bir sorun olarak karşımıza çıkar. Borç verildiğinde enflasyon farkının talep edilip edilemeyeceği günümüzün önemli sorularındandır.

Borç ödemede temel prensip, ödemenin borca denk olmasıdır. Bu, evrensel bir prensiptir. Çünkü hiç kimse, hakkının, sebepsiz yere başkasına geçmesini kabul etmez. Borcu eksik ödeyen, alacaklının malını haksızlıkla yemiş, fazla ödemeye zorlanan kişinin malı da, haksız yolla yenmiş olur. Altın ve gümüş gibi paralarda enflasyon konusu gündeme gelmez. Asıl mesele itibari değere sahip kâğıt paralardır. Kâğıt paranın değerini belirleyen onun satın alma gücüdür.

Normal mallarda borçlar misliyle ödenir. Kâğıt paralarda ise misli, ancak onların satın alma gücü yani kıymetleriyle belirlenebildiği için kâğıt para ile olan borçlar da onların ödeme günkü kıymetleriyle ödenmelidir.

BULALIM

Resulullah (s.a.v.) pazarda ıslak buğdayın üstünü kuru buğday ile kapatarak satan ve malın özrünü gizleyerek halkı aldatmaya çalışan kişiye şöyle buyurmuştur;

((مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا))

"Bizi aldatan bizden değildir."

(Müslim, Îmân, 164)

Bu hadiste hileli satışlarla ilgili anlatılmak istenen nedir?

44 Maide suresi, 2. ayet.

2. 10. Hileli Satışlar

İslam'da haksızlığa yol açıcı bütün yollar mümkün olduğunca engellenmeye çalışılmış ona göre kurallar konulmuştur. Bu kuralların önemli kısmı alışverişlerde uygulanan bazı yanıltıcı, hileli davranışlara yöneliktir.

Allah Teâlâ hileli satışları yasaklanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulur:

﴿ وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَۙ ۝ اَلَّذِينَ اِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَۘ ۝
وَاِذَا كَالُوهُمْ اَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَۜ ﴾

"Ölçü ve tartıda hile yapanların vay hâline! Onlar, insanlardan bir şey ölçüp aldıkları zaman ölçüyü tam yaparlar; kendileri onlara bir şey ölçtüğü veya tarttıkları zaman eksik yaparlar."[45]

Karaborsacılık yapan Allah katında sorumludur.

2.11. Karaborsacılık

Karaborsacılık, ileride bulunmayacağı veya pahalılaşacağı düşüncesiyle çok mal yığarak piyasada sıkıntıya yol açma durumudur. Karaborsacılık yapanın temel hedefi stok ettiği mallardaki fiyat artışından haksız kazanç sağlamaktır.

Karaborsacılık fıkıh ilminde **İhtikâr** kavramı ile ifade edilir. İmam Ebû Yusuf'a göre, sadece yiyecekler değil, bütün ihtiyaç maddeleri bu amaçla saklanırsa karaborsacılık hükümleri geçerlidir. Karaborsacılık, **tahrîmen mekruh** olup bunu yapan kimse Allah katında sorumludur.

Fiyatlarla oynamak haksız kazançtır.

Karaborsacılık, haksız bir kazanç yoludur. Halkın ihtiyacı olan malı; az bir müddet bile olsa saklayıp halka zarar veren kimse günah işlemiş ve ahirette azabı hak etmiş olur. Karaborsacılık yapan, kendi menfaati için başkalarını zarara ve sıkıntıya sokan, içinde yaşadığı topluma zulüm ve haksızlık eden kimsedir. Dürüstlükle ve ahlaki değerlerle bağdaşmayan, din kardeşliği anlayışına ters düşen karaborsacılık ve vurgunculuk, Müslümana asla yakışmayan çirkin bir iş, kötü bir davranıştır.

Peygamberimiz karaborsacılık hususunda şu uyarıyı yapmıştır: *"Mal getirip de bunu piyasaya süren kişi (Allah tarafından) rızıklandırılır. İhtiyaç duyulan malı saklayıp yüksek fiyat arayan karaborsacı ise Allah'ın lanetine uğramıştır."*[46]

45 Mutaffifîn suresi, 1-3. ayetler.
46 İbn Mâce, 2153. hadis; bk. Müslim, Müsâkât, 130.

YAZALIM

İslam ceza hukukunun temel ilke ve kavramlarını yazalım.

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....
6. ....

2.12. Yapay Olarak Fiyatlarla Oynama

Yapay olarak fiyatlarla oynamak, helal olmayan haksız kazanç yöntemlerindendir.

Yapay olarak fiyatlarla oynama yöntemlerinden biri **müşteri kızıştırmaktır.** Bu yöntemde, mal almaya niyetli olmayan biri, satıcının yanına gelir, sanki satın alacakmış gibi davranarak malı metheder ve diğer müşterileri heyecana getirip fiyatın artmasını sağlar. Allah'ın Resulü (s.a.v.) bu tür bir yöntemi yasaklamıştır.[47] Çünkü bu uygulamada kişi gerçekte satın almak istemediği bir malın fiyatını yapay şekilde yükseltmekte, böylece satıcının haksız yere fazla kazanç sağlamasına, müşterinin ise zarara uğramasına sebebiyet vermektedir.

3. İslam Ceza Hukuku: Ukubat

İslam'ın gönderilişinin en önemli gayesi insanın *can, akıl, din, nesil* ve *mal güvenliğini* sağlamaktır. Bu amaca ulaşmak için çok sayıda emredici ve yasaklayıcı hüküm konulmuş, suçlara karşı belli cezalar öngörülmüştür.

Ceza sözlük anlamıyla bir şeyin bedeli ve karşılığı, eylem olarak da "iyi veya kötü olan bir fiil ve davranışın tam ve yeterli karşılığını vermek" anlamına gelir. Fıkıhta ceza **dünyevi veya uhrevi nitelikli özendirici veya caydırıcı yaptırımlardır**. Özel anlamda ise ceza ile *"dünyada hukuk düzeni tarafından suçluya uygulanacak maddi ve manevi yaptırım"* ifade edilir.

İslam ceza hukukunda suçlar ve bunlara takdir edilen cezalar ana hatlarıyla üç bölümde incelenir:

a) Had cezasını gerektiren suçlar ve cezaları,
b) Kısas ve diyet cezalarını gerektiren suçlar ve cezaları,
c) Tazir cezasını gerektiren suçlar ve cezaları.

a. Had Cezasını Gerektiren Suçlar ve Cezaları

Had, Allah'ın hakkı olarak yerine getirilmesi gerekli bulunan sınırlı ve belli cezadır. İslam hukukunda haddi gerektiren suçlar Hanefilere göre beş, cumhura göre ise yedi tanedir. Bu suçlar şunlardır:

1. Hırsızlık (Sirkat),
2. Yol kesmek veya eşkiyalık (Hirabe),
3. Zina,
4. İffete iftira (Kazf),
5. İçki içmek,
6. Dinden dönmek (İrtidat veya Ridde),
7. Meşru yönetime karşı başkaldırı, isyan (Bağy).[48]

ARAŞTIRALIM

Yüce Allah, Hadid suresinin 25. ayetinde toplumun temelini oluşturan 3 öğeden bahseder. Bunlar; adalet, kitap ve demirdir. Bu öğelerin anlamını araştırınız ve bu öğeleri yorumlayınız.

47 Kâsânî, Bedâi'ü's-Sanaî' fî Tertîbi'ş-Şerâi', C 5, s. 232.
48 Had cezası gerektiren suçlardan 6. ve 7. maddeler cumhura göredir.

b. Kısas ve Diyet Gerektiren Suçlar ve Cezaları

Kısas ile fıkıhta suçluya, yaptığı eylemin aynısı tatbik edilerek cezalandırılması kastedilir. Başka bir ifade ile **kısas,** insanın hayatı veya vücut bütünlüğüne karşı yapılan saldırının misli ile cezalandırılması şeklinde tanımlanır.

Fıkıhta kısas gerektiren suçlar iki başlık altında ele alınır: *Birincisi* kasten adam öldürmek; *ikincisi* ise etken bir fiil ile kasten yaralama ve sakatlama olaylarıdır.

Kasten adam öldürme suçunu işleyen kişiye kısas uygulanır. İlgili ayette şöyle denir: **"Ey iman edenler! Adam öldürmelerde size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın..."**[49]

ARAŞTIRALIM

Kısas ve diyet cezası gerektiren suçları sıralayınız.

1. ....
2. ....
3. ....

Resulullah'tan (s.a.v.) rivayet edilen konuyla ilgili bir hadis ise şöyledir: *"Kim kasten öldürülürse bunun cezası kısastır."*[50] Kasıt benzeri ve hatâen öldürmelerde kefareti kâtil, diyeti ise kâtilin ailesi yahut bağlı bulunduğu topluluk öder ki bunlara **akîle** adı verilir.

Öldürme dışında kasten yaralama, organlara zarar verme gibi müessir fiillerde suça göre kısas söz konusu olur. Haklı bir gerekçe olmaksızın bir insanın bedenine eziyet veren veya sağlığını ihlal eden ancak ölümüne yol açmayan bir fiilin bilinerek ve istenerek işlenmesine **kasten müessir fiil** denir. Kasten müessir fiillerde suçun unsurları sabit olduğunda faile işlediği suça göre kısas cezası uygulanır.

Diyet; bir şahsın haksız olarak öldürülmesi, sakat bırakılması ya da yaralanması durumunda ceza ve kan bedeli olarak mağdura ya da onun mirasçılarına ödenen mal veya paradır. İslam hukukunda diyet ile ilgili düzenlemelerin kaynağı Kur'an-ı Kerim[51] ve ilgili hadislerdir.

Kısas, kasıtlı olarak işlenen öldürme ve yaralama suçlarında uygulanırken, suç kastının bulunmadığı müessir fiiller sonucu meydana gelen öldürme ve yaralamalarda diyet cezası uygulanır.

c. Tazir Suç ve Cezaları

Tazir kelimesi sözlükte; men etmek, engel olmak, kınamak, dövmek manalarına gelir.[52] Terim olarak, *dinin yasakladığı fakat belirli bir ceza koymadığı suçlardan dolayı verilen önleyici, ıslah edici, caydırıcı ve terbiye edici cezalardır*.

Bu cezaların temelini, Kur'an-ı Kerim'de örnek olarak verilmiş olan bazı uygulamalar ve emri bil maruf nehyi anil münker ilkesi oluşturur. Kur'an'da bütün suç ve ceza türleri tek tek sayılmamış, bunun yerine genel ilkeler verilerek suç ve ceza tespitinin "evrensel ölçüleri" belirlenmiştir. Bu cezaların düzenlenmesi devlet başkanına veya hakime bırakılmıştır.

Had ve kısas cezaları sınırlı sayıda iken tazir cezaları belirli bir sayı ile sınırlı değildir. Tazir cezası; had, kısas ve diyet gerektiren suçların dışındaki bütün suçlar için tatbik olunur.

---

49 Bakara suresi, 178. ayet.
50 Ebû Dâvud, Diyat, 5.
51 bk. Nisa suresi, 92. ayet.
52 Firuzâbâdî, Kâmûsu'l-Muhît, C 2, s. 91.

Suç ve Cezalarda Genel İlkeler:

İslam'da cezalar, belli ilkeler doğrultusunda belirlenmiştir. Bunların en başta gelenleri *adalet, beraet-i zimmet, suçun şahsiliği, suç ve cezada denklik, kanunilik, genellik* ve *cezai sorumluluk ilkesi*dir.

Suç ve cezalara ilişkin ilkelerin başında **adalet** gelir. Adalet, hak sahibine hakkını vermek, hak ve hukuka uygun hüküm vermekdir. Adalet prensibi hukuka bağlı kalmayı ve hakkaniyete uymayı gerektirir.

Beraet-i zimmet, tersi kanıtlanmadıkça insanların suçsuz sayılması gerektiği ilkesidir. Örneğin bir kişi hırsızlıkla suçlanıyorsa kanıt bulunana kadar o adam hırsız kabul edilmez ve ceza uygulanamaz.

Cezanın suçu işleyene uygulanacağı ilkesine **şahsilik ilkesi** denir. Kur'an-ı Kerim'de değişik vesilelerle hiçbir mükellefin başkasının işlediği suçun sorumluluğunu taşımayacağı belirtilir.[53] Peygamberimiz, babanın suçundan evladın, oğlun suçundan babanın ceza görmeyeceğini"[54] bildirmiştir.

Suçun ağırlığı ne kadar ise ceza da o oranda olmalıdır. Buna hukukta **denklik ilkesi** denir. Kur'an-Kerim'de denklik ilkesi ile ilgili şöyle buyurulur: **"...Size kim saldırırsa siz de ona, size yaptığı saldırıya denk bir saldırı yapın..."[55]**

Suçun ağırlığı ne kadar ise ceza da o oranda olmalıdır.

﴿ وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَاۚ فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِۜ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِم۪ينَ ﴾

"Bir kötülüğün karşılığı, ona denk bir cezadır. Kim affeder ve arayı düzeltirse onun ödülü Allah'a aittir. Muhakkak ki Allah, zalimleri sevmez."[56]

Peygamberimiz konuyla ilgili olarak Veda Haccı'nda *"İslam'da can, mal, özel hayat vb. dokunulmaz kılınmıştır. Bunlara saldırı olduğunda saldırgana karşı, yaptığına denk bir saldırı hakkı tanınmıştır."* buyurarak bizlere, Şurâ suresinin 40. ayetinde geçen denklik ilkesini hatırlatmıştır.[57]

Sadece kanunda belirtilen fiillerin suç sayılması ve bu fiillere ancak kanunda belirtilen cezaların verilmesine **kanunîlik** ilkesi denir.

Diğer bir ilke ise **herkesin kanunlar karşısında eşit olmasıdır.** Buna **cezanın genelliği ilkesi** denir. Bu bakımdan İslam'da hiçbir şahsa veya zümreye ilke olarak dokunulmazlık veya ayrıcalık tanınmamıştır.

Cezai sorumluluk ise, bir kişiye ceza uygulanabilmesi için onun temyiz gücüne sahip olması ve ergenlik çağına ulaşmış bulunması gerekir. Ergenlik çağına gelmemiş çocuklara had ve kısas cezaları uygulanmaz.

53 bk. En'âm suresi, 164. ayet; Fâtır suresi, 18. ayet; Necm suresi, 38-39. ayetler.
54 bk. Ebû Davûd, Diyat, 2.
55 Bakara suresi, 194. ayet.
56 bk. Şurâ suresi, 40. ayet.
57 Buhârî, Hacc, 132.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Nikâh ve talak ile ilgili kavramları yazınız.

2. Nikâh ve talak ile ilgili hükümleri delilleriyle birlikte yazınız.

3. Miras ile ilgili kavram ve hükümleri yazınız.

4. Kur'an-ı Kerimden, İslam'ın mülkiyet ile ilgili hükümlerini içeren ayetler bulunuz.

5. İslam'ın ekonomik hayatla ilgili düzenlemeleri nelerdir. Örneklerle açıklayınız.

6. İslam hukukunda suç ve cezalara ilişkin temel ilkeleri yazınız.

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi İslam hukukunda suç ve cezalara ilişkin temel ilkelerden birisi değildir?

A) Denklik **B)** Kanunilik **C)** Şahsilik **D)** Eşitlik **E)** Ayrıcalık

2. Aşağıdakilerden hangisi tanımı "işlemde şart koşulan karşılıksız fazlalık" olan kavramdır?

A) Sarf **B)** Enflasyon **C)** Faiz **D)** Sigorta **E)** Karz

3. Aşağıdakilerden hangisi mirasçılık işlemlerinin doğması için yerine gelmesi gereken şartlardandır?

A) Mûrisin sağ olması
B) Vâris ile mûrisin kan bağı olması
C) Mûrisin mal varlığının 1/3'nün fakirlere dağıtılması
D) Mirasa engel hâller bulunmaması
E) Kocanın eşini boşaması

C. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanı "D", yanlış olanı ise "Y" ile işaretleyiniz.

(.......) Talak, aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını birleştirmelerini sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini ifade eden bir kavramdır.

(.......) Kur'an-ı Kerim'de açıklanan tahkim, aile içi uyuşmazlıkların çözümünde tarafların ailelerinden birer hakem tayin edilmesi ve aradaki problemin bu yolla çözülmesidir.

(.......) Mehir, bir malı başka bir mal ile ebedi şekilde değiştirmektir.

(.......) Mûris öldüğünde vâris sağ olmalıdır.

(.......) İslam'da özel mülkiyet yasaklanmıştır.

SÖZLÜK

A

adalet: Doğruluk, eşitlik, denklik, aşırılıktan uzak ve dengeli olma, her şeye hakkını verme. Bir işi yerli yerine koyma, hak sahibine hakkını verme, hak ve hukuka uygunluk.

akika: Yeni doğan çocuk nedeniyle Allah'a şükür olarak doğumunun yedinci gününde kesilen kurban.

akit: Sözleşme, antlaşma, yeminleşme. Hukuki sonuç doğurmak amacı ile iki veya daha çok kimsenin veya kuruluşun karşılıklı olarak birbirine uygun görüş bildirmesi ile gerçekleşen işlem, mukavele, kontrat.

amel: Yapılan iş, eylem, fiil. Bir kural veya dinî emrin yerine getirilmesi. Dünya ve ahirette ceza veya mükâfat konusu olan her türlü iş ve davranış.

Arafat: Haccın farzlarından biri olan "vakfe"nin yapıldığı Mekke'nin doğusunda bulunan yer.

azimet: Allah'ın yapılmasını emrettiği ve yapılmamasını istediği konularda tam bir titizlik gösterip bu emir ve yasaklara içtenlikle ve kararlılıkla uyma.Kur'an-ı Kerim'in gerek inanç, gerek ibadet gerekse haram ve helal konularında emirlerine titizlikle uymak azimettir. Azimetin sınırlarını Allah (c.c.) ve Resulü (s.a.v.) belirler.

B

bağy: Meşru devlete karşı silâhla isyan etme. Meşru idarecinin, yönetiminden duyulan rahatsızlıklardan hareket ederek, kendilerince doğru olduğuna inandıkları düşünceleri istikametinde, itaatten ayrılmak ve aynı görüşü taşıyan diğer kişilerle birlikte devlete isyan etmek.

bain talak: Karıyı kocasından ayıran evlilik hayatını sona erdiren ve yeni bir nikâh yapmadan tekrar evlilik hayatına dönülmeyen boşama.

bayi: Alışveriş akdinde satıcı olan kişi.

beraeti zimmet: Aksi ispatlanana kadar herkesin suçsuz kabul edileceğini ifade eden genel bir hukuk kuralı.

C

cehrî: sesli, gizlemeden açıktan okunan.

Cemerat: Hacıların Kurban Bayramı günlerinde Mina'da şeytan taşlama yerleri. Büyük, orta ve küçük cemre olmak üzere üç cemre vardır ve üçüne birden verilen ad.

cihat: Fıkhi bir terimdir. Dinî emirleri öğrenip ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışmak, İslam'ı tebliğ, nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele vermek.

cizye: Vergi. Geçmişte Müslüman devletlerde, gayrimüslimlerin canlarını, mallarını, namuslarını korumak ve inançlarını özgür bir şekilde yaşamaları için devletin sağlamış olduğu imkânlara karşılık çalışabilir durumda olan erkeklerinden almış olduğu vergi.

cumhur: Topluluk. Halk. Âlimlerin çoğunluğu.

D-E

deyn mülkiyeti: Ücret, haraç, cizye, zekât, nafaka ve diyet gibi her türlü kişinin ödemesi gerekli olan mali borç.

diyet: Bedel. Kan bedeli, tazminat. slam hukukunda, öldürme ve yaralamalarda suçlunun veya velisinin, mağdurun kendisine veya yakınlarına ödemek zorunda olduğu bedel, kan parası.

edâ: Bir borcu ödeme, bir görevi hakkıyla ifa etme. İslam dininin yapılmasını emrettiği bütün ibadetlerin ve yüklediği sorumlulukların şartlarına uygun olarak vaktinde yerine getirilmesi.

efâlimükellefin: Dinen sorumluluk çağına gelmiş bireylerin iyi ve kötü olan bütün davranışları ve bunlarla ilgili hükümler. Allah'ın yapınız veya yapmayınız şeklinde isteklerine muhatap olan insanların yapmış olduğu iş ve davranışlar.

ehli hadis: Hadis bilgini, hadisçi, muhaddis, hadis ilimleriyle uğraşan kimseler. Hadislere göre tutum ve davranışlarını düzenlemeye çalışan kimseler.

ehli eser: Hadis ehli, hadis âlimi.

ehli rey: Görüş sahibi. Hadisler yanında re'ye de önem verdikleri için Kûfe merkezli Hanefi mezhebine verilen ad.

ehliyet: Yeterlilik, elverişlilik, liyakat. Kişinin hukuki haklardan yararlanmaya ve bu hakları kullanmaya elverişli olması. Allah'ın koymuş olduğu dinî, hukuki emir ve yasaklarla yükümlü olma durumu, mükellefiyet.

emtia: Ticarete konu olan mallar.

F

faiz: Fazlalık, artma, çoğalma, nema, riba. Hizmet ve emek karşılığı olmaksızın paranın kullanılmasına karşılık olarak elde edilen ve dinen yasal olmayan her çeşit kazanç. Borç alacak ilişkisinde borçlunun, süresi dolan borcunu ödeyememesi durumunda sürenin uzatılmasına karşılık ödemeyi garanti ettiği fazlalık, para.

fakih: Din bilgini, fıkıh âlimi, müçtehid. İslam fıkhını iyi bilen ve kendisine sorulan konular hakkında fetva verme ve çözüm önerme yetkisine sahip olan kimse. Dinî hükümler konusunda derin anlayış ve kavrayışı

olan, insanın lehindeki veya aleyhindeki hükümleri delilleriyle ortaya koyabilecek ölçüde fıkıh ilminde uzmanlaşan kimse.

farz: İslam dininde mükelleflerden yapılması kesinlikle istenen ve terk edilmesi günah olan fiiller, emirler.

feraiz: Hisseler, paylar. İslam hukukuna göre mirasçıların her birine düşen payları ayrıntılı biçimde inceleyen ilim dalı, feraiz ilmi.

fidye: Kurtuluş bedeli, kurtulmalık. Kefaret. Geçerli bir nedenden dolayı ibadetlerde meydana gelen bir eksikliğe karşılık olarak verilen mal, para.

fitre: Ramazan Bayramı sadakası, şükür sadakası, sadakayı fıtır. Gücü yeten Müslümanların sağlıklı olmalarının bir şükrü olarak Ramazan ayının sonuna kadar fakirlere ödemekle yükümlü oldukları sadaka.

fukaha: bkz. Fakih. Fakihler, fıkıh bilginleri, İslam hukukçuları.

G

ganimet: Savaş sırasında Müslüman olmayan düşman ordusundaki askerlerden alınan her türlü mal ve esirler.

gayrimüslim: İslam dinini hak din olarak kabul etmeyen, mümin olmayan. Yahudi, Hristiyan, Sabii, Mecusi.

gayrimenkul mal: Bina, dükkân, ev, arsa ve benzeri şekilde taşınmaları imkansız mal.

gayri mütekavvim: Dinen yararlanılması mübah olmayan mal.

gazve: Savaş, fetih, fetih hazırlığı, askeri saldırı. Resulullah'ın bizzat sevk ve idare ettiği savaşlar.

H

haccı ifrad: İhrama girerken yalnız hacca niyet edilip içerisinde umre yapmanın olmadığı ve kurban kesmenin gerekmediği hac türü.

haccı kıran: İhrama girilirken hac ve umreye birlikte niyet edilip önce umrenin yapıldığı, sonra da ihramdan çıkılmaksızın hac görevlerinin yerine getirildiği ve kurban kesmenin de vacip olduğu hac türü.

haccı temettü: Niyet edilerek önce umre için ihrama girilip umre tamamlandıktan sonra ihramdan çıkılarak aynı yılın hac ayı içerisinde ikinci kez ihrama girilmek suretiyle yapılan ve kurban kesmenin de vacip olduğu hac türü.

Hacerülesved: Tavafın başlangıç yerini göstermek üzere Kâbe'nin güneydoğu köşesinde bulunan, yerden 1,5 metre yüksekliğinde, oval biçiminde, hafif kırmızı ve sarı damarcıkları bulunan, 30 cm. çapında oldukça parlak siyah bir taş.

had: İslam dininin koyduğu helal haram sınırları, ölçüleri, hududullah. Kur'an-ı Kerim ve sünnette suçlular için öngörülen, miktarı dince belirlenmiş ve tanımlanmış ceza, müeyyide, yaptırım.

hadesten taharet: Kişinin manevi kirlilik durumundan temizlenmesi. Namaz kılacak kişi abdestsiz ise abdest alması; cünüp olanın cünüplük, hayız olanın hayız, lohusanın da lohusalık durumundan temizlenmesi, gusül abdesti alması.

halvet: Dinen evlenmelerinde bir sakınca olmayan bir erkekle bir kadının bir yerde üçüncü bir şahıs olmadan baş başa kalmaları. Nikâh yapıldıktan sonra ve zifaftan önce kadın ve erkeğin baş başa kalmaları.

haraç: Ticari mallardan alınan gümrük veya pazar vergisi. Tarihte gayrimüslimlerden alınan ve miktarı şartlara göre belirlenen toprak vergisi.

haram: Dinen sorumluluk çağında ulaşmış olan herkese, Allah'ın yapılmasını kesin olarak yasakladığı söz ve davranış.

harem: Korunan yer, korunan şey, yasak bölge. Hac ve umre için ihrama girilen yerlerden itibaren Mekke'de Kâbe'ye doğru olan kısım, Kâbe ve çevresi. Mekke ve Medine'nin sınırları, Hz. Peygamber tarafından belirlenen çevresi.

Hatîm: Kâbe ile kuzey tarafındaki yarım daire şeklinde ve bir buçuk metre yüksekliğindeki duvarın arasında kalan yer, Hicr.

havaici asliye: Sıkıntıların giderilmesi ve hayatın devamı için insanın muhtaç olduğu temel ihtiyaç maddeleri. Zekâta tabi olmayan temel ihtiyaç maddeleri.

havli havelan: Zekâtı verilecek bir ticaret malının üzerinden bir kamerî yılın (yaklaşık 354 gün) geçmesi.

hayız: Kadınların ay hâli, âdet görmesi, aybaşı.

hedy: Hac yapan kişinin haccın sonunda Allah için kestiği kurban

hervele: Hac ve umre yaparken Kâbe'nin yakınındaki Safa ile Merve tepeleri arasında yer alan iki yeşil direk ve ışıklar arasında erkeklerin koşmaları veya canlı ve diri bir biçimde yürümeleri.

Hicaz: Arabistan Yarımadasında Kızıldeniz'in doğu sahili boyunca uzanan, Mekke ve Medine ile hac ve umre yapacakların ihrama girecekleri yerleri de içine alan coğrafi bölge.

Hicri İsmail: bk. Hatim

hill: Mekke'nin haremini belirleyen işaretlerin dışında kalan bölge. Savaş yapılması yasak olan zilkade, zilhicce, muharrem ve recep dışındaki aylar.

hirabe: Eşkiyalık veya haydutluklarda bulunma. Soygunculuk, yol kesicilik.

hüküm: Karar verme, idare etme. Allah'ın sorumluluk çağına gelmiş insanların inanç, ibadet, ahlak ve davranışlarına dair yapınız veya yapmayınız şeklindeki emir ve yasakları.

I-İ

ızdıba: Hac ve umrede erkeklerin, tavafa başlamadan evvel sağ omuzlarını dışarıda bırakacak şekilde ihram giymesi.

İade: Eksik veya geçersiz bir şekilde yapılan bir işlemin vakti içinde tam ve geçerli bir şekilde yeniden yapılması.

icap: Alışverişte alıcı veya satıcıdan birisinin akit kurmak üzere ilk defa söylediği söz.

icma: Bir konuda fikir birliği etme, ortak karar verme. Hz. Peygamber'in vefatından sonraki dönemlerde fıkıh âlimlerinin Kur'an-ı Kerim ve sünnetten hareketle bir konuda görüş birliğine varmaları.

içtihat: Fıkhi bir terimdir. Dinî konularda kıyas yoluyla yeni sonuçlar elde etme, hüküm çıkarma, istinbat.

iftar: Oruç tutan bir kimsenin güneşin batıp akşam vaktinin girmesiyle beraber yiyip içmeye başlaması, başladığı orucunu bitirmesi.

ihram: Yasaklama, haram kılma, haramlaştırma. Hac veya umreye niyet eden kimsenin diğer zamanlarda yapması helal olan bazı davranışları, bu ibadetlerin esaslarını veya bütün adabını tamamlayıncaya kadar kendisine haram kılması.

ikrah: Zorla iş yaptırma, bir kimseyi inanç konularında istemediği bir sözü söylemeye veya bir işi yapmaya zorlama. Bir kimseyi öldürmek, organlarına ya da malına zarar vermek üzere korkutarak isteği dışında bir iş yapmaya zorlama.

ima: İşaret etme, dolaylı anlatım, üstü kapalı belirtme. Geçerli bir özrü veya hastalığı bulunan Müslümanın kılmak istediği namazının rükû ve secdelerinin yerine geçmek üzere baş ve gözüyle yaptığı işaret.

imam: Önder, lider, rehber, devlet başkanı. Büyük İslam bilgini ve mezhep kurucusu. Camilerde cemaate namaz kıldıran ve başta Kur'an-ı Kerim bilgisi olmak üzere diğer İslami ilimlere sahip kişi.

imsak: Oruca başlama zamanı. Oruçlunun ikinci fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar ibadet etme amacıyla yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durması.

infak: Karşılıksız yardım, sadaka verme. Kişinin kendisi, ana ve babası, çocukları ve eşi için yapmış olduğu her türlü meşru harcama. Gerek akrabalardan gerekse diğer insanlardan yoksul ve muhtaç olanlara maddi yardım yaparak onların geçimini sağlamaya yardımcı olma.

irtidat: Dinden dönme, dinden çıkma, küfür, riddet. Müslüman bir kimsenin İslam dininin kurallarından birini veya tamamını inkâr etmesi yahut İslam'ın dışında herhangi bir dine girmesi veya ateist olması.

isar: Bir şeyi veya bir kimseyi diğerine üstün tutma, tercih etme. Kişinin, kendi ihtiyacı varken başkalarına yardımda bulunarak özverili davranması, onları kendisine tercih ederek fedakârlık yapması.

istihaze: Kadının rahminden hayız ve nifas hâlleri dışında, genellikle bir hastalık sebebiyle akan kan, özür kanı.

istihsan: Bir şeyi iyi ve güzel görme, rağbet etme, tercih etme. Fıkıh âliminin özel bir delile dayanmak suretiyle genel fıkıh kurallarından ayrılması. İslam fıkhında birey veya toplum herhangi bir meselede sıkıntıya düşünce müçtehidin insanlar için en kolay olanı almak amacıyla kıyası terk etmesi. Müçtehidin bir meselede icma, zaruret, örf, maslahat gibi özel ve daha kuvvetli görünen bir delile dayanarak o meselenin benzerlerinde izlenen genel kuraldan ve ilk hatıra gelen çözümden vazgeçerek hukukun amacına daha uygun bulduğu başka bir hüküm vermesi; açık kıyasa karşı gizli kıyası tercih etmesi.

istinbat: Müçtehidin, Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerden ve Peygamberimizin sünnetinden insan hayatının inanç, ibadet, ahlak ve muamelat alanlarıyla ilgili hükümler çıkarması, dinî sonuçlara varması.

istishâb: Sabit olan bir hükmün, değiştiğine delil bulununcaya kadar, olumlu veya olumsuz hâliyle devam etmesini kabul etme.

itikâf: Bir Müslümanın, beş vakit namaz kılınan bir camide ibadet amacıyla bir süre bulunması. İbadete açık olan bir mescidde, kişinin Allah'ın rızasını kazanmak için ramazanın son on gününde ibadet niyetiyle kalması.

K-L

Kâbe: Kâbe Hz. İbrahim tarafından yapılmış olan namazda Müslümanların kıble olarak yöneldiği bina. M.S. 605 yılında yeniden yapılırken malzeme eksikliğinden dolayı yapı daraltılmış ve Hatim denilen yer dışarıda kalmıştır. Burası Kâbe'nin içinden sayılır. Tavafın Hatim'in dışından yapılması zorunludur. Hatim'de namaz kılmak Kâbe'nin içinde namaz kılmak gibidir.

kabul: Alışverişte alıcı veya satıcıdan birisinin akit kurmak üzere ikinci olarak söylediği söz. İcabın onaylandığını ifade eden söz.

kâde: Namazda ikinci ve dördüncü rekâtlardan sonra Tahıyyat duasını okuyacak kadar oturma.

kâdeyi ahire: Namazın sonunda Tahıyyat duasını okumak için oturma, son oturuş.

kadı: Hâkim, yargıç. Hukuki anlaşmazlıkları ve davaları İslam fıkhına göre karara bağlamak için devletçe tayin edilen görevli, hâkim.

karzıhasen: Güzel ödünç, dinin emirlerine uygun bir biçimde borç verme. Hiçbir kişisel kazanç veya çıkar gözetmeksizin, ihtiyaç sahibi kişilere Allah rızası için verilen borç, karşılıksız verilen para.

kaza: Yerine getirme, ödeme. Zamanında yerine getirilememiş olan dinî görevlerin sonradan yerine getirilmesi.

kazf: Namuslu bir erkek veya kadına zina iftirasında bulunma veya bir kimsenin soyunun bozuk olduğunu iddia etme.

kefaet: Eşitlik, denklik, benzerlik, yeterlilik, küfüv. Evlenecek olan kadın ile erkek arasında dinî, ahlaki, ekonomik ve sosyal bakımdan olması gereken yakınlık ve denklik.

kefaret: Yerine getirilmeyen bir ibadeti, işlenen bir günahı veya yapılan bir hatayı telafi etmek umuduyla kesilen kurban, verilen sadaka veya tutulan oruç. Dinin koymuş olduğu yasakları çiğnemek suretiyle veya yanlışlıkla ya da bir zorunluluk sonucu işlenen bir günahın bağışlanması için yerine getirilmesi gereken mali veya bedenî ibadet.

kısas: Aynıyla karşılık verme, herhangi bir hakkı aynıyla ödeme, misilleme yapma, eşitleme. Kasıtlı adam öldürme ve yaralamalarda suçlunun işlemiş olduğu suça aynı cinsten denk bir cezanın verilmesi.

kıyas: Hakkında açık hüküm bulunmayan bir meselenin hükmünü, aralarındaki ortak özellik ve benzerliğe dayanarak Kur'an-ı Kerim veya sünnette hükmü belirtilen bir meseleye göre belirleme.

küfüv: küfüvvet**.** bk. kefaet.

lâhik: Namaz kılmaya imamla başladığı hâlde unutma, uyku, gaflet, abdestinin bozulması veya herhangi bir özür sebebiyle namaza ara vererek namazının bir kısmını imam ile birlikte kılamayan kimse.

M

mahcur: Engellenen, kısıtlı, kayıtlı. Çocukluk, akıl hastalığı, bunaklık, savurganlık ve aptallık gibi sebeplerden dolayı sözlü veya fiilî olarak yapacakları hukuki işlemleri sınırlanan, engellenen kişi.

mahpus: Hapsedilmiş kimse.

maslahat: İnsanlığın yararına olan şeyler. Varlığı insanlık için zorunlu olan; dini, canı, soyu, aklı ve malı korumakla ilgili olarak Allah'ın koyduğu temel ilkeler.

mehir: bk. mihr.

mihr: Müslüman bir erkeğin nikâh sırasında evleneceği hanıma verdiği veya vermeyi kabul ettiği mal ya da para, mehir, sadak.

mekruh: Yapılması dince hoş görülmeyen (şey). Yapılmaması kesin olmayan delillerle yasaklanmış söz ve davranışlar.

menkul mal: Bir yerden başka bir yere taşınması mümkün olan mal.

mesâlih-i mürsele: Hakkında ayet, hadis, icma ve kıyas gibi emir veya yasak edici dini bir delil bulunmayan ve İslam dininin ruhuna uygun olan faydalı şeylere göre hüküm verme veya davranma.

mesbuk: Cemaatle kılınan namazın birinci rekâtını kaçırıp namazın arasında veya sonunda imama uyan kimse.

mest: Topukları örtecek biçimde ayaklara giyilen ve belli mesafede yola dayanıklı, bağsız olarak ayakta durabilecek şekilde kalın, suyu hemen içine çekmeyen, deri veya keçe gibi maddelerden yapılan bir çeşit ayakkabı.

mikat: Hac ve umre yolculuğuna çıkanların Mekke çevresinde ihrama girmek zorunda oldukları sınırlar, yerler.

Mina: Mekke ile Arafat arasında bulunan ve hacıların kurban kesip sonra da şeytan taşladıkları yer.

miras: Ölen kimsenin, hukuken akrabası olan kimselere belli ölçüler içerisinde paylaştırılmak üzere bıraktığı para ve her türlü taşınır, taşınmaz mal(lar)

miskin: Hiçbir şeyi bulunmayan, yiyeceği ve giyeceği için başkalarına muhtaç olan. Kendisini geçindirecek zenginliğe sahip olmayan ancak durumu da bilinmediği için kendisine sadaka verilmeyen ve kendisi de sadaka istemeyen kimse.

muhalaa: Kadının kocasına ödediği bir bedel karşılığında evlilik bağının sona erdirmesi.

muharremat: İslam dinine göre kendileri ile evlenilmesi geçici veya ebedî olarak yasaklanmış kadınlar.

muhayyerlik: Bir işi yapıp yapmamakta serbestlik.

mukabele: Hafızların cami ve mescidlerde cemaate dönerek Kur'an-ı Kerim okurken cemaatin de mushafları açarak takip etmeleri şeklinde gerçekleşen bir okuma biçimi.

mukallit: İslam dininin inanç, ibadet ve muamelat ile ilgili alanlarında Kur'an-ı Kerim ve sünnetten hüküm çıkarma yetki ve becerisi olmadığı için müçtehid olan bir İslam âliminin görüşlerine göre hareket eden kişi.

muris: Vefat edip miras bırakan kişi.

mübah: Dinî bakımdan yapılıp yapılmaması eşit olan şeyler.

müçtehit: içtihat yapabilecek vasıflara sahip âlim.

müdrik: Namazın başından sonuna kadar imama uyup bütün rekâtları imam ile beraber kılan kimse.

müellefe-i kulûb: Henüz Müslüman olmadıkları için İslam'a girmeleri umulan veya Müslüman olmalarına rağmen İslam inancının gönüllerine daha da yerleşmesini sağlamak amacıyla zekâttan kendilerine pay ayrılan kimseler.

müeyyide: Yaptırım. Dinî hükümlerin ve sosyal düzen kurallarının yaptırımı.

müfsit: Başlanan bir ibadeti bozan veya dinin onay vermiş olduğu hukuki bir işlemi geçersiz kılan iş, söz, davranış.

mükellef: Sorumluluk ve yükümlülük taşıyan kişi. Akli dengesi yerinde, ergenlik çağına ulaşmış, dinin emir ve yasakları karşısında sorumlu bulunan erkek ve kadın.

mükreh: Öldürülme, organları kesilme veya malına zarar verilmekle tehdit edilerek dinen yükümlü olmadığı bir işi yapmaya zorlanan, tehdit edilen kişi.

mümeyyiz: Doğru ile yanlışı, hak ile batılı ayırt edip lehine ve aleyhine olan hak ve sorumluluklara sahip yedi ile on iki yaş arasındaki çocuk.

mürtet: İslam dinini terk edip başka bir dine geçen, din değiştiren kimse.

müstağni: İhtiyaç duymayan, yeterli olan.

müstehab: Allah'ın farz kılmaksızın kullarını yapılmasına teşvik ettiği şey; farzlardan ve vaciplerden ayrı olarak yapılan ve kaynağını Hz. Peygamber'in davranışlarından alan, onun da bazen yapıp bazen de terk ettiği fiiller. Dinin yapılmasını hoş gördüğü, tavsiye ettiği ama yapılmasını zorunlu kılmadığı işler.

müşteri: Bir malı satın alan kimse.

mütearız: Birbirine zıt ve muhalif olan.

mütekavvim: Dinen yararlanılması mübah olan veya bilfiil elde edilmiş mal.

Müzdelife: Hac ibadeti sırasında hacıların vakfe yapmak üzere geceyi geçirdikleri Arafat ile Mina arasındaki yer.

N

nafaka: Bir şahsın normal ölçülerde, temel ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan harcama, geçimi için ayrılan para. Yetim, yaşlı ve yoksul kimseler veya boşanmış olduğu hâlde kocalarıyla henüz ilişkileri tam olarak kesilmemiş olan kadınlar için belirlenen yiyecek, giyecek, ev ve benzeri şeyler veya bunları karşılayacak para.

Nas: Kur'an-ı Kerim ayetlerine ve Peygamberimizin hadislerine verilen ortak ad. Vahiy ile sabit olan ifade.

necaset: Dince pis sayılan, elle tutulabilen, gözle görülebilen, ağırlığı ve hacmi olan kan, idrar, dışkı, leş gibi şeyler.

nema: Zekât malının artıcı olması. Büyüme, gelişme, çoğalma.

nesih: Değiştirme, yok etme, nakletme, iptal, bir şeyin başka bir şeyin yerine konulması, kaldırma, hükümsüz kılma. Dinî bir hükmün sonradan gelen dinî bir hükümle ortadan kaldırılması, geçerliliğine son verilmesi.

nifas: bk. lohusalık.

nisap: Zekât ve fıtır sadakası verebilmek, hacca gidebilmek, kurban kesebilmek ve diğer bazı mali ibadetleri yerine getirebilmek için Allah ve Resulü tarafından belirlenen dinen mali yeterlilik ve zenginlik ölçüsü.

Ö

örf: Aklın ve dinin iyi ve güzel bulduğu, akıl tarafından reddedilmeyen güzel şeyler. Toplumun alışkanlık hâline getirdiği söz veya davranış olarak sürdürdüğü durumlar.

öşür: Toprak mahsullerinden, gümrüklerden ve devlet arazilerinden alınan vergi, toprak mahsullerinin zekâtı.

özür: Kusur, sakatlık, bozukluk, eksiklik, elverişsizlik. İbadetlerin tam olarak ve vaktinde yapılmasına engel olan durum.

R

radâ: Süt emme, emzirme, emzirmeden doğan süt hısımlığı. Bir kadının kendi sütü ile bir başkasının çocuğunu iki yaşını bitirene kadarki süre içerisinde bir veya birkaç kez emzirmesi veya çeşitli biçimlerde sütünü vermesi.

remel: Hacda ihramın bir ucunu sağ koltuğun altından alıp sol omzun üzerine atmak suretiyle, tavafın ilk üç dönüşünde adımları kısa atarak, omuzları silkeleyerek süratli bir biçimde yürüme.

remyi cimar: bk. şeytan taşlama

riba: bk. faiz.

rici talak: Yeni bir nikâh ve mehre gerek olmadan tekrar evlenebilecek şekilde boşanmak.

rikaz: Yer altından çıkan altın, gümüş ve diğer madenler. İnsanların kendi elleri ile toprağa gömdükleri hazine, define.

ruhsat: Dinen yükümlü sayılan kişilerden özel durum ve zorunluluk zamanlarında dinî görevlerini hafifletmek, güçlüğü ortadan kaldırmak amacıyla Allah ve Resulünün koyduğu geçici hükümler, mübah kılıp izin verdikleri şeyler.

S-Ş

sadakayıcariye: Yol, köprü, çeşme, cami, aşevi, hastane ve okul gibi hayır kurumları. Müslüman bir kişinin insanlığın yararlanması için ortaya koyduğu keşifler ve bilimsel çalışmalar. İnsanlığın yararına sunulmak için meydana getirilen dinî, ilmî, kültürel ve tarihsel eserler.

sadakayı fıtır : bk. fitre.

sahur: Oruç tutan Müslümanların imsak vaktinden (tan yerinin ağarmasından) önce yedikleri yemek. sahur yemeğinin yenildiği vakit.

saime: Mükâfat için veya yapılan iyilik karşılığı olarak verilen hediye yahut para. Çoğunlukla kır ve meralarda otlayan evcil hayvanlar.

sarf: Para cinslerini birbiriyle değiştirme işlemi.

savm: bk. oruç.

say: Hac veya umre ibadeti sırasında Kâbe'nin yanında bulunan Safa ile Merve tepeleri arasında dört gidiş, üç geliş olmak üzere yedi kez gidip gelme.

seddi zeraî: Kötü, çirkin iş ve davranışları, harama giden yolları engelleme. Kur'an-ı Kerim ve sünnette yasaklanmış olan şeyleri işlemeye sebep olacak yolları ortadan kaldırma, engelleme.

sehiv secdesi: Yanılma, unutma secdesi. Bir namazın vaciplerinden birini unutarak veya hatalı olarak terk eden veya erteleyen ya da namazın farzlarından birini geciktiren kişinin bu hatasına bedel olarak namazın sonunda yapması gereken iki secde.

seriyye: Resulullah'ın (s.a.v.) kumanda etmediği küçük askeri birlik, öncü kuvvet, akıncı birliği. Hz. Muhammed'in kendisinin katılmayıp askerî sancağı arkadaşlarından birine vererek onun komutası altında gerçekleştirdiği askerî ve siyasi manevralar, çarpışmalar.

setri avret: Müslüman erkek ve kadınların namazda ya da dinen evlenmesi yasak olmayan kişilerin yanında örtülmesi gereken yerlerini örtmeleri, dinin belirlediği avret yerlerini kapatmaları.

sirkat: Hırsızlık, çalma. Başkasına ait bir malı mülk edinmek, gizlice alma.

sünni: Sünnete bağlı, sünnetle ilgili. İnanç ve uygulama ile ilgili konularda ehli sünnet denilen Selefilik, Eşarilik ve Maturidilik gibi inanç ekollerine veya Hanefilik, Mâlikilik, Şâfiilik ve Hanbelilik gibi İslam fıkıh ekollerine göre hayatını düzenleyen kimse.

şâri: Kanun koyucu, din gönderen, haram ve helali belirleyen. (Büyük Ş ile) Din ve ilahî yasalar gönderen; ibadetlerin şeklini, niteliklerini ve vaktini belirleyen anlamında Allah'ın adı için kullanılır.

şer'î: Şeriatla ilgili ve şeriata uygun olan. Söz ve davranış olarak dine uygun olan, dinin onayladığı. İslamiyetin temel kurallarına ve İslam dininin emrettiği hayat tarzına uygun olan.

şeriat: Kur'an-ı Kerim ve sünnet. Allah'ın peygamberler aracılığıyla insanlara gönderdiği dini kurallar bütünü.

T

tadili erkân: Namazda rükûyu güzelce yapma, rükûdan sonra doğrulup bir müddet bekleme, secdeleri gereği gibi yerine getirip iki secde arasında bir müddet oturma gibi namazla ilgili tüm hareketleri Resulullah'ın (s.a.v.) yaptığı gibi yerli yerince acele etmeden ve tam olarak uygulama.

tahıyyetül mescid namazı: Camiye veya mescide giren kimsenin, namaz kılmanın doğru olmadığı vakitlerin dışında, Allah'a duyduğu sevgi ve saygının bir göstergesi olarak onun hoşnutluğunu kazanmak için kıldığı nafile namaz.

talak: Boşama, serbest bırakma, sözleşmeyi iptal etme, ayrılma. Evli eşlerin evliliği sona erdirmeleri, evlilik anlaşmasını bozmaları.

tazir: İslam hukukunda, dinin miktarını belirlemediği bazı suçlara devlet yetkililerinin vermiş olduğu caydırıcı nitelikteki ceza(lar).

tazmin: Ortaya çıkan zararı ödeme.

teabbüdi: Allah'a kulluğun gereği olan, sebeb ve hikmeti imandan dolayı olan, gerekçesi (illeti) akılca kavranamayan hükümler.

tedric: Bir işin zaman içinde yavaş yavaş, aşama aşama meydana gelmesi.

telfik: Fıkıhta, taklit yoluyla bir mesele veya amel üzerinde iki veya daha fazla mezhebin farklı hükümlerini birleştirerek uygulama.

temyiz: Yetişkin bir kişinin veya henüz büluğ çağına ulaşmamış bir çocuğun iyi ile kötüyü, faydalı ile zararlıyı kendi lehinde ve aleyhinde olan durumları ayırt edebilmesi.

tereke: Terk edilenler, geride bırakılan mallar. Ölünün mirasçıları arasında paylaşılmak üzere bırakmış olduğu para dâhil taşınır ve taşınmaz mallar, miras.

teşrik günleri: Kurban Bayramı'nın birinci gününden sonraki üç güne verilen ad; Kurban Bayramı'nın ikinci, üçüncü ve dördüncü günleri.

teşrik tekbiri: Kurban Bayramı'nın bir gün öncesi olan arefe gününün sabah namazından başlayıp bayramın dördüncü günü ikindi namazına kadar okunan tekbirlere denir.

tilavet secdesi: Kur'an-ı Kerim'deki secde ayetlerinden birisini okuyan veya duyan kimsenin yapması gereken secde.

U-V

ukûbât: Günahkârlara ahirette verilecek olan ilahî cezalar. İslam fıkhında dinin koymuş olduğu emir ve yasaklara uymayanlara verilecek olan cezalar, hukuki yaptırımlar.

vakfe: 1. Haccın farzlarından birisi olarak Mekke'nin Arafat denilen bölgesinde Zilhicce'nin dokuzuncu gününe rastlayan arife günü öğle vaktinden Kurban Bayramı'nın ilk günü güneş doğuncaya kadar bir müddet bekleme.

vâris: Mirasçı, mirasta pay hakkı olan kişi. Ölen kişiye yakınlığından dolayı onun mal varlığına mirasçı olan kimseler, akrabalar.

velâ: Sözleşmeden doğan yakınlık, bağ, hükmi akrabalık.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, nşr. A. M. Şâkir, Kahire, h.1375-77.
Akgündüz, Ahmet, "Hâkim", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C 15, İstanbul, 1997.
Akyüz, Vecdi, **Mukayeseli İbadetler İlmihâli**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995.
Apaydın, H. Yunus, "Hacir", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C 14, İstanbul, 1996.
Apaydın, H. Yunus, "İctihad", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C 19, İstanbul, 1999.
Apaydın, H. Yunus, **İslam Hukuk Usulü**, Kimlik Yayınları, Kayseri, 2016.
Atar, Fahrettin, **Fıkıh Usulü**, İFAV Yay., İstanbul, 1988.
Bardakoğlu, Ali, "Hanefi Mezhebi", **TDV İslam Ansiklopedisi,** C 16, İstanbul, 1997.
Bayındır, Abdulaziz, **Ticaret ve Faiz (Ortaklık Sistemi ve Kredi Sistemi)**, Süleymaniye Vakfı Yay., İstanbul, 2002.
Bayındır, Servet, **İslami Finans-2, Para ve Sermaye Piyasaları**, İstanbul, 2015.
Bilmen, Ömer Nasuhi, **Büyük İslam İlmihâli**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1996.
Buhârî, **Sahih-i Buhârî**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
Cici, Recep, **Kolaylık Prensibinin Hukuki Hayata Yansıma Biçimleri: Hanefi Mezhebi Örneği**, Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 1, Bursa, 2005.
Cürcânî, **et-Ta'rîfât**, thk. İbrahîm el-Ebyâr, Beyrut, h. 1405.
Çağrıcı Mustafa, "Adalet", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C 1, İstanbul, 1988.
Çeker, Orhan, **Fıkıh Dersleri-I**, Seha Neşriyat, İstanbul, 1996.
Dâmâd Efendi, **Mecmau'l-Enhûr fî Şerhi Mülteka el-Ebhûr**, İstanbul, h.1316.
Dârimî**, Sünen-i Dârimî ve Tercümesi**, çev. Abdulah Parlıyan, Konya Kitapçılık, Konya, 2011.
Döndüren, Hamdi, **Delilleriyle İslam İlmihâli**, Erkam Yay., İstanbul, 2005.
Dönmez, İbrahim Kâfi, "Maslahat" **TDV İslam Ansiklopedisi**, C 28, Ankara, 2003.
Dönmez, İbrahim Kâfi, "Örf", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C 24, İstanbul, 2001.
Ebû Davud, **Sünen-i Ebû Davud ve Tercümesi**, çev. Abdulah Parlıyan, Konya Kitapçılık, Konya, 2007.
Ebû Zehra, Muhammed, **el-Ahvâlü'ş-şahsiyye**, Dâru'l-fikri'l-Arabî, Kâhire, 1957.
Ebû Zehra, Muhammed, **Usulü'l-fıkh**, Tebliğ Yay., İstanbul, ty.
el-Cezîrî, Şeyh Abdurrahman, **Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı**, çev. Hasan Ege, Bahar Yay. İstanbul, 1995.
Erdoğan, Mehmet, **Fıkıh İlmine Giriş**, Dem Yay., İstanbul, 2009.
Erdoğan, Mehmet, **Fıkıh ve Hukuk Terimler Sözlüğü**, Rağbet Yay., İstanbul, 1998.
Ersoy, Mehmet Akif, **Safahat**, neşr: M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul, 2007.
Fayda, Mustafa, "Fetih", **TDV İslam Ansiklopedisi,** C 7, İstanbul, 1993.
Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed, **el-Müstasfâ: İslam Hukukunda Deliller ve Yorumlar Metodolojisi**, çev. Yunus Apaydın, Rey Yay., Kayseri, 1994.
Gözler, Kemal, **Hukuka Giriş**, Ekin Yayınları, Bursa, 2010.
İbn Mâce, **Süneni İbn Mâce Tercemesi**, çev. Abdulah Parlıyan, Konya Kitapçılık, Konya, 2005.
İbnu'l-Hümâm**, Fethu'l Kadîr,** 2. Basım, Dâru'l-Fikr Yay., Beyrut, 1977.
Kahraman, Abdullah, "İslam Hukuk Düşüncesinde Taabbudî Hükümler Ve Taabudiyyâtın Sahası Üzerine", **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, sayı: 2, 2003.
Kahraman, Abdullah, **Fıkıh Usulü**, Rağbet Yay., İstanbul, 2010.
Karagöz İsmail; Mehmet Keskin; Halil Altuntaş, **Hac ilmihâli**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2007.
Karaman, Hayreddin, **Anahatlarıyla İslam Hukuku**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2010.
Karaman, Hayreddin, "Fıkıh", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C 13, İstanbul, 1996.
Karaman, Hayreddin, **Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar**, İz Yay., İstanbul, 2007.
Karaman, Hayreddin, **Mukayeseli İslam Hukuku**, Nesil Yay., İstanbul, 1986.
Karaman, Hayreddin, **İslam Hukuk Tarihi**, Nesil Yayınları, İstanbul, 1986.
Karaman, Hayreddin, **İslam Hukukunda Ictihad**, M.Ü. İ. F Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.
Kâsânî, **Bedâî'ü's-sanaî' fî tertîbi'ş-şerâi'**, Dâru'l-kitabi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.
Kerimoğlu, Yusuf, **Kelimeler Kavramlar**,İnkılap Yay., İstanbul, 1983.
Komisyon, **İlmihâl,** Heyet, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004.

Komisyon, **İslam Hukukuna Giriş**, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2013.
Komisyon, **İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi**, M.Ü.İ.F. Vakfı Yay., İstanbul, 2007.
Köse, Saffet, **İslam Hukukuna Giriş**, Hikmetevi Yay., Konya, 2012.
Malik bin Enes, **Muvatta**, Ter. Abdülvehhab Öztürk, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2013.
M. Hamidullah, **İslamda Devlet İdaresi**, Çev: C.Kuşçu, A. Sait Matbaası, İstanbul, 1963.
Müslim, **Sahih-i Müslim**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
Nesâî, **Sünen-i Nesâî**, çev. Abdulah Parlıyan, Konya Kitapçılık, Konya, 2005.
Orman, Sabri, "Kur'an ve İktisat", **Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-2,** İSAV Yay., İstanbul, 2001.
Özen, Şükrü, "İbn Şübrüme", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C 20, İstanbul, 1999.
Özen, Şükrü, "İstislâh", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C 23, İstanbul, 2001.
Özdemir, Ahmet, **İslam Hukukunda Uluslararası Kamu Düzeni ve Savaş Hukuku**, Murat Kitabevi, Ankara, 2017.
Özdirek, Recep, **Kurban İbadeti**, Erkam Yayınları, İstanbul, 2007.
Özel, Ahmet, "Fıkıh", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C 13, İstanbul, 1996.
Sinanoğlu, Mustafa, "Teklif", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C 40, İstanbul, 2011.
Şaban, Zekiyüddin, **İslam Hukuk İlminin Esasları (Usulü'l-Fıkh)**, çev. İ. Kafi Dönmez, T.D.V. Yay., Ankara, 2005.
Şener, Mehmet, **İslam Hukukunda Örf**, Ekspres Yayınevi, İzmir, 1987.
Şerbâsî, Ahmet, **Sorulu Cevaplı İslam Fıkhı**, Özgü Yayıncılık, İstanbul, 2010.
Şirbinî, **Muğni'l-Muhtâc (Delilleriyle Büyük Şâfii Fıkhı)**, çv. Soner Duman, Mirac Yayınları, İstanbul, 2014.
Tahâvî, **Şerhu Maanî'l Âsâr**, thk. M. Zihnî en-Neccâr, Beyrut, h.1407.
Tirmizî, **Sünen**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
Topbaş, Osman Nuri, **İslam İman İbadet**, Erkam Yayınları, İstanbul, 2000.
Yaman, Ahmet, **Makâsıd ve İctihad**, Yediveren Yayınları, Konya, 2002.
Yaman, Ahmet; Halit Çalış, **İslam Hukukuna Giriş**, İFAV Yay. İstanbul, 2012.
Yazıcı, Seyfettin, **Temel Dini Bilgiler**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
Yeter, Hasan Serhat, **Fıkıh**, Erkam Yayınları, İstanbul, 2016.
Yılmaz, Ejder, **Hukuk Sözlüğü**, Yetkin Yay., Ankara, 2005.
Zeydan, Abdülkerim, **el-Medhal li'd-Dirâseti'ş-Şerîati'l-İslamiyye** Dersaâdet, İstanbul, ty.,
Zeydan, Abdülkerim, **el-Vecîz fî Usîli'l-Fıkh,** Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2011.
Zühaylî, Vehbe, **el-Fıkhu'l-İslamî ve Edilletüh,** Dâru'l-fikr, Dımeşk, 1989.
Zühaylî, Vehbe, **İslam Fıkıh Ansiklopedisi,** Terc: Heyet, Risale Yayınları, İstanbul, 1994.

GÖRSEL KAYNAKÇA

http://www.startimes.com/?t=12847151 (Mikat yerleriyle ilgili)
http://diyanetvakfi.org.tr/Media/files/Oruc_Sikca_Sorulan_Sorular.pdf
http://ilamtv.com/kategori/sorularla-islam/fikih-sorulari
http://www.dinihaberler.com.tr/haberler/fetvalar
http://www.diyanet.gov.tr/dinibilgiler
http://www.fetvakurulu.com
http://www.fetvameclisi.com
http://www.mollacami.net
https://sorularlaislamiyet.com
https://www.shutterstock.com
https://www.123rf.com

Kur'an-ı Kerim ayetlerinin yazımında D.İ.B. Bilgisayar hatlı Kur'an-ı Kerim mushafı kullanılmıştır.